

REVISTA DE ISTORIE

DIN SUMAR:

30 DE ANI DE LA INSTAURAREA GUVERNULUI
DR. PETRU GROZA

DEZBATERE. 6 MARTIE 1945. PREMISE ȘI SEMNIFICAȚII

CLASA MUNCITOARE – FORȚA SOCIALĂ FUNDAMENTALĂ A LUPTEI
PENTRU INSTAURAREA PUTERII DEMOCRAT-POPULARE ÎN ROMÂNIA

GHEORGHE ȚUȚUI

COLABORAREA FORTELOR DEMOCRATICE DE STÎNGA CU GRU-
PAREA LIBERALĂ BURGHEZĂ TĂTĂRĂSCIANĂ ÎN GUVERNUL
DR. PETRU GROZA

ION ALEXANDRESCU

CLUBURILE SOCIALISTE LA SATE (1898–1899). REPERTORIU MICRO-
MONOGRAFIC (PARTEA I)

GHEORGHE MATEI ȘI DAMASCHIN MIOC

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

RECENZII

ÎNSEMĂRI

BULETIN BIBLIOGRAFIC

2

TOMUL 28

1975

**ACADEMIA DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI POLITICE
A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA**
SECȚIA DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE

COMITETUL DE REDACȚIE

VASILE MACIU (*redactor responsabil*); ION APOSTOL (*redactor responsabil-adjunct*); NICHITA ADĂNILOAIE; LUDOVIC DEMÉNY; GHEORGHE I. IONIȚĂ; VASILE LIVEANU; AUREL LOGHIN; TRAIAN LUNGU; DAMASCHIN MIOC; ȘTEFAN OLTEANU; ARON PETRIC; ȘTEFAN ȘTEIĂNLESCU; POMPILIU TEODOR (membru).

Prețul unui abonament este de 240 lei.

În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții prin PUNCTUL DE DESFACERE AL EDITURII ACADEMIEI, str. Gutenberg nr. 3 bis, sectorul VI.

La revue „REVISTA DE ISTORIE” parait 12 fois par an. Toute commande a l'étranger sera adressée à l'Entreprise ROMPRES-ILATELIA, Boite postale 2001, telex 011631, Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger.

En Roumanie vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

Manuserisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa Comitetului de redacție al revistei „REVISTA DE ISTORIE”. Apare de 12 ori pe an.

Începând din ianuarie 1974, „Studii. Revistă de istorie” apare în continuare cu titlul de „REVISTA DE ISTORIE”.

Adresa redacției:
B-dul Aviatorilor, nr. 1
București, tel. 30.72.41
www.dacoromanica.ro

REVISTA DE ISTORIE

TOM. 28, 1975, Nr. 2

S U M A R

30 DE ANI DE LA INSTAURAREA GUVERNULUI DR. PETRU GROZA

- DEZBATERI: 6 Martie 1945. Premise și semnificații. Participă: Nicolae Petreanu, Vasile Arimia, Vasile Avramescu, Ion Coman, Mihai Fătu, Vasile Ionescu, Ștefan Lache, Vasile Liveanu, Constantin Mocanu, Gheorghe Moldoveanu, Vasile Păsăilă, Mihai Rusenescu, Gheorghe Sbârna, Ion Sorescu, Traian Udrea, Aristide Varghida 149

- GHEORGHE ȚUȚUI, Clasa muncitoare — forța socială fundamentală a luptei pentru instaurarea puterii democrat-populare în România 201
ION ALEXANDRESCU, Colaborarea forțelor democratice de stînga cu gruparea liberală burgheză tătărăsciană în guvernul Dr. Petru Groza 217

DOCUMENTAR

- GHEORGHE MATEI, DAMASCHIN MIOC, Cluburile socialiste la sate (1898—1899) Repertoriu micromonografic (partea I) 241

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

- A II-a sesiune de comunicări a Muzeului de istorie al R. S. România (*M. Stroia*); Călătorie de documentare în R. P. Polonă (*Jan Sykora*); Cronica 267

RECENZII

- GH. I. IONIȚĂ, A. SIMION, *Clasa muncitoare — forța socială fundamentală a mișcării antifasciste din România*, București, Edit. politică, 1974, 184 p. (*Gelcu Maksutovici*) 273
ILIE SEFTIUȚ, IULIAN CĂRȚĂNĂ, *România și problema strălătorilor*, București, Edit. științifică, 1974, 429 p. (*Nicolae Dascălu*) 276
TITU GEORGESCU, *Între două revoluții*, Craiova, Edit. Scrisul românesc, 1974, 422 p. (*Mircea Dumitriu*) 279
* * * *Ludowe Wojsko Polskie 1943—1945*, Warszawa, Ministerstwo Obrony Narodowej, 1973, 929 p. (*Milică Moldoveanu*) 285

INSEMNĂRI

- Istoria României.** — MIRCEA MUŞAT, *Rădăcinile istorice ale Partidului Comunist Român*, Bucureşti, Edit. politică, 1973, 101 p. (Traian Udrea); APOSTOL STAN, *Vasile Boerescu (1830—1883)*, Bucureşti, Edit. ştiinţifică, 1974 p.+6 planşe foto (*Vasile Maciu*); DINU C. GIURESCU, *Ion Vodă cel Viteaz*, Bucureşti, Edit. militară, 1974, 112 p. + 8 p. ilustr. (*Gelu Apostol*); **Istoria universală** — JUKKA HUOPANIEMI, *Parliaments and European Rapprochement. The Conference of the Inter-Parliamentary Union on European Co-operation and Security (Helsinki, January, 1973)*, Leiden, A. W. Sijthoff, 1973, 138 p. (*D. Nicolae*); H. M. ASTRAHAN, *Bolševiki ih političeskie protivniki v 1917 godu*, (Bolşevicii şi adversarii lor politici în anul 1917, Leningrad, Lenizdat, 1973, 456 p. (*Alvina Lazea*); KONRAD FUCHS, HERIBERT RAAB, *dtv-Wörterbuch zur Geschichte*, Bd. I: *A.-Konv*; Bd. II: *Konz-z München*, Toschenbuch Verlag, 1972, 892 p. (I + II), (*Adolf Armbruster*) 289
- BULETIN BIBLIOGRAFIC** (*Liliana Cojocaru*) 297

REVISTA DE ISTORIE

TOME 28, 1975, N° 2

S O M M A I R E

30 ANS DEPUIS L'INSTAURATION DU GOUVERNEMENT

Dr. PETRU GROZA

- DEBATS : 6 mars 1945. Prémisses et significations. Participent : Nicolae Petreanu, Vasile Arimia, Vasile Avramescu, Ion Coman, Mihai Fătu, Vasile Ionescu, Ștefan Lache, Vasile Liveanu, Constantin Mocanu, Gheorghe Moldoveanu, Vasile Păsăilă, Mihai Rusenescu, Gheorghe Sbârna, Ion Sorescu, Traian Udrea, Aristide Varghida 149

- GEORGHE ȚUȚUI, La classe ouvrière — force sociale fondamentale de la lutte pour l'instauration du pouvoir de démocratie populaire en Roumanie 201
ION ALEXANDRESCU, La collaboration des forces démocratiques de gauche avec le groupement bourgeois libéral de Tătărașcu dans le gouvernement Dr. Petru Groza 217

DOCUMENTAIRE

- GHEORGHE MATEI, DAMASCHIN MIOC, Les clubs socialistes à la campagne (1898—1899) Répertoire micromonographique (Ière partie) 241

LA VIE SCIENTIFIQUE

- La deuxième session de communications du Musée d'histoire de la République Socialiste de Roumanie (*M. Stroia*); Voyage de documentation dans la R. P. de Pologne (*Jan Sykora*); Chronique 267

COMPTES RENDUS

- GH. I. IONIȚĂ, A. SIMION, *Clasa muncitoare — forța socială fundamentală a mișcării antifasciste din România* (La classe ouvrière — force sociale fondamentale du mouvement antifasciste de Roumanie), Bucarest, Editions politiques, 1974, 184 p. (*Gelcu Maksutovici*) 273
ILIE SEFTIUȚ, IULIAN CĂRTĂNĂ, *România și problema strâmtorilor* (La Roumanie et le problème des détroits), Bucarest, Editions scientifiques, 1974, 429 p. (*Nicolae Dascălu*) 276
TITU GEORGESCU, *Între două revoluții* (Entre deux révolutions), Craiova, Editions Scrisul românesc, 1974, 412 p. (*Mircea Dumitriu*) 279
* * * *Ludowe Wojsko Polskie 1943—1945*, Warszawa, Ministerstwo Obrony Narodowej, 1974, 929 p. (*Milică Moldoveanu*). 285

NOTES

- Histoire de Roumanie.** — MIRCEA MUŞAT, *Rădăcinile istorice ale Partidului Comunist Român* (Les racines historiques du Parti Communiste Roumain), Bucarest, Editions politiques, 1973, 101 p. (*Tratan Udrea*); APOSTOL STAN, *Vasile Boerescu (1830—1883)*, Bucarest, Editions scientifiques, 1974, 117 p. + 6 planches-illustrations (*Vasile Maciu*); DINU C. GIURESCU, *Ion Vodă cel Viteaz* (Le prince Ioan le Brave), Bucarest, Editions militaires, 1974, 112 p. + 8 p. illustrations (*Gelu Apostol*); **Histoire Universelle.** — JUKKA HUOPANIEMI, *Parliaments and European Rapprochement. The Conference of the Inter-Parliamentary Union on European Co-operation and Security (Helsinki, January, 1973)*, Leiden, A. W. Sijthoff, 1973, 138 p. (*D. Nicolae*); H. M. ASTRAHAN, *Bolševiki i političeskie protivniki v 1917 godu* (Les bolchéviks et leurs adversaires politiques en 1917), Leningrad, Lenizdat, 1973, 456 p. (*Alvina Lazea*); KONRAD FUCHS, HERIBERT RAAB, *dtv-Wörterbuch zur Geschichte*, Bd. I.: *A. Konv*; Bd. II: *Konz* — München, Toschenbuch, Verlag, 1972, 892 p. (I+II), (*Adolf Armbruster*) 289
- BULLETIN BIBLIOGRAPHIQUE (*Liliana Cojocaru*) 297

30 DE ANI DE LA INSTAURAREA GUVERNULUI DR. PETRU GROZA

DEZBATERI

6 MARTIE 1945. PREMISE ȘI SEMNIFICAȚII

În cuprinsul acțiunilor științifice aniversative organizate cu prilejul împlinirii a trei decenii de la instaurarea guvernului democrat-revoluționar, care a avut un caracter preponderent muncitoresc-tărănesc marcând astfel o schimbare esențială a regimului politic din România, Catedra de istoria patriei, a mișcării muncitorești și a Partidului Comunist Român de la Academia „Ștefan Gheorghiu” a organizat în ziua de 12 decembrie 1974 o amplă dezbatere pe tema premiselor, desfășurării și semnificațiilor evenimentului istoric de la 6 martie 1945. Au fost invitați cercetători științifici, cadre didactice și doctoranzi de la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., Academia militară, Institutul de istorie „Nicolae Iorga” al Academiei de științe sociale și politice, Direcția generală a Arhivelor statului, Institutului pedagogic din Suceava. Au fost prezenți, de asemenea, studenți de la Institutul de pregătire a cadrelor din domeniul politico-ideologic al Academiei „Ștefan Gheorghiu”.

După cuvîntul de deschidere, pronunțat de prof. univ. dr. *Nicolae Petreanu*, au luat parte la discuții dr. *Vasile Arimia*, lector univ. *Vasile Avramescu*, asistent univ. *Ion Coman*, conf. univ. dr. *Mihai Fătu*, prof. univ. dr. *Vasile Gh. Ionescu*, conf. univ. dr. *Ștefan Lache*, dr. *Vasile Liveanu*, conf. univ. *Constantin Mocanu*, conf. univ. *Gheorghe Moldoveanu*, asistent univ. *Vasile Păsăilă*, cercetător științific principal *Mihai Rusesescu*, lector univ. *Gheorghe Sbărna*, colonel *Ioan Sorescu*, cercetător științific principal *Traian Udrea*, lector univ. *Aristide Varghida*, prof. univ. dr. *Nicolae Petreanu* rostind cuvîntul de închidere al dezbaterii organizate.

N. Petreanu: Pentru început doresc să prezint cîteva probleme ca deschidere la dezbateră pe tema ce ne reține atenția.

După cum se știe, verigă deosebit de importantă a seriei de transformări revoluționare declanșate de insurecția națională armată antifascistă și anti-imperialistă din august 1944, victoria obținută în primăvara anului 1945 a marcat un moment decisiv în lupta pentru înfăptuirea programului partidului comunist de prefaceri democratice radicale, de înaintare neîntreruptă a revoluției democrat-populare în România. Acest moment de însemnătate crucială în evoluția contemporană a României, sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, „a fost rezultatul luptelor revoluționare ale maselor largi populare, desfășurate sub conducerea Partidului Comunist Român, pentru lichidarea vechii puteri burghezo-moșierești și făurirea unei noi orînduiri sociale”. Formarea guvernului Groza, preciza

secretarul general al partidului, nu a reprezentat o simplă schimbare de guvern, ci „o schimbare a însuși regimului politic din țara noastră; instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor”.

În lumina unei asemenea înalte aprecieri de partid socotim că în discuție este necesar să reliefăm că această cucerire de primă importanță a clasei muncitoare, a poporului român, a fost rodul luptei revoluționare a maselor muncitoare, al creșterii neconținute a rolului și influenței lor în viața politică a țării, al aplicării tacticii Partidului Comunist Român în măsură să asigure unirea tuturor forțelor revoluționare și democratice într-un singur șuvoi, să le îndrumeze moment de moment în realizarea procesualității istorice progresiste. Desfășurarea evenimentelor de o complexitate nemaîntilnită până în această etapă, complexitate rezultând din însăși noutatea faptelor, a evidențiat că modul în care se desfășurau real cerințele legilor obiective ale trecerii societății de la capitalism la socialism depinde într-o măsură însemnată de activitatea partidului comunist, de caracterul științific, realist, creator al politicii sale, de contactul nemijlocit al partidului cu realitatea țării, de capacitatea lui în folosirea metodelor luptei și conducerii adevrate fiecărui moment, de felul în care forța politică conducătoare știe și reușește să organizeze, să mobilizeze, să dinamizeze masele în acțiunea revoluționară.

Este un adevăr indiscutabil că tocmai într-o asemenea etapă de mari și complexe confruntări politice, Partidul Comunist Român a demonstrat în mod strălucit identitatea întregii sale ființe și activități cu năzuințele maselor muncitoare, cu interesele fundamentale ale națiunii, capacitatea de a stabili obiective potrivit împrejurărilor concret-istorice și de a concentra energiile maselor populare spre realizarea lor.

Tocmai analizând în profunzime realitatea, mersul evenimentelor, și înțelegând cerințele obiective ale dezvoltării sociale, Partidul Comunist Român a pus în fața forțelor democratice, patriotice, revoluționare sarcini majore, de importanță generală, națională a căror îndeplinire să asigure evoluția ulterioară a istoriei poporului român: continuarea războiului antihitlerist, refacerea economiei, exproprierea moșierilor și împroprietărirea țăranimii, cucerirea independenței naționale depline, dezvoltarea cuceririlor democratice-revoluționare obținute prin și după victoria actului istoric de la 23 August 1944.

Lupta pentru instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor a fost indisolubil legată de importanța decisivă pe care a avut-o pentru soarta revoluției democrat-populare acțiunea clasei muncitoare în front unic muncitoresc. Situarea ambelor partide muncitorești (Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat) pe o poziție comună în problemele principale ale dezvoltării democratice a țării și acțiunea lor unită a fost o condiție primordială pentru coalizarea tuturor forțelor înaintate, progresiste în jurul și sub conducerea clasei muncitoare. Faptul că la temelia Frontului Național Democrat a stat Frontul Unic Muncitoresc și platforma sa politică a imprimat acestei coaliții, de componență social-politică eterogenă, dinamism și combativitate, întărirea de rolul de catalizator al unității proletare.

Creșterea influenței partidului comunist în rândurile clasei muncitoare, și, drept urmare, intrarea în rândurile lui a unui mare număr de muncitori, întărirea colaborării dintre comuniști și social-democrați,

reorganizarea pe baze unice a mișcării sindicale au înrăuit substanțial manifestarea și afirmarea în fapt a rolului de hegemon al proletariatului, forța socială cea mai avansată și mai consecventă, în înfăptuirea transformărilor democratice, revoluționare.

Coordonată de primă importanță a procesului revoluționar în lupta pentru instaurarea guvernului democrat-popular, încheierea alianței muncitorești-țăărănești a fost condiția socială de bază a mișcării populare. Datorită politicii promovate de partidul comunist în problema agrar-țăărănească, având ca linie directoare lichidarea proprietății moșierești și împroprietărirea țăranilor fără pământ și cu pământ puțin, s-a activizat imensul potențial revoluționar al țăranimii, care s-a alăturat clasei muncitoare. Această realizare fundamentală a influențat decisiv raportul intern de forțe social-politice, evoluția și consolidarea transformărilor democratice, revoluționare.

Este deja o constatare întemeiată a științei istorice marxist-leniniste din România faptul că alianțele pe care le-a inițiat, încheiat și promovat partidul comunist au avut un mare rol în organizarea și conducerea maselor, în mișcarea pentru putere politică, democrat-populară.

Participanților la dezbaterea de acum le este cunoscut foarte bine că alianțele proletariatului în revoluție au o determinare obiectivă și își găsesc izvorul în structura socială, în interesele comune, apropiate ori convergente, ale diferitelor categorii sociale și că alianțele se modifică în raport de transformările revoluționare, de evoluția raportului de forțe, de obiectivele preconizate. Pe acest temei, și ca expresie politică a lui, un rol decisiv în încheierea alianțelor social-politice revine factorului subiectiv, partidului comunist, forța politică în stare să investigheze și sintetizeze fenomenele multiforme ale procesului revoluționar, să aplice legitățile generale la condițiile țării, potrivit fiecărei etape de înaintare a societății, să elucideze, ideologic și în fapt, relația dialectică dintre general și particular.

În fixarea alianțelor Partidul Comunist Român a pornit de la examinarea particularităților forțelor sociale și a diverselor partide și organizații politice existente în România acelui moment, de la consolidarea dinamicii raporturilor dintre ele, ținând seama de tendințele, de obiectivele urmărite de ele, precum și de situația pe plan internațional. Tocmai analiza temeinică a dat partidului comunist posibilitatea de a privi problema alianțelor în mod creator, de a aplica o tactică principială și suplă. Folosind cu pricepere condițiile istorice, partidul comunist a izbutit să coaleză într-un larg front democratic, pe baza unei platforme comune, forțele principale ale țării: clasa muncitoare, țăranimea, intelectualitatea, păturile mijlocii de la orașe, femeile și tineretul, oamenii muncii aparținând naționalităților conlocuitoare, precum și o parte a burgheziei. Sistemul de alianțe s-a format prin regruparea pe baze noi a coaliției de forțe sociale și politice realizate în preajma insurecției antifasciste și antiimperialiste și dezvoltate după cum însăși revoluția democrat-populară a evoluat, din mișcarea antifascistă de eliberare națională.

Cînd studiem lupta maselor pentru instaurarea puterii democrat-populare observăm în mod pozitiv că Partidul Comunist Român a sesizat și a folosit în interesul transformărilor democratice, revoluționare,

contradicțiile, diferențele, conflictele din rindurile burgheziei, ale exponenților ei pe plan politic. În această privință colaborarea cu P.N.L.-Tătăărăscu și cu alte organizații și personalități de orientare burgheză, care exprimau situațiile rezultate din fricțiunile și contradicțiile interne ce dislocau frontul social-politic al burgheziei și care țineau să se delimiteze de gravele răspunderi ce acuzau „partidele istorice”, a lărgit breșa în rindurile claselor exploatare, a înrăurit procesul necesar de unire a forțelor democratice, evoluția raportului de forțe în favoarea clasei muncitoare și a aliaților ei.

În același fel trebuie privită și poziția forțelor democratice față de monarhie. Partidul Comunist Român a socotit că în noua etapă abolirea monarhiei poate fi realizată la încheierea șirului de evenimente prin care se desăvârșește revoluția burghezo-democratică. Este orientarea din care vedem că și în această problemă P.C.R. a înțeles situația modificată față de aceea din timpul Congresului al V-lea când abolirea monarhiei se considera drept prima sarcină a desăvârșirii revoluției burghezo-democratice. În noua etapă istorică, partidul comunist, manifestând elasticitate în stabilirea ordinii obiectivelor revoluției, și ratașind la sarcina desființării monarhiei necesitatea scoaterii depline a maselor de la sate și orașe de sub influența ideologiilor depășite, a ușurat lărgirea sferei alianțelor, prin cuprinderea și acelei părți a populației ce nutrea încă sentimente și concepții eronate privind monarhia, rolul ei în viața de stat, și a anihilat astfel posibilitățile forțelor ostile de a folosi monarhia în interesul lor.

Am conceput această intervenție introductivă nu în scopul de a cuprinde explicativ toate problemele, ci de a insista asupra câtorva dintre ele și, mai ales, asupra liniei partidului comunist în problema alianțelor social-politice.

Dumneavoastră, desigur, știți foarte bine că lupta maselor, sub conducerea Partidului Comunist Român, pentru instaurarea puterii democrat-populare comportă numeroase alte aspecte, laturi, particularități pe care le las a fi cuprinse, fără enunțare preliminară, în dezbaterea de acum. Am în vedere multe momente și laturi ale situației generale interne și internaționale, ecoul imediat în țară și peste graniță, structura și compoziția concretă a guvernului, trăsăturile și conținutul lui, semnificația instaurării guvernului de la 6 martie 1945, a regimului democrat-popular; am în vedere, de asemenea, reflectarea evenimentelor în literatura istorică din România și din alte țări.

Doresc să subliniez încă o dată că analizarea faptelor duce spre concluzia sigură că instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor la 6 martie 1945 a fost o strălucită victorie a forțelor revoluționare, aflate în continuă ofensivă, un rezultat al caracterului realist, creator al politicii Partidului Comunist Român.

C. Mocanu: În continuarea unor probleme principale, luate deja în discuție de profesorul Petreanu, îmi exprim speranța că originalitatea, ca trăsătură distinctă a activității Partidului Comunist Român în etapa asupra căreia ne îndreptăm acum atenția, își va afla locul proeminent în comentariile ce vor urma. Am notat această idee și tocmai plecând de la ea voi încerca să prezint evenimentele sub raportul oglin-

dirii lor în literatură, gradul de interes în scrierile despre sau și cu privire la ele fiind dat și de gradul de creativitate, care prin ea însăși atrage atenția și formează preocuparea.

Am pornit de la originalitatea activității în sensul pus mai sus, și în favoarea relatării mai adaug împrejurarea că evenimentele mărunte, care au fost multe în istoria omenirii, de regulă nu și-au găsit cuprinderea și păstrarea în literatură tocmai datorită dimensiunilor restrânse și semnificațiilor care s-au diminuat rapid ori nici n-au fost în mod deosebit. În istoria generală au existat însă și evenimente mari, care, în diferite optici de filozofie a istoriei și de interes politic, nu și-au cîștigat nici ele ecoul pe măsura măreției lor, altele — datorită receptării mai mult sau mai puțin corecte, verosimile, a semnificațiilor lor și-au luat dimensiuni corespunzătoare în reflectarea literară. Cu privire la 6 Martie 1945 din România, mi-am dat seama că evenimentul, nu neapărat singur, ci, mai ales, ținut în sistemul de fapte al premiselor și urmărilor sale, este unul dintre momentele istorice despre care s-au făcut referințe relativ multe. Nu am în vedere numai tratate în care sînt menționați, uneori și paragrafe, ci totalitatea modalităților de a se da o referire, o descriere, o apreciere, o replică, inclusiv enciclopediile, care tocmai ca enciclopedii prezintă sintetic și caracterizator.

Suprafața de întindere a literaturii asupra acestui eveniment este măsură de apreciere semnificantă, și este de reținut că nu întîmplător el este pomenit. Important e de a discerne ceea ce-i pus de literatura marxistă și de literatura nemarxistă, între acestea fiind deosebiri de interpretare ale căror pricini nu mai este nevoie a le aminti.

Desigur, explicațiile și caracteristicile, fie și succinte, făcute în optică materialist-dialectică despre 6 Martie și despre faptele din jurul lui, le găsim în literatura marxistă, română și de peste graniță din țările socialiste și, acolo unde este dezvoltată mai mult, și din țări capitaliste.

Literatura marxistă ea însăși are o evoluție, etape de înaintare, de la acele prime însemnări și reflecții, imediat după 6 martie 1945, pînă la concepțiile de acum. Folosesc însă exemple numai din literatura apărută în ultimii ani. Tocmai în această literatură, mai recentă, observăm că evenimentul de la începutul epocii noi în istoria României, care a fost 23 August, este tot mai mult văzut ca insurecție a poporului, condusă de Partidul Comunist Român, în condițiile externe și interne date; prin urmare și alte evenimente, printre care 6 Martie 1945, sînt apreciate ca realizări deosebite ale poporului român, ale partidului său comunist. Într-o seamă de lucrări marxiste se arată că evenimentul de la 6 martie 1945 din România este un moment al revoluției democratice, este instaurarea unui guvern cu preponderență muncitorească-țăărănească. În *Istoria Rumîniei*, Moscova, 1970, la p. 460 se scrie — traduc din original — că „Prin urmare, ca rezultat al luptei maselor populare, sub conducerea Partidului Comunist Român, ca rezultat al dezvoltării cu succes a revoluției populare, începută la 23 August 1944, către putere, la 6 martie 1945 a venit guvernul democratic, în care au jucat rol reprezentanții maselor muncitoare”. Este evident că într-o discuție așa de scurtă, am dat un exemplu. Notez însă că odată cu interpretări în care sînt asemănări fundamentale între istoriografia română și cea de peste

graniță, întâlnim și nuanțe rezultate din informație incompletă, dar și din unghiuri prin care se face privirea istorică.

Nuanțe mai multe, și nu numai nuanțe, ci și deosebiri, adesea din motive politice și de filozofie a istoriei, întâlnim în literatura nemarxistă. Intrînd în acest cîmp întins de explicări și interpretări complexe și contradictorii, ar fi utilă o expunere de tip clasificator: pe țări, pe probleme, pe curente filozofice, ideologice, pe criterii de partid, inclusiv pe criterii de talent al autorului și corectitudine a lui. Îmi îngăduiți să spun că dispun de informații în această privință, încercate în prelegeri la un curs tip postuniversitar, însă aici, pentru a fi succint în expunere, adopt o manieră exemplificatoare înconjurată de aprecieri de ansamblu care par „generale” dar care rezultă din fapte de lectură.

Mai întîi, trebuie spus că sînt cărți și articole de revistă în care, în linii principale, se fac relatări și caracterizări verosimile, care mai mult sau mai puțin convin adevărului. Este vorba de înseși acele lucrări care privesc procesele istorice sub unghiul lui 23 August 1944 văzut ca „insurrecția populară română”, „act istoric”, „eră nouă”. Determinațiile actului de la 6 martie 1945 sînt puse real sau estompant, prin felul cum sînt surprinse și înțelese premisele lui, punctele de plecare găsite în schimbările care au început a se produce odată cu 23 August, sau, în terminologia preferată din unele cărți occidentale, odată cu ieșirea României din războiul Axei. Tocmai deoarece nu se ocupă și de evenimentele care au urmat dar prin înseși ultimele fraze lasă a se depista și înțelege felul de interpretare, menționez, dintre mai multe posibilități, volumul 10 al tratatului masiv, apărut la München, *Historia mundi. Ein Handbuch der Weltgeschichte*, operă care, probabil neinformată exact privind România, nu face diferențele necesare, și scrie că Ungaria, România și Finlanda au mers spre capitulare, „nach Kapitulation” (p. 497). Nu cred că mai este nevoie a povesti că asemenea concepție este în afara adevărului; că România a știut să facă aceea importantă și cutezantă schimbare elogiată, de altminteri, de mulți autori.

Alte lucrări, care se ocupă mai special de evenimentele de după August 1944, și cuprind în textul lor relatări asupra formării guvernului democrat, alegerilor parlamentare, abolirii monarhiei, unele vrînd să întindă orizont mai larg nu reușesc însă să descrie evenimentul de la 6 martie 1945 din România prin rădăcinile interne. Istoricul francez Jacques Pirenne, în vol. 7 din *Les grandes courants de l'Histoire universelle* compară epoca din 1944—1945 cu epoca lui Napoleon și scrie că după cum Napoleon și-a dus trupele pînă în Prusia, întinzînd revoluția, tot așa revoluția de la sfîrșitul ultimului război mondial s-a extins în urma înaintării fronturilor militare sovietice. (op. cit., pp. 246—247). În discuție cu marele istoric francez notez rolul factorilor externi, dar corelația dintre aceștia și factorii interni, politici, militari, în împrejurările date, trebuie interpretată mai temeinic; este cazul de a fi foarte clar — pentru noi este evident — că factorii interni au determinat ei schimbările de profunzime.

Asupra conținutului particularităților guvernului de la 6 martie 1945 observăm că mai multe lucrări, de limbă franceză, italiană, germană, engleză și spaniolă, îl consideră printr-o expresie ce pare precisă, dar, în optică nemarxistă, este ambiguă: „regim mixt”. Ca să

dau un exemplu din manuale și cursuri universitare, informez că în *Le monde contemporaine*, 1962, se spune: „De 1945 à 1947 une phase transitoire voit l'installation d'un régime mixte à tendance socialiste où le secteur liberal et capitaliste concerne cependant une place importante” (p. 444); „Le régime politique est un compromis entre les régimes et occidentaux; (...) (ibidem).

Există o altă categorie de lucrări, care produc și exagerări, așa cum ar fi acelea care aserționează că la 6 martie 1945 a fost instaurat un guvern pur („purément”) comunist al lui Petru Groza, în care comuniștii numai ei au aplicat politica lor. În ceea ce mă privește nu am nimic a-mi pare rău de profilarea rolului partidului comunist, nu pot însă lăsa fără explicații formularea anunțată din motivul că nu-i potrivită pentru a indica realmente originalitatea și înțelepciunea partidului nostru, care a procedat la o necesară coaliție suplă și eficientă, realizare prezentată și în intervenția de numai câteva minute înainte a profesorului Petreanu.

Mai bine se scrie într-o lucrare enciclopedică (iau exemplu și din asemenea tip de lucrări) italiană în care se arată că în România a fost instaurat un guvern sub conducerea filocomunistului Petru Groza: *Enciclopedia italiana di scienze, lettere et arti, 1938–1949, Seconda appendice*, Roma, 1949, după ce înfățișează, exagerant, factorii externi, îndeosebi militari, scrie că după căderea lui Rădescu, „e a nominare capo del governo il filocomunista Petre Groza” (p. 747).

Închei prima parte a intervenției mele care a constat într-o succintă privire asupra literaturii de peste graniță, observînd că prin însăși oglindirea evenimentului, diferită, dar tot mai amplă, s-au dat semnificații în planul cognitiv, și s-a contribuit la popularizarea, și înțelegerea lui.

Despre literatura din interiorul țării cunoaștem evoluția mai bine de la primele expresii literare din 1945 și pînă în prezent. Conceptele principale s-au perfecționat, în direcția aprofundării înțelesului lor potrivit expresiei date de documentele partidului comunist, și s-au format în inșiși treptele de ridicare a istoriografiei noi, marxist-leniniste, devenită dominantă, apoi unică, fiind singura care prin natura ei a putut să se întemeieze în sistemul procesualității istorice a României spre rînduiei democrat-populare și socialiste.

Ar fi foarte interesantă refacerea literară a felului cum s-au format și au evoluat interpretările. Observ că încă înainte de 6 martie 1945 chiar *Revista istorică română*, fascicula I, 1945, reproducînd o conferință a unui anumit istoric ținută la 19 ianuarie, care într-un context de idei privind periodizarea discuta ce înseamnă perioadă contemporană, afirma: „Ori, sub privirile noastre, chiar, se ivesc semne ce indică nașterea unei lumi noi (...) (p. 4). În cîmpul literaturii marxiste, în formare, Lucrețiu Pătrășcanu prezuma trăsăturile guvernului. Ca în *Probleme de bază ale României*, 1944, unde la p. 304 scria: „Menirea unui guvern cu o largă bază populară reprezentînd toate categoriile sociale progresiste, va fi să dea formă concretă și să asigure îndeplinirea tuturor acelor reforme și schimbări structurale în cadrul grăbirii democratizării României”. Aflu-mă în fața specialiștilor mă dispensez de a urmări în termeni concreți evoluția literaturii, în etapele ei, ci amintesc doar că deși s-a adunat o bogată producție scrisă, totuși știința istorică specializată a rămas datoare multor sarcini. Știm bine ce a spus tovarășul Nicolae Ceaușescu în urmă cu 4-5 ani:

„Este o lipsă a istoricilor, a lucrătorilor noștri din domeniul științelor sociale, a scriitorilor că nu au scris pînă acum epopeea acestor vremuri de neuitat. Sperăm că vor face acest lucru într-un viitor apropiat”.

Mă restring la cîteva exemplificări din ultimul timp, care sînt temei mai bun pentru afirmația că literatura s-a urcat la o treaptă care permite noi și consistente succese. Menționez mai întîi *România în anii revoluției democrat-populare. 1944 — 1947*, care nu-și propune să teoretizeze mult, ci rămîne descriptivă (în sens pozitiv), precisă în explicații și terminologie, și dă cu atență acuratețe tabloul nuanțat al etapei. Evenimentul de la 6 martie este apreciat ca expresie a puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor, iar, mai concret, în text și nu numai titlul paragrafului și ansamblul lucrării: „Astfel la 6 martie 1945 a fost instaurat guvernul de largă concentrare democratică, în care clasa muncitoare avea un rol conducător (p. 126); „De aceea, constituirea guvernului de la 6 martie 1945 nu a reprezentat o simplă schimbare de guvern, ci o schimbare a însuși regimului politic din România; lichidarea vechii puteri a burgheziei și moșierimii și instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor” (p. 126 — 127); „Prin conținutul și sarcinile sale, guvernul instaurat la 6 martie 1945 a avut un caracter predominant muncitoresc-țăranesc” (p. 127). În afară de această lucrare de sinteză sînt lucrări tot de sinteză, chiar prea „sintetice” pentru epoca de după 1944; sînt cărțile-compendii. Am în vedere mai întîi *Istoria poporului român*, elaborată de un colectiv sub îndrumarea acad. Andrei Oțetea și Ion Popescu-Puțuri, carte valoroasă în care se spune că „Instaurarea guvernului de la 6 martie 1945 a marcat o fază nouă în procesul prefacerilor social-economice și politice în România, inaugurate de insurecția antifascistă din august 1944. A fost deschisă calea înfăptuirii pînă la capăt a transformărilor cu caracter burghezo-democrat” (p. 163). Mai am în vedere *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi* în care, după cum se citește și în titlu, profesorul C. C. Giurescu are meritul de a adopta și dezvolta interpretarea că evenimentele de la 23 August 1944 sînt deschizătoare de epocă nouă, și astfel, în contextul de după 23 August, apare mai precis însemnătatea evenimentului de la 6 martie 1945.

Dacă lucrările de sinteză marchează prin însăși această caracteristică un stadiu mai avansat, în același timp o consolidare a stadiului avansat îl dau lucrările, mai ales articole, procedînd la aprofundarea cercetării în zone anumite ale ei. Menționez numai *Sfîrșit fără glorie* elaborată de Mihai Fătu unde se explică felul în care partidele manist și brătienist s-au comportat în August 1944, faptul că ele n-au mai fost capabile să reprezinte interesele țării, că au suferit noi înfrîngerii, dar nu ultimele, prin instaurarea guvernului democrat-popular.

Au început să apară și lucrări de gen bibliografic, de tipărire a textelor documentare, lucrări de cronologie, acestea semnificînd pășirea către formarea instrumentelor de lucru specifice științei istorice maturizate. Sînt însă primii pași. Îmi înțelegeți gîndul că am în vedere mai cu seamă culegerea de texte alese din Petru Groza, lucrare care probează că se pot scoate culegeri tematice de documente, de asemenea lucrarea *Din cronica unor zile istorice, mai 1944—6 martie 1945*.

Termin considerațiile mele repetind că literatura este în progres și că studierea mai temeinică a faptelor ne-ar releva multe trăsături demne de semnalat și aprofundat. Recentele documente de partid privind istoria sintetică a poporului român — mă înțelegeți imediat că am în vedere Programul Partidului Comunist Român — vor fi sigur de natură să ajute și să stimuleze munca noastră pentru a urca mai departe știința istorică la virtuțile de care poate fi în stare.

M. Fătu: Reiau ceea ce a spus adineaori Constantin Mocanu în legătură cu realizările istoriografiei noastre pînă în prezent cu privire, îndeosebi, la această perioadă din istoria contemporană a României, perioadă foarte bogată în procese social-istorice, deși scurtă ca timp. Sugerez istoricilor prezenți de a ne propune să ne aplecăm mai mult asupra fenomenelor din perioada 23 august 1944 — 6 martie 1945. Este necesar, după părerea mea, să ne apropiem mai mult cu studiul de 6 Martie, căci nu există încă o monografie consacrată acestui important eveniment. Ridic problema apărindu-mi cu atît mai importantă la dezbaterea de astăzi, mai ales că în ultimii ani istoricii au dovedit că fenomenele legate de etapa istorică la care ne referim pot fi cu toată competența în atenția cercetării pe măsura semnificației faptelor. Studii în materie de analize istorice a evenimentelor dintre august 1944 și 6 martie 1945 sînt necesare; tovarășul Nicolae Ceaușescu a atras atenția asupra realizării unor lucrări care să înfățișeze descătușarea energiilor creatoare ale poporului, momentele acestei etape de grele lupte politice, dar victorioase, a formulat — știm cu toții — aprecieri că nu au fost încă valorificate de cercetarea istorică unele documente. Eu cred că istoriografia noastră este datoră să dea mai mult pentru epoca despre care discutăm. Nu fac nici o referire la nume, ar fi bine însă dacă discuția de azi ar constitui un prilej de intensificare a preocupărilor în acest domeniu.

V. Păsăilă: Un eveniment de talia celui de la 6 martie 1945 nu putea evident scăpa atenției istoriografiei noastre și celei de peste graniță. Deși, dacă facem o comparație cu alte momente din istoria contemporană a României, 6 Martie nu se bucură de lucrări mai ample care să se refere special la acest eveniment, totuși realizări sînt, dar realizările care sînt nu trebuie să-i declare mulțumiți pe istorici. Dealtfel, după cum a rezultat din intervenția anterioară, și, după cum știm cu toții, istoricii fac pași însemnați pentru a elabora lucrări tot mai consistente asupra etapei primilor ani de după 23 August 1944.

Eu am vrut, deocamdată, să fac numai cîteva susțineri și completări referitor la istoriografia de peste graniță. Din cîte am citit mi-am dat seama că literatura de peste hotare tratează problema democrației populare de la noi în contextul mai larg, est-european, dar nu lipsesc preocupări numai asupra evenimentelor din România, interpretări speciale asupra particularităților comportate de evoluția și revoluția de la noi.

Cum se observa ceva mai înainte, optica de tratare a fenomenelor istorice este diferită, după cum istoricii sînt de factură marxistă sau nemarxistă.

Primii tratează evenimentele îndeosebi făcînd apel la factorii vieții materiale, care, potrivit concepției materialist-istorice, stau la baza ansam-

blului de evenimente sociale, se ocupă mai mult de factorul intern, de forțele revoluționare, pe cînd ceilalți, autorii nemarxiști, subestimează, de regulă, rolul factorului intern, exagerînd influența împrejurărilor externe, mai cu seamă desfășurarea și înaintarea fronturilor militare asupra revoluțiilor democrat-populare, în România cît și în celelalte țări care în anii 1944—1945 au pășit pe drumul democrației populare. La exemplele, într-adevăr care pot fi mult mai multe, aș adăuga numai unul, și anume aprecierea publicistului marxist Joseph Duraux, care în *Roumanie un des chantiers de la vie nouvelle*, Paris, 1951 (am luat un exemplu nu din literatura mai recentă, ci din anii corespunzătorii primilor pași ai României pe drumul construcției socialiste), scria așa: „Desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice n-ar fi fost posibilă cu toate condițiile internaționale, dacă poporul român n-ar fi vrut-o în mod special, dacă n-ar fi găsit în P.C.R. o forță conștientă și organizată, capabilă să realizeze această mare sarcină” (p. 43).

Istoriografia noastră marxistă are firește în menirea ei să răspundă unor istorici de factură nemarxistă care uneori denaturează momente însemnate din istoria contemporană, și să răspundă fundamentat prin lucrări speciale și de sinteză, cu orizont și profunzime. Ceea ce este pozitiv totuși pînă în momentul de față este că avem posibilitatea să constatăm încadrarea momentului 1945 într-un context mai larg, să observăm că preocupările altor autori despre evenimentele de la noi dovedesc importanța faptelor nu numai în planul istoriei naționale, ci în sistemul istoriei generale, universale.

Șt. Lache: Am ascultat cu mult interes expozeul asupra istoriografiei, precum și referințele făcute de Mihai Fătu și asemănător dînsului socotesc că despre 6 Martie ca atare s-a scris încă puțin. S-a scris despre Frontul Unic Muncitoresc, despre partidele burgheze, despre lupta pentru instaurarea republicii, există o lucrare sintetică asupra perioadei 1944—1947, valoroasă, dar atît ea cît și celelalte lasă loc unei investigații ample și temeinice privind procesul luptei pentru instaurarea guvernului dr. Petru Groza, dinamica acestui proces, democratizarea aparatului de stat, sistemul partidelor politice, apoi despre ce a însemnat 6 Martie. Aceasta este părerea mea și în acest sens trebuie să înțelegem ceea ce a spus C. Mocanu. Știu că sînt preocupări pentru elaborarea unei lucrări despre 6 Martie 1945. Prin asemenea lucrare văd posibilitatea rezolvării unor probleme importante despre clasa muncitoare și rolul ei în lupta pentru puterea populară, raporturile partidului comunist cu alte partide din acel timp, constelația politică din România în primii ani postbelici. Cred că este de datoria istoricilor din țara noastră, și nu numai a lor, de a scrie istoria lui 6 Martie 1945, cu premisele și semnificațiile lui, ca eveniment major în evoluția României, în activitatea de ansamblu a partidului comunist, a forțelor revoluționare.

Constantin Mocanu a demonstrat cum este prezentat momentul August 1944 în unele lucrări nemarxiste, uneori ca o capitulare a României, ca o trecere în așa numita zonă de ocupație și influență sovietică. Asemenea prezentare este, desigur, o caracterizare falsă. August 1944 n-a însemnat capitulare, ci *eliberare*, un energetic și determinant act de voință al poporului român, o strălucită afirmare a hotărîrii lui de a înlătura orice dominație străină, de a fi liber și deplin stăpîn în țara sa, de a-și hotărî singur destinele.

Potrivit temei generale a dezbaterii, mi-am propus să prezint câteva aspecte despre rolul Partidului Comunist Român în lupta pentru instaurarea și consolidarea puterii populare și ceea ce voi spune aș dori să fie și o pledoarie pentru cercetarea temeinică, multilaterală a fenomenului revoluționar '44—'47 din România, a esenței dialectice, a importanței acestui fenomen.

O trăsătură a epocii este afirmarea Partidului Comunist Român ca factor politic fundamental al națiunii, ca factor politic diriguitor al procesului transformării revoluționare și democratice a societății, al luptei pentru apărarea intereselor și înfăptuirea aspirațiilor clasei muncitoare, ale tuturor oamenilor muncii. Desigur, rolul conducător al partidului comunist nu a putut deveni o realitate politică deodată, spontan, numai în virtutea cerințelor obiective ale revoluției, ale poziției clasei muncitoare în societate. Acest rol a fost cucerit de partid prin lupta sa plină de abnegație, prin autoritatea dobândită în fața întregului popor; s-a impus ca o concluzie firească a experienței istorice acumulate de clasa muncitoare, de poporul român în mișcarea de eliberare socială și națională, împotriva regimului burghezo-moșieresc. Pe coordonatele fixate de August '44 și-au găsit tot mai larg manifestare calități proprii partidului comunist în activitatea sa revoluționară: devotamentul neclintit față de clasa muncitoare, față de popor, cetezanța și fermitatea revoluționară, capacitatea de organizare și influențare a maselor, luciditatea și suplețea politică, efortul neconținut de a soluționa în chip creator, marxist-leninist, numeroasele probleme politice, social-economice, teoretice, ideologice, legate de trecerea României de la orînduirea bazată pe exploatare și asuprire la orînduirea nouă, socialistă, și, efectiv, manifestarea plenară a acestor calități au făcut ca partidul comunist să se afirme ca singura forță politică în stare să organizeze și să conducă lupta politică a maselor populare.

Analiza evenimentelor și proceselor care au avut loc evidențiază că partidul comunist a știut să aplice principiile strategiei și tacticii marxist-leniniste, realizînd permanenta ofensivă, inițiativa politică. În desfășurarea procesului revoluționar, P. C. R. și-a dovedit capacitatea de a examina lucid și de a folosi cu pricepere ansamblul împrejurărilor interne și internaționale favorabile transformărilor social-politice de după 23 August 1944. Totodată, devenind principala forță politică națională partidul comunist a identificat forme și mijloace potrivite de acțiune în vederea înfăptuirii obiectivului strategic stabilit, a sarcinilor revoluției democrat-populare și asigurării hegemoniei clasei muncitoare în procesul social-istoric de progresare a României.

Cele ce am spus pînă acum privind rolul conducător al partidului comunist, partid, în esență, al clasei muncitoare, mă îndeamnă a fi de acord cu istoricii români care, pe drumul dezvoltării mai maturizate a științei istorice marxist-leniniste înaintează spre a cerceta și argumenta și mai nuanțat, dar și mai aprofundat, ce înseamnă rolul conducător al partidului comunist. Aduc și eu în atenția discuției această problemă foarte importantă, argumentînd, că dacă în fiecare etapă rolul conducător al partidului are trăsături specifice, în etapa la care ne referim rolul lui conducător se manifestă și se intruchipează în trăsăturile pe care le-am amintit și susținut odată în plus, dacă mai era nevoie.

În această etapă începe realizarea rolului conducător al partidului în sfera guvernamentală, trăsătură ce se va consolida și va evolua în etapele următoare.

După cum se știe, clasa muncitoare a cucerit pentru prima dată în istoria României poziții în conducerea statului la 23 August 1944 odată cu răsturnarea dictaturii militaro-fasciste. În guvernul prezidat de generalul Constantin Sănătescu, P. C. R. și P. S. D. au participat prin cite un ministru secretar de stat fără portofoliu; Lucrețiu Pătrășcanu a deținut și Ministerul Justiției. Prezența și activitatea în guvern a reprezentanților partidului comunist și partidului social-democrat acționind pe baza Frontului Unic Muncitoresc, au constituit, după cum avea să confirme evoluția evenimentelor, prima breșă în sistemul politic burghez de guvernare, începutul de fapt al ascensiunii clasei muncitoare spre cucerirea puterii de stat.

În lupta pentru instaurarea puterii democrat-populare și înfăptuirea reformelor sociale revoluționare o mare însemnătate a avut-o unirea în jurul și sub conducerea clasei muncitoare, al partidului ei marxist-leninist, a celor mai largi forțe politice și sociale progresiste. Instaurarea și consolidarea puterii populare vor fi efectiv determinate de unitatea de acțiune a acestor forțe, de cimentarea alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, de întărirea unității cu intelectualitatea și cu alte categorii sociale de frăția oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate.

Fără a intra în analiza mai amănunțită se poate sublinia că rolul partidului comunist se va materializa în concretul vieții politice prin intermediul unui larg sistem de alianțe și coaliții social-politice — așa cum, în 1944—1945, și în 1946—1947 au fost F. N. D. și, respectiv, B. P. D., Partidul Comunist Român a fost nu numai inițiatorul și făuritorul acestor condiții, alianțe, ci și forța cea mai activă, care va influența în mare măsură evoluția revoluționară și democratică.

Un element caracteristic tacticii partidului comunist în lupta pentru putere l-a constituit împletirea acțiunilor de masă (manifestații de stradă, mitinguri, preluarea de către muncitori a controlului întreprinderilor, cucerirea organelor locale ale puterii de stat, ocuparea pământurilor moșierești) cu acțiuni desfășurate în cadrul guvernului al diferitelor verigi centrale și locale ale aparatului de stat.

Desfășurarea procesului revoluționar din România a adus, în formele sale specifice, o nouă confirmare a tezei leniniste cu privire la necesitatea ca proletariatul și avangarda sa revoluționară să stăpânească toate formele luptei de clasă, toate posibilitățile pentru cucerirea puterii. În februarie 1945 generalul Rădescu amenința cu războiul civil, P. C. R. a fost însă în măsură să impună voința clasei muncitoare, a maselor, să asigure rezolvarea problemei puterii în favoarea poporului prin lupta politică. În dejucarea încercărilor cercurilor reacționare de a împinge țara în război civil un rol important l-au avut situarea armatei de partea forțelor revoluționare și întărirea gărzilor muncitorești înarmate. Aproape două săptămâni, pînă la constituirea guvernului dr. Petru Groza, detașamentele muncitorești înarmate erau pregătite special să intervină împotriva unei eventuale acțiuni de forță a reacțiunii.

Într-un cuvînt, atît înainte cît și după 6 martie 1945 P. C. R. nu a dogmatizat teorii despre calea pașnică și nepașnică de înfăptuire a revoluției, ci a pregătit clasa muncitoare, toate forțele revoluționare pentru a

face față oricărei situații considerînd lucid și prevăzător eventualitatea ca forțele reacționare să încerce de a se opune violent transformărilor social-politice.

M. Fătu : Eu am dorit să iau cuvîntul în special pentru cîteva probleme în legătura cu politica de alianțe a Partidului Comunist Român dusă în vederea realizării condițiilor pentru instaurarea puterii revoluționar-democratice. Despre politica de alianțe a partidului comunist în aceste luni s-a scris destul de mult ; ceea ce mi se pare că va trebui să facem în continuare se referă la a demonstra atît particularitățile specifice, noi, ale politicii de alianțe cît și ideea continuității politicii de alianțe a partidului, continuitate care are o mare semnificație pentru înțelegerea a ceea ce partidul a înfăptuit, a ceea ce a emis ca teze teoretice și tactice pentru încheierea unei serii de alianțe politice pe măsura evoluției evenimentelor petrecute în acel timp. De aceea, mi se pare că una dintre probleme este aceea care se referă la premisele istorice ale politicii de alianțe. În general, istoriografia noastră este bogată în legătură cu analiza politicii de alianțe a P. C. R. în perioada interbelică, mai cu seamă, după 1933, dar trebuie arătat mai aprofundat că politica de alianțe a partidului din perioada de care ne ocupăm de după 23 August 1944 are multe rădăcini în etapele anterioare.

Experiența pe care Partidul Comunist Român a acumulat-o în domeniul politicii de alianțe încă din primii ani de după crearea sa, și îndeosebi în anii războiului, mai exact în anii 1943—1944, a avut o serioasă semnificație pentru evoluția politicii lui de înfăptuire a coaliției necesare în epoca nouă.

Problema la care tocmai doresc să mă opresc în primul rînd este demonstrarea acestei continuități, modul în care această continuitate a fost folosită, valorificată, înțeleasă în perioada care a urmat după victoria din august 1944. În ce sens, partidul, valorificînd experiența sa în materie de alianțe politice, a continuat să mențină alianțe, contacte anterioare, să le dea bază nouă, structură, organizare nouă pentru a putea răspunde eficient necesităților obiective care se găseau în fața României după Eliberare.

Ideea continuității trebuie considerată și în alt sens, în acela că unele procese revoluționare, transformări economice, sociale, naționale, internaționale, se regăsesc într-o perioadă istorică mai îndelungată, care nu se încheie la 23 August și nici nu începe cu 23 August, și că această continuitate a fost o premisă fundamentală a politicii de alianțe a partidului comunist din anii de care discutăm aici, 1944—1945. Congresul al V-lea al partidului sublinia faptul că România se găsea în faza desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, faptul că România se afla într-un proces continuu de înfăptuire a unor obiective care să ducă mai departe sarcini burghezo-democratice, care reclama cu necesitate ca în politica de alianțe partidul comunist să realizeze anumite înțelegeri, corespunzînd obiectivelor ce stăteau în fața poporului român.

Ideea continuității trebuie înțeleasă și în sensul că mișcarea anti-fascistă, de rezistență a poporului român nu se încheie cu insurecția din august 1944, și această părere o afirm din mai multe puncte de vedere. Insurecția a fost un prim pas, un pas decisiv, o primă valorificare a luptei de rezistență antifascistă care a pus în fața poporului român sarcini de

mare complexitate, avind totodată în vedere continuarea procesului luptei antifasciste, de rezistență pe plan internațional, ceea ce a determinat ca partidul să dea o mare atenție și să valorifice experiența sa de alianțe politice din perioada anterioară și după insurecție. Nu numai participarea României la războiul împotriva Germaniei hitleriste este expresia continuității, ci și procesul din interior de defascizare a vieții publice, pentru înlăturarea din viața economică, socială și politică a elementelor fasciste, reacționare, pentru descătușarea energiilor maselor muncitoare care aveau să pășească spre edificarea unei noi orînduiri.

Pe planul politicii externe sînt elemente de continuitate, prin lupta noastră de obținere a deplinei independențe, de asigurare a dezvoltării României pe o cale potrivit propriilor interese, ceea ce a făcut ca procesul de continuitate a politicii de alianțe să fie foarte complex. Această împrejurare nu poate fi explicată fără înțelegerea complexității procesului istoric cunoscut de România înainte și după 23 August și, în anumite aspecte, chiar și după 6 Martie.

Din aceste motive, ideea elementelor de continuitate în politica de alianțe ar trebui reluată și analizată în profunzime pentru a-i explica temeinic și în larg orizont caracterul științific, realist.

Cînd judecăm politica de alianțe politice trebuie examinate și contradicțiile sociale. Este bine știut că aceste contradicții, cu caracter obiectiv și subiectiv, sînt produsul unor procese istorice obiective. O seamă de contradicții vechi de dinainte de August 1944 au continuat să-și păstreze actualitatea sub aspect social și național. Este adevărat că anii războiului antisovietic și ai luptei de rezistență antifascistă au pus pe prim plan nu contradicțiile cu caracter social, ci acele avînd caracter general-național, respectiv, contradicțiile fundamentale dintre covârșitoarea majoritate a națiunii române și dominația nazistă, regimul militar - fascist. Nu înseamnă că au fost abandonate contradicțiile sociale, ci că în tactica luptei nu au fost puse întotdeauna pe plan primar, contradicțiile general-naționale menționate avînd un loc central. August 1944 a dus la rezolvarea sub un anumit aspect a contradicțiilor general-naționale, dar, în același timp, August 1944 a deschis posibilitatea ca vechile contradicții sociale să reintre pe prim plan, și astfel partidul a reținut o seamă de noi orientări și sarcini de ordin tactic, fapt ce s-a reflectat în politica lui de coaliții.

O a doua problemă se referă la faptul că politica de alianțe a rezultat din condițiile istorice ale României de după victoria insurecției, din metamorfozele produse în timpul insurecției, și imediat, în sistemul existent de alianțe.

În viața social-politică s-au produs și au început să se producă o seamă de mutații. Este adevărat că după arestarea lui Antonescu s-a ajuns la un consens între forțele participante la lupta de eliberare a țării de sub dominația fascistă care era însă plin de contradicții, avînd în el și un compromis de fiecare acceptat, dar de fiecare nedeclarat. Fiecare aștepta ca desfășurarea evenimentelor să oblige o forță sau alta să ia atitudine potrivit intereselor claselor ce le reprezenta, și astfel să-și exprime deschis optica, ideologia, interesele politice. De aceea, importante de a fi studiate sînt tocmai asemenea mutații din sistemul de alianțe.

Sistemul de alianțe avea un caracter democratic; dar fiecare din forțele componente înțelegeau într-un anumit sens caracterul democra-

tic, inclusiv partidului comunist, deci este necesar a defini mai exact ce înțelegem noi prin democratizarea vieții publice. Practica a reclamat din partea partidului comunist sobrietate în gândire, o mare capacitate de pătrundere în intimitatea proceselor social-politice, de a descifra evoluția în perspectivă, de a înțelege coordonatele pe care putea înainta istoria, în general, alianțele care rezultau de aici, în special.

Examinînd politica de alianțe trebuie ținut seamă de raportul de forțe intervenit în viața internă a României, pe plan social și politic, în perioada care începe cu victoria insurecției și se încheie cu 6 Martie. Sesiizarea sensului ei, valorificarea experienței deja acumulate a avut semnificații deosebite pentru definirea de către Partidul Comunist Român a sistemului de alianțe, care urma să fie perfectat, pe plan politic și organizatoric.

Prin urmare, politica de alianțe a fost suplă, elastică. Nu știu dacă în istoria noastră găsim o altă etapă atît de caracteristică în materie de sulețe politică ca aceasta, de cîteva luni de zile, în care elasticitatea sistemului de alianțe s-a manifestat pe atitea planuri și s-au interferat încît nu le-am putea ușor categorisi cît mai simplu. Politica de alianțe dealtfel nu se rezumă strict la cadrul organizatoric al unui sistem de alianțe, ci s-a materializat în acțiuni politice mult mai largi decît structurile organizatorice. Partidul comunist a fost împotriva desființării Blocului Național Democrat dacă acesta ar fi fost pus, bineînțeles, pe o altă bază și chiar în altă structură organizatorică dînd posibilitatea cooperării pe anumite obiective de interes general. Documentele atestă că partidul comunist voia să materializeze această continuitate, păstrînd alianțele și cu celelalte partide din B. N. D.

St. Lache : Nu trebuie să uităm că partidul comunist după 23 August 1944 s-a pronunțat pentru o lărgire a alianțelor și numai după refuzul celor două partide burgheze, s-a pronunțat pentru dizolvarea B. N. D.-ului.

T. Udrea : Vreau să fac o precizare. Se păstra alianța care a stat la baza celor trei guverne B. N. D., dar totodată se înțețea lupta pentru putere ; avem de-a face cu două chestiuni diferite : alianța în cadrul sistemului de guvernare și politica de alianțe legată de lupta pentru putere.

Este o chestiune care trebuie discutată în legătură cu o problemă mai generală, și care nu și-a găsit totuși rezolvarea. Și anume : care a fost conținutul puterii de stat în perioada dintre 23 August 1944 și 6 Martie 1945, adică în perioada celor trei guverne pe care le numim „cu majoritate reacționară” ? Cum a fost posibil ca un guvern „cu majoritate reacționară” să fi condus insurecția, cum a fost posibil să se pornească la defascizarea țării ? În altă ordine de idei, al doilea guvern Sănătescu, care, este foarte puțin studiat, poate fi caracterizat ca un guvern „cu majoritate reacționară” ? Dinamica evoluției rapide a raportului de forțe care făcea ca pe plan general să nu mai fie aceeași situație de la un guvern la altul joacă un rol important. Prin urmare, cum apreciem cele trei guverne dintre 23 August 1944 și 27 februarie 1945 ?

V. Liveanu : Marxismul nu neagă că în anumite împrejurări chiar și forțele ultrareacționare pot înfăptui transformări care, din punct de vedere obiectiv, au caracter progresist, imprimîndu-le însă un caracter limitat, o orientare avantajoasă în primul rînd, claselor exploatatoare

(vezi V. I. Lenin, *Opere*, vol. 15, p. 128 și vol. 13, pp. 141, 237, 274, 364). A fost politica majorității primului guvern Sănătescu o politică în ansamblul ei reacționară? Activitatea acestui guvern trebuie privită diferențiat în diversele etape. În guvernul format la 23 August 1944 pentru prima oară în istoria României a fost reprezentată și mișcarea revoluționară a clasei muncitoare. Dintre generali și ofițerii superiori numiți în fruntea diverselor departamente unii colaboraseră mai înainte cu partidul comunist și erau dispuși în continuare la o colaborare cu el. Marea lor majoritate se afla din punct de vedere politic sub influența exclusivă a regelui și a liderilor politici burghezi din B. N. D. Cu toate acestea, faptele au arătat că guvernul, cu aportul esențial al reprezentanților clasei muncitoare, a putut asigura, în ciuda unor șovăieli manifestate în noaptea de 23 August în rindurile sale și ale cercurilor palatului, întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste, lichidarea trupelor naziste din interiorul țării, alăturarea armatei române la războiul antihitlerist cot la cot cu armata sovietică, încheierea armistițiului, începerea unor măsuri pe linia democratizării și defascizării. Această orientare a guvernului s-a datorat tocmai faptului că partidul comunist, folosind situația obiectivă, exprimând înțeleptele cele mai avansate ale poporului, a orientat coaliția tuturor forțelor interesate în rupțura cu Germania hitleristă pe calea insurecției. Dinamica insurecției, respectiv logica implacabilă a evenimentelor, lupta antifascistă a poporului, declanșată odată cu insurecția și bazată pe acești factori, reprezentarea clasei muncitoare în guvern, iar, pe de altă parte, interesele burgheziei nefasciste de care era legată majoritatea guvernului au asigurat îndeplinirea unor obiective naționale, antifasciste, aflate la ordinea zilei. În această perioadă de *pînă* în a doua jumătate a lunii septembrie nu s-ar putea spune că în problemele aflate *atunci* la ordinea zilei majoritatea guvernului Sănătescu a promovat o politică în ansamblul ei *reacționară*. Este drept, înainte de a doua jumătate a lunii septembrie 1944 în guvern s-au manifestat contradicții între reprezentanții clasei muncitoare și exponenții burgheziei antihitleriste în problema *ritmului* și *amplorii* care trebuiau imprimate procesului de defascizare a aparatului de stat și a vieții publice, de asigurare a drepturilor politice și revendicărilor economice imediate ale maselor. Se înțelege că reprezentanții clasei muncitoare doreau accelerarea și lărgirea acestor procese în vederea trecerii ulterioare la *transformări* sociale structurale, iar cei ai burgheziei căutau să le încetinească și să le limiteze în vederea *menținerii* vechilor structuri sociale. În ciuda acestor contradicții, pînă la jumătatea lunii septembrie 1944 guvernarea pe baza formulei de la 23 August și a acordului B. N. D. a oferit cadrul pentru activitatea forțelor revoluționare pe linia îndeplinirii obiectivelor patriotice, antifasciste, antiimperialiste ale insurecției. Chiar și în această primă perioadă. P. C. R. și aliații săi au continuat să se pronunțe pentru formarea unei coaliții mai largi care să cuprindă alături de partidele din B. N. D. și celelalte formații antifasciste. În a doua jumătate a lunii septembrie îndeplinirea în linii generale a obiectivelor imediate ale insurecției, necesitatea îndeplinirii consecvente și rapide a defascizării vieții publice și mai cu seamă necesitatea trecerii la un nou stadiu, cel al transformărilor *sociale* structurale, burghezo-democratice, a dus la regrouparea forțelor politice, la denunțarea de către P. C. R. și P. S. D. a Blocului Național Democrat, la formarea sub conducerea partidului comunist, la începutul

lunii octombrie a unei noi coaliții, Frontul Național Democrat. În această a doua etapă liderii partidelor național-tărănesc și național-liberal-Brătianu și majoritatea primului guvern Sănătescu s-au împotrivit realizărilor noilor transformări social-politice devenite posibile, necesare și *actuale*, s-au situat deci pe poziții reacționare.

În legătură cu atitudinea partidului comunist față de al doilea guvern Sănătescu. De la jumătatea lunii octombrie 1944, P. C. R. și aliații săi și-au propus ca obiectiv strategic instaurarea unui guvern în care preponderența s-o aibă reprezentanții forțelor din F. N. D. În ce privește momentele în care s-au declanșat diversele acțiuni pentru realizarea acestui obiectiv strategic, acestea au fost stabilite în funcție de complexele împrejurări interne și internaționale ale perioadei. Au fost momente în care partidele „istorice” doreau criză de guvern, în condiții pe care partidele și organizațiile din F. N. D. nu le considerau favorabile pentru instaurarea imediată a unui guvern cu preponderență populară. Este vorba deci, în ce privește forțele coalizate în F. N. D., de alegerea *momentului* pentru declanșarea acțiunilor decisive al căror obiectiv, fixat, cum am spus, încă la jumătatea lunii octombrie, era instaurarea cât mai grabnic posibil a unui guvern în care majoritatea și rolul conducător să aparțină forțelor populare.

M. Fătu : Aș dori să răspund la una din problemele ridicate sau implicate în unele întrebări puse ori în unele din precizările scurte ce s-au făcut. De fapt aveam deja de gând să vorbesc mai pe larg că politica de alianțe a partidului s-a materializat — după cum am arătat — nu numai prin formele organizatorice, stabilite strict, ci s-a manifestat pe planuri mult mai largi ale întregii vieți politice românești. Partidul comunist a menținut într-un fel sau altul legăturile cu partidele burheze, dar în condițiile unei lupte ascuțite împotriva lor. A păstrat și a vrut să păstreze aceste legături pentru anumite obiective. Partidul comunist a fost suplu în ceea ce privește alianțele politice, contactele, înțelegerile. În momentul în care Maniu și Brătianu au renunțat să adere la F. N. D. partidul comunist nu a renunțat la colaborarea cu aceste partide, dimpotrivă. Și aceasta pentru a menține continuitatea actului de guvernământ în situația în care România avea nevoie de un guvern care să rezolve o seamă de probleme. În condițiile în care România era confruntată cu probleme grele de ordin economic și social partidul nostru a fost interesat a păstra acordurile de colaborare în guvern cu partidele lui Maniu și Brătianu. Faptul că nu s-a mers la înțelegere cu Maniu și Brătianu pe poziția Frontului Național Democrat nu înseamnă că a fost o poziție de respingere totală.

A. Varghida : Bine, dar cu cine ne băteam în acea perioadă ?

M. Fătu : Am specificat faptul că în timp ce am dezlănțuit o puternică ofensivă împotriva partidelor „istorice” exponente ale reacțiunii, nu am socotit imposibilă colaborarea în unele probleme.

V. Liveanu : Nu trebuie să uităm că și partidele „istorice” doreau colaborarea dar sub conducerea lor.

Vreau să mă refer la propunerile de colaborare pe care P. C. R. și F. N. D. în ansamblul său, le-a adresat Partidului Național Tărănesc-Maniu și Partidului Național Liberal-Brătianu. Trebuie avut în vedere că P. C. R. propunea ca cele două partide burheze să adere la platforma F. N. D. și apoi la programul de guvernare al F. N. D. Aceste documente

programatice preconizau transformări care nu aveau încă un caracter socialist, dar mergeau pe linia desăvârșirii revoluției burghezo-democratice. Încă în ședința din 14 octombrie 1944 a Consiliului F.N.D. s-a subliniat că acceptarea de către P.N.Ț. și P.N.L.-Brătianu a colaborării cu F.N.D. nu trebuia să se reducă la stabilirea unei liste a unui nou guvern, ci trebuie să constea în acceptarea platformei F.N.D. și a conducerii politicii guvernului de către Consiliul F.N.D. (în care, inerent, partidele „istorice” aveau să fie în minoritate). În ședința din 5 martie 1945 a Consiliului F.N.D. în legătură cu partidele „istorice” s-a precizat că Frontul Național Democrat nu poate renunța la obținerea majorității în guvern și a pozițiilor politice cheie. Dată fiind furtunoasa ridicare a maselor populare după 23 August 1944 și urgența transformărilor sociale burghezo-democratice revoluționare, precum și radicala deplasare intervenită în raportul de forțe social-politice în favoarea partidului comunist și a aliaților săi din F.N.D., colaborarea pe care mișcarea revoluționară o propunea celor două partide burgheze consta în fond în acceptarea participării la un guvern condus de P.C.R. și aliații săi (de fapt un guvern al desăvârșirii revoluției burghezo-democratice). Partidul Național Țărănesc-Maniu și Partidul Național Liberal-Brătianu au refuzat să intre într-un astfel de guvern.

Mai trebuie să menționăm un fapt. De la jumătatea lunii octombrie 1944 până la jumătatea lunii februarie 1945 lui Iuliu Maniu i s-a propus în repetate rânduri să colaboreze cu F.N.D. Dar în urma pozițiilor adoptate de el în acea perioadă, la ședințele din 26 februarie și 5 martie 1945 ale Consiliului F.N.D. s-a apreciat că o colaborare cu grupul Maniu nu mai este posibilă, propunerile de colaborare, inclusiv de intrare în guvern, fiind adresate atunci numai grupărilor Lupu și Mihalache și P.N.L.-Brătianu, cu condiția de a rupe cu Maniu.

M. Fătu: Particularitățile pe care le-am evidențiat mai înainte dovedesc suplețea de care a dat dovadă partidul comunist. Aceasta este explicația faptului că P.C.R. a colaborat cu partidul lui Maniu și Brătianu, pentru că raportul de forțe sociale și politice nu era încă prielnic pentru înființarea unui guvern ca cel de la 6 Martie, pentru că România era confruntată cu mari probleme sociale și economice, era angajată în războiul antihitlerist și partidul comunist era obligat să găsească posibilități, chiar și de scurtă durată, pentru a determina înfăptuirea în mersul istoriei a prefacerilor antifasciste, democratice, sociale și economice, impuse de evenimente.

Încă o frază cu privire la periodizare. O primă perioadă este cuprinsă între victoria insurecției și elaborarea de către P.C.R. a proiectului de platformă F.N.D., publicarea lui la 23 septembrie 1944; următoarea fază o constituie dezbaterile proiectului de platformă, care fază a ținut din a doua jumătate a lunii septembrie și până spre 16 octombrie. A treia, în care s-a experimentat într-un anumit fel sistemul de alianțe preconizat de P.C.R. sub formula F.N.D., — între mijlocul lunii octombrie și sfârșitul lunii ianuarie 1945 incluzând și momentul principal, decembrie 1944. Această perioadă mai ales de la 1 ianuarie 1945 cuprinde noi orientări care vor fi sintetizate în programul de guvernare, expresie a valorificării experienței acumulate anterior în luptele politice. Urmează faza trecerii la acțiunea susținută, hotărâtă, de impunere, de instaurare a guvernului

F.N.D., a guvernului de largă concentrare democratică, a guvernului care în fond a însemnat puterea de tip revoluționar democratic muncitorească-țărănească.

A. Varghida: Vă rog să-mi permiteți câteva cuvinte, pornite și de la faptul că am trăit această etapă și am cunoscut-o din proprie activitate, nu numai din materialele pe care le studiem azi. Sint de acord cu părerea emisă de Mihai Fătu că Partidul Comunist Român în acea perioadă a manifestat continuitate în politica sa de alianțe și că acest lucru nu a fost întâmplător. Partidul comunist a fost conștient că singur nu putea și nu trebuia să-și propună atunci transformarea antifascistă, democrat-populară a societății românești, și de aceea încă în perioada care a precedat momentul August 1944 a dus o politică de alianțe prin intermediul cărora urmărirea a-și atinge țelul propus. După insurecția antifascistă și antiimperialistă a fost normal ca în politica de alianțe să fie și continuități, dar și discontinuități, adică înaintări potrivit noilor condiții.

După părerea mea ar trebui studiat mai mult aspectul că alianțele politico-sociale create de Partidul Comunist Român au fost în funcție de anumite scopuri propuse: la 23 August pentru răsturnarea lui Antonescu a mers, cit a mers, cu țărăniștii și liberalii; politica de alianțe de după septembrie trebuie privită, cred eu, mai precis, în sensul de a studia și diferențierile și cauzele lor. Îmi amintesc de felul în care era comentată platforma F.N.D. din septembrie. Măsurile se delimitau în mod precis, pentru că într-un fel prezentau comuniștii problemele și altfel, de exemplu, liberalii în adunările lor. Explicația aceasta apare și mai clară dacă ținem seama de aprecierea de fond că pentru partidele „istorice” 23 August ar fi însemnat doar încheierea unei etape, dar pentru forțele democratice, revoluționare, a însemnat începutul unei noi etape, de progres, de viitoare schimbări structurale.

În legătură cu transformările care au însoțit etapa nouă pozițiile, deci, se delimitau și partidele „istorice”, mai ales liderii lor, își dădeau seama de rezultatele colaborării lor cu comuniștii. Aceasta era realitatea politică.

St. Lache: În expunerea făcută de Mihai Fătu privind politica de alianțe a Partidului Comunist Român regăsim o parte din roadele investigației temeinice și ample întreprinse de dînsul asupra acestei probleme, dintre care unele au fost publicate. După părerea mea, în cercetarea strategiei și tacticii partidului comunist în domeniul alianțelor politice trebuie avute în vedere, în afară de ceea ce s-a spus, și într-o anumită măsură s-a demonstrat mai puțin, patru chestiuni și anume:

Întii. Politica de alianțe promovată de Partidul Comunist Român după 23 August 1944 trebuie privită și poate fi înțeleasă numai într-o strînsă legătură cu lupta pentru rezolvarea problemei puterii de stat. Cu alte cuvinte, politica de alianțe a fost subordonată acestui scop, problemei fundamentale a revoluției.

După cum se știe, componența primului guvern instaurat după Eliberare, ca rezultat al insurecției antifasciste, nu reflecta raportul real de forțe din societate. Cei mai mulți miniștri se aflau sub influența cercurilor palatului și a partidelor burgheze, reprezentînd, prin pozițiile și acțiunile lor, interesele claselor exploatare. Pozițiile deținute de partidele muncitorești în guvern nu corespundeau deplin cu rolul jucat de ele în rezistența antifascistă, nici cu locul pe care îl aveau în viața social-

politică. Tocmai de aceea, partidele burgheze, P.N.Ț. și P.N.L., urmăreau să mențină intactă egida politică a acestui guvern — B.N.D. Pregătindu-mă pentru această dezbatere, am recitat în „Universul” prima circulară adresată de Maniu comitetelor județene și comunale ale P.N.Ț. În circulară, printre altele, se spune că guvernul instaurat la 23 August 1944 este un guvern de tranziție care trebuie să aibă o existență relativ îndelungată și că acest guvern nu este un guvern de partid, ci un guvern care trebuie să se ocupe de chestiunile curente, de problemele armistițiului, de pregătirea conferinței de pace.

Frontul Național Democrat s-a constituit, în principal, pentru a se putea rezolva în interesul maselor populare problema puterii. Dacă ne reamintim conținutul Platformei F.N.D. vom putea constata că la punctul 17 și ultimul al acestui important document se sublinia: „Acest program poate fi îndeplinit numai de un guvern care reprezintă toate forțele naționale și democratice ale țării, unite într-un FRONT NAȚIONAL DEMOCRAT și care se bucură de sprijinul activ al păturilor largi ale poporului român”.

Coaliția cu gruparea condusă de Gheorghe Tătărăscu și cu alți reprezentanți ai partidelor burgheze avea în vedere tot necesitatea rezolvării problemei principale, care era problema puterii, indiferent de intențiile și iluziile nutrite de această grupare privind colaborarea ei cu F.N.D.

Al doilea. Analizând evoluția alianțelor politice, Mihai Fătu a observat o continuitate; în adevăr, după 23 August 1944, Partidul Comunist Român a menținut și a consolidat alianțe anterioare, dar, altele s-au destrămat,

După părerea mea, cred că alianțele făurite după 23 August 1944, începând cu F.N.D., trebuie privite și dintr-un alt unghi de vedere și anume acela al regroupării pe interese de clasă. În funcție de acestea, de obiectivele strategice urmărite de P.C.R., pe de o parte, și de partidele burgheze, pe de altă parte, după 23 August 1944 a apărut inevitabilă delimitarea. Este evident că transformarea mișcării antifasciste și de eliberare națională în revoluție socială trebuia să ducă, mai devreme sau mai târziu, la delimitare în viața social-politică a României. Platforma F.N.D. va stimula prin prevederile ei acest proces, va evidenția cele două mari tendințe și grupări care se vor contura în lupta pentru putere și pentru reforme sociale revoluționare, cum era reforma agrară, menită să deschidă drumul spre revoluția socialistă.

Al treilea. Când analizăm politica de alianțe, trebuie luate în considerare indiscutabil, raportul de forțe și evoluția lui. Fără o astfel de analiză, temeinică, științifică, fără cunoașterea întregii constelații politice și sociale a României după Eliberare, nu putem descifra politica de alianțe, conținutul și dinamica ei. Este meritul Partidului Comunist Român că a înțeles tendința acestui raport, că a stimulat evoluția lui în sensul dorit.

Al patrulea. În cercetarea politicii de alianțe, ca și a întregii vieți politice din România după 23 August 1944, trebuie avute în vedere și statutul internațional al României, faptul că guvernele constituite în acest răstimp trebuiau să fie recunoscute de marile puteri din coaliția antifascistă.

V. Gh. Ionescu : Fiecare partid sau organizație politică democratică a trebuit să-și determine atitudinea și să-și stabilească linia politică-tactică, iar analiza acestei împrejurări evidențiază contribuția lor la una din

primele mari victorii ale proletariatului, ale maselor populare din România : instaurarea la 6 martie 1945 a puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor.

Participant la pregătirea și înfăptuirea insurecției antifasciste, Partidul social-democrat a făcut eforturile pe care împrejurările le permiteau pentru mobilizarea tuturor forțelor sociale înaintate la îndeplinirea sarcinilor ridicate de istorie în fața poporului român spre a fi rezolvate. În acest sens, la 25 august 1944 Comitetul Executiv al Partidului social-democrat s-a adresat cetățenilor Capitalei, care luptau cu armele împotriva trupelor fasciste, îndemnînd ca „toți românii, fără deosebire, muncitori, funcționari, liber profesioniști, precum și toți acei care țin ca țara lor să fie liberă și stăpînă pe destinele sale, (...) să se considere din acest moment mobilizați în slujba patriei, așa cum a cerut-o guvernul legal al țării” (Arhiva C.C. al P.C.R., fondul 46/1944, mapa 1).

Definindu-și rolul și locul în societate, în condițiile existente în România după înlăturarea regimului antonescian, Partidul social-democrat a precizat că este partid al clasei muncitoare, revoluționar prin program, partid care înțelege să lupte „din toate puterile pentru desăvîrșirea democrației și pentru socialismul dezrobitor” („Libertatea”, 3 decembrie 1944). În materialele pe care le-a publicat în toamna anului 1944 se arată că își întemeiază activitatea pe principiul luptei de clasă și înțelege să apere cu hotărîre interesele fundamentale ale proletariatului și ale tuturor păturilor sociale exploatate.

În privința evoluției viitoare a României Partidul social-democrat a expus păreri care s-au menținut în limita elaborărilor antebelice. A fost afirmată dorința de a milita pentru schimbarea din temelii a orînduirii capitaliste, înțelegîndu-se prin aceasta „socializarea marilor întreprinderi din toate ramurile economiei și organizarea producției, distribuției și circulației bunurilor numai pentru nevoile consumului sub controlul democratic al salariaților și consumatorilor (...), ridicarea materială și morală a tuturor locuitorilor la cel mai înalt nivel posibil, înlăturarea exploatării omului de către om și desființarea oricărei nedreptăți sociale” (Ibidem, 24 septembrie 1944). Se considera că atingerea acestui țel era posibilă prin lupta unită a întregii clase muncitoare și, deci, și prin legătura între Partidul social-democrat și partidul comunist în deplină solidaritate cu partidele socialiste din întreaga lume și prin influența exercitată de guvernările partidelor socialiste din Occident. În acest sens, C. Titel-Petrescu socotea că „țara noastră, deși mai întîrziată pe scara evoluției economice și sociale, va fi, miine, cînd războiul va lua sfîrșit, împletită și mai strîns în economia statelor înaintate spre a urma linia de dirijare *socialistă* a acestor țări”. („Libertatea”, 12 decembrie 1944). Lothar Rădăceanu afirma și el că social-democrații sînt convinși „că însăși baza acestei societăți este greșită și că nu se poate ajunge la o adevărată libertate și bună stare a poporului român, decît dacă se schimbă însăși baza societății de astăzi, dacă se schimbă societatea capitalistă de astăzi, în societatea socialistă de miine”. (Ibidem, 8 martie 1945).

În domeniul stabilirii liniei politice generale imediate — după 23 august 1944 — Partidul social democrat nu și-a mai elaborat un pro-

gram de acțiune, desfășurînd activitatea în dimensiunile sarcinilor fundamentale propuse de coalițiile politice din care a făcut parte (B.N.D., F.N.D.).

Cu privire la stabilirea liniei politice generale în Partidul social-democrat s-au produs însă numeroase frămîntări, existînd interpretări contradictorii privind raportul forțelor de clasă pe plan intern, aspirațiile și orientările maselor populare, raportul de forțe pe plan internațional.

Sfatul Partidului social-democrat din 10 — 11 decembrie 1944 a caracterizat linia generală politică prin susținerea „efortului comun al partidelor muncitorești în cadrul Frontului unic muncitoresc și al Frontului național democrat pentru distrugerea rămășițelor fasciste care mai stăruie în țara noastră și pentru democratizarea desăvîrșită a vieții politice și economice a țării. Scopul imediat pentru care luptă Partidul social-democrat este realizarea unei democrații reale în România”. Pentru aceasta, partidul considera ca guvernul să desfășoare o vie activitate în favoarea maselor populare luînd măsuri neîntîrziate în vederea democratizării aparatului de stat și a întreprinderilor particulare de elementele fasciste, reprimării speculei, continuării hotărîte a războiului pentru înfrîngerea definitivă a hitlerismului. („Libertatea” din 14 decembrie 1944).

Asupra tacticii necesară pentru realizarea politicii generale, în linii mari, în rîndurile conducerii social-democrate a existat consens. Spre sfîrșitul anului 1944 și începutul celui următor în probleme de tactică au început să se facă simțite tendințe care prezumau conturarea curentului de dreapta ce avea să se remanifeste în partid, dar în probleme noi.

Organizație revoluționară a clasei muncitoare, după cum se definea el însuși, Partidul social-democrat afirma că „urmărește înlăptuirea programului său pe cale democratică și legală, pe calea luptei de idei, a convingerii pașnice”, aprecia că trebuiau folosite „mijloace legale de va fi cu putință”, iar dacă „raportul de forțe se va înclina precumpănitor de partea muncitorimii organizate, Partidul social-democrat nu se va limita numai la tactica legală”. („Libertatea” din 3 decembrie 1944).

Pentru realizarea liniei politice adoptate, Comitetul Central al Partidului social-democrat și-a precizat de mai multe ori punctul de vedere cu privire la unitatea de acțiune a clasei muncitoare, pronunțîndu-se pentru consolidarea Frontului unic muncitoresc. Conducerea Partidului social-democrat a îndrumat, de asemenea, secțiunile locale pentru colaborarea cu forțele politice care acționau în Frontul național democrat. Trasînd linia de viitor, Sfatul Partidului social-democrat din decembrie 1944 cerea să se militeze cu consecvență pentru consolidarea Frontului național democrat și pentru ca în rîndurile acestuia să fie cuprinse „toate organizațiile progresiste și sincer democratice, doritoare a contribui la democratizarea vieții de stat”.

Partidul social-democrat a acordat o atenție deosebită precizării rolului și locului lui în viața social-politică a României. Prin îndrumările date secțiunilor locale, în octombrie 1944, conducerea partidului atrăgea atenția că în dezvoltarea organizatorică „accentul trebuie pus pe elementul muncitoresc pentru că sîntem partidul de avangardă al clasei muncitoare”. În același timp recomanda să se pătrundă în rîndurile țărănimii și să se ducă „munca politică de apropiere a elementului intelectual și mic burghez care, dîndu-și seama de direcția în care se desfășoară evenimentele, se

apropie de mișcarea noastră și caută alături de noi să găsească soluții problemelor ce li se pun”. (Arhiva C. C. al P.C.R., fond 28, dosar 4493, f. 7—15).

Pe baza unei asemenea orientări și în condițiile când masa cetățenilor trezită la viața politică activă aspira la un regim care să asigure largi drepturi și libertăți, Partidul social-democrat a cunoscut o rapidă creștere numerică. Fără îndoială că cuprinderea în Partidul social-democrat sau în sfera lui de influență a unui mare număr de elemente reprezenta un plus în lupta pentru instaurarea guvernului care să fie expresie a Frontului național democrat; în același timp, creșterea numerică rapidă, și oarecum necontrolată, a dat elementelor de dreapta din conducerea partidului iluzia victoriei în lupta politică prin manevrarea cantității amorse a *mulțimii*. La 5 martie 1945, în fața participanților la primul congres al învățătorilor social-democrați, Constantin Titel-Petrescu formula astfel această concepție: „Noi sintem numărul, noi sintem ideea. Cu numărul și cu ideea voim să făurim aici în țară o națiune nouă, România nouă, democratică și socialistă (...)Avind de partea noastră ideea care este îmbrățișată de toată lumea, vom putea — grație numărului, grație ideii — să înfăptuim toate aceste reforme prin ordine și disciplină”. („Libertatea”, 8 martie 1945).

În perioada 23 august 1944—6 martie 1945, conducerea Partidului social-democrat, activul de bază și un mare număr de membri ai partidului au adus o contribuție însemnată la lupta forțelor democratice, conduse de Partidul Comunist Român, pentru instaurarea puterii revoluționar-democratice. Prin afirmarea caracterului său de organizație întemeiată pe principiul luptei de clasă, prin viziunea asupra viitorului socialist al României, prin voința de a lua parte la acțiunile de democratizare a vieții publice și politice a țării, prin tactica adoptată de a pătrunde în rindurile diverselor categorii sociale, Partidul social-democrat s-a înscris în rindurile forțelor politice militante, active, pentru progresul social. De aceea, retrospectiv, secretarul general al Partidului Comunist Român, sublinia în 1970 „contribuția adusă de activiștii Partidului social-democrat și celorlalte organizații politice democratice, care au luptat în strinsă alianță cu partidul nostru pentru instaurarea guvernului și pentru transformarea democratică, socialistă a țării”. (Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, București Edit. politică, vol. 4, 1971, p. 641).

Dacă până la 6 martie 1945 linia politică propusă de Frontul Național Democrat a coincis cu viziunea social-democraților pentru trebuințele acelei etape istorice, după formarea guvernului Groza și pășirea pe calea unor noi și mai profunde transformări revoluționar-democratice, în rindurile Partidului social-democrat, au apărut noi și aspre confruntări de păreri noi contradicții, ce au trebuit supuse clarificării.

I. Coman: Sint întrutotul de acord cu aprecierea vorbitorilor de până acum privind tactica Partidului Comunist Român în lupta pentru instaurarea guvernului revoluționar-democratic. Este neîndoielnic că modul supl, echilibrat și creator în care partidul a rezolvat, într-o perioadă foarte scurtă, un mare număr de probleme politice delicate de deosebită importanță principală și practică reprezintă o contribuție originală românească la tezaurul de idei și experiențe al marxism-leninismului. Dificultatea și originalitatea drumului parcurs nu pot fi înțelese decât dacă reliefăm caracteristicile specifice ale structurii economico-sociale a țării, caracteristici care au solicitat o gândire proprie, conectată la realități, fidelă

concepției materialist-dialectice a istoriei. Ponderea mare a agriculturii și a țărănimii în structura economico-socială a României, țară capitalistă slab dezvoltată, a fost cea mai însemnată din aceste caracteristici.

După cum s-a arătat, principala problemă tactică rezolvată cu succes a vizat formarea alianțelor social-politice. În acest context, nucleul de putere al forțelor democratice l-a reprezentat alianța muncitorească-țărănească. Este știut că Partidul Comunist Român a considerat întotdeauna țărănimea drept aliatul principal al proletariatului în lupta pentru transformarea revoluționară a societății; dar în 1944–1945 a fost nevoie atît de consolidarea acestei alianțe firești cît și de demascarea poziției, în fond antițărănești, a acelor cercuri ale burgheziei și moșierimii care, sprijinite pe vechea lor experiență politicianistă, au acționat insistent, cu mijloace perfide pentru ruperea țărănimii de clasa muncitoare. Este cunoscută desfășurarea evenimentelor. Studiile și documentele publicate pînă acum vorbesc de atașamentul masei țărănimii la lupta pentru sfărîmarea aparatului de stat al dictaturii militar-fasciste, pentru sprijinirea frontului antihitlerist, pentru realizarea pe cale revoluționară a reformei agrare, pentru instaurarea și consolidarea primului guvern muncitoresc-țărănesc din istoria României. În primul rînd, trebuie subliniat că desfășurarea revoluției democrat-populare a confirmat pe deplin concepția partidului comunist asupra problemei agrare așa cum s-a conturat ea în cursul ultimului deceniu interbelic, începînd de la Congresul al V-lea. A avut loc, sub hegemonia proletariatului, desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice, al cărui conținut principal a fost democratic, antifeudal, antiimperialist. În al doilea rînd, este vorba de importanța reformei agrare, după părerea mea, cel mai de seamă eveniment social-economic din anii 1944–1945. În unele studii s-au făcut comparații între reformele agrare din 1921 și 1945 concluzionîndu-se că reforma din 1921 ar fi avut o mai mare importanță întrucît numărul de țărani împroprietăriți și suprafața de pămînt dată au fost mai mare. Cred că o astfel de comparație duce la minimalizarea importanței politice excepționale a reformei agrare din 1945, ale cărei implicații și consecințe au depășit cu mult cadrul economic al împărțirii a 1109000 ha la 918000 de țărani fără pămînt sau cu pămînt puțin. Aproape un milion de țărani au primit pămînt în mod revoluționar, fără despăgubire, luptînd împotriva moșierimii și a forțelor reacționare. Acest milion de truditori ai pămîntului a pășit pe calea luptei politice alături de proletariat. Cred că este deosebit de important a semna că reforma agrară din 1945, dincolo de împărțirea în sine a pămîntului, a avut rostul de a consolida situația de deținătoare a pămîntului de către restul țărănimii sărace și mijlocașe, supusă unor puternice presiuni ideologice din partea forțelor reacționare, într-o perioadă frămîntată, cu perspective disputate. Țărănimea a văzut în instaurarea unui guvern al F.N.D. confirmarea și garantarea proprietății sale asupra pămîntului, anihilarea încercărilor moșierimii de a atenta la cuceririle obținute.

Aplicarea în mod democratic a reformei agrare a contribuit substanțial la întărirea unității de acțiune a tuturor oamenilor muncii, indiferent de naționalitate, a lărgit considerabil baza socială a F.N.D. Reforma a redus decalajele economice dintre păturile țărănimii accentuînd însă polaritatea socială. Ea a realizat lichidarea rolului economic și politic al moșierimii, împreună cu rămășițele relațiilor feudale pendinte, înlăturînd astfel una din cele mai puternice frîne din calea dezvoltării forțelor și

relațiilor de producție. Ar fi desigur, greșit să considerăm că odată cu dispariția clasei moșierimii a dispărut complet rezistența ei reacționară față de transformările revoluționare. Elementele izolate ale fostei clase moșierești au alimentat lupta de clasă și în perioada următoare, cu înverșunare disperată, dar posibilitățile lor au fost foarte mult reduse.

În lupta pentru un guvern revoluționar-democratic muncitoresc-tărănesc, prin reforma agrară țărănimea a fost activizată politic și s-a dovedit în tot mai mare măsură capabilă să acționeze conștient pe linia progresului istoric. Activitatea politică desfășurată de P.C.R. a făcut ca la sate să fie înțeleasă legătura dintre schimbările economico-sociale și profilul puterii de stat. Principiul acestei legături cu privire la țărănime, enunțat de Lenin, a fost aplicat în mod corespunzător de comuniștii români : „Trebuie să spunem țăranului de-a dreptul și limpede : dacă vrei să ducă revoluția agrară până la capăt, trebuie să ducem și revoluția politică până la capăt ; dacă nu vom duce până la capăt revoluția politică, nu vom avea deloc revoluție agrară sau nu vom avea o revoluție agrară cît de cît agrară”. Într-adevăr transformările agrare, care au angrenat participarea intensă a țărănimii, au reprezentat un factor de intensificare a transformărilor politice în sens democratic și, invers, cuceririle politice obținute, în primul rînd instaurarea guvernului dr. Petru Groza, au garantat împlinirea treptată a năzuințelor seculare ale țărănimii.

Gh. Moldoveanu : Regimul democrat-popular a putut fi instaurat ca expresie concretă a participării maselor muncitoare, a maselor muncitoare organizate nu numai în partid, care natural cuprindea numai o parte a clasei, a masei, ci organizate la proporții cît mai întinse în sindicate. Prin urmare, în această privință, instaurarea guvernului de la 6 martie 1945 intruchipează organic aportul mișcării sindicale.

Mai mult decît în literatura, încă restrînsă, pe tema locului și rolului sindicatelor în această etapă revoluționară, aș dori acum să demonstrez contribuția sindicatelor nu numai prin acțiunile organizate la care au participat, ci prin înseși unele trăsături, particularități conturate în perioada de după 23 August 1944, pînă la 6 Martie 1945. Mai ales că aceste trăsături sînt rezultate din condițiile etapei și, la rîndul lor, au contribuit la amplificarea mișcării revoluționare, la susținerea și afirmarea crescîndă a luptei pentru putere politică democrat-populară.

O trăsătură cu asemenea rol a fost, înainte de toate, însăși sporirea considerabilă a dimensiunilor mișcării sindicale, ceea ce a avut nu numai o importanță din punct de vedere numeric, dar și din punct de vedere al conținutului, pentru că a însemnat realizarea unui suport politico-organizatoric foarte extins, consistent, puternic și astfel contribuția participării la lupta pentru schimbări în puterea de stat a fost mai efectivă. La cîteva zile după 24 august muncitorii au răspuns în masă la chemările de refacere și organizare sindicală ale partidului comunist, ale partidului social-democrat, ambele fiind coalizate în front unic. A crescut vertiginos numărul salariaților organizați în sindicate. Dacă la sfîrșitul lunii septembrie 1944 în sindicate erau deja 100000 de membri, în prima decadă a lunii următoare numărul s-a ridicat la 150000, în noiembrie — la 200000, pentru ca la 26 ianuarie 1945, cînd s-a întrunit primul Congres general sindical, să fie reprezentați la congres 519000 membri de sindicat.

O altă trăsătură, probabil și mai importantă sub raportul conținutului, este dată de felul reorganizării mișcării sindicale, care nu s-a făcut în sindicate separate, ci în sindicate unite, sau unice, ambii termeni (unice, unite), deși nu egale ca frecvență, fiind întrebuințați în documentele vremii, în literatura de specialitate. Acest fel de organizare unitară a dat mai multă forță de acțiune și, oricum, orientare unică în direcțiile principale de interes acut și actual.

La 1 septembrie 1944 a fost formată Comisia de organizare a mișcării sindicale unite, compusă, după criterii paritabile din 5 membri ai P.C.R. și 5 membri ai P.S.D. S-a trecut apoi la alcătuirea unei largi rețele organizatorice: comitete de fabrică, comisii locale, uniuni de ramuri, și, în sfârșit, Confederația Generală a Muncii, forul central de conducere fiind ales la Congresul general al mișcării sindicale din ianuarie 1945. În momentul congresului existau 12 uniuni sindicale, 513 sindicate, cu peste o jumătate de milion de muncitori organizați. Reorganizarea și dezvoltarea mișcării sindicale devenise o forță puternică, în plină evoluție, de educație a muncitorilor asupra locului și rolului ce-l aveau sindicatele în rezolvarea sarcinilor politice ale momentului: continuarea războiului antihitlerist, refacerea economiei, dezvoltarea cuceririlor democratice obținute după 23 August, democratizarea, instaurarea guvernului cu adevărat democrat. Un rol deosebit în educarea clasei muncitoare, în creșterea conștiinței sale revoluționare, l-au avut documentele celor două partide muncitorești elaborate separat ori în comun în cadrul F.U.M., numeroasele articole publicate în „Scinteia”, „Libertatea”, „România liberă”, nenumărate conferințe și discursuri. O importanță excepțională în întreținerea și dezvoltarea spiritului revoluționar al maselor muncitoare l-au avut mai ales marile acțiuni social-politice, sub egida F.U.M. ori a F.N.D., la care au participat zeci și sute de mii de oameni, pe întreg cuprinsul țării, și care au culminat cu aducere la putere, la 6 martie 1945, a guvernului revoluționar-democrat.

N. Huscariu: Totodată, în împrejurările existenței a două partide muncitorești, fiecare având o structură proprie, și care își mențineau independența politică și organizatorică, dar care însă colaborau în F.U.M., mișcarea sindicală a avut și particularitatea, repet, în acele condiții, de a adopta lozinca autonomiei.

Gh. Moldoveanu: Într-adevăr, este însă știut că nu e pentru prima dată la noi cînd în mișcarea sindicală se adoptă formula autonomiei. Spre deosebire de sensul din trecut, acum, în 1944, prin autonomie se avea în vedere nu o atitudine de neutralizare a sindicatelor față de mișcarea politică, o atitudine de apolitism, dimpotrivă, autonomia era privită în contextul noilor realități politice ale mișcării muncitorești de după 23 August, al conlucrării strînse între cele două partide muncitorești în Frontul Unic Muncitoresc. „F.U.M. nu poate fi o realitate vie — sublinia Rezoluția ședinței comune a delegaților Comitetelor Centrale ale P.C.R. și P.S.D. din 2 octombrie 1944 — decît dacă se realizează, de jos în sus, prin lupta comună, atît pe teren politic, cît și pe teren sindical”. Cunoscîndu-se necesitatea și semnificația colaborării între cele două partide muncitorești, în documentul amintit se releva faptul că, de altfel, „conlucrarea pe temeiul unei platforme comune nu înseamnă renunțarea la un program propriu al partidelor, precum nici încălcarea autonomiei sindicale funda-

mentată pe principiile democrației muncitorești”. Studiarea modului cum s-au aplicat prevederile autonomiei ne-a condus la concluzia că autonomia sindicală a avut în acei ani un caracter particular, manifestându-se în principal sub aspect organizatoric. Prin recunoașterea ei formală nu s-a îngustat aria de acțiune a sindicatelor, dimpotrivă mișcarea sindicală îndrumată, politic prin intermediul Frontului Unic Muncitoresc, s-a desfășurat pe un cîmp mai larg, cuprinzător, syndicatele acționînd pentru înfăptuirea unor obiective majore de natură economică și social-politică. În aceste împrejurări mișcarea politică a proletariatului și cea sindicală realmente s-au îngemănat, dar nu s-au contopit, și acest cadru a permis ca syndicatele să-și mențină și să-și consolideze unitatea de acțiune, coeziunea lor necesară însăși luptei politice.

După 6 martie 1945, mai tîrziu, în condițiile maturizării factorilor de unitate, care au favorizat luarea unui ansamblu de măsuri pentru unificarea deplină a celor două partide muncitorești, se va renunța la formula autonomiei.

O altă problemă la care aș dori să mă refer este recunoașterea juridică a sindicatelor și rolul ei în legătură cu mișcarea politică a maselor pentru regim democrat-popular, pentru guvernul de tipul celui impus de mase la 6 martie 1945.

În acest sens, sînt grăitoare eforturile depuse de militanții comuniști, de militanții socialiști, de masa largă a muncitorimii organizate pentru adoptarea legii de organizare a mișcării syndicale unite. Reprezentanții P.N.Ț.-Maniu și P.N.L.-Brătianu din guvern au respins însă proiectul de lege elaborat și au adus un contra-proiect prin care era suprimată libertatea de organizare a salariaților publici în syndicate, de asemenea, principiul unității syndicale în sensul existenței unui singur syndicat pe ramură economică și în aceeași localitate, condus și recunoscut de C.G.M.; totodată, nu erau recunoscute comitetele de fabrică. Atitudinea refractară a liderilor celor două partide burghezo-moșierești reflecta teama lor față de o mișcare sindicală unită, revoluționară, în stare să reprezinte și să apere interesele tuturor celor ce muncesc. Riposta dată de miniștrii F.N.D., publicarea a numeroase articole critice, precum și organizarea a numeroase acțiuni de protest din partea maselor de membri ai sindicatelor, au determinat, pînă la urmă, guvernul Rădescu să aprobe în ianuarie 1945 proiectul de lege propus de Comisia de organizare a mișcării syndicale unite. Decretul lege „realizează pe deplin unitatea sindicală, remarcă în declarația sa ministrul muncii, Lothar Rădăceanu, și asigură astfel dreptul la libertatea de organizare a tuturor categoriilor de salariați, inclusiv a salariaților publici; dă ființă legală comitetelor de fabrică, izvorîte din realitatea socială și care astfel pot să desfășoare activitatea lor pentru apărarea intereselor economice, morale și culturale ale salariaților”. Legea nu însemna în ultimă instanță decît asigurarea unui cadru juridic pentru organizarea muncitorilor în syndicat, rolul hotărîtor avîndu-l însă respectarea cu rigurozitate, aplicarea, folosirea prevederilor ei.

În fine, privind în ansamblu, relev că succesele și prestigiul mișcării syndicale au fost considerabile, s-au interferat, s-au intercondiționat cu laturile principale ale procesului revoluționar. În activitatea mișcării syndicale au fost și unele impedimente datorate manevrelor unor patroni, reacțiunii în general, care urmăreau, după cum am văzut, să împiedice

organizarea de syndicate unice. Au existat însă și unele neclarități în cadrul mișcării syndicale, unele inerente perioadei istorice. Esențialul este însă faptul că mișcarea syndicală, în perioada la care ne referim, a reușit să înlăture diferitele greutăți și deficiențe, să mențină și să consolideze unitatea, forța și coeziunea sa, și să contribuie în formele ei specifice, prin particularitățile ce i-au fost imprimate de epoca nouă, la acțiunea de mare amplitudine a luptei pentru putere democrat-populară.

M. Rusenescu : Dacă syndicatele, despre care a vorbit conf. Gh. Moldoveanu, au avut contribuția înfățișată la lupta generală pentru democratizare, pentru putere democrat-populară, muncitorească-țărănească, o contribuție asemănătoare, dar și ea cu particularitățile sale, a avut-o tineretul. Noțiunea „tinăra generație”, mai ales la epoca despre care discutăm, este de conținut complex, dar am în vedere partea înaintată din punct de vedere social-politic, moral-ideologic, altfel spus tineretul revoluționar, democratic, progresist, patriotic.

Aș putea spune că „linia de mijloc” nu cadrează cu avîntul și idealurile tineretului. Se afirmă uneori că, în general, tineretul este în mare parte responsabil de valul de radicalism în diferite etape ale dezvoltării societății; aș completa însă că tineretul, partea lui înaintată, întotdeauna a fost animat, într-o măsură sau alta, de mersul mai departe al societății, de progresul ei social-politic. În general, se spune că pentru o idee nouă tinerii pot muta din loc și munții; cel puțin o fărîmă de adevăr există aici și pot documenta aceasta cu elanul tineretului în anii imediat următori eliberării țării noastre de sub jugul fascist, care s-a avîntat pe toate căile noi care le deschisese actul săvîrșit sub conducerea și organizarea partidului comunist, și-a căutat rațiunea de a fi, de a se situa la înălțimile evenimentelor. Din documentele vremii se desprinde ideea că problemele care au preocupat clasa muncitoare, țărănimea muncitoare și intelectua-litatea au fost și problemele tineretului. Prin rezolvarea problemelor generale ale clasei muncitoare, ale țărănimii și ale altor păături asuprite în trecut, se rezolvau și problemele tineretului. Totuși cred că ar fi o greșeală dacă n-am recunoaște existența unor probleme specifice ale tineretului. În primul rînd era educația. Este cunoscut că în trecut o parte a tineretului fusese influențată de măsurile de transformare a tinerei generații într-o unealtă în mîinile organizațiilor fasciste. „Educatorii” profasciști încercaseră să formeze tineretul într-un spirit șovin, de ură împotriva naționalităților conlocuitoare, împotriva progresului social și culturii. De aceea, cititorul presei sau al altor documente ale etapei de după 23 August, ale etapei luptei pentru guvern democratic, are să găsească frecvent problema desfășurării unei noi educații, a democratizării învățămîntului. Sarcinile Uniunii Tineretului Comunist în acest domeniu erau exprimate, cu multă acuitate, de secretarul organizației, Nicolae Ceaușescu : „O datorie și o sarcină a colaborării forțelor democratice ale tineretului este lupta pentru o reală democratizare a întregului învățămînt. Aceasta nu înseamnă numai acordarea unor drepturi formale pentru întregul tineret de a pătrunde în școli și în universități, ci luarea de măsuri concrete, de reduceri și scutiri de taxe pentru studenții și elevii săraci; crearea de cămine și cantine ieftine, iar pentru cei săraci gratuite. Cu un cuvînt, trebuie ca școlile și universitățile noastre să dea oameni de cultură

și știință care să muncească pentru refacerea țării” („Scinteia tineretului”, 12 noiembrie 1944).

Încadrat în lupta și în acțiunile întregului popor pentru aducerea la cîrma țării a unui guvern democratic, tineretul a participat la toate confruntările forțelor democratice cu reacțiunea. Izgonirea fasciștilor din aparatul de stat ca și împlinirea altor cerințe vitale pentru popor, ca reforma agrară, refacerea economică a țării, sporirea producției etc., erau chestiunile arzătoare la ordinea zilei. Tovarășul Nicolae Ceaușescu spunea la una din adunările tineretului din februarie 1945 : „Plecînd de aici, oriunde mergeți, în fabrici, în ateliere, în școli, în universități, aveți datoria ca pe toți agenții legionari (...) să-i izgoniți și să-i nimiciți. Să nu încetăm lupta și alături de toți muncitorii manuali și intelectuali și celelalte categorii să aducem în cel mai scurt timp la cîrma țării un guvern F.N.D. (...) Tineretul român trebuie să facă un jurămint : că nu se va odihni pînă cînd fascismul nu va fi definitiv nimicit” („Scinteia”, 19 februarie 1945). Pe linia confruntărilor cu forțele reacțiunii, la care a participat întotdeauna tineretul, aș aminti ziua de 24 februarie 1945, apoi participarea la importante acțiuni întreprinse de P.C.R. în lupta intensificată din zilele următoare pentru cucerirea puterii politice, pentru instaurarea unui guvern F.N.D.

Gh. Sbîrnă : Îmi îngădui a interveni pentru a face, după cele spuse de antevorbitorul meu, cîteva referiri la unitatea de acțiune a tineretului în contextul luptei maselor populare din țara noastră, sub conducerea Partidului Comunist Român, pentru instaurarea unui guvern democratic.

Așa cum s-a arătat și în intervenția ce m-a precedat, tineretul s-a integrat cu mult elan în marile bătălii revoluționare din această tumultuoasă perioadă a istoriei patriei. Activitatea Uniunii Tineretului Comunist s-a desfășurat pe coordonatele principale ale luptei maselor populare, conduse de partidul comunist: lupta cu arma în mînă pe front împotriva hitleriștilor și hortiștilor pentru eliberarea întregului teritoriu național și continuarea războiului pînă la înfringerea definitivă a Germaniei hitleriste ; asigurarea producției și a celor necesare frontului ; înfăptuirea reformelor democratice ; instaurarea puterii populare.

Pentru ca tineretul să-și pună întreaga sa energie în slujba transformării revoluționare din țară, pentru apărarea drepturilor lui era nevoie de coalizarea tuturor organizațiilor sale într-un Bloc Patriotic al Tineretului. În direcția acestui țel, în primul rînd s-a cerut încheierea unității de acțiune a tineretului muncitor. Calea acestei înfăptuiri fusese deschisă de închegarea Frontului Unic Muncitoresc între P.C.R. și P.S.D. în aprilie 1944. După 23 August 1944 se creaseră împrejurări favorabile făuririi frontului unic muncitoresc al tineretului și U.T.C. chiar din primele zile după această dată a adresat organizației U.T.S. chemarea să acționeze pe bază de front unic pentru drepturile tineretului și ale întregului popor român.

Acest imperativ al timpului a fost îmbrățișat de conducerea Uniunii Tineretului Socialist care în apelul adresat maselor de tineri muncitori, țărani și intelectuali, publicat în „România liberă” din 4 septembrie 1944, arăta că scopul organizației este lupta pentru clădirea unei lumi noi, bazată pe dreptatea socială, și că „tineretul socialist înțelege să ducă lupta

împreună cu tineretul comunist într-un front unic pentru ca unitatea noastră de clasă să constituie temelia de granit a unui front larg antifascist al tineretului și să îndrepte lupta noastră pe calea realizării intereselor tuturor categoriilor de tineri (...)

Pe temeiul discuțiilor purtate la începutul lunii septembrie 1944 între o delegație a U.T.C., condusă de tovarășul Nicolae Ceaușescu, și o delegație a U.T.S., s-a încheiat la 5 septembrie Frontul Unic Muncitoresc al Tineretului.

Sintetizând în zece puncte revendicările imediate, aspirațiile ce stăteau în fața tinerei generații democratice în acea perioadă, conducerile celor două organizații adresau tineretului din România chemarea la luptă pentru a contribui la desăvîrșirea eliberării începută prin actul istoric de la 23 August.

Activitatea de propagandă a U.T.C.-ului a evidențiat însemnătatea colaborării organizațiilor tineretului muncitor, a demascată manevrele reacțiunii de a scinda proletariatul. „Unitatea dintre muncitori — se aprecia în „Scinteia tineretului” din 27 noiembrie 1944, — este cea mai puternică armă în lupta lor pentru pâine, libertate și cultură. Tinerii uteciști trebuie să fie luptători hotărâți pentru unirea tuturor forțelor democratice ale tineretului, într-un singur front de luptă pentru zdrobirea fascismului, pentru progres și cultură într-o Românie liberă și democratică”.

Gh. Moldoveanu: Între acțiunea pentru unitate sindicală și acțiunea pentru unitatea tineretului muncitor a fost o legătură organică, asigurată, de exemplu, de obiectivele fundamentale comune, generale de luptă pentru democratizare, pentru guvern democrat. Apoi, sindicatele și ele însele au avut preocupări privind tineretul.

Gh. Sbîrnă: Un teren important al colaborării forțelor tineretului l-a constituit activitatea în cadrul sindicatelor. Reprezentanți ai tineretului au făcut parte din fiecare comitet sindical, iar Comisia de organizare a instituit o comisie specială pentru conducerea și coordonarea muncii tineretului din sindicate. La Congresul din ianuarie 1945 al sindicatelor au fost prezenți și reprezentanții tineretului și problemelor privitoare la tinăra generație, la drepturile sale specifice, li s-au acordat o atenție deosebită și au fost susținute de delegații tineri și vîrstnici.

Uniunea Tineretului Comunist a salutat și a susținut cu entuziasm proiectul de platformă al F.N.D. elaborat de partidul comunist. Realizarea prevederilor Platformei F.N.D. a pus în fața organizației tineretului sarcina închegării Frontului Național Democratic al Tineretului. „Tineretul — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu în septembrie 1944 — trebuie să-și unească forțele sale într-un mare Front Democratic al Tineretului, prin care să sprijine cu forțele unite lupta dusă astăzi de întregul popor pentru un guvern al F.N.D. (...) F.N.D. al tineretului trebuie să cuprindă întregul tineret dornic de progres și civilizație”.

Crearea unui cadru organizatoric de colaborare a tuturor categoriilor progresiste a sporit participarea tinerei generații a uteciștilor la instaurarea unei noi politici democratice. La manifestația F.N.D. al Tineretului din octombrie în București, cu participarea a peste 10.000 de tineri muncitori, ucenici, studenți, elevi și ostași, a răsunat puternic lozincă : „Vrem guvern F.N.D.”.

Munca de clarificare politică în sensul promovării ideilor de organizare și luptă revoluționar-democratică va cunoaște o creștere importantă prin apariția și răspîndirea ziarului „Scînteia tineretului” la 5 noiembrie 1944, sub redacția unui colectiv de tineri în frunte cu scriitorul Mihnea Gheorghiu, în al cărui „Cuvînt înainte” se cuprindea ideea „luptei pentru unirea tuturor forțelor progresiste ale tineretului”.

Problema unității întregului tineret era mereu subliniată cu insistență de secretarul C.C. al U.T.C. în cuvîntări, în articole de orientare politică publicate mai ales în „Scînteia tineretului”. În articolul publicat la 1 ianuarie 1945 tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că prima sarcină și cea mai importantă era „unirea întregului tineret într-o largă mișcare pentru mărirea efortului de război, pentru refacerea țării, pentru progres”. Pe această linie la 21 ianuarie a avut loc constituirea Mișcării tineretului progresist din România care încheia apelul lansat cu îndemnul: „să ne unim puterile pentru reconstrucția țării, pentru o Românie frumoasă, liberă și democratică, așa cum au făcut cele mai luminate minți ale neamului nostru, o Românie în care tineretul să poată duce o viață curată, generoasă și îmbelșugată”.

În marile demonstrații care au urmat după publicarea programului de guvernare al F.N.D. tinerii au participat în număr tot mai mare ca urmare a realizării înțelegerilor intervenite între organizațiile de tineret și a creșterii avîntului revoluționar în care masele au cerut cu insistență „guvern F.N.D.”

În prima mare întrunire a Mișcării Tineretului Progresist de la începutul lunii februarie 1945 s-a reliefat dorința fermă a tineretului de a acționa pentru instaurarea unui guvern al F.N.D. căci numai un asemenea guvern va oferi garanția satisfacerii revendicărilor tineretului progresist.

În continuarea unei importante idei pe care a enunțat-o Mihai Rusenescu la sfîrșitul intervenției sale, și, mai înainte, în articolul publicat în „Revista de istorie”, vreau să arăt că în a doua parte a lunii februarie și primele zile ale lunii martie tineretul revoluționar și democratic a luat parte la marile demonstrații, din București, dar și din multe alte localități ale țării, ce s-au inițiat și răspîndit pentru a se impune — cum se citea des o lozincă — un „guvern F.N.D.”. Îmi dau seama că tocmai despre aceste momente, de importanță esențială, am putea relata multe aspecte, fapte concrete, idei din presă, dar mă opresc numai pentru a sugera istoricilor, nouă tuturor care ne ocupăm și de etapa discutată, necesitatea unei lucrări larg informate, temeinice, masiv argumentate despre epopeea la care și tineretul și-a dat contribuția cu tot elanul ce-l definește.

În încheierea celor ce am vrut să spun mai menționez că tineretul a îmbrățișat programul guvernului instaurat la 6 martie 1945 și s-a angajat să-l sprijine cu toate forțele. La 14 martie 1945 C.C. al U.T.C. a adoptat o hotărîre prin care, în numele tineretului muncitoresc, se angaja să dea tot sprijinul guvernului de concentrare democratică prezidat de dr. Petru Groza pentru sprijinirea războiului de nimicire a Germaniei hitleriste, lichidarea tuturor rămășițelor fasciste, satisfacerea nevoilor tineretului, iar la cîteva zile a fost publicat Apelul Comitetului Central al Uniunii Tineretului Comunist, vibrantă chemare de acțiune unică a tinerei generații pentru înlăptuirea obiectivelor noi ale mișcării revoluționare.

I. Sorescu: În cuvîntul său inițial profesorul Petreanu s-a referit la faptul că sarcinile de interes național puse de partidul comunist după 23 August au avut influență nemijlocită asupra claselor și păturilor sociale din țara noastră, au dus la schimbarea raportului de forțe în favoarea maselor muncitorești. Alți vorbitori s-au referit la misiunea și rolul clasei muncitoare, la atitudinea țărănimii, a cărei alianță cu proletariatul s-a întărit prin reforma agrară, s-au referit, de asemenea, la contribuția maselor organizate în sindicate, în mișcarea de tineret. Găsesc potrivit a mă preocupa, în continuare, pe scurt, asupra mutațiilor și factorilor care au determinat ca armata să se solidarizeze cu lupta maselor populare.

Participarea întregii armate române la insurecția antifascistă și antiimperialistă din august 1944, în crîncenele bătălii purtate umăr la umăr cu armata sovietică în războiul antihitlerist, a determinat ca legătura dintre armată și popor să cunoască o treaptă superioară.

În lupta pentru mobilizarea tuturor resurselor umane și materiale pentru victoria în războiul antihitlerist, pentru democratizarea țării, pentru cucerirea puterii politice de către forțele democratice a crescut influența politică a partidului comunist asupra militarilor, apropierea lor de aspirațiile maselor populare. Organizînd efortul material pentru susținerea frontului antihitlerist, corelînd acest efort cu ansamblul sarcinilor revoluției democrat-populare, Partidul Comunist Român a mobilizat clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea, tineretul, întregul popor să sprijine armata, să susțină cu toate forțele și toate mijloacele lupta antihitleristă. Atitudinea maselor populare față de front, de producția necesară purtării luptelor a avut o mare înrîurire asupra stării de spirit a militarilor.

S-a apreciat în mai multe intervenții că experiența partidului comunist în domeniul alianțelor a continuat în noile condiții după Eliberare. Problema atragerii armatei la transformări democratice a constituit un obiectiv important în politica partidului după 23 August. Să nu uităm că în anii ilegalității partidul comunist a desfășurat în condiții grele activitate în rîndurile armatei pentru a o atrage de partea luptei revoluționare a maselor. În noile condiții de legalitate, partidul a folosit în continuare și și-a îmbogățit experiența, și a aplicat noi forme și metode care să ducă la intensificarea activității, ceea ce a influențat nemijlocit asupra mentalității armatei și solidarității ei cu masele populare. Documentele partidului comunist arătau necesitatea reorganizării armatei române pe baze noi, democratice „Pentru că armata noastră să-și îndeplinească cu succes îndatoririle către țară și neam, — se arată în Apelul C.C. al Partidului Comunist Român din 21 septembrie 1944 — se impune: reorganizarea temeinică a armatei, curățînd-o de toate elementele fasciste și profasciste. În oștirea noastră trebuie să domnească noul duh de viață democratică, corespunzător năzuințelor și voinței întregului popor”.

În ziarul „Scînteia” (16 octombrie 1944) se preciza că Partidul Comunist Român luptă pentru „O armată a poporului pătrunsă de noul spirit democratic, corespunzătoare năzuințelor poporului și devotată pînă la sacrificiu pentru promovarea acestora. O armată conștientă de menirea ei și sprijinită de încrederea și dragostea maselor populare. O armată în care ofițerii și subofițerii să reprezinte o reală autoritate, pătrunși de misiunea de onoare pe care o au de îndeplinit. O armată care

să fie ferită de a mai cădea în mîna primului aventurier, servind scopuri și interese străine de acelea ale poporului. La baza disciplinei acestei armate, trebuie să stea ierarhia gradelor, precum și respectul, încrederea și iubirea pe care comandantul trebuie să le cîștige prin capacitatea, autoritatea morală și spirit de dreptate”.

Caracterul realist, patriotic al politicii partidului, care pune pe prim plan interesele și aspirațiile naționale ale poporului român, atitudinea sa fără rezervă pentru eliberarea patriei de sub dominația fascistă, izbinzile însemnate, deși încă pînă în acel timp nu complete, repurtate împotriva reacțiunii interne, cucerirea pentru masele de oameni a unor drepturi și libertăți democratice au avut o puternică influență asupra conștiinței și moralului militarilor.

Partidul Comunist Român, forțele democratice au desfășurat o susținută activitate și în rîndurile corpului ofițeresc, unde sub impulsul procesului revoluționar general, au început să-și facă loc delimitări, ce aveau să aducă treptat alături de comuniști și aliații lor politici o parte tot mai însemnată a cadrelor de comandă. „Există, chiar, în curs de formare în sinul corpului ofițeresc din București, ca exponent al cadrelor din restul țării, un curent de adeziune la politica socială, în cadrul național, preconizată de partidul comunist, aceasta și ca rezultat al apelurilor adresate către armată de conducerea acestui partid” — cităm dintr-un document al vremii (Arhiva C.C. al P.C.R., fond 35, dosar nr. 6, f. 44).

Un succes remarcabil al forțelor democratice l-au constituit momentele cînd reacțiunea nu a putut folosi armata — așa cum a intenționat — pentru a zăgăzui lupta amplă, revoluționară a maselor populare.

Dîndu-și tot mai mult seama că interesele lor corespund cu cele ale maselor, soldații și numeroși ofițeri și subofițeri au refuzat să execute ordinele date de generalul Rădescu și susținătorii lui. Militarii, de regulă, au refuzat să tragă în oamenii muncii, care instalau prefecți și primari democrați ori împărțeau pămînturile. La Craiova, unde 20 000 de oameni s-au adunat pentru înlocuirea prefectului reacționar, subunitatea care păzea prefectura nu a executat ordinul de a trage în manifestanți, ci s-a solidarizat cu masele. La fel s-au petrecut lucrurile la Botoșani, Sibiu, Galați, Timișoara și în alte centre ale țării.

Semnificativ a fost faptul că în momentul de maximă încordare, de maximă explozie a crizei politice interne de la sfîrșitul lui februarie - începutul lui martie 1945, un grup de generali și ofițeri superiori, ocupînd poziții însemnate în ierarhia militară, au dezavuat public fracțiunea antidemocrată din guvern în frunte cu generalul Rădescu. La 11 februarie 1945, cînd Rădescu a amenințat în cuvîntarea de la cinematograful „Aro” că va face război civil, grupul de generali și ofițeri superiori au dat declarația prin care și-au anunțat public dezaprobarea; ei au arătat că acțiunea lui Rădescu este dăunătoare intereselor armatei și ale țării, și au afirmat că ei sînt și rămîn devotați „poporului căruia i-au jurat credință”. („Scînteia”, 2 martie 1945).

T. Udrea: Într-adevăr, în ciuda ordinului lui Rădescu, în general, armata nu a tras în manifestanți. Este o caracteristică principală a desfășurării evenimentelor, care dovedește odată în plus procesul de clarificare politică și de democratizare din interiorul armatei, și înrîurirea ambianței generale revoluționare, asupra diferitelor componente ale aparatului de

stat. Referindu-se la acest aspect, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că „Această acțiune a avut un larg ecou în rîndurile soldaților și a ofițerilor care, refuzînd să execute ordinele lui Rădescu, s-au solidarizat cu poporul, au luat parte activă la marile acțiuni, desfășurate de masele populare pentru cucerirea puterii”.

Așadar, tentativa lui Rădescu și a celorlalte forțe reacționare, de a folosi armata în interesul lor a eșuat.

A. Varghida: Este un adevăr că, în condițiile date, explicate de participanții de pînă acum la interesanta noastră discuție, în general armata nu a tras în manifestanți. Sint de acord că aceasta este o caracteristică principală. Știm însă că studiul amănunțit, nuanțat, pe etape și aspecte ale problemei, confirmă aprecierea făcută mai înainte, care însă nu neagă prin ea însăși că în anumite locuri, în anumite situații, fenomenele au fost complexe. Mă refer îndeosebi la ziua de 24 februarie 1945, adusă în discuții de mai mulți vorbitori. Din punct de vedere al atitudinii concrete a armatei din acel moment concret, și al influenței maselor populare, al hotărîrii și dîrzeniei lor, cunosc din proprie experiență, căci am fost la manifestație.

După amiază, cînd din Piața Națiunii coloana a venit în Piața Palatului regal și a ajuns în fața Ateneului au început rafale de mitralieră. Surprînși, oamenii, miile de oameni au stat pe loc. Nu credeau că o să se ajungă pînă acolo încît să se tragă. Eu ajunsesem în dreptul hotelului Athénée Palace. Dar împușcăturile s-au repetat. Emoția, frămîntarea creșteau. Deodată a început să se audă „fugiți, se trage în oameni!”. În acele clipe, încărcate de neliniște și fior, s-au produs repede aglomerări, busculade. Împreună cu un prieten, și mai mulți din locul unde ajunsesem, ne-am ferit după un colț și priveam cu înfrigurare. Oamenii se înghesuiau pe străzile din jur, piața s-a golit, un tînăr înalt, îmbrăcat în scurtă vătuită, cu banderolă roșie — semn că avea sarcină în formațiunile de ordine —, striga cît putea: nu plecați, tovarăși, rămîneți prin apropiere. Pietrele în jurul lui erau izbite de gloanțe, și produceau scintei. Nu știu dacă a scăpat cu viață, nu l-am mai văzut, altfel l-aș fi recunoscut oricînd, peste ani.

Oamenii nu au plecat. Pe străzile, pasajele și gangurile din apropierea Pieții Palatului, au înfiripat discuții cu grupele de jandarmi, comandați de ofițeri echipați ca de război. Dacă îmi amintesc bine, femeile le spuneau: în cine vreți să trageți, în frații voștri, în surorile voastre? Lăsați armele, părăsiți-l pe Rădescu, veniți de partea noastră, de partea poporului. Ostașii și ofițerii nu scoteau un cuvînt, dar parcă din priviri arătau că înțelegeau tot ce auzeau. Era și aceasta o reținere de a îndeplini ordinele pe care mulți le înțelegeau a fi reacționare, era și aceasta, chiar în stradă, sub ordinul militar, o solidaritate cu poporul.

Se știe că au căzut victime, despre care literatura noastră istorică a scris, iar noi participanții la manifestație am citit a doua zi în ziare. După ce împușcăturile au încetat, oamenii, încet, încet, deși se înnoptase, s-au adunat iarăși în Piața Palatului. Pe platforma unui camion s-a improvisat o tribună. Au vorbit cu glas tare mulțimii Lucrețiu Pătrășcanu, Gh. Gheorghiu-Dej, Lothar Rădăceanu. „Gloanțele trase împotriva

demonstranților F.N.D. dovedesc că în fruntea guvernului se află un criminal, care nu mai trebuie să stea acolo. (...) O dare înapoi nu există. Guvernul acesta trebuie să cadă. Guvernul adevărat al poporului, guvernul Frontului Național Democrat, trebuie realizat imediat” — a spus Lucrețiu Pătrășcanu. Iar Gh. Gheorghiu-Dej: „Tovarăși, am fost provocați. Am crezut că putem să demonstrăm pașnic pentru a ne arăta voința noastră de luptă spre a împune lui Rădescu să plece din fruntea guvernului. (...) Nu vom înceta lupta nici o clipă. O vom duce și cu mai mare hotărâre pînă la doborîrea acestui guvern incapabil”. La rîndul său Lothar Rădăceanu a spus: „Tovarăși, încă ieri ni se vorbea de colaborare. Colaborarea pe care o vor dumnealor ați văzut-o: au tras focuri de armă în noi” („Scînteia“, 26 februarie 1945).

După terminarea mitingului, oamenii au rămas în Piață, discuțiile s-au prelungit pînă spre miezul nopții, mînia populară împotriva lui Rădescu atinsese punctul maxim. În zilele care au urmat s-au declanșat cu toată puterea noi și mari acțiuni ale maselor populare pentru guvern democratic, reacțiunea strînsă în jurul generalului Rădescu a pierdut tot mai mult teren și n-a putut folosi armata. Forțele democratice, revoluționare cîștigau încă o dată, dar și mai decisiv, superioritate de influențare și de acțiune.

V. Avramescu: Dezbaterile închinată aniversării instaurării guvernului de la 6 martie 1945 m-a îndemnat a încerca să subliniez cîteva aspecte legate de viața constituțională, și anume: condițiile istorice deosebite, poziția forțelor democratice în frunte cu partidul comunist și evoluția vieții constituționale în dinamica raportului de forțe între democrație și reacțiune. Despre regimul constituțional din România în perioada august 1944 — martie 1945, deși nu s-a elaborat o literatură bogată, sînt referiri în unele studii publicate, eu însumi nu mă refer prima oară la acest subiect.

Se știe că printr-un decret constituțional dat la 31 august 1944 a fost repusă în vigoare Constituția României de la 1923. La data respectivă situația internă și internațională a țării era alta decît în 1923, de aceea reintroducerea constituției nu putea să reprezinte o revenire la rînduilele din acele vremuri. În această ordine de idei, apare întemeiată remarcă lui D. Firoiu, în articolul din „Anale de istorie”, nr. 2/1974, potrivit căreia revenirea la Constituția din 1923 avea loc „în condițiile revoluției populare, cînd masele acționau energic, sub conducerea Partidului Comunist, pentru transformarea democratică a țării”. Revenirea la vechea constituție a însemnat o rezolvare convenabilă, dar vremelnică, de tranziție. Această etapă revoluționară, al cărei început a fost marcat de victoria insurecției antifasciste și antiimperialiste a deschis, chiar în primele luni, substanțiale schimbări și asupra condițiilor și cadrului vieții politice, sistemului constituțional. În acest sens, cred, trebuie reținută și ideea dintr-un editorial al „Scînteii” cu prilejul zilei constituției, formulată astfel: „Constituția noastră este expresia sintetică a marilor cuceriri obținute pe calea deschisă prin actul istoric de la 23 August 1944”.

Masele mobilizate în lupta revoluționară, forțele democratice, militau pentru o democratizare a țării care să se reflecte în drepturi și libertăți recunoscute și garantate juridic, într-o înnoire constituțională. Această cerință apare clar formulată în Platforma F.N.D., prin susținerea

unui regim „de reală democrație parlamentară”, prin „asigurarea libertății cuvîntului, a presei, a întrunirilor și a dreptului de organizare”, prin „înfăptuirea unei complete egalități a tuturor cetățenilor țării fără deosebire de naționalitate, religie, sex”.

În același timp se preciza că aceste libertăți „nu trebuie să servească dușmanilor democrației”. Platforma cerea categoric „arestarea trădătorilor, a vinovaților de război, confiscarea întregii lor averi, mobile și imobile, precum și a averii îmbogățitorilor de război”. Conștiința necesității unui cadru democratic mai larg decît cel dat prin constituția repusă în vigoare este reflectată prin formularea punctului 16 al Platformei: „O nouă Constituție va trebui să stabilească principiile vieții de stat ale țării pe baza orînduirii democratice parlamentare, în conformitate cu interesele poporului român”. Așadar, în domeniul constituțional, forțele revoluționare, pornind de la cererea aplicării consecvente a prevederilor democratice înscrise în Constituția de la 1923, tindeau spre depășirea lor, spre o dezvoltare constituțională democratică. Acestei poziții i se opuneau însă forțele reacționare. În consecință, realizarea obiectivelor democrat-revoluționare în acest domeniu era legată, în ultimă instanță, de victoria democrației în lupta pentru putere. Dealtfel, principalele realizări de ordin constituțional au fost obținute după instaurarea guvernului de la 6 martie 1945.

O serie de succese au fost obținute încă în perioada celor trei guverne care l-au precedat. Ele se explică prin faptul că preponderența vremelnică a elementelor reacționare a fost marcată numai în componența guvernelor și, chiar în acest caz, îngustată cu prilejul fiecărei schimbări de guvern. Raportul de forțe între democrație și reacțiune se manifestă însă, poate chiar mai mult, în afara guvernelor, în marile acțiuni și confruntări politice, în stradă. Cerințele maselor privitoare la libertățile democratice înscrise în constituție erau ferm susținute. De pildă, în rezoluția adoptată la mitingul de la A.N.E.F., din 24 septembrie 1944, se arăta că „Libertatea de organizare, garantată prin Constituția țării, tuturor cetățenilor este nesocotită”. De asemenea, în apelul Sindicatelor Unite din octombrie 1944 se cerea „Instaurarea unui regim cu adevărat democratic, care să asigure exercițiul libertății cuvîntului, a presei, a întrunirilor și a dreptului de organizare”. Este cunoscut faptul că, sub presiunea crescîndă a maselor populare, guvernul Sănătescu a dat curs, prin Decretul din 11 octombrie 1944, unei modificări constituționale, adăugînd Decretului din 31 august următoarele: „Legi speciale vor prevedea condițiile în care vor putea fi urmăriți și sancționați acei care în orice calitate și sub orice formă au contribuit la dezastrul țării, în special în legătură cu războiul purtat împotriva Națiunilor Unite. Aceste legi vor putea prevedea și măsuri pentru urmărirea averilor lor”. Desigur, în demonstrarea aspectelor la care m-am referit pot fi aduse multe alte exemple, consider însă că cele date aici sînt suficiente pentru ceea ce mi-am propus să subliniez.

Așadar, în cadrul obiectivelor etapei analizate, în precizarea cărora principalul rol l-a avut P.C.R., au fost cuprinse și sarcini de ordin constituțional. Raportul de forțe, care a evoluat în favoarea forțelor democratice aflate în continuă ofensivă, a permis acestora să impună recunoașterea prevederilor democratice constituționale și chiar adoptarea unor măsuri pe linia depășirii lor. Instaurarea, la 6 martie 1945, a guvernului revolu-

ționar-democratic a constituit o victorie deosebită, care a permis amplificarea luptei revoluționare și obținerea, în perioada următoare, de noi victorii în transformarea democratică a societății românești.

T. Udrea: Paradoxal, dar în ciuda relativ numeroaselor studii, articole, comunicări care s-au ocupat special sau parțial de problematica luptei pentru instaurarea regimului democrat-popular în România, perioadele de criză guvernamentală dintre 15 octombrie — 4 noiembrie, 2—6 decembrie 1944, 21 februarie — 6 martie 1945 au fost cele mai puțin analizate, aprofundate și interpretate, ținând seama de importanța lor particulară pentru studierea luptei pentru putere în anii 1944—1945. În majoritatea cazurilor, relatările și caracterizările asupra acestor momente nu fac altceva decât să reia o serie de aprecieri enunțate în documentele de partid; analiza aprofundată, demonstrarea și relevarea unor aspecte noi legate de lupta pentru putere, elaborarea unor lucrări monografice de anvergură pe această temă este încă un deziderat ce se cere împlinit de istoriografia noastră. După cum am arătat într-un recent articol („Revista de istorie”, 8/1974) însăși desfășurarea insurecției a produs de la o zi la alta mutații importante, ireversibile în evoluția raportului de forțe, a dus nu numai la lichidarea dictaturii și dominației fasciste, dar a marcat în același timp, prin consecințele sale, începutul revoluției populare în țara noastră, a marcat, altfel spus, începutul luptei pentru instaurarea democrației populare în România.

Ar mai fi de relevant, tot ca o idee generală, necesitatea analizării luptei pentru putere nu ca pe un proces rectiliniu mereu ascendent, ci în continuitatea și discontinuitatea ei dialectică, potrivit momentelor de conjunctură și de criză, raportului de forțe și necesităților interne și internaționale, altele în luna septembrie față de noiembrie sau decembrie 1944 ori față de februarie-martie 1945.

O altă problemă ce se cere relevantă este necesitatea studierii modului în care s-au intercondiționat în perioada 23 august 1944 — 6 martie 1945 lupta pentru putere cu lupta pentru democrație, cu participarea la războiul antihitlerist și toate celelalte obiective ale etapei. Este necesar, de asemenea, să fie dezbătută și problema caracterului și conținutul puterii de stat și guvernărilor din perioada 23 august 1944 — 6 martie 1945, în ce măsură o criză sau alta de guvern se desfășura pe fondul crizei regimului politic burghez în întregul său. Rezultă că în formarea celor trei guverne, aceste aspecte ale problemei — raportul de forțe, lupta de perspectivă, pentru putere — s-au pus de fiecare dată. S-a ridicat problema caracterului primului guvern de generali. Această formulă de guvernare a fost o rezolvare pe care partidul comunist n-a dorit-o, ci a acceptat-o din motive de interes național imediat. P.C.R. a militat, după cum știm, pentru un guvern politic B.N.D., el a acceptat guvernul de generali, girat de B.N.D., doar ca pe o soluție temporară, de compromis.

Principalele partide politice burgheze intenționau să amâne discuția și cu atât mai mult adoptarea unor soluții definitive în problema transformărilor democratice, social-economice și politice pentru perioada de după război, de aci declarațiile lui Iuliu Maniu și Dinu Brătianu (secondați, în acest sens, de C. Titel Petrescu) în favoarea menținerii guvernului de generali pînă la sfîrșitul războiului, și chiar pînă la încheierea tratatului

de pace. Lupta pentru un guvern de coaliție politică responsabil reprezenta, în fond, nu numai o problemă de interes național, dar și dorința manifestă a forțelor revoluționare de a obliga forțele conservatoare și reacționare nefasciste la o politică dinamică, mobilă, la o confruntare directă și nemijlocită cu realitățile și necesitățile unor transformări democratice imediate, pornind de la ideea că lupta împotriva inerției, pentru înnoiri, pentru democratizarea și defascizarea vieții politice și administrației de stat, a vieții social-economice nu putea să lucreze decît în favoarea desfășurării în continuare a revoluției populare.

De aceea, forțele revoluționare, în primul rînd partidul comunist, au ținut să acționeze și au acționat pentru angajarea responsabilă și directă a principalelor partide burgheze la opera de guvernare și în același timp la menținerea temporară a unor guverne de colaborare al căror program să fie: îndeplinirea fermă a armistițiului, defascizarea hotărîită și totală a vieții politice și a organelor de stat, adoptarea unor măsuri și legi cu pronunțat caracter popular. Linia partidelor politice burgheze reacționare era guvernarea fără partide (doar cu girul lor, cum era cazul primului guvern Sănătescu, sau diversele formule de guvern de tehnicieni). Formarea unor guverne de coaliție cu participarea principalelor patru partide care alcătuiseră B.N.D., chiar și în situația rămîinerii reprezentanților F.N.D. în minoritate, constituia un succes al liniei Partidului Comunist Român. Este semnificativ, în acest sens, că în al doilea guvern Sănătescu precum și în guvernarea Rădescu, cei care în fond blochează activitatea democratică normală a guvernelor respective și în cele din urmă împing lucrurile spre crize guvernamentale nu sînt forțele revoluționare democratice (în genere se vorbește de „răsturnarea” acestor guverne), ci majoritatea burgheză reacționară. În ambele cazuri, F.N.D., deși în minoritate, a căutat să folosească pozițiile cucerite în guvern pentru promovarea unei politici de democratizare, pentru defascizare, pentru menținerea uniunii naționale democratice pe plan guvernamental pînă la zdrobirea totală a hitlerismului. Orice realizare în direcția democratizării pregătea terenul, crea condiții favorabile de manifestare politică a forțelor revoluționare democratice, îngustînd pe de altă parte posibilitatea de manevră a partidelor burgheze, în fond conservatoare, opuse progresului social-politic. De aceea, F.N.D. nu avea nevoie să forțeze obținerea unei majorități în guvern atît timp cît în întreprinderi, pe stradă, la sate forțele revoluționare cucereau zi de zi noi poziții. Timpul lucra în favoarea transformărilor democrat-populare indiferent de componența încă în majoritate burgheză a guvernelor Sănătescu sau Rădescu. Ultima criză guvernamentală a fost provocată de discursul anticomunist al generalului Rădescu la ARO, de demiterea unor subsecretari de stat de către șeful guvernului, de provocările de la „Malaxa”, de caracterul încordat și definitiv pentru antagonismul celor două tabere al ședințelor Consiliului de miniștri din 16 și 21 februarie, provocări care au culminat cu încercarea de puci contrarevoluționar din 25 februarie 1945. Devenise evidentă imposibilitatea practică a funcționării eficiente a unui guvern în rîndurile căruia se manifestau și acționau tendințe diametral opuse nu atît ca metodă și modalitate de activitate, cît mai ales de oglindire a unor concepții și orientări politice în general antagonice.

Pe de altă parte, necesitățile interne, obligațiile internaționale asumate de România în legătură cu participarea ei la războiul anti-hitlerist, impuneau formarea unui nou guvern de largă coaliție. În condițiile raportului de forțe existent pe plan intern la sfârșitul lunii februarie 1945, principalele partide politice burgheze, ale căror rinduri erau părăsite de un număr crescând de foști aderenți, nu mai aveau capacitatea să formeze un guvern de coaliție reprezentativ. Alegînd calea aventurii puciste antipopulară și contrarevoluționară, fruntașii P.N.Ț. Maniu și P.N.L. Brătianu au determinat evoluția precipitată a soluționării crizei de guvern în direcția constituirii unei noi coaliții de forțe din care cele două partide burgheze tradiționale se excluseseră prin însăși recurgerea de către ele la soluții nedemocratice, nerealiste și neconforme cu necesitățile și situația internă și internațională a țării.

Forțele revoluționare-democratice grupate în F.N.D., în schimb, au fost în măsură să constituie, cu sau fără participarea P.N.Ț. și P.N.L., a unui nou guvern de coaliție mai reprezentativ decît cele precedente. Aceasta în urma stabilirii sau reinnoirii unor acorduri de colaborare cu gruparea Tătăărăscu (care începînd din februarie 1945 se afirma tot mai mult ca un al doilea partid liberal) cu noua grupare P.N.Ț. prezidată de Anton Alexandrescu, cu o serie de personalități sau grupări politice izolate, în plus bizuindu-se pe pozițiile cîștigate în aparatul de stat și pe avîntul revoluționar al maselor. Dealtfel, încă de la jumătatea lunii februarie 1945, definindu-și poziția față de recenta conferință internațională de la Ialta, F.N.D. salutase hotărîrile adoptate ca venind în „întîmpinarea luptei Frontului Național Democrat pentru un guvern care să reprezinte în mod larg toate elementele democratice ale populației” (am citat din rezoluția conferinței de la Ialta). În februarie 1945 principalele partide burgheze nu mai erau capabile să facă un guvern de coaliție reprezentativ fiind de acum izolate de restul celorlalte partide și organizații politice inclusiv de numeroși foști membri ai P.N.Ț. și P.N.L. care se orientau în grup ori individual spre o colaborare cu forțele F.N.D. Dealtfel, conștientă de slăbiciunea sa, gruparea brătienistă, spre deosebire de P.N.Ț., a dus negocieri separate cu F.N.D. în scopul participării la un nou guvern împreună cu F.N.D. Gruparea brătienistă a fost pe punctul de a accepta o colaborare cu F.N.D. și a negociat pînă în ultimul moment în acest sens. În concepția liberalilor, participarea și a grupării brătieniste la un guvern Groza ar fi fost singura șansă de reunificare, ca în 1937, a partidului liberal. Dovada cea mai grăitoare în această privință a fost faptul că în guvernul de la 6 martie 1945 ca ministru de finanțe participă în primele zile un cumnat al lui Brătianu, care și-a dat apoi demisia numai în urma unei scrisori de protest trimisă de Maniu lui Dinu Brătianu.

Mă voi referi acum la cele spuse de Mihai Fătu. Părerea mea este că partidul comunist nu a dorit cu orice preț ca problema puterii să fie decisă înainte de încheierea războiului antihitlerist, dar însăși atitudinea contrarevoluționară promovată de principalele partide burgheze a precipitat evoluția evenimentelor și a dus la rezolvarea avantajoasă pentru forțele democratice a regimului politic de stat în România. Guvernul care a venit la cîrma țării la 6 martie era un guvern format în majoritate din elemente democratice de stînga, în esență un guvern democrat-popular.

Încercarea opoziției burgheze, plasată tot mai net pe poziții reacționare și contrarevoluționare, de a răsturna guvernul Groza cu ajutorul diplomatic al cercurilor imperialiste occidentale, a eșuat. După cum se știe acțiunea lor antistatală și în fond antinațională a grăbit falimentul lor politic, lichidarea lor ca partide reprezentative și democratice. În România s-a instaurat un guvern de largă concentrare democratică, de stînga, la 6 martie 1945, în vreme ce în alte țări vecine colaborarea dintre forțele revoluționare de stînga și partidele burgheze a continuat ani de zile, în condiții în care raportul de forțe și conținutul puterii de stat nu căpătase o orientare de stînga atît de netă și categorică ca în România după 6 martie 1945. Slăbiciunea, rigiditatea și lipsa de suplețe, refuzul partidelor burgheze de a subscrie la o serie de reforme democratice inevitabile a facilitat instaurarea regimului democrat-popular. De asemenea, trebuie să acordăm o mai mare atenție modului în care partidul comunist a știut să conducă și să aplice creator învățămintele luptei pentru putere și să ducă la victorie forțele revoluționare la noi în țară, la instaurarea mai devreme (în condițiile unui partid comunist mai redus numericeste la început și care suportase decenii de-a rîndul rigorile represiei salbatice anticomuniste) a unui regim democrat-popular la numai aproximativ șase luni după victoria insurecției antifasciste.

V. Avramescu: Aș avea să vă pun o întrebare. V-ați exprimat că datorită capacității creatoare a partidului nostru, problema puterii la noi s-a rezolvat mai bine și mai devreme. Întrebarea este, problema puterii s-a rezolvat mai bine și mai devreme numai pe baza capacității sale?

T. Udrea: Trebuie precizat următorul lucru. Faptul că la noi lupta pentru putere a avut ca punct de plecare victoria unei insurecții, inițiată de comuniști, care au jucat un rol decisiv în toate fazele pregătirii și înfăptuirii acesteia, a creat de la început condiții interne mult mai favorabile instaurării unui regim democrat-popular decît în alte țări în care factorul extern a jucat rolul decisiv în eliberarea teritoriilor lor de sub ocupația și dominația hitleristă. Participarea nemijlocită și voluntară a factorilor interni, a forțelor politice democratice interne în totalitatea lor, a întregului popor la războiul antihitlerist începînd cu 23 August 1944 a deschis de fapt calea înfăptuirii unor transformări revoluționare democratice începînd încă cu lupta armată pentru eliberarea întregului teritoriu al țării de sub jugul fascist.

Inițiativa politică preluată de P.C.R. și aliații săi în zilele insurecției a permis partidului comunist să reconstituie și să lărgească vechile sale alianțe antifasciste, să mobilizeze masele largi la înfăptuirea unui program de transformări democratice care prin rezultatele lor imediate au reprezentat un aspect și o contribuție majoră la succesul luptei pentru instaurarea regimului democrat-popular în România. Fără a neglija conjunctura internațională este clar, evident, că factorii determinanți în succesul acestei lupte au fost factorii interni.

Cînd vorbim de aplicarea creatoare de către P.C.R. a învățăturii marxist-leniniste la condițiile istorice concrete din România după 23 August 1944 nu facem o figură de stil sau un omagiu fără acoperire propriului

nostru partid. Partidul Comunist Român a pășit în primele rinduri ale vieții politice în 1944 direct din ilegalitate, a participat la activitatea de guvernare sau în conducerea unor organe locale ale puterii de stat fără a fi avut experiență anterioară în această privință concretă. Modul în care Partidul Comunist Român a știut să atragă de partea sa nu numai masele muncitoare dar și importante grupări burgheze (gruparea tătăresciană, gruparea Anton Alexandrescu), să neutralizeze tendințele centrifuge ale unor lideri social-democrați de dreapta în frunte cu Titel Petrescu, să îmbine lupta revoluționară de jos și lupta pentru cucerirea și menținerea pozițiilor obținute în guvern a constituit o experiență inedită. Succesul luptei pentru putere a reprezentat, așadar, și o îmbogățire a experienței partidului nostru comunist în drumul său de cucerire a locului de principal partid de guvernământ în guvernele de după 6 martie 1945.

V. Arimia: Aș vrea să-mi spun părerea în legătură cu termenul „defascizarea aparatului de stat” folosit în literatura noastră istorică și în discuțiile care au precedat aici. Eu cred că termenul nu este cel mai potrivit, neavînd acoperire deplină prin faptele pe care le numește. Cu-noaștem tot din lucrările de istorie a noastră că, îndeosebi anii 1933—1940 au fost anii unor puternice lupte împotriva fascizării țării, că în tot timpul războiului în rîndul maselor populare s-a format o puternică stare de spirit antifascistă și antirăzboinică, cuprinzînd cercuri largi și categorii sociale diferite. Acesta este un aspect. Altul legat de acesta este că marea majoritate a funcționarilor din aparatul de stat n-au fost legionari, n-au fost slujitori credincioși ai regimului antonescian. Mulți dintre funcționari aveau rezerve pe care nu le puteau exterioriza și chiar urau guvernarea militaro-fascistă, iar după 1944 au sprijinit refacerea economică, aprovizionarea frontului, înfăptuirea reformei agrare, aplicarea programului de guvernare al dr. Petru Groza. Dacă mai adăugăm și faptul că armata, care și ea face parte din aparatul de stat, la 23 August a întors armele, participînd la război pînă la înfrîngerea Germaniei, fără a fi cazuri de unități care să meargă alături de Germania hitleristă, avem un tablou mai complet. Am părerea că fenomenul pe care-l numim prin termenul „democratizarea aparatului de stat” este mult mai complex și că în miezul lui se află, dacă privim mai larg, poziția forțelor democratice, revoluționare, care, înainte de toate, a fost o poziție de ofensivă îndreptată spre formarea de opinii, de convingeri asupra justeții cauzei democrației, asupra justeții liniei partidului comunist. Iată de ce opinez că măsura înlăturării din aparatul de stat a elementelor legionare, antonesciene să nu fie definită prin „defascizarea aparatului de stat”, ci să utilizăm un termen care să exprime mai corect natura și conținutul acțiunii, și anume, democratizarea aparatului de stat.

Șt. Lache: Am avut impresia că mi s-a adresat mie invitația de a mă referi la mutațiile care au avut loc în aparatul de stat după 23 August 1944, numite prin termenul „defascizare”. Nu mi-am propus să tratez această problemă în cadrul dezbaterii. În orice caz, dr. Vasile Arimia are dreptate, a sesizat un neajuns al cercetării istorice, faptul că această problemă nu se bucură încă de importanța cuvenită. Mi se pare adecvat conceptul „democratizarea aparatului de stat” sau „transformarea democratică a aparatului de stat”. Esențial este încă ce înțelegem prin acest concept, care este conținutul lui. Democratizarea aparatului de stat

a avut în primul rînd un pronunțat caracter antifascist; dar, în viziunea partidului comunist, democratizarea sau transformarea democratică a aparatului de stat a însemnat mai mult decît o îndepărtare a elementelor fasciste; a însemnat o schimbare a conținutului și orientării întregului aparat de stat, o înnoire, o transformare revoluționar-democratică a averigilor statale, legată desigur de promovarea îndeosebi în funcțiile de conducere a reprezentanților forțelor revoluționare. Oricum, această transformare, definită prin conceptul democratizarea aparatului de stat, înseamnă o formă specifică de înlocuire a vechiului aparat de stat, o etapă necesară în procesul de făurire a organelor și aparatului statului socialist român.

V. Liveanu: Mai mă opresc asupra problemei componenței guvernului instaurat la 6 martie 1945. După cum se știe, acesta a fost un guvern revoluționar democratic cu pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc, expresie a colaborării largi a forțelor care se declarau pentru profunde transformări sociale și politice progresiste. De obicei, referindu-se la forțele componente ale guvernului, lucrările istorice indică partidele și organizațiile din Frontul Național Democrat, pe de o parte, și Partidul Național Liberal-Tătărașcu pe de altă parte. De fapt însă, guvernul de la 6 martie a mai avut, după părerea noastră, o a treia componentă. Este vorba de un grup de generali care au colaborat cu Partidul Comunist Român mai întîi în organizarea inurecției armate naționale antifasciste și antiimperialiste, iar apoi, după victoria insurecției, într-o serie de acțiuni pentru democratizarea armatei și, în general, a aparatului de stat. Ministru de război la 6 martie 1945 a devenit generalul de divizie C. Vasiliu-Rășcanu, iar subsecretar de stat pentru armata de uscat generalul de brigadă adjutant Dumitru Dămăceanu, care, cum este bine cunoscut, în calitatea lor de membri ai Comitetului militar format în iunie 1944 colaboraseră în mod direct cu reprezentanții Partidului Comunist Român la pregătirea insurecției. Ei au semnat cunoscuta declarație din 26 februarie 1945 prin care un grup de generali și ofițeri superiori s-au desolidarizat de acțiunile prim-ministrului, generalul Rădescu. Subsecretar de stat pentru aviație a fost numit generalul comandant aviator Emanoil Ionescu, care, în calitate de comandant al corpului I aerian, se distinsese în războiul anti-hitlerist.

În ședința din 5 martie 1945 a Consiliului Frontului Național Democrat s-a decis încredințarea Ministerului de război unei persoane apropiate de programul F.N.D. (am citat din Arhiva C.C. al P.C.R. fond 49, dosar 9269, f. 240). Dealtfel, încă din 12 octombrie 1944 Consiliul F.N.D. propusese ca ministru de război pe generalul C. Vasiliu-Rășcanu.

În guvernul de la 6 martie 1945 subsecretariatul de stat al ordinei și siguranței, din cadrul Ministerului Afacerilor Interne (minister condus de un reprezentant al P.C.R.), a fost încredințat generalului Virgil Stănescu. El a fost numit subsecretar de stat pentru siguranța statului încă din 4 noiembrie 1944 în al doilea guvern Sănătescu, și a păstrat acest portofoliu în guvernul Rădescu. În cele două guverne precedente a refuzat să țină seama de intervențiile unor fruntași național-țărăniști pentru scoaterea diferitelor persoane de pe lista criminalilor de război. Ca urmare liderii național-țărăniști îl numeau „frontist” și au încercat să-l scoată din guvern.

Rădescu i-a cerut să demisioneze, dar Petru Groza, vicepreședintele Consiliului de Miniștri, i-a luat apărarea și generalul Stănescu a refuzat să demisioneze (Amănunte despre această problemă aflăm din stenograma ședinței din 21 februarie 1945 a Consiliului F.N.D.).

Unele posturi importante în guvernul de la 6 martie 1945 au fost încredințate, așadar, generalilor care, fără a fi comuniști, colaboraseră înainte cu partidul comunist pe linia acțiunilor antihitleriste, antifasciste, împotriva politicii reacționare a lui Rădescu. Acești generali mai aveau sentimente și iluzii monarhiste, dar ajunseseră la concluzia că în situația concretă din vremea aceea numai prin colaborarea cu P.C.R. puteau contribui la asigurarea existenței statului român și a armatei române. Colaborarea lor cu P.C.R. în martie 1945 a fost înlesnită de faptul că regele, în fața presiunii valului popular și pentru a-și prelungi domnia, a consimțit investirea guvernului prezidat de Petru Groza, respingând cererile conducerii Partidului Național Țărănesc de a abdica imediat pentru a nu accepta un guvern al F.N.D. și al aliaților săi. Treptat, în cursul colaborării cu P.C.R., generalii și ofițerii superiori antihitleriști din guvern s-au apropiat tot mai mult de forțele populare, au sprijinit noua putere împotriva chiar a monarhiei (de pildă în timpul „grevei regale” din august 1945—ianuarie 1946). Este un exemplu care dovedește priceperea Partidului Comunist Român de a folosi condițiile istorice concrete pentru a rălia și a atrage cele mai diverse pături și grupuri pentru transformarea progresistă a societății românești. Altă problemă la care doream să mă refer este cea a caracterului activității guvernului între 6 martie 1945 și 30 decembrie 1947. Am susținut în unele studii ideea că instaurarea puterii de la 6 martie 1945 și măsurile pînă la 30 decembrie 1947 nu au depășit limitele revoluției burghezo-democratice. Dacă am înțeles bine, tovarășa Nichita Paraschiva, ale cărei lucrări le apreciez foarte mult, consideră într-un articol al său, că această idee este opusă tezelor acelor cercetători care susțin, pe drept cuvînt, că instaurarea și activitatea guvernului de la 6 martie 1945 au avut nu numai un caracter general democratic, antimoșieresc, ci și anticapitalist. („Anale de istorie”, XVIII (1972), nr. 6, p. 19).

În studiile menționate am vorbit, și nici nu se putea altfel, despre măsurile anticapitaliste luate de guvern între 6 martie 1945 și 30 decembrie 1947, despre faptul că la 6 martie au fost înlăturate de la putere *principalele* forțe ale burgheziei, nu însă întreaga burghezie. Nu orice măsură anticapitalistă schimbă relațiile de producție capitaliste prin relații socialiste. Consider că între 6 martie 1945 și 30 decembrie 1947 măsurile anticapitaliste luate de guvernul popular, inclusiv extinderea sectorului de stat din economie (prin crearea unor noi întreprinderi de stat sau prin naționalizarea B.N.R.) au avut drept conținut *controlul* activității întreprinderilor capitaliste, *îngrădirea* exploatării capitaliste, dar nu au mers încă pe linia *desființării* relațiilor de producție burgheze și în acest sens nu au depășit limitele revoluției burghezo-democratice. Firește însă că hegemonia în guvernul de la 6 martie avînd-o reprezentanții clasei muncitoare, desăvîrșirea transformărilor burghezo-democratice s-a făcut nu pentru a „curăți terenul” dezvoltării capitalismului, ci pentru a crea condițiile trecerii la socialism. Toți cercetătorii marxști sînt de acord că în

perioada de la 6 martie 1945 la 30 decembrie 1947 s-a înfăptuit desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și *pregătirea* trecerii neîntrerupte la socialism și că trecerea la înfăptuirea sarcinilor revoluției socialiste a fost marcată de instaurarea republicii și cucerirea întregii puteri de clasa muncitoare aliată cu țărănimea muncitoare.

În ce privește măsurile economice anticapitaliste luate de guvern între 6 martie 1945 și 30 decembrie 1947 s-ar putea deosebi două faze : pînă în decembrie 1946 măsurile legislative (nu ne referim aici la acțiunile sindicatelor, ale comitetelor de întreprindere) au mers *în principal* — deși nu *exclusiv* — pe linia combaterii speculei, a unor remedieri ale condițiilor de retribuire și aprovizionare ale oamenilor muncii, controlul de stat nepătrunzînd prea adînc în mecanismele funcționării întreprinderilor capitaliste. Din decembrie 1946, după trecerea Ministerului Economiei Naționale sub conducerea directă a partidului comunist și odată cu etatizarea Băncii Naționale și cu legislația economică legată de propunerile P.C.R. din 14 iunie 1947 (controlul creditelor, oficiile industriale, regimul circulației produselor agricole, reforma monetară), activitatea de control și dirijare a statului a pătruns mai adînc în mecanismul funcționării întreprinderilor capitaliste și a pieții în general, pregătind *nemijlocit* trecerea la transformări socialiste în economie. Adoptarea noilor legi economice a ascuțit contradicțiile dintre reprezentanții în guvern ai clasei muncitoare, țărânimii și celorlalte păături muncitoare, pe de o parte, și ai burgheziei, pe de altă parte, și a contribuit la crearea condițiilor pentru înlăturarea din guvern, la 6 noiembrie 1947, a ultimilor reprezentanți ai burgheziei — fapt care s-a integrat în procesul pregătirii *politice nemijlocite* a trecerii la revoluția socialistă.

Șt. Lache: Guvernul de la 6 martie 1945, instaurat ca rezultat al luptei maselor populare, a avut trăsăturile unei puteri revoluționare-democratice cu un pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc, a semnat o schimbare în esența puterii, trecerea la un regim nou, democrat-popular.

Analiza împrejurărilor istorice în care s-a constituit guvernul, a compoziției lui social-politice, a activității sale, arată că el a reprezentat într-adevăr o transformare revoluționară în activitatea de guvernare, un moment esențial al luptei clasei muncitoare pentru cucerirea puterii de stat.

Consolidarea noului regim politic se va realiza în condițiile unei situații interne și internaționale foarte complexe. Rolul decisiv în consolidarea și evoluția regimului spre socialism l-au avut masele populare care s-au încadrat larg și activ în conducerea treburilor publice și de stat, P.C.R. stimulînd acest proces prin organizațiile de masă și obștești, comitetele de fabrică, gărzile cetățenești, organele de control cetățenesc, consiliile politice județene, comitetele comunale și orășenești de colaborare politică, comisiile interimare, comitetele comunale și comisiile de plasă de reformă agrară, aparatul de educație din armată, instanțele populare de judecată, ca să menționez numai aceste forme, și ele destul de multe.

Forțele democratice care au cucerit puterea la 6 martie 1945 au moștenit o situație economică extrem de grea. Economia României, ca, de altfel, a celor mai multe din țările europene, era secătuită și dezorganizată. Producția industrială și agricolă reprezenta aproximativ 50% din producția antebelică. Seceta consecutivă din 1945 și 1946 a agravat

și mai mult situația. Continuau să greveze asupra economiei blocarea valutei și devizelor în țările occidentale, diminuarea resurselor materiale din cauza războiului, distrugerilor provocate de bombardamente, jafului trupelor inamice în retragere, operațiunilor militare desfășurate pe o parte a teritoriului patriei, precum și de efortul economic pentru ducerea războiului.

În aceste condiții, refacerea economiei a devenit un element principal al consolidării regimului democratic, o adevărată piatră de încercare a trăinicieii lui. Programul concret al refacerii și direcțiile dezvoltării în perspectivă a economiei naționale au fost elaborate de partidul comunist la Conferința sa națională din octombrie 1945.

În raportul politic, prezentat de Gheorghe Gheorghiu-Dej, care va fi ales secretar general al C.C. al P.C.R., s-a subliniat necesitatea și posibilitatea industrializării, avînd în vedere resursele interne, precum și posibilitățile ce rezultau din dezvoltarea relațiilor economice internaționale ale țării. Partidul Comunist lega indisolubil industrializarea de asigurarea independenței și suveranității statului român.

Un rol important în consolidarea puterii populare l-au avut alegerile din noiembrie 1946 și constituirea parlamentului revoluționar democratic. Forțele politice regrupate în jurul partidului comunist au obținut o strălucită victorie, ceea ce a evidențiat opțiunea majorității covârșitoare a poporului român pentru regimul instaurat la 6 martie 1945. Cucerind poziții hotărîtoare, clasa muncitoare și țărănimea muncitoare au făcut din parlament un însemnat instrument al luptei pentru consolidarea regimului democratic și înfăptuirea transformărilor necesare trecerii la revoluția socialistă.

Situarea Partidului Comunist Român în fruntea luptei pentru instaurarea și consolidarea regimului democrat-popular a chezășuit desfășurarea victorioasă a întregului proces revoluționar, marcînd, totodată, o etapă importantă, într-un anumit sens, hotărîtoare, pentru afirmarea Partidului Comunist Român drept factor politic fundamental al națiunii în revoluția și construcția socialistă. În cursul anilor 1944—1947, multiplicînd tradițiile sale revoluționare, P.C.R. s-a legat indestructibil de clasa muncitoare, de țărănime, de popor, a prins acele rădăcini trainice în solul societății românești, care l-au impus cu forța imperativului istoric, conducător unic și clarvăzător al revoluției și socialismului în România.

V. Păsăilă: Procesul dezvoltării logice și logice a istoriei oricărui popor, a oricărei națiuni, presupune interdependența dintre național și internațional.

Unitatea istoriei umanității, în care generalul și particularul dau conținutul fenomenelor în planul ontic, existențial al devenirii popoarelor, este exprimată tocmai de interacțiunea unui complex de premise și factori, obiectivi și subiectivi, interni și externi, care numai luați în ansamblul lor pot oferi imaginea reală a unui eveniment.

Conexiunea dintre factorii interni și cei externi este implicată mai cu seamă în momentele de cotitură ale istoriei. În categoria acestora, evenimentele din timpul și imediat după a doua conflagrație mondială se înscriu printre cele mai importante, ca amploare, și ca determinante ale schimbărilor postbelice.

Cu alte cuvinte, dînd fiecărui factor, extern sau intern, importanța cuvenită, putem descifra sensul său real, în cazul nostru, sensul instaurării primului guvern democratic, la 6 martie 1945.

Din cele afirmate acum se desprinde meritul deosebit al Partidului Comunist Român care a știut să folosească momentul internațional favorabil, dominat de lupta antifascistă a popoarelor desfășurată cu succes de coaliția antihitleristă, în care rolul principal îl aveau popoarele Uniunii Sovietice.

Referindu-se la instaurarea guvernului Groza, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia: „Este meritul partidului nostru că a știut să folosească condițiile internaționale favorabile pentru organizarea și conducerea luptei în vederea cuceririi puterii.(...) Numai ținînd seama de interdependența dintre situația internă și cea internațională, de unitatea dialectică dintre factorul național și cel internațional, putem elabora o linie politică justă și construi cu succes noua orînduire socială”.

Ne propunem să evidențiem acele evenimente petrecute pe plan internațional care au avut o influență favorizantă asupra desfășurării revoluției democrat-populare din România, în special asupra venirii la putere a guvernului condus de Petru Groza și felul în care a fost folosită de forțele sociale și politice angajate în lupta pentru realizarea transformărilor.

Situația internațională din anul 1944 și primele luni ale lui 1945 este dominată de amploarea crescîndă a luptei forțelor antifasciste, luptă în care era prinsă din plin și România.

Coaliția antihitleristă, în care cele trei mari puteri aveau rolul predominant — Uniunea Sovietică, Statele Unite ale Americi și Anglia — repurta succese categorice pe toate fronturile militare. Atît în Estul cît și în Vestul Europei aliații se apropiau de granițele Germaniei, luptele ajungînd să se desfășoare în 1945 chiar între hotarele ei. În Pacific, Japonia se retrăgea din insulă în insulă spre arhipelagul nipon sub loviturile flotei și aviației americane.

În aceste condiții, lupta celorlalte popoare din Europa și din alte continente, pentru independență națională și, mai ales în unele, și pentru libertate socială, ia un avînt deosebit. Mișcări de rezistență transformate în luptă deschisă și activă împotriva fascismului se desfășurau cu succes în Franța, Belgia, Olanda, Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia, Grecia, Albania.

Poziția statului român, atît din punct de vedere politico-militar, înainte de ruperea relațiilor de orice fel cu Germania, cît și geografic, îl plasa în zona operațiunilor militare de pe frontul de Răsărit, unde conform hotărîrilor luate la Moscova în octombrie 1943 și la Teheran în noiembrie—decembrie același an, dintre cei trei aliați, Uniunea Sovietică avea prioritatea tratativelor.

Armistițiile încheiate la scurt timp după cel încheiat de România, de către celelalte aliate ale Germaniei, adică Finlanda, Bulgaria și Ungaria, au creat o atmosferă favorabilă în România spre o alianță mai strînsă cu Națiunile Unite și în primul rînd cu U.R.S.S.

Un fapt ce merită atenția noastră este armistițiul încheiat de Ungaria la 20 ianuarie 1945 la Moscova, unde, în conformitate cu articolele 2 și 13, se declara nul și neavenit arbitrajul de la Viena din august

1940. Clauzele amintite întăreau articolul 19 din convenția de armistițiu cu România, fapt ce a avut darul să mărească încrederea în coaliția antihitleristă.

Conform armistițiului cu statul român, după 12 septembrie 1944 în țară au sosit misiuni militare aliate, iar Comisia Aliată de Control, sub conducerea directă a comandamentului sovietic, a avut un rol notabil în evenimentele din România.

Importanța stipulațiilor din armistițiul încheiat de Ungaria era remarcată de componenții F.N.D.-ului cu diferite ocazii. Astfel ziarul „Scînteia” (25 ianuarie 1945) scria : „Hotărîrea consemnată de armistițiul de la Moscova depășește sfera intereselor regionale europene și se înscrie în rîndul marilor principii care vor sta la temelie organizației lumii”.

Evoluția politicii interne și externe dusă de guvernul Rădescu, mai ales începînd cu jumătatea lunii ianuarie, a complicat vizibil situația României pe plan intern și, în exterior, față de aliați.

Orientarea generalului Rădescu spre forțele reacționare și stimularea mișcărilor de dreapta a determinat ca F.N.D., în frunte cu Partidul Comunist Român, să ia măsuri concrete pentru a determina înlăturarea guvernului Rădescu și înlocuirea lui cu un guvern care să reprezinte Frontul Național Democrat. Pentru ca punctul de vedere al forțelor democratice să fie cunoscut de țară, precum și de toate partidele politice, a fost dată publicității Platforma de guvernare a F.N.D. la 28 ianuarie 1945. În acest document se prevedea, în ceea ce privește problemele pe plan extern, întărirea legăturilor cu țările democratice și, în primul rînd, cu U.R.S.S., respectarea condițiilor armistițiului și participarea României pînă la victoria finală împotriva Germaniei hitleriste.

O influență dintre cele mai însemnate în lunile premergătoare venirii la putere a guvernului Groza a avut-o Conferința de la Ialta, desfășurată între 5 și 13 februarie 1945, la care au participat cele trei mari puteri aliate, reprezentate la nivelul cel mai înalt, respectiv de I.V. Stalin, F. D. Roosevelt și W. Churchill.

Discuțiile purtate aici, nu lipsite de păreri care nu concordau într-o seamă de probleme, au decurs, în general, în bună înțelegere.

Problematica acestei conferințe este bine cunoscută de participanții la dezbaterile noastră. Mai legat de tema de care mă ocup, citez din partea a V-a a Declarației comune referitoare la situația postbelică a Europei eliberate : „[Aliații] s-au înțeles să coordoneze, pe toată perioada nestabilității provizorii din Europa eliberată, politica celor trei guverne spre a ajuta popoarele eliberate de sub stăpînirea Germaniei naziste și popoarele fostelor state satelite ale Axei în Europa, atunci cînd acestea vor rezolva prin metode democratice problemele lor vitale, politice și economice (...), cele trei guverne vor ajuta în comun popoarele din oricare stat european eliberat sau fost satelit al Axei din Europa, unde după aprecierea lor, va fi necesar : a se crea condiții pentru pacea internă, a lua măsuri urgente pentru ajutorarea populației în mizerie, a crea organe provizorii de guvernare care să reprezinte în mod larg toate elementele democratice ale populației și care să fie obligate să instaureze cît mai grabnic pe calea unor alegeri libere guverne care să corespundă voinței poporului” (am citat după „Scînteia”, 15 februarie 1945).

După cum observăm, mai ales din ultimele rînduri citate, forma de guvernămînt și calea de dezvoltare mai departe a fiecărui popor erau lăsate a fi decise de însuși poporul respectiv. În România această Declarație a dat naștere la interpretări diferite din partea forțelor politice. Pe cînd F. N. D-ul a apreciat just rolul și importanța hotărîrilor adoptate la Ialta, partidele „istorice” au încercat să demonstreze că democratizarea trebuia să se facă păstrînd democrația burgheză neștirbită, după părerea lor aceasta fiind „adevărata democrație”.

Dintre numeroasele luări de poziție ale forțelor progresiste merită atenție două articole apărute în „Scînteia”, unul sub titlul *Conferința de la Ialta și Programul F.N.D.*, din 16 februarie 1945, altul din 20 februarie 1945, *F.N.D. și Conferința din Crimeea*. Ambele subliniind caracterul reacționar al interpretărilor date de către „democrații burghezi”, și importanța actului adoptat pentru lupta forțelor democratice în direcția adevăratei democrații.

„Această declarație arată limpede poporului român calea pe care trebuie să meargă pentru a obține sprijinul politic și economic al Națiunilor Unite (...), calea aceasta corespunzînd în întregime propriilor dorințe, străduinței și intereselor naționale ale poporului român, este aceea a nimicirii ultimelor urme ale războiului și fascismului și creării instituțiilor democratice după propria alegere (...). Rezultatul Conferinței este o lovitură nimicitoare dată politicii duse de cele două partide «istorice» după 23 August 1944 precum și o lovitură nimicitoare dată domnului prim ministru general Rădescu”, scria „Scînteia” din 20 februarie 1945. Rezolvarea prin metode democratice — am în față același articol din „Scînteia” — o poate face numai un guvern „care să reprezinte în mod larg toate elementele democratice ale populației, care poate fi dat numai de F.N.D.”, adică reprezentînd toate categoriile sociale, cele mai largi pături ale populației.

În februarie faptele s-au precipitat. După discursurile prim-ministrului din 11 februarie și din 16 februarie, după incidentele de la „Malaxa” din 20 februarie și după marile manifestații din 24 februarie, era limpede că Rădescu nu mai putea continua să fie la putere.

Prin diferite modalități, guvernul sovietic își precizează poziția față de evenimentele din România. „Pravda” din 22 februarie scria: „guvernul Rădescu și-a manifestat incapacitatea de a crea prin măsuri democratice o puternică ordine în stat”. Articolul sublinia că guvernul U.R.S.S. nu uită că România este în spatele frontului sovietic, nu poate fi indiferent ce se petrece în această țară, unde trebuie lichidate rămășițele de dreapta și instituită o adevărată democrație.

În timp ce regele și cercurile reacționare, grupate în jurul său, căutau, după demisia lui Rădescu, noi formule de guvern care să nu schimbe esențialmente mai nimic, F.N.D. își pregătea victoria, din ce în ce mai conturată, propunînd un guvern prezidat de Petru Groza. În legătură cu această situație, revista „Războiul și clasa muncitoare” scria: „Evenimentele din România nu constituie o simplă chestiune internă a acestei țări (...). Reacțiunea românească a suferit o mare înfrîngere. Trebuie sperat că va veni un guvern care va asigura (...) și satisface revendicările legitime ale maselor populare”.

Comisia Aliată de Control, guvernul U.R.S.S. au sprijinit transformările din România. La începutul lui martie a sosit la București A. I. Vișinski, prim locțiitor al ministrului de externe al Uniunii Sovietice, care a înțeles situația internă și și-a dat seama că guvernul Groza este cerut de condițiile interne și cele internaționale. Atitudinea favorabilă manifestată de guvernul Uniunii Sovietice, precum și credința că națiunile democratice se află alături de poporul român, au favorizat pozitiv înfăptuirea actului de la 6 martie.

În această conexiune de factori determinanți, interni și externi, în care primii au avut primordialitate, forțele democratice, în frunte cu P.C.R., au înfăptuit acea schimbare de regim, cum a fost caracterizat ulterior momentul 6 Martie, influențând evenimentele ce au urmat în viața politică, socială și economică a României în cursul lor ireversibil spre transformări revoluționar-democratice și formarea condițiilor de trecere la o nouă orînduire socială.

V. Arimia: Am ascultat cu atenție problemele ridicate pînă acum. Subscriu și eu la ideea că 6 Martie a fost un eveniment cu profunde semnificații istorice, pregătit permanent și temeinic. Deși cronologic urmează numai după 6 luni de la înfăptuirea insurecției antifasciste, pentru ca el să aibă loc au trebuit eforturi uriașe, multiple acțiuni politico-sociale, duse cu înțelepciune și curaj de clasa muncitoare, de masele de oameni ai muncii, în fruntea lor afîndu-se în permanență partidul comunist.

Concomitent cu lupta pe front, cu refacerea economiei au avut loc puternice acțiuni sociale și politice, al căror deznodămînt îl urmărea cu atenție străinătatea, reprezentanții străini aflați în România. Despre opiniile unora din aceștia aș vrea să vorbesc.

Aș sublinia mai întîi că, în timp ce pe arena mondială obiectivul principal îl constituia lupta pentru continuarea războiului împotriva Germaniei naziste, în România lupta pentru continuarea războiului se împletea, se interfera cu o serie de acțiuni politice, revoluționare care să ducă la cucerirea puterii de către forțele democratice. Forța principală era unitatea muncitorească înfăptuită în focul luptei de clasă, al luptei antifasciste. Pe fondul unității se realiza, așa cum sublinia mai înainte Mihai Fătu, un sistem de alianțe, cu un rol bine definit în tactica partidului comunist.

Se produceau fapte necunoscute sau mai puțin cunoscute diplomaților, politicianilor de formație burgheză, al căror sens unii nu-l înțelegeau ori îl interpretau greșit.

Unii erau martori sau observatori direcți ai acestor fapte; alții comentau știrile publicate de ziare ori aflate din discuții cu diverși oameni politici. Discuțiile erau duse mai ales cu politicienii ce reprezentau vechiul sistem politic. Așadar, principalele surse de informare erau, fie convorbirile cu aceștia, fie organele de presă ostile forțelor revoluționare. Se mai adaugă faptul că unii dintre cei care transmiteau știrile nu vedeau cu ochi buni creșterea avîntului forțelor revoluționare. Iată de ce am părerea că știrile transmise de multe din organele și agențiile de presă străine în perioada respectivă nu reflectă în mod veridic procesul revoluționar, fapt pentru care trebuie privite cu rezervă, coroborate cu documentele organelor și organizațiilor revoluționare aflate în centrul acțiunilor.

Eu am consultat câteva documente cu informații difuzate de agenții și organe de presă străine. Una din problemele principale oglindită de acestea este evoluția raporturilor dintre membrii Blocului Național Democrat și apoi ai Frontului Național Democrat. Speranțele celor mai mulți dintre corespondenții străini erau îndreptate, mai ales, către partidele burgheze, național-țărănesc și național-liberal, ai căror șefi erau socotiți virtualmente cîștigătorii bătăliei, mai ales în toamna anului 1944. Evenimentele care au urmat n-au confirmat previziunile lor.

Începînd cu luna decembrie și apoi în ianuarie și februarie 1945 în centrul atenției era generalul Rădescu despre ale cărui măsuri străinătatea era mereu informată. În a doua parte a lunii februarie deja se face simțită neîncrederea în el și apoi tot mai frecvent circulau știri despre acțiunile maselor populare. La 13 februarie 1945, un corespondent al agenției Reuter comunica : „Astăzi a avut loc la București o manifestare a Frontului Național Democrat, cerînd demisia cabinetului Rădescu, revendicînd puterea pentru guvern format exclusiv din exponenții acestuia. Cei aproximativ 150.000 de participanți acuzau guvernul în special pentru amînarea reformei agrare și cereau înlăturarea imediată din viața publică a pericolului legionar, grăbind epurarea lor”. Încheind știrea, ziarul preciza : „Situația cabinetului actual rămîne incertă”.

Revista „Time” din 5 martie 1945 publica un reportaj privitor la „revoluția din România” în care autorul, referindu-se la evenimentele de la sfîrșitul lunii februarie, informa faptul că „manifestanții cereau insistent un guvern format din Frontul Național Democrat. Cu toate că revoluția a fost repede înăbușită, un lucru era clar : zilele guvernului Rădescu erau de acum numărate”.

Presa străină mai relata asupra măsurilor întreprinse în România pentru scoaterea din aparatul de stat a elementelor care serviseră regimului antonescian. De cele mai multe ori se făcea numai anunțarea măsurilor, evitîndu-se comentariile. De reținut este că, în privința acestor măsuri, cei mai mulți erau de acord. Uneori se dădeau și cifre. Ceva mai tîrziu, la sfîrșitul lui aprilie, în 1945, într-o corespondență din București se arăta : „De la instaurarea guvernului de concentrare democratică al dr. Petru Groza problema epurării întregii vieți sociale și administrative a primit o soluționare rapidă și severă. România liberă și democratică nu poate tolera existența rămășițelor hitleriste și legionare în rîndurile sale și aceasta cu atît mai mult cu cît aceste elemente continuă să se dea la agitații și manevre ascunse, sub diverse forme și firme”.

După 6 martie 1945, măsurile și acțiunile noului guvern sînt urmărite și mai mult, informațiile furnizate și de străinătate, în linii generale, fiind de două feluri : unele informînd în mod obiectiv pe cititori cu situațiile așa cum apăreau la prima vedere, cum erau înțelese momentan, aproape de realitate ; alte informații, mai puține, care selectau intenționat deficiențele și treceau sub tăcere ceea ce se înfăptuia.

Una din problemele larg comentate era preocuparea pentru refacerea economiei : „La Dépêche de Paris” din 8 aprilie 1945 publica o corespondență din România sub titlul *Bucureștiul reîntreiește și lucrează* în care se arăta : „După patru ani de război care l-a lovit crud, orașul fierbe de o proaspătă efervescență : toată lumea vrea să reconstruiască și va reconstrui, repară rănilor, va reface din capitala românească

orașul cochet care a fost altădată". Aceeași idee este cuprinsă și de „Journal de Genève”: „Prima impresie a călătorului care intră în România este aceea că se găsește în fața unui vast șantier de reconstrucție. Întreaga țară este animată de un spirit de reînnoire, este pusă pe muncă pentru a șterge urmele unui război pe care nu l-a vrut contra unei puteri, Rusia, care este astăzi cel mai bun aliat al său”.

În sfârșit mai dau un exemplu; un corespondent își începe comunicarea în felul următor: 6 martie 1945 va rămîne în istoria României de aceeași importanță ca 23 August 1944, ziua căderii dictaturii fasciste și 12 septembrie, ziua semnării armistițiului.

Așa cum arătam la început, 6 martie a fost rezultatul desfășurării legice a evenimentelor, înfăptuit printr-o temeinică pregătire, cînd au fost create toate condițiile necesare. În același timp, apărarea și întărirea regimului de la 6 Martie va fi chezașia noilor victorii ce vor urma, sub îndrumarea și conducerea Partidului Comunist Român.

N. Petreanu: Mi se pare că dacă am discuta încă un număr de ore tot n-am putea epuiza problemele multiple care țin de lupta revoluționară pentru instaurarea puterii populare.

În primul rînd, aici s-au pronunțat diferite păreri, uneori contradictorii, în legătură cu factorii care au contribuit într-un fel sau altul la instaurarea puterii democrat-populare. Voi face însă o apreciere generală pozitivă asupra discuțiilor noastre de astăzi. Consider că dezbaterile au fost fructuoase, au ridicat multe probleme interesante, au indicat direcții noi de cercetare, au atras atenția asupra unor aspecte mai puțin studiate.

Din ansamblul discuțiilor, putem desprinde cîteva adevăruri, cîteva idei cu un caracter mai general, mai importante.

În perioada luptei pentru instaurarea puterii democrat-populare, s-au verificat în mod strălucit justetea liniei politice marxist-leniniste și a strategiei și tacticii Partidului Comunist Român, forța sa organizatorică, posibilitatea și capacitatea lui de a uni în jurul său masele largi populare și a le conduce în lupta revoluționară.

Un rol esențial în desfășurarea victorioasă a marilor bătălii politice pentru democratizarea țării și instaurarea puterii de tip democrat-revoluționară, muncitorească-țărănească l-a avut consolidarea necontenită a unității de acțiune a clasei muncitoare, conlucrarea între comuniști și social-democrați în cadrul Frontului Unic Muncitoresc, încheiat încă înainte de Eliberare și, în fond, faptul că proletariatul și-a îndeplinit cu succes rolul de forță socială conducătoare în revoluție.

Partidul Comunist Român a desfășurat, totodată, o intensă activitate politică, ideologică, organizatorică pentru atragerea în mișcarea revoluționară-democrată a țărănimii muncitoare, intelectualității, tineretului, femeilor, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a dezvoltat legăturile cu alte partide și organizații politice, inclusiv cu grupările de stînga din cadrul partidelor burgheze.

Ținînd seama de complexitatea și de caracterul ascuțit al luptei de clasă, al luptei pentru putere, partidul comunist s-a pregătit pentru toate formele de luptă, atît pașnice, cît și nepașnice, spre a le utiliza deopotrivă, potrivit necesităților. O dată cu activitatea politică în rîndurile armatei, jandarmeriei și poliției, cu menținerea și extinderea legăturilor cu generali și ofițeri superiori, comandanți de unități militare

care se solidarizau cu lupta oamenilor muncii, partidul comunist a manifestat o preocupare deosebită pentru înarmarea poporului, reorganizînd și întărind gărzile patriotice. Toate acestea au dat forțelor revoluționare și democratice posibilitatea să dejoace încercările cercurilor retrograde, conservatoare ale claselor exploatatoare de a folosi în mod eficient armata, poliția și jandarmeria pentru înăbușirea luptei revoluționare a maselor populare și de a împinge țara pe panta războiului civil, să asigure astfel ducerea cu succes a luptelor politice și acțiunilor de masă în vederea instaurării guvernului revoluționar-democratic.

Asupra desfășurării luptei revoluționare o înrîurire favorabilă au avut împrejurările internaționale, schimbările intervenite în raportul de forțe la sfîrșitul războiului al doilea mondial, sprijinul politic primit din partea Uniunii Sovietice care a luat atitudine împotriva încercărilor de imixtiune în luptele interne, din partea cercurilor imperialiste. În aceste condiții, poporul nostru și-a putut exprima și impune propria voință, aducînd la cîrma țării guvernul democratic.

În istoria României, 6 martie 1945 se înscrie ca o dată cu înaltă semnificație: în această zi a fost instaurat primul guvern revoluționar-democratic în care clasa muncitoare și țărănimea aveau rolul precumpănitor, hotărîtor.

În continuarea și dezvoltarea aprecierilor din documentele de partid, care nouă, tuturor, ne sînt foarte bine cunoscute, Programul Partidului Comunist Român adoptat de Congresul al XI-lea al partidului a caracterizat guvernul de la 6 martie 1945 drept „guvern revoluționar democratic cu pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc—expresie a colaborării largi a forțelor ce se pronunțau pentru adînci transformări revoluționare, sociale și politice”.

Analiza condițiilor istorice în care s-a format guvernul de la 6 martie 1945, a compoziției lui social-politice și, mai ales, a activității sale întemeiază interpretarea potrivit căreia guvernul a depășit limitele revoluției burghezo-democratice, reprezentînd o transformare superioară în conținutul puterii de stat și în activitatea de guvernare, care a avut caracter democratic, antimoșieresc și antiimperialist, dar, sub unele aspecte și, mai ales, de la un timp, anticapitalist.

Puterea politică în evoluția și consolidarea tot mai trainică prin care proletariatul, în colaborare cu țărănimea și cu alte pături de oameni ai muncii, înfăptuia conducerea, pe linie de stat, a societății, a reprezentat principalul instrument al forțelor democratice, revoluționare pentru pregătirea condițiilor de trecere la socialism. Puterea revoluționar-democratică instaurată la 6 martie 1945 a evoluat și s-a consolidat în etapele următoare în intimă legătură cu desăvîrșirea sarcinilor de natură burghezo-democratică, spre puterea politică deplină a clasei muncitoare, spre dictatura proletariatului, care s-a maturizat și a căpătat formă și structură corespunzătoare situației concrete din România, după înlăturarea monarhiei și instaurarea republicii populare.

În anii care au urmat, realizările istorice din perioada în care masele au instaurat guvernul democrat-popular s-au întruchipat, și-au găsit expresie în amplele, profunde transformări economice-sociale și politice. Ducînd mai departe, și dezvoltînd în condiții noi, tradiția revoluționară acumulată, tradiția din anii luptelor pentru putere politică, Partidul Comunist Român conduce și îndrumă poporul român pe calea progresului istoric, al socialismului și comunismului.

CLASA MUNCITOARE — FORȚA SOCIALĂ FUNDAMENTALĂ A LUPTEI PENTRU INSTAURAREA PUTERII DEMOCRAT-POPULARE ÎN ROMÂNIA

DE

GHEORGHE TUTUI

Investigarea științifică a istoriei României în perioada cuprinsă între victoria insurecției naționale antifasciste din august 1944 și instaurarea la 6 martie 1945 a primului guvern revoluționar democratic, cu un pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc, perioadă extrem de complexă, cu ciocniri de clasă de mare intensitate, ne oferă prilejul de a evidenția, cu noi date și fapte, izvorite din practica socială, rolul fundamental pe care clasa noastră muncitoare l-a avut în lupta împotriva claselor exploatatoare, pentru răsturnarea de la putere a burgheziei, pentru eliberarea socială și națională a tuturor celor ce muncesc.

Rolul clasei muncitoare de forță socială principală în complexul vieții social-politice a României, în procesul schimbărilor fundamentale, care au asigurat mersul înainte pe calea progresului, determinat de locul pe care aceasta îl ocupă în sistemul relațiilor de producție și sociale, a crescut neîntrerupt în decursul anilor în strinsă legătură cu ridicarea nivelului ei de conștiință și de organizare, cu capacitatea partidului său de avangardă de a se lega de realitățile țării, de a elabora un program revoluționar care să izvorască din aceste realități și care să corespundă intereselor fundamentale ale națiunii. Dar, în același timp, rolul și locul clasei muncitoare în lupta întregului popor, capacitatea ei de a influența și conduce cele mai largi categorii sociale, sînt strîns legate și de înaltele trăsături moral-politice și etice, pe care proletariatul, ca exponentul cel mai înaintat al națiunii și le-a format în decursul luptei îndelungate desfășurate pentru eliberare socială și națională, cum sînt: eroismul și abnegația în luptă; înalta conștiință politică; simțul de ridicată responsabilitate față de destinele patriei; devotamentul nețărmurit pentru ideile socialismului; demnitate și combativitate, dublate de adevărate virtuți organizatorice. Toate acestea au făcut din clasa noastră muncitoare nucleul de energie și vigoare al întregului popor, forța lui de avangardă, aducîndu-i, pe drept cuvînt, stima și recunoștința unanimă a întregii națiuni.

Apreciind aceste înalte calități moral-politice și etice ale clasei noastre muncitoare, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „*Pentru marile sale merite clasa muncitoare din România s-a acoperit de glorie nepie-*

*ritoare, dovedindu-se cea mai avansată, mai revoluționară și mai consecventă clasă a societății, stegarul celor mai înaintate idealuri ale națiunii*¹.

La începutul revoluției populare clasa muncitoare din România, deși puțin numeroasă în ansamblul populației active a țării² datorită situației ei obiective și subiective se prezenta ca cea mai puternică forță socială, care exercita o însemnată influență asupra celorlalte categorii de cetățeni, inclusiv asupra claselor dominante.

Omogenitatea de clasă, determinată în primul rînd de comunitatea intereselor economice și social-politice, gruparea muncitorilor industriali în centre cu o importanță majoră în viața țării precum și în detașamente masive, cu același profil profesional³, dar strîns legate între ele ca și cu alte categorii de oameni ai muncii, îndeosebi cu masele țărănești, bogata experiență revoluționară acumulată de clasa muncitoare, nivelul ei ridicat de conștiință și de organizare, o indicau drept singura forță socială capabilă să conducă cu succes lupta pentru dezvoltarea democratică și socialistă a României. La aceste calități, determinante, se impun a fi însă adăugate și alte elemente cum sînt: faptul că muncitorimea a avut rolul de hegemon în rezistența antifascistă și antihitleristă⁴; că își realizase unitatea de acțiune încă din perioada de pregătire a insurecției naționale armate antifasciste din august 1944 și reprezentase forța fundamentală a acestui act revoluționar; că, pe baza unității de acțiune a clasei muncitoare, sub conducerea Partidului Comunist Român, se constituiseră largi alianțe politice, care exprimau atît în cadrul Blocului Național Democrat cît și în afara aces-

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construcției socialiste*, București, Edit. politică, 1969, vol. 3, p. 617—618.

² O evaluare a forței numerice a clasei muncitoare în perioada la care ne referim, nu poate fi făcută decît cu aproximație. Aceasta se datorește în primul rînd faptului că în anii 1941—1947 nu au fost publicate date statistice. Recensămîntul populației efectuat în ianuarie 1948 ne indică totuși că din cei 15872624 de locuitori, 76,6% trăiau în mediul rural și numai 23,4% în cel urban. În același timp, inventarierea întreprinderilor, efectuată la finele anului 1947, ne atestă prezența a 445031 de muncitori. Dar, avînd în vedere că această inventariere nu a cuprins întreprinderile sub 10 salariați și nici pe cele ce aparțineau statului, cît și pentru motivul că în anii 1944—1947 au fost create numeroase întreprinderi, nu putem considera datele enunțate decît orientative. Mai aproape de realitate ni se par cifrele care rezultă din repartitia cartelelor de alimente pe 1947, care indică 1141453 de muncitori și funcționari, date apropiate de cele ale recensămîntului din 1941, din care rezultă că în întreprinderi lucrau 717330 de muncitori. Evident, la aceste date se impune însă a face corectările necesare, atît în legătură cu numărul de muncitori existenți în 1944, mai mic decît cel din 1947, cît și referitor la cuprinderea în totalul clasei muncitoare a celor peste 160000 de meseriași, care lucrau la patroni, ca și pe cei aproape 700000 de proletari agricoli. (Datele au fost selecționate din următoarele lucrări: *Recensămîntul general al României*, date sumare și provizorii, București, 1944 p. XI; „Probleme economice”, nr. 2/1948, p. 28—32, 114; „Comunicări statistice”, nr. 16 din 15 ianuarie 1947, Editura „Tiparul românesc”, București, 1947; Maria Curteanu, *Sectorul de stat în România anilor 1944—1947*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, p. 39—54).

³ În această ordine de idei remarcăm existența unor însemnate centre muncitorești cum sînt: București, Brașov, Ploiești, Galați, Reșița, Valea Jiului, Arad etc. ca și a numărului important de muncitori grupați în unele ramuri industriale, 97803 în industria metalurgică, 72000 în cea extractivă, 66296 în cea textilă, 39323 în construcții etc. („Întreprinderile particulare industriale, comerciale și de transport”, București, 1947, p. XVII—XVIII).

⁴ Vezi mai pe larg, Gh. I. Ioniță, A. Simion *Clasa muncitoare — forța socială fundamentală a mișcării antifasciste în România*, București, Edit. politică, 1974.

tuia, cât și faptul că încă din zilele insurecției muncitorimea pășise la lărgirea organizațiilor sale politice și profesionale, la dezvoltarea frontului unic.

Abordînd problema locului și rolului clasei muncitoare în lupta pentru instaurarea regimului democrat-popular în România se impune în același timp precizarea că Partidul Comunist Român, partid de avangardă al clasei muncitoare, a avut în această chestiune o poziție clară și temeinic fundamentată. Astfel, încă Congresul al V-lea al P.C.R., care pe baza analizei situației economico-sociale și politice din România a apreciat că țara noastră se află în fața etapei desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice, a arătat, în același timp, că principala forță motrice a revoluției o constituie proletariatul. Fiind „singura clasă revoluționară consecventă pînă la capăt” — se sublinia în rezoluția Congresului — proletariatul are „chemarea să conducă lupta tuturor celor exploatați și asupriți”⁵ (subl. ns.) În susținerea acestei teze, Congresul evidenția, în același timp, însemnătatea faptului că proletariatul are în fruntea sa un partid revoluționar — P.C.R. — care dispune de capacitatea de a uni în jurul și sub conducerea clasei muncitoare masele țărănești, celelalte pături proletare și semiproletare, toate straturile de oameni ai muncii. Reafirmată ulterior în numeroase documente de partid, această teză a fost multilateral analizată și argumentată de Lucrețiu Pătrășcanu, care, pe baza schimbărilor survenite în viața economică și social-politică a României după Congresul al V-lea, a formulat un șir de obiective și principii tactice⁶, care urmau să fie avute în vedere de P.C.R., pentru a face din proletariat „forța dinamică de bază care să antreneze întreaga societate în lupta pentru progres”⁷ (subl. ns.) „Condițiile concrete care opun și în România, muncitorimea clasei capitaliste — arăta el — fac din muncitorime principala forță socială în procesul schimbărilor fundamentale ale actualului regim economic, social și politic”⁸ (s.n.)

În noile condițiuni istorice, create prin victoria insurecției naționale armate antifasciste și imperialiste din august 1944, Partidul Comunist Român s-a orientat cu precădere asupra clasei muncitoare și a acționat constant în vederea ridicării conștiinței ei politice pentru a o face capabilă să înțeleagă, în marea sa majoritate, rolul ce-i revine în revoluție, pentru organizarea acesteia. În această ordine de idei se impune a fi remarcat faptul că încă din timpul insurecției partidul comunist a chemat clasa muncitoare să se situeze în „fruntea luptei de eliberare a poporului român”⁹ (subl. ns.), arătînd clar că libertățile cucerite trebuie să aparate și consolidate, iar realizarea acestui obiectiv presupune o largă acțiune de masă, în care „rolul de frunte revine clasei muncitoare”¹⁰ (sub. ns.). Ulterior, în cuvîntarea rostită la adunarea sindicală care a avut loc la

⁵ Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1929–1933, E.S.P.L.P., București, 1955, p. 273.

⁶ Lucrețiu Pătrășcanu, *Problemele de bază ale României*, ed. a III-a, București, 1946, p. 283–314.

⁷ Lucrețiu Pătrășcanu, *op. cit.*, p. 298.

⁸ *Loc. cit.*, p. 283.

⁹ „România liberă”, nr. 12 din 26 august 1944.

¹⁰ „România liberă”, nr. 16 din 31 august 1944.

24 septembrie 1944 pe stadionul ANEF din Capitală, Gheorghe Gheorghiu-Dej, răspunzând la întrebarea : ce trebuie să facă clasa muncitoare în actualele împrejurări? spunea : „*Muncitorimea trebuie să înțeleagă că rolul ei este de a sta în fruntea poporului român, pentru libertatea și independența sa deplină*”¹¹.

Aceste chemări, adresate clasei muncitoare de către partidul ei de avangardă și-au dovedit repede realismul și eficacitatea. Chiar înseara zilei de 23 August scurt timp după anunțarea mării cotituri, muncitori și alți salariați din Capitală au ieșit în stradă pentru a-și manifesta bucuria și a-și exprima în continuare adeziunea lor pentru lupta ce începuse. Ulterior, mai ales în zilele de 30 și 31 august, când în București au avut loc mai multe manifestații și demonstrații, clasa muncitoare a impresionat prin forța, disciplina și combativitatea sa. Semnificativ pentru aceasta este și entuziasmul cu care locuitorii Bucureștiului, îndeosebi cei din cartierele mărginașe — Colentina, Obor și altele — au primit coloanele de muncitori, lucru remarcat, între altele, și în reportajul despre aceste acțiuni de masă, în care se arată că „*aparitia coloanelor de muncitori este primită cu bucurie de către populația din cartiere*”¹².

Este neîndoielnic că ieșirea în stradă a coloanelor de muncitori, în ciuda interdicțiilor existente, ca și a manifestărilor de simpatie exprimate de alte categorii de cetățeni, reprezenta un important act politic. Dar, în lumina cerințelor imediate și mai ales a perspectivelor luptei, acest lucru nu mai era suficient. Pentru a deveni cu adevărat o forță care să se impună în fața claselor dominante, pentru a strânge în jurul său masele largi de cetățeni și a-i conduce în dezvoltarea luptei antifasciste, democratice, de eliberare națională și socială, clasa muncitoare trebuia să se organizeze. De aceea, începând încă din ziua de 24 august 1944 C.C. al P.C.R. a adresat clasei muncitoare numeroase apeluri și chemări, indicându-i să treacă imediat la refacerea organizațiilor sindicale, la formarea comitetelor muncitorești de fabrică, la întărirea unității ei de acțiune, iar organizațiile de partid au dus o amplă și rodnică activitate în această direcție.

Desfășurarea rapidă a procesului de organizare profesională a clasei muncitoare, în avans față de celelalte categorii de oameni ai muncii, a făcut posibil ca numai la opt zile după 23 august să se constituie Comisia de Organizare a Mișcării Sindicale Unite, organism central, din care făceau parte pe bază de paritate, reprezentanți ai celor două partide muncitorești. În rezoluția adoptată cu acest prilej, document care preciza scopul, principiile de organizare și sarcinile sindicatelor, se stabilea necesitatea ca muncitorimea „*să devină o forță bine organizată, capabilă să joace un rol de frunte în vederea ridicării nivelului de viață, de cultură, organizare și luptă a muncitorilor de la orașe și sate*” (s.n.)¹³.

Hotărârile istorice adoptate de la 1 septembrie 1944, de către delegațiile Comitetelor centrale al P.C.R. și P.S.D., care au marcat momentul reconstituirii sindicatelor unice în țara noastră, au reprezentat în același

¹¹ „Scnteia”, nr. 7 din 27 septembrie 1944.

¹² „România liberă”, nr. 17 din 1 septembrie 1944.

¹³ „România liberă”, nr. 24, din 8 septembrie 1944.

timp un însemnat pas înainte pe calea afirmării clasei muncitoare ca principala forță socială în lupta pentru transformări democratice. Comen-tînd acest eveniment, ziarul „Scînteia”¹⁴, releva însemnătatea deosebită a punerii la baza reorganizării mișcării sindicale a întreprinderii, fapt care a permis clasei muncitoare să-și unească rapid forțele, să influențeze prin unitatea și forța ei și pe celelalte categorii de oameni ai muncii. La rîndul său, ziarul „Libertatea”, care aprecia realizarea unității sin-dicale drept „una din marile biruințe ale clasei muncitoare”¹⁵, scotea în evidență contribuția hotărîtoare adusă în realizarea acestui colectiv de luptă unită a celor două partide muncitorești.

Dovada cea mai concludentă a procesului de organizare politică și profesională a clasei muncitoare este dată de însăși întărirea organiza-torică a sindicatelor, a organizației Tineretului comunist și a P.C.R.

Astfel, în numai cinci luni de după 23 august, în București erau cuprinși în sindicate 120 000 de salariați. În același timp la Brașov erau organizați aproape 80 000, la Bacău 10 000, la Mureș 12 000, la Oradea 24 000, la Timișoara 20 000, etc. În acelaș timp, în unele regiuni cum sînt: Con-stanța, Galați, Valea Prahovei și Valea Jiului, erau organizați în sindi-cate circa 80 % din totalul salariaților¹⁶. Bilanțul acestei prodigioase activități este ilustrat și de faptul că pînă la începutul anului 1945 în sindicate erau cuprinși peste 500 000 de salariați — fapt care avea impor-tante semnificații și consecințe dintre cele mai favorabile asupra dezvol-tării întregii vieți social-politice din România. Elementul esențial care atestă acest fapt îl reprezintă marile realizări obținute de sindicate, cum sînt ziua de muncă de 8 ore; desființarea carcerelor din întreprinderi și a pedepselor corporale; înlăturarea elementelor legionare și antones-ciene din fabrici și instituții; asigurarea controlului muncitoresc asupra producției; îmbunătățirea sistemului de salarizare etc. În această acti-vitate rolul principal a revenit Comitetelor de întreprindere — organe eficiente, care în afară de atribuțiile legate de asigurarea producției și de sarcinile sociale au avut un însemnat rol politic, „reprezentînd în fapt o formă de manifestare a puterii clasei muncitoare”¹⁷.

Adoptarea legii de organizare a sindicatelor¹⁸ și a regulamentului comitetelor de fabrică, a sporit și mai mult influența mișcării sindicale, care avea acum, recunoscute pe bază de lege, importante atribuții în reglementarea tuturor problemelor care priveau masele de salariați, pe care le reprezenta atît în relațiile lor cu patronatul cît și cu organele de stat¹⁹. Putem deci aprecia că sindicatele au reprezentat principalul instru-

¹⁴ „Scînteia”, nr. 4 din 24 septembrie 1944.

¹⁵ „Libertatea”, nr. 14, din 10 septembrie 1944.

¹⁶ Vezi mai pe larg: Gheorghe Țuțui — Coțofană Paraschiv, *Sindicatele din România în anti revoluției populare*, Edit. Politică, București, 1970, p. 53—85.

¹⁷ Nicolae Ceaușescu, „*România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Edit. Politică, București, 1970, p. 630.

¹⁸ *Colecțiune de legi și regulamente*, tomul XXIII—1945, p. 98—111.

¹⁹ În virtutea legii, sindicatele aveau dreptul de a fi reprezentate în toate institu-țiile și organisme care discută și rezolvă chestiuni de ordin profesional, economic sau cultural, de a încheia contracte de muncă, de a face parte din comisiile de conciliere sau arbitraj, din comisiile de inspecție a muncii, de a face controlul asupra plasării salariaților, al aplicării legilor de asigurări sociale și ale învățămîntului profesional, de a întreprinde orice fel de acțiuni pentru apărarea și garantarea intereselor profesionale ale membrilor săi. *Colecțiune de legi și regulamente*, loc. cit., p. 104—107).

ment de apărare și consolidare a cuceririlor democratice, un eficace mijloc de luptă economică și politică.

Acțiunea hotărâtă desfășurată de clasa noastră muncitoare, deosebit de importantă pentru satisfacerea revendicărilor proprii, a depășit însă sfera intereselor imediate ale muncitorilor și salariaților și s-a extins rapid asupra întregii vieți politice. Din acest unghi de vedere se impune a sublinia în primul rând faptul că prin organizarea sa clasa muncitoare putea fi oricând, rapid și în număr mare mobilizată la acțiunile inițiate și conduse de partidul comunist, fiind forța principală care asigura reușita acestora. Faptul a fost corect sesizat și de către partidele politice burgheze, care neputând apela cu succes la mase, remarcă în octombrie 1944 că partidele de stînga „au datorită apelului la sindicate, o capacitate superioară în mobilizarea străzii”, au posibilitatea „de a dispune la un loc și la un moment dat de mase combative”²⁰.

Influența clasei muncitoare în viața politică a țării nu se limita însă numai la prezența ei masivă și combativă în locul și la momentul stabilit de partidul comunist, deși acest lucru avea o însemnătate deosebită, uneori hotărîtoare, în desfășurarea luptei revoluționare, ci, prin formele și metodele de luptă pe care le promova, prin lozincile pe care le susținea, își exercita influența asupra celor mai largi categorii de cetățeni. Sub acest aspect este de remarcat faptul că mitingurile și demonstrațiile de stradă, forme de luptă care au fost promovate în primul rând de către muncitori și au avut loc la început numai la orașe, s-au extins rapid și asupra altor categorii sociale, generalizîndu-se în întreaga țară. O situație asemănătoare se constată și cu lozincile și chemările lansate de către partidul comunist, care exprimau obiective ce depășeau interesele unei singure clase, dar care au fost preluate în primul rând de către clasa muncitoare și prin intermediul ei însușite și susținute de masele cele mai largi, fără deosebire de naționalitate. Se conturează astfel formarea în jurul clasei muncitoare, a unei largi unități populare, care are la bază unitatea de acțiune a celor două partide muncitorești²¹, programul comun adoptat de acestea avînd ca forță principală clasa muncitoare. Putem deci aprecia că muncitorimea a contribuit direct și în modul cel mai hotărît, încă de la începutul activității sale în noile condițiuni istorice, nu numai la impulsivitatea procesului de organizare a celorlalte categorii de oameni ai muncii, dar și la centralizarea mișcărilor democratice și revoluționare din întreaga țară.

Semnificativ pentru aceasta este și faptul că organizarea și forța clasei muncitoare au rolul de a acționa ca elemente stimulativ în activitatea altor păături sociale, sînt evocate în tot mai multe cazuri drept unul din factorii determinanți ai evoluției politice din țară. Astfel, la mitingul din 15 octombrie 1944, care a avut loc la Galați, în prezența a peste 10 000 de cetățeni din oraș și județ, unul din vorbitori sublinia că muncitorimea organizată constituie deja „o forță care nu poate fi neglijată”, ca și faptul că „ea reprezintă garanția unor vremuri mai bune,

²⁰ „Dreptatea”, nr. 50 din 22 octombrie 1944.

²¹ Vezi mai pe larg, Gh. Țuțui, *Frontul Unic Muncitoresc — temelia alianțelor politice promovate de P.C.R. în anii 1944—1948*, în „Anale de istorie” nr. 2/1974, p. 39—51.

a unui regim cu adevărat democratic”²². Ulterior, în perioada congreselor sindicale, ziarul organizației P.C.R., din regionala Oltenia, apreciind semnificația deosebită a acestui eveniment remarcă că : „Uriașa forță organizată a muncitorimii manifestată în Camera Deputaților *, este cheagul forțelor unite ale demonstrației românești”²³. În aceeași ordine de idei, dar surprinzind alte aspecte, ziarul „Scînteia”, în reportajul despre marea demonstrație care a avut loc în București, la 24 octombrie 1944, relatează următoarele : „E o zi de toamnă grea și apăsătoare. Din cerul de plumb se cerne neconținut o ploaie mărunță și deasă ... Totuși coloanele de muncitori din uzinele și fabricile Capitalei trec pe străzi îndreptîndu-se spre Piața Victoriei, locul de întîlnire de unde va porni demonstrația”. Apoi, după ce descrie uriașa masă de oameni adunată aici, ce se prelungea din Piața Victoriei pînă departe pe șoseaua Jianu și Kiseleff, ziarul remarcă că în centrul acestei mulțimi se află în rînduri strînse, muncitorii. „Miile și zecile de mii de muncitori, în hainele lor ponosite, vechi, muncitoare care se încolonează disciplinate fără să țină seama de ploaia ce-i pătrunde”²⁴.

Avem astfel conturate în diferite imagini luate pe viu, diferite aspecte ale activității clasei muncitoare, ale acelei forțe sociale care dădea viață chemărilor partidului comunist, de a face *totul* pentru front, *totul* pentru victorie, care pășise în avangarda luptei pentru democrație și progres social și care, așa cum pe drept cuvînt remarcă ziarul reprezintă forța principală a acestui „spectacol grandios”, îi asigura vigoarea și combativitatea revoluționară.

Unul din elementele cele mai caracteristice, care definesc multilateral locul și rolul clasei muncitoare în procesul revoluționar ce s-a dezvoltat rapid după 23 August 1944, implicînd în lupta pentru putere, îl reprezintă acțiunea ei constantă, dîrză și plină de privațiuni, desfășurată vreme de cîteva luni, pentru clarificarea și organizarea maselor țărănești, pentru făurirea alianței cu cea mai numeroasă categorie socială din țară. Referindu-se la aceasta tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că atunci cînd partidul comunist a lansat lozincă exproprierii imediate a moșierimii și împărțirii pămîntului ei, cînd s-a trecut la organizarea comitetelor țărănești „Zeci de mii de membri și activiști de partid, de muncitori fără de partid au fost trimiși la sate pentru a ajuta țărănimea să se organizeze, să treacă la înfăptuirea reformei agrare”²⁵.

Abordînd această problemă, este necesar a sublinia încă de la început că muncitorimea a fost conștientă atît de faptul că revendicările maselor țărănești o privesc în modul cel mai direct, cît și de aceea că fără atragerea țărănimii la luptă, fără făurirea alianței muncitorești-țărănești, nu pot fi îndeplinite sarcinile mari care stăteau în fața forțelor democratice, clasa muncitoare nu-și poate exercita rolul de hegemon în revoluție. În

²² „Dezrobirea”, nr. 35 din 18 octombrie 1944.

* Locul unde s-au deschis lucrările Primului Congres General Liber al Sindicatelor Unite din România.

²³ „Scînteia”, nr. 40 din 30 Octombrie 1944.

²⁴ „Ibidem”.

²⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, p. 630—631.

această direcție un rol important l-a avut fără îndoială, forța clasei muncitoare, acțiunile ei hotărâte împotriva burgheziei și a reprezentanților acesteia din aparatul de stat, care au influențat masele țărănești, le-a încurajat în propria lor luptă și le-a făcut mai încrezătoare în victorie. Dar alături de aceasta clasa muncitoare condusă de P.C.R. a acționat pe alte numeroase căi direct în sprijinul țărănimii, făcând din aceasta o forță organizată și activă, care a înțeles la rîndul său importanța alianței cu clasa muncitoare și a militat pentru realizarea ei. Încă în toamna anului 1944, simultan cu organizarea clasei muncitoare partidul comunist a desfășurat o amplă activitate de lămurire a acesteia, pentru a o face să înțeleagă că revendicările maselor țărănești și în mod deosebit cele privind reforma agrară, nu reprezintă „numai o problemă a țăranilor, ci este problema partidului, a clasei muncitoare, a întregului popor” (s.n.)²⁶. Acest punct de vedere a fost larg popularizat de către organele și organizațiile de partid aflate în plin proces de reorganizare, de către presa de partid și a fost repede înșușit de către mișcarea sindicală, de către masele largi de salariați. Astfel, ziarul „Scînteia”, într-un articol publicat la 1 octombrie 1944, scria că „alianța muncitorilor cu țăranii este decisivă pentru cucerirea revendicărilor întregului popor”²⁷. În aceeași problemă ziarul „Ardealul luptător”, sublinia : „faptul că prin unirea muncitorilor și țăranilor se clădește unitatea de luptă a poporului român. Împreună cu muncitorimea, care este concentrată la orașe — remarcă ziarul — și care are o bogată experiență de luptă, țăranii muncitori din România vor avea multe de învățat”²⁸. Rezultă clar că prezența muncitorilor la sate reprezenta pentru țărănime mai mult decît o formă de sprijinire a luptei acesteia, era o școală de călire politică, forma principală prin care se realiza alianța dintre cele două forțe sociale. Însușirea de către mișcarea sindicală a programului de revendicări elaborat de către C.C. al P.C.R., între care se afla și înfăptuirea reformei agrare, susținerea acestuia de către întreaga clasă muncitoare, ca pe propriul său program, ca și afirmarea repetată și hotărâtă a muncitorilor de a sprijini masele țărănești în lupta lor, a reprezentat un important factor politic. Dar tot atît de important și poate în anumite privințe mai important decît acesta, a fost acțiunea organizată de Partidul Comunist Român de trimitere în sprijinul țărănimii a unui mare număr de activiști, membrii și nemembrii de partid, îndeosebi muncitori care, începînd din octombrie 1944 și pînă la definitivarea reformei agrare, au activat nemijlocit în rîndurile maselor țărănești. Ei le-au explicat țăranilor pe îndelete Platforma Program a F.N.D., i-au ajutat să-și biruie șovăielile și împreună să zdrobească provocările reacțiunii, i-au îndrumat pas cu pas în acțiunea de organizare și i-au condus în aspra luptă pentru pămînt și putere.

Pe baza datelor de care dispunem rezultă că centrele muncitorești au reprezentat adevărate focare de energie revoluționară, au avut rolul de bastioane puternice din care zilnic plecau în satele din județ și nu de puține ori în alte județe, forțe proaspete, detașamente de elită, bine pregătite de luptă și deosebit de combative. Astfel începînd din decembrie 1944 or-

²⁶ *Alianța clasei muncitoare cu țărănimea muncitoare în România*, Edit. Politică, București, 1969, p. 290.

²⁷ „Scînteia”, nr. 11 din 1 Octombrie 1944.

²⁸ „Ardealul luptător”, nr. 2 din 7—14 noiembrie 1944.

ganizația de partid a Capitalei a trimis pentru mai multe săptămîni în județele limitrofe peste 1 000 de muncitori înaintați, dintre care 500 de la C.F.R., 250 de la Malaxa, 100 de la Lemaitre etc. Tot în acest timp din cadrul regionalei P.C.R. — Alba-Hunedoara au plecat la sate peste 500 de muncitori, dintre care 250 numai din Valea Jiului²⁹. Situații similare se constată și în cadrul celorlalte centre industriale: Brașov, Ploiești, Timișoara, Oradea etc. care fie pe termen de cîteva săptămîni, fie numai la sfîrșit de săptămîină, au trimis în muncă la țară un mare număr de muncitori și alți salariați. După lansarea Programului de guvernare al F.N.D., în ianuarie 1945 și îndeosebi la începutul lunii februarie, cînd lupta pentru înfăptuirea reformei agrare și instaurearea unui guvern democrat s-a generalizat, aceste acțiuni au crescut. Este evident că principalul rezultat al activității desfășurate de către clasa muncitoare la sate, îl constituie ridicarea masivă și într-un timp scurt a maselor țărănești la luptă, unirea într-un singur șuvoi revoluționar a majorității zdrobitoare a poporului. Dar, în același timp, ca o parte a acestui fenomen social-politic de proporții nemaîntîlnite în istoria României, îl reprezintă influența clasei muncitoare asupra formelor de organizare și de luptă ale țărănimii. În acest cadru este semnificativ faptul că drept urmare a sprijinului acordat de către clasa muncitoare, condusă de partidul comunist, Frontul Plugarilor, pînă la eliberare organizație cu caracter regional, și-a extins activitatea în întreaga țară cuprinzînd în rîndurile sale circa un milion de țărani³⁰.

Dezvoltarea Frontului Plugarilor, dar mai ales caracterul larg de cuprindere al acestei organizații, de uniune antimoșierească, în care luau parte mase largi de țărani, inclusiv elemente înstărite, îl apropie pînă la asemănare de syndicate, de asemenea organizații largi ale tuturor muncitorilor și salariaților. Dacă ne referim însă la structura organizatorică a comitetelor țărănești, la modul de alegere a acestora prin consultarea întregii obști, ca și la activitatea desfășurată de ele, constatăm o mare asemănare cu cea a comitetelor de fabrică. Din aceste exemple ca și din altele la care nu ne mai referim, se desprinde concluzia, după părerea noastră deosebit de importantă, că sprijinind multilateral țărănimea clasa muncitoare a influențat-o nu numai în ceea ce privește ritmul rapid de antrenare la viața politică și încadrarea ei în organizații specifice, dar și în privința formelor de organizare și a metodelor de acțiune. Acest element, pînă acum insuficient abordat în istoriografia noastră, are o mare importanță nu numai prin aceea că muncitorii au realizat legături trainice și pe multiple planuri cu masele țărănești, dar și prin faptul că țărănimea, tocmai datorită acestui sprijin, a venit în alianță nu ca o masă răslețită, ci ca o forță aflată în plin proces de organizare, cu organizații proprii, care, asemănîndu-se sub multe aspecte cu cele ale clasei muncitoare, reprezenta o bază temeinică pentru acțiuni unite.

În aceeași ordine de idei se impune a sublinia și faptul că acum, se răspîndesc și în mediul rural unele forme de luptă revoluționară folosite la început numai la orașe, cum sînt mitingurile și demonstrațiile, ocuparea prin forță a primăriilor și a altor instituții, constituirea de gărzi înarmate etc. care de asemenea au contribuit la rîndul lor la unirea luptelor muncitorești-țărănești, la transformarea alianței într-o forță încheată.

²⁹ Vezi mai pe larg în lucrarea *Alianța clasei muncitoare* ... p. 277—314.

³⁰ Vezi, mai pe larg în lucrarea *Frontul Plugarilor*, București, 1970, p. 140—186.

Elementul cel mai important al acestei acțiuni, atît prin consecințele sale imediate, dar mai ales prin semnificațiile social-politice, îl reprezintă însă faptul că acțiunea desfășurată de clasa muncitoare la sate a avut la bază linia politică și ideologia Partidului Comunist Român, fapt care s-a materializat curînd în adeziunea populației muncitoare de la sate la lupta condusă de partid, în încadrarea în rîndurile P.C.R. a unui important număr de țărani dintre elementele cele mai înaintate. Pornind de la însemnătatea pe care o aveau masele țărănești în lupta pentru transformări democratice, inclusiv pentru cucerirea puterii politice în stat, ca și de la faptul că „*abia după 23 august partidul a pătruns efectiv la sate*”³¹, putem aprecia la adevărata sa valoare contribuția nemijlocită și efectivă, adusă de clasa muncitoare în această acțiune, la deschiderea unor noi perspective de valorificare a uriașului potențial revoluționar al țărănimii.

Primele luni ale anului 1945, caracterizate printr-o largă mișcare populară, care a cuprins literalmente toată țara, prin ascuțite ciocniri între forțele revoluționare și reacțiune, în cursul cărora s-a hotărît soarta bătăliei pentru putere, au marcat în același timp, ridicarea pe noi coordonate a rolului clasei muncitoare de forță socială conducătoare. Declanșînd asaltul hotărîtor împotriva pozițiilor dominante deținute de burghezie în organele centrale și locale ale puterii de stat, pentru înfăptuirea reformei agrare și democratizarea reală a țării, Partidul Comunist Român s-a bazat în primul rînd pe forța și capacitatea de luptă a clasei muncitoare care, în primele luni ale anului 1945, se exprima printr-un avansat grad de organizare profesională și politică, printr-o ridicată combativitate. Astfel, în februarie 1945, partidul comunist, forța politică conducătoare a luptei maselor, avea constituite toate organizațiile județene și regionale și cuprindea în rîndurile sale peste 34 000 de membri³². Mișcarea sindicală, care după Congresul de constituire a Confederației Generale a Muncii a cunoscut o rapidă dezvoltare, cuprindea peste 600 000 de salariați, iar Uniunea Tineretului Comunist circa 60 000. În plin proces de organizare și afirmare se afla și organizația de femei, UFAR, și alte grupări ale oamenilor muncii care activau sub conducerea P.C.R.; Apărarea Patriotică, Uniunea Populară Maghiară, Frontul Plugarilor etc.

Alături de partidul comunist și în strînsă conlucrare cu el își desfășurau activitatea organizațiile Partidului Social-Democrat, precum și Uniunea Tineretului Socialist, Uniunea Femeilor Muncitoare, Uniunea Studenților Socialiști și alte grupări, care se aflau sub conducerea sau influența P.S.D.³³. Cele două partide muncitorești, unite în Frontul Unic Muncitoresc, și sindicatele revoluționare, dețineau importante poziții în guvern și în alte verigi ale aparatului de stat, influențînd prin combativitatea și fermitatea lor activitatea acestora în direcția dorită de mase. Dacă la aceste date adăugăm rețeaua largă a comitetelor de front unic care coordonau

³¹ „Scinteia”, nr. 5377 din 13 decembrie 1961.

³² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 9, dosarul nr. 3/1945, fila 103.

³³ Gheorghe Țuțui, *Partidul Social-Democrat din România în perioada luptei pentru instaurarea puterii democrat-populare — august 1944 — martie 1945* „Revista de istorie” nr. 3/1974, p. 343—362.

activitatea P.C.R. și P.S.D., comitetele F.N.D., care activau în întreaga țară și aveau o influență însemnată asupra vieții politice în general și exercitau un rol unificator, comitetele pentru reforma agrară, comitetele cetățenești, ca și alte organisme revoluționare, putem concluda că la această dată nivelul de organizare a maselor, îndeosebi a clasei muncitoare și țărânimii, ajunsese la un asemenea stadiu încît era posibil să se declanșeze și să se coordoneze o largă acțiune de luptă, care să cuprindă întreg poporul.

În pregătirea acestui asalt P.C.R. s-a orientat din nou cu precădere, așa cum o făcuse și pînă acum, spre clasa muncitoare. Astfel, în ședința Consiliului F.N.D., din 24 decembrie 1944, care a dezbătut planul de acțiune al forțelor democratice pentru perioada următoare, Gheorghe Gheorghiu-Dej exprimînd punctul de vedere al P.C.R. arăta că în centrul acestei acțiuni trebuie să stea „*muncitorimea industrială și syndicatele*”. „*Trebuie — arăta fruntașul comunist — să se meargă în fabrică, prin syndicate, prin comitetele de întreprinderi, pentru că baza noastră trebuie să fie muncitorimea industrială*”³⁴ (s.n.). Evident că nu se neglijau nici celelalte categorii de oameni ai muncii și nici organizațiile lor politice și profesionale: Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor etc., dar acțiunea lor urma să fie coordonată cu cea a clasei muncitoare și influențată de aceasta. Rezultatul principal al activității desfășurate cu intensitate de către P.C.R. în perioada următoare, l-a constituit faptul că clasa muncitoare și-a însușit prima Programul de guvernare al F.N.D. și celelalte documente elaborate în această perioadă, s-a avîntat cu hotărîre în lupta pentru aplicarea lor și a mobilizat în jurul său toate celelalte categorii de oameni ai muncii. Din acest unghi de vedere este semnificativ faptul că șirul marilor acțiuni ce au precedat și pregătit schimbarea revoluționară de la 6 martie 1945, a fost strălucit deschis de o puternică demonstrație muncitorească, care a avut loc la București, în ziua de 30 ianuarie, cu prilejul încheierii Congresului general al sindicatelor. Relatînd aspecte de la această manifestare, la care au luat parte circa 300 000 de cetățeni, ziarul „Scînteia”, remarca alături de hotărîrea și combativitatea care au caracterizat această acțiune, rolul important ce-i reveneau în desfășurarea ei muncitorilor din fabricile Capitalei. „De la C.F.R., Malaxa, S.T.B., Voia, I.A.R. și alte întreprinderi — arăta ziarul — au venit detașamente strînse, s-au prelins șuvoaie lungi dinspre mahalale, dinspre străzile cu coșuri și fum și s-au adunat în Piața Mihai Viteazul, destinată mitingului. Străzile erau blocate de această nesfîrșită curgere de oameni și nici gerul neînduplecat și nici orele de așteptare, nu a clintit pe vreunul din ei”³⁵.

Edificator pentru amploarea și combativitatea luptelor politice din acest februarie, este faptul că, așa cum rezultă din unele calcule estimative, făcute pe date publicate în presă, evident incomplete, este faptul că în perioada 1-24 februarie 1945, în întreaga țară au avut loc peste 150 de mitinguri și demonstrații de amploare, din care peste 80 în centrele muncitorești. În București, de exemplu, în ziua de 10 februarie au avut loc 48 de întruniri, care au pregătit marea manifestație din 13

³⁴ Arh. C.C. al P.C.R., fond. 80, dosar. 16, f. 3.

³⁵ „Scînteia”, nr. 125 din 21 ianuarie 1945.

februarie la care au luat parte, după cum apreciază ziarele, peste 500 000 de cetățeni, iar peste cinci zile au avut loc alte 24 de întruniri pe circumscriptii și patru adunări mari pe sectoare, care au pregătit marea ciocnire de 24 februarie 1945. Comentatorii acestor ample mișcări de mase, îndeosebi participanți la evenimentele pe care le descriau, le compară adesea cu dezlănțuirea unor forțe uriașe, de neînvins, dar a unei forțe conștient disciplinate, perfect ordonate și de o demnitate impresionantă. Ei scot în evidență, în același timp, atât ponderea numerică a clasei muncitoare în aceste acțiuni, dar mai ales influența pe care aceasta o exercita asupra celorlalte categorii sociale, prin combativitatea și disciplina sa. Astfel, ziarul „Scînteia”, referindu-se la demonstrația celor 500 000 de cetățeni, care a avut loc la București în ziua de 13 februarie 1945, scria : „*În fruntea poporului muncitorimea Capitalei își manifestă forța de neînvins*”³⁶. La rîndul său ziarul „Libertatea”, descriind marea acțiune de masă care a avut loc la 24 februarie, remarca atât forța pe care o reprezentau nesfîrșitele coloane de muncitori cît și faptul că aceștia se întîlnesc cu valorile de cetățeni, cu gospodari și gospodine, formînd un tot impresionant³⁷.

Puterea mitingurilor și demonstrațiilor de stradă, care în luna februarie a anului 1945 s-au ținut lanț și au cuprins toate orașele țării, a fost amplificată de ampla activitate revoluționară desfășurată la sate. Pe baza hotărîrii C.C. al P.C.R., începînd din 11 februarie satele au fost efectiv împinzite cu mii de activiști și alte cadre de partid, cu sute și sute de echipe muncitorești, care au avut sarcina să sprijine masele țărănești în marile acțiuni ce se desfășurau în această etapă : împărțirea pămînturilor moșierești și instaurarea unui nou regim.

Analizînd activitatea desfășurată de către clasa muncitoare la sate în această fază hotărîtoare a luptei pentru putere, putem aprecia că ea a avut un rol de o importanță majoră în antrenarea maselor țărănești la acțiune. Organizînd și mobilizînd pe țărani, intrînd în fruntea lor pe moșile boierești, înfruntînd adesea gloanțele reacțiunii, situîndu-se în primele rînduri, ale acelor care asaltau prefecturile, muncitorii conduși de partid, au reprezentat elementul fundamental care a contribuit atât la generalizarea luptei revoluționare în mediul rural cît și la ridicarea acesteia la cotele impuse de necesități. O expresie a acestui fapt o constituie însăși activizarea maselor țărănești, care simțind alături umărul puternic al clasei muncitoare și-a biruit șovăielile și temerile și s-au angajat hotărît în luptă.

Ca urmare, în lupta comună a muncitorilor și țăranilor, apare acum un element deosebit de interesant și anume participarea tot mai numeroasă a țăranilor la acțiunile care se desfășurau în orașele de reședință și în Capitală. Astfel, de pildă la demonstrațiile care au avut loc în București în ziua de 24 februarie 1945 au participat și peste 2 000 de țărani din județele limitrofe : Ialomița, Ilfov, Teleorman, Vlaşca, ca și din altele mai îndepărtate : Dimbovița, Dolj, Olt etc. Odată ajunși în Capitală grupurile de țărani au fost îndrumați să viziteze marile întreprinderi : 500 la

³⁶ „Scînteia”, nr. 140 din 15 februarie 1945.

³⁷ „Libertatea”, nr. 163 din 26 februarie 1945.

Grivița, 250 la Malaxa, 100 la Lemaître etc., adică tocmai la acele unități de unde plecaseră cei mai mulți muncitori în munca la sate și apoi, împreună cu salariații fabricilor respective, au pornit la marea acțiune care avea să zguduie puternic pozițiile claselor dominante.

Referindu-se la atmosfera politică din ajunul zilei de 24 februarie, ziarul „Semnalul”, în reportajul intitulat „Mîine începe lupta hotărîtoare”, scria : „Primul ministru a primit știri că din mai multe orașe din provincie vor sosi la București zeci de mii de oameni ... Trenurile care au plecat spre capitală sînt tixite ...”³⁸. Iar despre demonstrația de a doua zi „Scînteia” relatea : „Întreaga Piață a Națiunii e un ocean imens de capete și mereu valurile sale freamătă de indignare, mereu se ridică în înalt pumnii amenințători ... Se întonează cu energie cîntecul revoluționar „Porniți înainte tovarăși”. Se strigă lozinci. După miting coloana celor 600 000 se îndreaptă spre palatul regal în fața căruia are loc un nou miting sub lozincă : Jos Guvernul Rădescu ! Trăiască Guvernul F.N.D. !”³⁹.

În fața acestui val revoluționar, de o amploare și dinamism nemai-cunoscute în istoria României, forțele reacționare au încercat ultima soluție ; aceea a represiei. La București, Craiova, Caracal, Brașov și în alte localități s-a tras asupra demonstranților, din rîndurile cărora au căzut morți și răniți. Dar forța populară, în centrul căreia se afla clasa muncitoare, era așa de mare, hotărîrea de luptă așa de puternică, încît încercările reacțiunii au fost spulberate, mitingurile și demonstrațiile continuînd cu și mai multă vigoare.

Acțiunile la care ne-am referit, deși sînt numai o parte din cele cunoscute, numai exemple din șirul luptelor comune muncitorești țărănești, exprimă însă suficient de clar faptul că alianța dintre cele două forțe de bază ale societății românești, care formau majoritatea poporului, *era reală și efectivă*, iar urmările imediate ale acestei realități, deosebit de importante pentru afirmarea rolului de hegemon al proletariatului, s-au răsfrînt puternic și asupra celorlalte categorii de oameni ai muncii, mai ales a micilor meseriași, a intelectualității ca și asupra unui mare număr de ofițeri și cadre de comandă ale armatei. În felul acesta Frontul Național Democrat, puternic încă de la constituirea sa, a cîștigat în forță numerică, a devenit mai influent în viața de stat și mai ales, și-a extins legăturile în masă. O expresie concludentă asupra acestui proces o constituie însăși sporirea numărului de membrii ai partidelor și organizațiilor ce compuneau această coaliție⁴⁰, unele dintre ele înregistrînd creșteri masive : P.C.R. cu 10 000 de membrii, Sindicatele și Frontul Plugarilor cu cîte 100.000 fiecare, ca și consolidarea pozițiilor acestora în conducerea aparatului de stat local, îndeosebi a primăriilor și prefecturilor.

Puterea coaliției democratice, încheată și dezvoltată în jurul și sub influența clasei muncitoare, forța ei de influențare, s-a exprimat însă și pe alte planuri, între care și pe acela al relațiilor din sînul partidelor burgheze, determinînd apariția în rîndurile acestora a numeroase dezidențe. Unele dintre acestea, cum a fost gruparea condusă de Anton Alexan-

³⁸ „Semnalul”, din 23 februarie 1945.

³⁹ „Scînteia”, nr. 151 din 26 februarie 1945.

⁴⁰ Arh. C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar 3, f. 80.

drescu, care s-a desprins din P.N.Ț., a aderat la F.N.D. ca parte componentă a acestuia, iar gruparea condusă de Gheorghe Tătărescu, desprinsă din P.N.L., s-a constituit în partid separat și a acceptat să colaboreze cu celelalte forțe democratice, la opera de guvernare a țării. Toate aceste aspecte ale vieții politice din România din primele luni ale anului 1945, vădeau un stadiu înaintat de criză a cercurilor conducătoare și evidențiau crearea unui nou raport de forțe, favorabil coaliției democrate, care cuprindea, în rîndurile sau sub influența sa, majoritatea populației țării și al cărei nucleu dinamizator și conducător era clasa muncitoare condusă de partidul comunist. Sub influența acestor factori determinanți, în condiții istorice favorabile, cînd prestigiul și autoritatea Uniunii Sovietice pe arena internațională erau în plină creștere, cînd aveau loc afirmarea tot mai puternică a forțelor democratice, în rîndul cărora clasa muncitoare avea un rol tot mai însemnat, reacțiunea din România a pierdut una din cele mai importante poziții, aceea din guvern. La 28 februarie, Nicolae Rădescu a fost obligat să demisioneze, iar la 6 martie 1945, s-a instaurat primul guvern revoluționar democratic din istoria României, prezidat de Dr. Petru Groza, înflăcărat patriot și democrat, eminent om politic și de stat. Apreciind acest eveniment istoric tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta : „*Constituirea guvernului Groza nu a reprezentat o simplă schimbare de guvern, ci o schimbare a însuși regimului politic din țara noastră: instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor*”⁴¹.

Analizînd desfășurarea furtunoaselor evenimente de acum trei decenii, caracterizate printr-o deosebit de intensă și masivă participare a maselor, ca și prin folosirea de către partidul comunist a unei mari varietăți de forme și metode de luptă, se desprinde cu claritate concluzia că în condițiile istorice date, factorul fundamental care a hotărît soarta băătăiei pentru putere, a fost poporul român, lupta dîră dusă sub conducerea P.C.R. de masele largi populare, fără deosebire de naționalitate, în centrul cărora s-a situat constant, ca forța cea mai dinamică, eroica noastră clasă muncitoare. Pornind de la aceste realități social-politice de necontestat și în același timp dînd o replică zdrobitoare acelor care într-o formă sau alta neagă sau subapreciază rolul hotărîtor al factorului intern, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta : „*Victoria de la 6 martie nu a venit de la sine și nici nu a fost adusă din afară; ea a fost cîștigată prin luptă, prin jertfe grele date de forțele revoluționare din România*”⁴².

Rolul conducător pe care clasa noastră muncitoare în frunte cu partidul său revoluționar marxist-leninist, l-a avut în desfășurarea băătăiilor social-politice din România în perioada istorică deschisă de insurjecția națională antifascistă armată din august 1944, s-a concretizat și prin aceea că în noul guvern partidele muncitorești dețineau 8 ministere din totalul de 17 și 4 subsecretariate de stat. Acest fapt a făcut posibil ca puterea de stat să poată fi folosită cu succes în perioada următoare în

⁴¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construcției societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. IV, București, Edit. politică, 1970, p. 623—624.

⁴² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construcției societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. IV, București, Edit. politică, 1970, p. 642.

interesul dezvoltării revoluției, ceea ce s-a repercutat pozitiv asupra creșterii rolului clasei muncitoare și al partidului comunist, în întreaga viață social-politică a țării, element esențial al desăvârșirii transformărilor cu caracter burghezo-democratic și al trecerii neîntrerupte, în cadrul unui proces revoluționar unic, la revoluția socialistă. În felul acesta clasa muncitoare din țara noastră și-a îndeplinit cu succes unul din obiectivele sale fundamentale în lupta pentru eliberarea definitivă a tuturor celor ce muncesc.

LA CLASSE OUVRIÈRE — FORCE SOCIALE FONDAMENTALE DE LA LUTTE POUR L'INSTAURATION DU POUVOIR DE DÉMO- CRATIE POPULAIRE EN ROUMANIE

RÉSUMÉ

Les événements politiques qui se sont déroulés en Roumanie pendant la période qui a suivi la libération ont fait ressortir de façon prégnante le rôle décisif de la classe ouvrière, la force sociale fondamentale de la lutte du peuple tout entier. Bien que relativement peu nombreuse par rapport à l'ensemble de la population active et répartie de manière non-uniforme sur le territoire du pays, la classe ouvrière de Roumanie possédait une riche expérience révolutionnaire et se trouvait en avance sur les autres catégories sociales quant à l'organisation politique et professionnelle, étant la seule à être dirigée par un parti marxiste-léniniste.

Ces éléments, conjugués à d'autres éléments provenant de ses caractéristiques mêmes de classe d'avant-garde : combativité, haute responsabilité envers les destinées de la patrie, attachement aux idées du socialisme ont fait de notre classe ouvrière la force la plus active du peuple, qui a exercé une puissante influence aussi bien sur les classes exploiteuses que sur les autres catégories de travailleurs.

Particulièrement important pour la période soumise à l'étude est le fait que sous la direction du Parti Communiste Roumain, la classe ouvrière a agi de façon consciente et organisée pour attirer à la lutte, en alliance et sous sa direction, les plus larges catégories de citoyens : la paysannerie, les petits artisans, les intellectuels, les employés etc. qu'elle a aidés à clarifier leur position au point de vue politique et à s'organiser, constituant à côté de ceux-ci une puissante armée révolutionnaire et décidant, en leur faveur, du sort de la lutte pour le pouvoir. Sur cette base, le rôle de dirigeant affirmé par la classe ouvrière dans les amples luttes politiques et sociales s'est exprimé dans les positions prépondérantes qu'elle a conquises dans le gouvernement révolutionnaire-démocratique, instauré le 6 mars 1945.

COLABORAREA FORTELOR DEMOCRATE DE STÎNGA CU GRUPAREA LIBERALĂ BURGHEZĂ TĂTĂRĂSCIANĂ ÎN GUVERNUL DR. PETRU GROZA

DE

ION ALEXANDRESCU

În istoria revoluției democrat-populare din România, 6 Martie 1945 semnifică trecerea de la guvernele cu majoritate burgheză la guvernul format din reprezentanți ai Frontului Național Democrat și ai grupării liberale burgheze tătărăsciene, în care clasa muncitoare și țărănimea aveau rolul hotărîtor.

Așa cum arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu cu prilejul celei de-a 25-a aniversări a instaurării guvernului de la 6 Martie 1945, „Constituirea guvernului Groza nu a reprezentat o simplă schimbare de guvern, ci o schimbare a însuși regimului politic din țara noastră : instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor”¹. Participarea la opera de guvernare a unei părți a burgheziei în condițiile desfășurării unui profund proces revoluționar condus de partidul comunist nu schimbă caracterul puterii de stat instaurate acum trei decenii.

Colaborarea forțelor democratice de stînga cu gruparea burgheză tătărăsciană pune în evidență tactica suplă și eficientă a P.C.R. în ce privește atragerea și folosirea tuturor forțelor sociale și politice capabile să contribuie într-un fel sau altul la îndeplinirea sarcinilor fiecărei etape străbătută de poporul român, sub conducerea forțelor revoluționare, în drumul său spre construcția societății noi, socialiste.

Rezolvarea dată crizei de guvern la 6 Martie 1945, în conformitate cu raportul real de forțe existent în confruntarea ce se desfășura pe arena politică a României, satisfăcea, pentru moment, atât forțele democratice de stînga conduse de P.C.R., cît și burghezia liberală tătărăsciană, desigur în speranța — care se va dovedi iluzorie din partea liberalilor tătărăscieni — că fiecare dintre ele va fi în măsură, ulterior, să promoveze o politică care să reflecte mai fidel interesele celor pe care-i reprezenta, în numele cărora acționa.

Modul cum se soluționase criza, cît și componența guvernului, considerată ca fiind „într-adevăr o concentrare a forțelor democratice” care luptă serios pentru rezolvarea problemelor politice interne și externe urgente, erau apreciate pozitiv de forțele politice participante la guvernare^{1bis}.

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construcției societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. IV, București, Edit. politică, 1970, p. 623—624.

^{1bis} Vezi stenograma Ședinței Consiliului F.N.D. din 11 martie 1945, Arhiva C.C. al P.C.R., fond 49, dos. 9269; stenograma Ședinței Consiliului de Miniștri din 7 martie 1945, Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dos. 8959.

În ceea ce privește repartitia ministerelor, forțele democratice grupate în F.N.D. dețineau 13 portofolii din cele 17 câte avea guvernul, cifră superioară celeia considerată necesară de F.N.D. pentru eventualitatea formării unui guvern de concentrare democratică, iar P.N.L. - Tătărescu, 3 portofolii. Importanța pozițiilor ocupate de F.N.D. rezulta și din faptul că „posturile importante de comandă” de care depindea democratizarea țării — interne, justiție și agricultură — aparțineau reprezentanților P.C.R. și aliaților săi.

Portofoliile deținute de miniștri liberali tătărescieni, externele, finanțele, industria și comerțul, nelipsite de importanță în momentul instaurării guvernului, vor căpăta, în perspectiva încheierii războiului, a Conferinței de pace și deci a împingerii pe primul plan a problemelor legate nemijlocit de refacerea economică, un rol deosebit. Încredințarea conducerii acestor departamente unor exponenți ai P.N.L. - Tătărescu și-a dovedit eficiența, demonstrată prin atragerea unor elemente ale burgheziei mici și mijlocii alături de guvernul dr. Petru Groza, a fost de natură să dea încredere acestora în politica guvernului în domeniul economic.

Atât F.N.D. cât și P.N.L. - Tătărescu aveau în vedere că participarea la guvern în formula de la 6 Martie 1945 va fi vremelnică dar că, pentru o anumită perioadă de timp, ce nu putea fi în acel moment definită *, era absolut necesară.

Caracterul temporar al colaborării cu o parte a burgheziei a fost avut în vedere de forțele grupate în Frontul Național Democrat anterior formării guvernului dr. Petru Groza. Faptul este atestat de principiile programatice care au stat la baza discuțiilor în vederea stabilirii unei platforme de acțiune concretă, imediată — și nu de perspectivă — care să permită ralierea în jurul său a unor păături sociale largi, inclusiv a unei părți a burgheziei. „Conjunctura internațională și necesitățile interne — apreciau fruntașii F.N.D. la 5 martie 1945 — cer să facem un guvern cu o concentrare mai largă, deocamdată². Forțele democratice, se sublinia în timpul discuțiilor privind principiile și prioritățile programului noului guvern, au „renunțat deocamdată la naționalizarea industriei de bază și a băncilor, dar aceasta nu înseamnă că nu trebuie introdus un control al statului” în economie³.

La rîndul lor, tătărescienii se pronunțau pentru rezolvarea mai întâi a „chestiunilor de acută actualitate”, „înainte de programe, de ideologii și de oameni”, dar nu ascundeau faptul că apoi urmează să „ne preocupăm de ceea ce ne deosebește ca structură de partid politic”⁴.

Colaborarea P.N.L. - Tătărescu cu forțele democratice de stînga în guvernul dr. Petru Groza — rodnică la început — va deveni însă cu timpul tot mai anevoioasă și va căpăta amprenta unei lupte care se va da

* Tătărescienii considerau că această perioadă urma să ia sfîrșit în momentul în care se va realiza refacerea economică, formulare evident neprecisă, întrucît însuși conținutul refacerii economice și deci și timpul în care se va înfăptui aceasta erau diferit înțelese de partidele participante la guvernare.

² Stenograma Ședinței Consiliului F.N.D. din 5 martie 1945. Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dos. 9269, f. 160.

³ Stenograma Ședinței Consiliului F.N.D. din 11 martie 1945. Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dos. 9269, f. 256.

⁴ „Drapelul” din 24 martie 1945.

pentru : renunțarea la naționalizări, de o parte, și admiterea pînă la un anumit grad — care să nu afecteze dreptul de a dispune integral, neîngrădit, de proprietatea privată mică și mijlocie de către deținătorii ei — a controlului statului în viața economică, de altă parte.

Caracterul vremelnice își va pune pecetea asupra întregii perioade de colaborare. Pe măsură ce unele obiective comune ale guvernării se vor înfăptui sau vor fi pe cale de a fi realizate, în interiorul guvernului se va desfășura un fenomen similar cu acela care a avut loc la sfîșitul anului 1944 și începutul anului 1945, între forțele democratice și cele ale burgheziei reacționare ; despărțirea datorată unor noi orientări, de perspectivă, care vor sta în fața societății românești și anume în direcția creării premiilor pentru trecerea la construcția societății socialiste.

Cînd însă măsurile inițiate de forțele democratice vor căpăta un caracter net anticapitalist și vor submina însăși bazele proprietății private capitaliste asupra mijloacelor de producție ai căror deținători constituiau în mare parte baza socială * și însăși rațiunea de a fi a P.N.L. - Tătărescu, acest partid a fost pus în situația de a nu mai participa la guvernare, de a nu colabora la noul curs, anticapitalist, al politicii economice promovate de guvernul în care rolul determinant al clasei muncitoare și al aliaților săi va fi tot mai pregnant, și miniștrii săi vor fi demși.

Bazele colaborării și evoluția acesteia în primul an de guvernare

Încercînd să definim, pe scurt, bazele colaborării forțelor democratice de stînga cu gruparea burgheză liberală tătăresciană, așa cum reies din studiul documentelor programatice și ideologice proprii, raportate la situația internă și externă a României, din discuțiile anterioare creării guvernului dr. Petru Groza purtate între conducători ai F.N.D. și fruntași ai grupării disidente liberale, din dezbaterile desfășurate în Consiliul de Miniștri și în Consiliul F.N.D., care aveau drept scop stabilirea programului de acțiune al guvernului, trebuie să relevăm că acestea cuprindeau obiective comune, care nu afectau direct țelurile de perspectivă urmărite de fiecare dintre ele. Erau rezultatul unor interese comune vremelnice în special în ce privește *politica internă* care trebuia să fie urmată de guvern într-o primă etapă de guvernare. În *domeniul economic*, scopul principal era realizarea refacerii economice a țării, acțiune în care erau interesate, din diverse motive, toate forțele politice participante la guvern. La baza politicii comune de

* Aprecierile de pînă acum ale diferiților autori converg către ideea că P.N.L.-Tătărescu era exponent al burgheziei industriale, bancare (cu deosebire a celei grupate în jurul Băncii de Credit Român) și comerciale, a burgheziei ale cărei interese fuseseră afectate în timpul dictaturii militare-fasciste. Considerăm că după 1944 P.N.L.-Tătărescu își schimbă considerabil baza socială precum și sfera intereselor pe care le promova, fapt atestat între altele de apartenența socială, poziția economică a noilor aderenți (învățători, preoți, comercianți, avocați, liber profesioniști, chiaburi, studenți, foarte rar muncitori, de obicei dintre cei care dețineau mici proprietăți în mediul rural), cît și a membrilor organelor de conducere nou alese la nivel local, județean sau central. Documentele programatice și îndeosebi activitatea practică desfășurată de partidul liberal tătărescian în noile condiții sociale și politice reflectă orientarea sa tot mai fermă spre clasele mijlocii care căpătau, în condițiile de atunci, alături de masele muncitoare, o importanță mai mare, în viața economică și socială a României.

refacere urma să stea, pe de o parte, renunțarea la naționalizarea industriei de bază, a B.N.R. și a celor 18 mari bănci, măsuri apreciate de forțele democratice de stînga ca fiind inoportune în acea perioadă, iar pe de altă parte, admiterea controlului statului în economie, cu respectarea în același timp a principiului și a conținutului proprietății privat-capitaliste asupra mijloacelor de producție. Pentru menținerea acestor baze cu limite foarte mobile și neprecise, interpretabile în funcție de raportul de forțe existent, se va da o continuă și înversunată luptă între forțele de stînga și liberalii tătărescieni, în jurul chestiunii pînă cînd și pînă unde * statul poate interveni în viața economică, pînă cînd și pînă unde sînt admise controlul și în special dirijarea economiei de către stat, cunoscut fiind că burghezia liberală tătăresciană considera aceasta ca un fenomen cu caracter vremelnic, care urma să fie diminuat pe măsură ce se redresa economia națională, iar forțele de stînga ca o atribuție permanentă a statului, cu o sferă tot mai cuprinzătoare, ca mijloc cu ajutorul căruia să se creeze premisele trecerii la naționalizarea principalelor mijloace de producție și la construcția societății socialiste.

Pe *plan social* necesitatea unor reforme în favoarea maselor muncitoare, susținută cu tărie de forțele democratice de stînga, a fost recunoscută și de P.N.L. - Tătărescu chiar și în documentele sale programatice, datorită în special frământărilor sociale, presiunii acestor mase, creșterii prezenței, a forței lor în viața politică și socială a țării.

Pe *plan politic*, guvernul în ansamblul său acționa pentru pedepsirea vinovaților și criminalilor de război, asigurarea drepturilor și libertăților publice tuturor claselor și păturilor muncitoare ale poporului român, pentru instaurarea unei democrații reale și consecvente. Dar în timp ce forțele politice de stînga urmăreau ca, prin intermediul democrației să ajungă la crearea premiselor și la construirea orînduirii socialiste, tătărescienii urmăreau, pentru moment, păstrarea pozițiilor pe care ei, ca exponenți ai unei părți a burgheziei, le dețineau în aparatul de stat central și local, eventual cîștigarea unor noi poziții prin intermediul cărora să apere interesele de clasă ale burgheziei, să promoveze și să consolideze interesele acesteia pe plan politic și economic.

Faptul că P.N.L. - Tătărescu considera monarhia ca fiind una dintre instituțiile de bază ale statului român, sprijinea pe rege și era sprijinit de acesta, nu a constituit o piedică în colaborarea forțelor democratice de stînga cu gruparea liberală tătăresciană⁵. P.C.R., fără a renunța la principiile sale republicane, aprecia că principalele sarcini ale desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice pot fi rezolvate în condițiile menținerii vremelnice a monarhiei, realizîndu-se astfel, pentru moment, un consens al forțelor participante la guvernare față de rege.

Ținînd seama de țelurile de perspectivă opuse ale celor două grupări politice participante la guvern putem afirma că bazele colaborării în problemele de politică internă, rezultat al raportului de forțe net favorabil

* Liderii tătărescieni apreciau, este adevărat, la peste un an de la constituirea guvernului dr. Petru Groza că „Statul odată intrat pe calea intervențiilor în afacerile particulare nu se simte obligat să se mai oprească. Limita intervențiilor lui o fixează partidele care dețin puterea în stat sau guvernul”. „Drapelul” din 16 aprilie 1946.

⁵ Gh. Țuțui, *Slăbirea rolului monarhiei în viața de stat. Proclamarea Republicii Populare Române*, în 30 Decembrie '47, București, 1972, p. 110—122 (Colecția „Biblioteca de istorie”).

clasei muncitoare și aliaților săi depindeau în continuare de evoluția acestuia atît pe plan intern cît și pe plan extern, de natura problemelor care se puneau în fața țării, a guvernului democrat, fapt care va face să asistăm, în continuare, la dispute înverșunate pentru revizuirea acestora și care vor da cîștig de cauză, în mod constant, forțelor democratice de stînga care vor impune o politică anticapitalistă, de creare a premiselor pentru trecerea la socialism.

Pe plan extern colaborarea avea la bază o mai mare apropiere a punctelor de vedere, atît în ce privește politica imediată cît și cea de perspectivă, forțele democratice de stînga și P.N.L.-Tătărescu, al cărui lider va conduce ministerul de externe, pronunțîndu-se pentru o politică de strînsă prietenie și colaborare cu Uniunea Sovietică, de promovare a unor relații de largă colaborare cu „democrațiile occidentale” și cu statele vecine. Este de remarcat că în problemele de politică externă președintele P.N.L. - Tătărescu a manifestat în mare măsură libertate de inițiativă, actele sale fiind adoptate de Consiliul de Miniștri de multe ori în concepția și forma elaborate de titularul ministerului afacerilor străine.

Prima realizare de mare importanță social-economică a noului guvern, legiferarea reformei agrare ⁶, se înscrisa în limitele bazelor de colaborare amintite. De asemenea, legile economice prezentate guvernului de ministrul tătărescian al industriei și comerțului și adoptate de acesta la 2 mai 1945 ⁷, — primul ansamblu de măsuri prin care se concretizează intensificarea intervenției statului muncitoresc-țărănesc în procesul de desfacere a mărfurilor—se situau pe aceeași linie, care a stat la baza acțiunii de guvernare în domeniul economic. Trebuie menționat că, prin prevederile lor, măsurile erau favorabile maselor muncitoare, creînd în același timp cadrul corespunzător în care burghezia industrială, și în special cea comercială, puteau să-și desfășoare activitatea în mod legal. Prin ele — sublinia ziarul „Scînteia” din 8 mai 1945 — se „puteau dirija producția și repartitia bunurilor în cel mai rațional mod, adoptat nevoilor momentului de față”. Ele constituiau, se aprecia în același loc, o bază de pornire și un cadru care vor permite organizarea temeinică a producției.

Colaborarea în cadrul guvernului înregistrează însă, pe lîngă atitudini principiale identice sau asemănătoare în probleme de larg interes național, și o luptă, uneori deschisă, alteori mai puțin evidentă, pentru păstrarea, consolidarea sau ocuparea unor poziții ori adoptarea unor măsuri care ulterior să constituie o bază pentru o guvernare monocoloră — sau burgheză, sau muncitorească-țărănească, proletară.

Primele tensiuni în cadrul guvernului instaurat la 6 martie 1945 apar după terminarea războiului în Europa, cînd se pune cu mai multă acuitate problema adoptării unor soluții de perspectivă în domeniul eco-

⁶ Pentru atitudinea forțelor democratice de stînga și a liberalilor tătărescieni în ceea ce privește elaborarea legii de reformă agrară vezi P. Nichita, dr. M. Popescu, *Transformări agrare în România în anii 1944—1947*, în „Anale de istorie”, nr. 1/1969.

⁷ Ansamblul de măsuri adoptat la acea dată cuprindea decretule-legi pentru reglementarea salariilor, stabilirea unui echilibru între prețuri și salarii, înființarea economatelor pentru aprovizionarea salariaților cu produse de larg consum la prețuri oficiale, aducerea în circulație a mărfurilor blocate, pentru reprimarea speculei ilicite și a sabotajului economic. „Scînteia” din 8 mai 1945.

conomic. Activitatea desfășurată atât de forțele politice participante la guvern, cât și de cele din opoziție cunoaște o amplificare remarcabilă datorită noilor probleme economice, sociale și politice, interne și externe în fața cărora se afla societatea românească la sfârșitul războiului în Europa.

Măsurile economice excepționale adoptate în luna mai nu răspundeau, nu satisfăceau pe deplin, în noile condiții, interesele maselor muncitoare și nici ale burgheziei. Sistemul de măsuri amintit era apreciat ca fiind tranzitoriu și începea să cîștige teren ideea stabilirii unei noi politici economice.

La sfârșitul lunii mai 1945, guvernul discută în câteva ședințe ale sale caracterul politicii economice care va trebui să fie urmată în viitor, avînd în vedere perspectiva apropiată a trecerii industriei de război la producția de pace⁸. Legile adoptate la 2 mai sînt tot mai frecvent criticate — în condițiile scăderii producției industriale, dar mai ales a celei agricole, datorită secetei care a afectat vaste regiuni ale țării, creșterii sarcinilor armistițiului care vor ajunge să reprezinte 67% din bugetul țării față de circa 40% anterior — pentru slaba eficiență pe planul creșterii producției și asigurării unui minim de trai pentru masele muncitoare.

Va fi adoptată, ca o poziție unitară a forțelor democratice de stînga, ideea conform căreia era necesară „stabilirea unui program de guvernare, bine înțeles de tranziție, în chestiunile economice, căci nu sîntem singuri și nu putem veni decît cu soluții adînci democratice, dar totuși burgheze...”⁹.

Alternativa economie liberă sau economie dirijată este privită nu numai ca o chestiune teoretică, ci și practică, considerîndu-se de către marea majoritate a exponenților forțelor politice în dispută că soluții corespuizătoare, rezultate serioase în domeniul economic se pot obține doar într-o perioadă mai îndelungată, pe baza unui program de acțiune care să aibă drept fundament o concepție clară, și nu prin măsuri provizorii, de tranziție, cum erau considerate cele adoptate pînă în acel moment.

Disputa în jurul acestei probleme se amplifică în a doua jumătate a anului 1945, cînd tensiunea din sinul guvernului, în condițiile agravării situației economice interne, cât și evoluției și succesiunii evenimentelor internaționale, tindea să ia proporțiile unei adevărate crize.

Este perioada a ceea ce numeau tătărăscienii „cea de-a doua fază a guvernării” în care apreciau că trebuie să se dea o soluționare principală dezvoltării economice viitoare a României, să se precizeze caracterul politicii economice pe care intenționează să o aplice guvernul în viitor.

Ei se pronunțau în acest context pentru punerea societății românești „pe făgaș normal”, înțelegînd prin aceasta revenirea la politica deplinei libertăți economice, la un regim de democrație burgheză, ceea ce echivala cu cerința stabilirii altor baze de guvernare în domeniul economic. Nu întîmplătoare sînt adevăratele apeluri la libertatea totală a comerțului, critica vehementă a amestecului de tip „politist” al statului în circulația mărfurilor, a imixtiunilor în procesul de producție. „Necesitățile de ordin social — afirma V. G. Bîrcă într-o încercare de analiză a greutăților din

⁸ Vezi stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri din 29 și 31 mai 1945, Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dos. 650, f. 13—60; 651, f. 44—49.

⁹ Stenograma Ședinței Consiliului F.N.D. din 24 mai 1945. Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dos. 9269, f. 320.

industrie — nu pot fi bine satisfăcute printr-o economie de un polițism total, ci printr-o continuă adaptare și revenire la principiile de libertate economică”¹⁰.

Suita de articole aparținând unor fruntași ai partidului, publicată în ziarul „Drapelul”, îndreptată împotriva dirijismului în economie în condiții de pace, releva atitudinea lor de acceptare a controlului statului numai în vederea normalizării situației economice. Or, odată cu sfârșitul războiului și adoptarea Decretului-lege privitor la adaptarea industriei de război la producția de pace, tătărescienii considerau că s-a pășit deja în altă fază a operei de guvernare, aceea de revenire la „normal”, deci de revenire la rînduiele capitaliste „pure”, de recîștigare a unor poziții „cedate”.

În fond ei cereau precizări din partea majorității guvernului asupra orientării viitoare a politicii economice, în sensul permanentizării structurii social-economice capitaliste a statului, ca o condiție a participării în continuare la opera de guvernare¹¹.

Atitudinea P.N.L.-Tătărescu era determinată de un ansamblu de factori interni și externi. În primul rînd consolidarea și „legalizarea” în fața masei membrilor și aderenților ideilor liberale a însăși disidenței tătăresciene. Dacă la începutul anului 1945 și în momentul formării guvernului dr. Petru Groza, aceasta reprezenta „ceva” mai cu seamă prin autoritatea șefului său Gh. Tătărescu și a cîtorva fruntași liberali care-l urmaseră, în vara aceluiași an situația era schimbată.

Ținerea Congresului la 1 iulie 1945, precedat de congresele județene, alegerea organelor conducătoare, centrale și locale, aderarea unor noi grupuri sau persoane (gruparea lui Anton Dimitriu, rămășițele fostului partid iorghist ș.a.) precum și alte cadre¹² din jurul lui C.I.C. Brătianu, au consolidat acțiunea lui Gh. Tătărescu, astfel că în a doua jumătate a anului 1945 tătărescienii considerau că a sosit timpul pentru cîștigarea unor noi poziții, mai avantajoase, în cadrul acordului, nescris, de colaborare.

Atitudinea grupării liberale burgheze a fost determinată în parte și de Hotărîrile Conferinței de la Potsdam, conform cărora, recunoașterea guvernului român era lăsată la latitudinea guvernului fiecăreia dintre marile puteri. P.N.L.-Tătărescu considera că, în eventualitatea creării, în aceste condițiuni, a unui alt guvern sau a remanierii guvernului în funcție, care să fie recunoscut de toate marile puteri, ar fi posibilă obținerea unor noi poziții care să-i înlesnească apărarea și consolidarea rînduilelor burgheze.

Un alt element, care a creat iluzia tătărescienilor că evoluția evenimentelor le era favorabilă pentru realizarea scopului propus, l-a constituit „greva regală” declanșată în ultima decadă a lunii august a anului 1945. Ei considerau că acțiunea regelui a cărei poziție părea a fi consoli-

¹⁰ „Drapelul” din 10 noiembrie 1945.

¹¹ Stenograma Ședinței Consiliului de Miniștri din 15 septembrie 1945, Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dos. 659; „Drapelul” din 6 și 7 decembrie 1945.

¹² În luna iulie 1945, 33 de organizații județene erau în întregime de partea lui Tătărescu, vezi „Partidul Național Liberal. Congresul general (1 iulie 1945)”, Edit. ziarului „Drapelul”, p. 42.

dată în vara anului 1945 * va putea fi folosită în favoarea lor, că în schimbul loialității față de unitatea de acțiune a guvernului, în această conjunctură, vor putea obține unele concesiuni din partea forțelor de stînga.

Victoria laburiștilor în alegerile din Anglia a fost utilizată, în special în presă, ca o nouă posibilitate pentru a justifica, față de adversari și poate chiar față de proprii aderenți, atitudinea de acceptare a unor reforme, de explicare a „sacrificiilor” la care au consimțit, o dovadă a integrării partidului în curentul reformator burghez răspîndit în acea perioadă¹³.

În acest sens trebuie înțelese apelurile P.N.L.-Tătărescu adresate claselor și păturilor sociale mijlocii ale populației după victoria laburistă, invitație făcută acestora de a fi mai receptive față de noile curente și idei care se manifestau nu numai pe plan intern, ci și internațional, de a se adapta situației și noului raport de forțe existent în țară. Burghezia putea supraviețui, considerau tătărescienii, prin adaptare la noua situație existentă, luciditate, receptivitate, realism¹⁴.

Pe de altă parte, victoria laburiștilor englezi era prezentată în fața forțelor de stînga ca o dovadă a posibilității de realizare a unor transformări radicale (privite din unghiul de vedere al burgheziei) cerute de mase, în mod pașnic, evolutiv, cale prin intermediul căreia tătărescienii considerau că vor putea preveni zguduiri revoluționare¹⁵.

Cu toate succesele în lărgirea bazei sociale a partidului său, Tătărescu nu considera însă posibilă și oportună, în acel moment, denunțarea colaborării cu F.N.D. În vara și toamna anului 1945 partidul său se pronunța constant pentru continuarea colaborării cu forțele democratice de stînga, situîndu-se de regulă de partea acestora în confruntarea cu cercurile reacționare.

Forțele politice de stînga, la rîndul lor, aveau grijă de a nu-și îndepărta aliatul vremelnice, prin radicalismul lor prematur. La întrunirea organizată de partidul comunist în sala Marna în ajunul deschiderii Conferinței naționale a partidului¹⁶, sa sublinia că este necesară în continuare colaborarea cu P.N.L.-Tătărescu, „care a venit în momente grele alături de noi. Partidul Național-Liberal al d-lui Tătărescu merge cu noi înainte. A mers cu noi în înfăptuirea reformei agrare, a mers cu noi pentru refacerea țării și merge cu noi în înfăptuirea planurilor noastre economice pentru ridicarea țării”.

Consolidarea regimului democrat-popular pe plan intern și extern, înlesnirile obținute în domeniul economic de delegația guvernamentală română în timpul vizitei la Moscova în septembrie 1945, precum și recunoașterea guvernului dr. Petru Groza la 6 august 1945 de către Uniunea Sovietică, au dus la întărirea pozițiilor majorității guvernului, la accentuarea preponderenței forțelor de stînga în Consiliul de Miniștri.

* Avem în vedere decorarea regelui Mihai cu ordinul sovietic „Victoria”, (6 iulie 1945) Comunicatul Conferinței dela Potsdam ș.a. Vezi mai pe larg Gh. Țuțui, *op. cit.*, p. 127—132.

¹³ Programul P.N.L. cuprinde — scria I. N. Ciolan în articolul intitulat „Reformele și victoria laburistă” — toate reformele politice, economice, culturale și mai ales sociale care sînt azi la ordinea zilei, reforme pe baza cărora partidul laburist a învins în recentele alegeri. „Drapelul” din 5 august 1945.

¹⁴ „Drapelul” din 11 august 1945.

¹⁵ „Drapelul” din iulie—august 1945.

¹⁶ „Scînteia” din 16 octombrie 1945.

S-a ajuns în cele din urmă la sfârșitul anului 1945 la o nouă situație care, fără să schimbe principial bazele colaborării, avea drept consecință menținerea și întărirea unității guvernului, factor esențial în perspectiva unor noi și deosebit de importante examene care urmau să fie trecute de tinăra democrație populară din țara noastră. Disputa — economie liberă sau economie dirijată — a rămas în suspensie, urmînd a fi tranșată ulterior.

Guvernul a adoptat o „nouă politică economică” în spiritul hotărîrilor Conferinței Naționale a partidului din octombrie 1945, ale cărei elemente principale erau noile contracte colective de muncă și un nou sistem de impozite.

Primele mergeau pe linia legilor economice din mai, prin crearea, pe de o parte, a unor importante avantaje pentru muncitori, menite să ducă la creșterea salariului real, iar pe de altă parte, la creșterea producției industriale. Eforturile muncitorilor pentru mărirea și îmbunătățirea producției aduceau nu numai un surplus de marfă și de cîștig în folosul patronului, ci și un surplus de mărfuri pentru piață și îmbunătățirea situației materiale a salariaților¹⁷.

Noile măsuri financiare adoptate de guvern la 5 decembrie 1945 erau menite să creeze posibilitatea de a continua efortul pentru atenuarea dificultăților economice. Preconizate de Ministerul finanțelor și aprobate de Consiliul de Miniștri, ele realizau o oarecare adaptare a fiscalității la veniturile reale. Renunțarea la majorarea impozitelor indirecte asupra consumațiilor era considerată ca fiind o inovație în politica fiscală a țării¹⁸.

Se parcurgea astfel un prim pas către realizarea unei noi așezări fiscale, așa cum de altfel preconiza raportul C.C. al P.C.R. la Conferința națională, conform căreia sarcinile bugetare împlinite în cea mai mare parte pe calea impozitelor indirecte și a taxelor de consumație urmau să fie trecute într-o însemnată măsură asupra venitului, pe calea impozitelor directe — cu excepția impozitului pe salarii, deja foarte ridicat.

Adoptarea măsurilor amintite s-a înscris printre principalele acțiuni desfășurate de P.C.R. pentru întărirea unității forțelor democratice deopotrivă pe plan central cit și pe plan local, de întărire a colaborării dintre partidele și organizațiile participante la guvern.

Raporturile de colaborare stabilite în vederea obținerii victoriei în alegerile parlamentare din noiembrie 1946

În condițiile cînd la sfîrșitul anului 1945 regîmul democrat parcursese noi și importanți pași pe calea consolidării sale, cînd partidele și organizațiile politice democratice își

precizaseră poziția față de problemele fundamentale ale României post-belice și și exprimaseră hotărîrea de a continua colaborarea începută la 6 martie 1945, P.C.R. a întreprins noi acțiuni pentru consolidarea unității

¹⁷ Prevederile contractului colectiv constituiau un imbold pentru stimularea salariatului în efortul său de ridicare a producției: introducerea muncii în acord era menită să-l cointere-seze în creșterea producției, veniturile suplimentare astfel obținute fiind degrevate de noi impozite; prima de frecvență avea ca scop prezența salariatului la locul de muncă; vechimea în profesie și în întreprindere erau mobilizate în interesul producției; primele pentru munca grea, lucrul de noapte, plata orelor suplimentare, toate erau legate puternic de bunul mers al producției. „Scînteia” din 3 decembrie 1945.

¹⁸ „Scînteia” din 14 decembrie 1945; „Drapelul” din 7 decembrie 1945.

partidelor și organizațiilor politice participante la guvernare, în vederea câștigării alegerilor parlamentare și participării României la Conferința de pace de la Paris. El a propus ca toate forțele politice care alcătuiau guvernul să participe la alegeri pe liste unice și pe baza unui program comun de realizări imediate.

Pentru definirea poziției programatice în vederea alegerilor parlamentare, liberalii tătărescieni au început publicarea, în primele luni ale anului 1946, în ziarul „Drapelul”, a unei suite de articole consacrate unor probleme privind orientarea politicii economice, care vădeau nu numai diferențe de atitudine, dar și poziții diametral opuse față de cele preconizate de forțele democratice de stînga. Respingerea oricăror etatizări¹⁹, critica brutală a economiei dirijate considerată ca o reeditare a „unui regim definitiv condamnat prin consecințele nefaste ce a produs secole de-a rîndul asupra popoarelor și asupra indivizilor”²⁰, erau unele dintre ideile dominante promovate de ziarul liberal tătărescian în acele luni. Se reafirma totodată faptul că P.N.L. admitea exercitarea controlului de stat în sectorul economic doar pentru o anumită perioadă de timp și că „la regimul libertății economice spre care trebuie să se tindă, se va ajunge treptat pe măsura în care situația națională și internațională se va normaliza”²¹. Actualmente, considerau ideologi ai partidului liberal tătărescian, „întreaga artă a conducerii economice rezidă în realizarea unui dublu scop: coordonarea vieții economice pentru stăpînirea dificultăților momentului și asigurarea tranziției la economia liberă a viitorului, la care este esențial să se ajungă cu toate resorturile economice”²². Pentru aceasta se considera necesar „ca fiecare măsură luată în prezent să constituie un pas cît de mic înspre atingerea acestui ideal de normalizare”²³.

Mai concis este exprimată poziția P.N.L.-Tătărescu în ce privește orientarea politicii economice în comentariile prilejuite de „noile legiuri economice”²⁴ de la începutul anului 1946, cu care prilej se sublinia că „Scopul final urmărit . . . , scop care nu trebuie pierdut din vedere nici o clipă, este să se ajungă la noi, în toate ramurile de activitate — implicit, cel economico-financiar la libertate deplină, largă, neîncătușată — singura condiție și unicul țel pentru dezvoltarea noastră, pentru consolidarea țării”²⁵.

La începutul lunii martie, în timp ce toate celelalte partide și organizații care alcătuiau guvernul Groza se pronunțaseră deja pentru a merge în alegeri pe liste unice și pe baza unui program comun, conți-

¹⁹ „Drapelul” din 10 ianuarie 1946.

²⁰ „Ibidem” din 16 ianuarie 1946.

²¹ „Ibidem” din 29 ianuarie 1946.

²² „Ibidem” din 1 februarie 1946.

²³ „Idem”.

²⁴ Este vorba de Decretul-lege pentru modificarea și completarea unor dispoziții ale legii nr. 349 din 3 mai 1945, pentru reglementarea regimului prețurilor și al mărfurilor prin care, menținîndu-se principiile legii din mai 1945 se hotăra stabilirea unor noi prețuri, în urma intrării în vigoare a contractelor colective, ceea ce reprezenta o nouă încercare de frînare a cursei dintre prețuri și salarii și legea pentru colectarea și distribuirea de mărfuri la sate care prevedea trimiterea de produse la țară, la prețuri oficiale și colectarea de la săteni a produselor agricole, sperîndu-se ca prin aceste legi să se realizeze, în condițiile unei recolte normale, o stabilizare economică. „Drapelul” din 13 februarie 1946.

²⁵ „Drapelul” din 13 februarie 1946.

nutul și orientarea oficiosului²⁶ P.N.L.-Tătărescu, se schimbă. Sînt evidențiate cu precădere problemele de interes general care unesc forțele politice participante la guvernare, fapt care indică clar tendința de apropiere de forțele democratice de stînga, majoritare în guvern, pe temeiul unei platforme comune.

Hotărîrea P.N.L.-Tătărescu de a merge în alegeri pe liste unice cu partidele și organizațiile politice participante la guvernul dr. Petru Groza, adoptată oficial la 29 aprilie 1946, a fost un act deliberat, îndelung gîndit²⁷ considerat de majoritatea conducerii partidului a fi soluția cea mai potrivită din punctul de vedere al apărării intereselor economice și sociale specifice a acelei părți a burgheziei pe care o reprezenta²⁸, pentru păstrarea și consolidarea pozițiilor deținute în guvern și în aparatul de stat. Hotărîrea luată a dat naștere unor serioase frămîntări în rîndul liderilor tătărescieni. Ca urmare, o serie de frunțași printre care Aurelian Benteoiu, H. Aznavorian, C. Tătăranu, Gh. Gheorghiu, M. Răutu, N. Sibiceanu, D. Verziu, Patriciu Popescu, Horațiu Lazăr, Florin Tabacu ș.a. au demisionat iar ulterior, în luna octombrie 1946, au trecut în rîndurile P.N.L. (Brătianu) trimițînd o scrisoare de adeziune președintelui acestui partid.

Pentru a înțelege această orientare a partidului precum și raportul de forțe în cadrul coaliției electorale create în luna mai 1946, sînt necesare unele precizări referitoare la conținutul Comunicatului privind constituirea B.P.D. și a Platformei-program adoptate. Aceste documente reflectă faptul că ele au fost rezultatul unor noi concesiї din partea P.N.L.-Tătărescu deși se preciza, cu prilejul constituirii B.P.D., că partidele își vor păstra ideologia și programul propriu. Așa cum în martie 1945 acceptase controlul statului în viața economică ca preț al participării la guvernare, acum se declară de acord cu etatizarea Băncii Naționale a României, importantă pîrghie a vieții economice și financiare a țării, ca preț al includerii sale în B.P.D., precum și cu efectuarea unei reforme prin care impozitele să fie așezate „După volumul și natura veniturilor realizate de fiecare contribuabil”.

Dacă în, ce privește cea de a doua măsură, ea reprezenta o continuare și o adîncire a celor adoptate în luna decembrie 1945 și își găsea temei programatic în ceea ce tătărescienii numeau „liberalismul social”, etatizarea B.N.R. reprezenta o măsură care venea în contradicție cu poziția exprimată de șeful P.N.L. în expozeul rostit în sala cinematografului „Aro” cu prilejul lucrărilor adunării delegaților P.N.L. — expozeu cu valoare programatică — și cu mai recente articole inserate în paginile „Drapelului”, cînd se preciza că „Partidul Național Liberal (Tătărescu — n.n.) este împotriva oricăror confiscări și oricăror etatizări”²⁹.

²⁶ Începînd cu data de 21 martie 1946, „Drapelul” este investit oficial cu calitatea de oficios al P.N.L.-Tătărescu, ca urmare a hotărîrii Comitetului Executiv al P.N.L. întrunit la 19 martie 1946.

²⁷ C.C. al P.N.L.-Tătărescu a hotărît în ședința plenară, la 29 aprilie cu 102 voturi pentru, 31 contra și 2 abțineri ca partidul să se prezinte în alegeri pe liste unice cu celelalte forțe democratice.

²⁸ Mihai Fătu, *Un vot decisiv (noiembrie '46)*, f.e. București, 1972, p. 84; (Colecția „Biblioteca de istorie”) *România în anii revoluției democrat-populare, 1944—1947*, Edit. politică, București, 1971, p. 214; Gheorghe Tătărescu, *Discursuri-program, expozeuri, cuvîntări*, f.e., f. 1, f.a., p. 108.

²⁹ Gheorghe Tătărescu, *op. cit.*, p. 98; „Drapelul” din 10 ianuarie 1946.

Chiar dacă există părerea că măsura lovea în primul rind în citadela brătienilor, ea reprezenta totuși o adâncire a „îmixtiunii” statului în viața economică, principiu care fusese atacat cu vehemență³⁰.

În schimb, proporția de reprezentare³¹ în listele B.P.D. era favorabilă P.N.L. Comunicatul de constituire a Blocului Partidelor Democratice stabilea că „proporția de reprezentare în listele blocului partidelor democratice... se va face în condiții de egală îndreptățire a primelor patru partide mai sus enumerate, (P.N.L. - Tătărescu, Frontul plugarilor, P.S.D. și P.C.R. — n.n.)³². Or, este evident că numărul de membri³³, de aderenți cît și baza socială a P.N.L. - Tătărescu erau inferioare în raport cu celelalte partide amintite. Este adevărat, de asemenea, că platforma menționa la loc de frunte în capitolul „Politica generală”, între coordonatele fundamentale ale politicii economice și sociale a regimului democratic, respectarea principiului proprietății individuale, dar interpretarea, conținutului acestui principiu erau altele la diferitele partide politice care alcătuiau B.P.D.

Prevederile sale erau corespunzătoare preocupărilor și intereselor unor largi categorii sociale (mai puțin marea burghezie), etapei de dezvoltare a revoluției democrat-populare, raportului de forțe existent în acel moment.

Marele merit al P.C.R. în elaborarea platformei constă în faptul că, inspirată din realitățile românești, ea constituie un program de realizări imediate, care se înscriau în perspectiva largă a necesităților revoluției, a creării premiselor de trecere la transformări socialiste.

În perioada campaniei electorale și a participării la Conferința de pace de la Paris, în sinul guvernului a intervenit, după cum este cunoscut, o perioadă de destindere. Acțiunile partidelor și formațiunilor politice componente ale guvernului și ale Blocului Partidelor Democratice au fost concentrate în direcția popularizării platformei program în cele mai diverse clase și pături sociale în vederea obținerii victoriei în alegerile parlamentare.

Unitatea de acțiune a guvernului democrat în vara și toamna anului 1946 s-a dovedit și în cadrul Conferinței de pace de la Paris. Delegația, în componența căreia intrau reprezentanți ai partidelor participante la guvern, avînd în fruntea sa pe Gh. Tătărescu, ministrul afacerilor străine și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, a acționat unitar pentru apărarea cuceririlor obținute, a independenței și suveranității naționale, pentru a contribui la instaurarea unei păci juste.

Alegerile parlamentare desfășurate la 19 noiembrie 1946 au consacrat victoria categorică a forțelor democratice grupate în B.P.D. care au obținut 347 din cele 414 mandate ale Camerei Deputaților. Primele patru partide, care în conformitate cu prevederile Comunicatului de constituire

³⁰ „Drapelul” din 10 ianuarie 1946.

³¹ Depunerea și acceptarea a 89 de candidaturi din partea P.N.L.-Tătărescu era de natură să deruteze, să demoralizeze diferite forțe politice burgheze adverse.

³² „Scnteia” din 22 mai 1946.

³³ Mihai Fătu, 1946. *Din istoria politică a României contemporane*, Edit. politică, București, 1968, p. 202—203.

a B.P.D. fuseseră egal reprezentate în listele electorale ale Blocului, au obținut următorul număr de mandate: P.C.R. 68, P.S.D. 81, P.N.L.-Tătărescu 74, Frontul plugarilor 70³⁴.

**Slăbirea pozițiilor P.N.L.-
Tătărescu după alegerile
parlamentare din noiembrie 1946.
Demiterea din guvern a miniștrilor
tătărescieni.**

buirea portofoliilor cultelor și lucrărilor publice nu compensează pierderea ministerului industriei și comerțului, încredințat acum reprezentantului P. C. R., Gh. Gheorghiu-Dej, minister cheie în perioada refacerii economice, ale cărui atribuții vor crește prin noi reglementări legislative care-i vor conferi un rol hotărîtor, de coordonare a politicii economice.

Pozițiile ocupate în guvern și majoritatea stabilă pe care clasa muncitoare și țărănimea o aveau în parlament marchează începutul unei noi perioade în consolidarea și dezvoltarea revoluției democrat-populare din țara noastră, începutul sfîrșitului colaborării cu burghezia tătăresciană.

P.N.L. - Tătărescu în ciuda faptului că deținea acum patru ministere, a numărului apreciabil de deputați pe care-i trimisese în parlament, nu mai putea influența politica guvernului și nici activitatea legislativă a parlamentului. Inițierea, dar mai ales caracterul legilor adoptate de parlament și al acțiunilor întreprinse de guvern poartă tot mai mult pecetea forțelor democratice de stînga conduse de P. C. R.

Concepută și adoptată ca program minimal de guvernare, Platforma, ca orice program care are la bază unele compromisuri, în raport cu programele fiecăruia dintre partidele care au adoptat-o, conținea și germeii contradicțiilor care se vor maturiza mai tirziu în cadrul coaliției guvernamentale. Ea era privită de forțele politice de stînga ca o etapă în acțiunea ce putea și trebuia să ducă la crearea premiselor trecerii la socialism, să permită trecerea la realizarea programului lor de perspectivă, ca ceva viu, în continuă devenire³⁵. Această interpretare semnifică hotărîrea de a pune pe primul plan, în politica viitoare, ideologia și programul lor propriu. În contradicție cu forțele politice de stînga, gruparea burgheză din guvern considera platforma drept un program

³⁴ Gh. Tuțui, A. Petric. *Frontul Unic Muncitoresc în România*, Editura politică, București, 1971, p. 126.

* În guvernul instaurat la 6 martie 1945 P.N.L. - Tătărescu deținea portofoliile externe, industriei și comerțului, și finanțelor. După remanierea de la 29 noiembrie 1946 i s-au atribuit externele, finanțele, cultele și lucrările publice.

³⁵ „Platforma-program pe care o avem . . . nu este ceva mort, ea este vie cum este viu orice organism. Ea merge înainte” (subl. ns.), aprecia deputatul Al. Măță, raportor la proiectul adresei de răspuns la Mesajul Regel, în încheierea discuțiilor asupra Mesajului tronului, față de remarcă făcută de pe băncile P.N.L. — Tătărescu că fiecare a lăsat cîte ceva din ideologia partidului respectiv, pentru ca să elaboreze împreună platforma comună. Monitorul Oficial, partea a III-a, Dezbaterile adunării Deputaților, nr. 10, f. 92 (ședința din 3 noiembrie 1947).

de măsuri imediate a căror înlăptuire însă nu trebuie să o îndepărteze de atingerea idealului de revenire la libertatea economică și la democrația burgheză.

Liberalii tătărăscieni atribuiau Platformei B.P.D. un caracter inalterabil ³⁶, un document a cărui terminologie avea un caracter strict contractual ³⁷. „Această platformă-program — declara Gh. Tătărescu la 3 decembrie 1946 ³⁸, în ședința plenară a deputaților partidului al cărui președinte era, — constituie contractul politic dintre țară și parlament, pe de o parte, și dintre țară și guvernul emanațiune a acestui parlament pe de altă parte ... Nici guvernul și nici Camera — preciza el în continuare — nu poate lua și nici nu vor lua o inițiativă care să constituie o abatere de la litera și spiritul acestei platforme-program”.

Oficiosul partidului sublinia la rîndul său că „...frazele ce cuprind programul pot fi supuse, prin licență, interpretării, tendință care ar putea susține o emulație între partide. Dar citită peste rînduri și printre rînduri platforma-program are un spirit * al ei, care nu poate fi nici depășit, nici interpretat, nici lărgit, ci numai aplicat” ³⁹.

Ca urmare atît deputații cît și miniștri liberali tătărăscieni priveau platforma-program prin prisma aprecierilor făcute mai sus și se pronunțau împotriva oricăror transformări cu caracter structural, în raport cu organizarea de atunci a statului.

Toată activitatea desfășurată de tătărăscieni în anul 1947 va sta sub semnul luptei pentru apărarea principiului proprietății individuale în conținutul pe care i-l dădeau ei, ca factor primordial al revenirii la „timpuri normale”, la cadrele economiei libere de orice amestec al statului, ca suport al democrației burgheze. Orice măsură asupra căreia trebuiau să se pronunțe era privită din acest punct de vedere.

Este semnificativă în acest sens, declarația făcută în numele P.N.L.-Tătărescu de deputatul I. N. Drăghici, la 19 decembrie 1946, în cadrul discuției generale asupra proiectului de lege pentru etatizarea și organizarea B.N.R., lege cu care parlamentul inaugura legiferarea platformei-program, în care preciza că „Atitudinea pe care un partid politic în cameră poate să o ia în fața unui proiect de lege, trebuie să țină seamă de două considerațiuni: *prima*, ca acel proiect să nu contrazică *ideologia partidului* **, și a *doua*, să nu contrazică nici într-un caz platforma-program, pe baza căreia a fost ales” ⁴⁰. Proiectul — arăta el mai departe — nu contrazice ideologia partidului pentru că deși P.N.L. este partizan hotărît al proprietății individuale și nu vrea nicidecum să suprimă condițiunea proprietărească transformînd pe proprietar în proletar, ci din

³⁶ „Drapelul” din 26 noiembrie 1946.

³⁷ „Drapelul” din 6 noiembrie 1947.

³⁸ „Drapelul” din 5 decembrie 1947.

* Tocmai spiritul platformei putea și va fi supus unor interpretări diferite de către partidele politice, fiecare dintre ele căutînd să-i dea o accepțiune cît mai compatibilă cu programul propriu imediat, dar, îndeosebi, a celui de perspectivă.

³⁹ „Drapelul” din 21/23 februarie 1947.

** Este pentru prima oară în timpul colaborării cînd, formal, ideologia partidului este pusă înaintea programului comun de guvernare, fapt semnificativ pentru evoluția viitoare a colaborării.

⁴⁰ Monitorul oficial, partea III-a, *Dezbaterile parlamentare*, nr. 14 din 1 februarie 1947 (ședința din 19 decembrie 1946), p. 255.

contra, să suprimă condițiunea proletariană, transformînd pe proletar în proprietar, deși este și partizanul capitalului individual, pe care-l consideră încă pentru multă vreme un instrument de desăvîrșire a progresului omenirii, — totuși el se declară vrăjmaș neîmpăcat al exceselor speculatorii și monopoliste ale capitalului, care îl pun în serviciul exclusiv al unei minorități egoiste și îl transformă într-un instrument, care păgubește interesele obștești”⁴¹.

Trebuie adăugat totodată un alt element, determinant pentru acceptarea proiectului de lege amintit : preluarea acțiunilor B.N.R. se făcea pe baza unei „drepte despăgubiri” care urma a se stabili de justiție, fapt care dădea, „o deplină satisfacție programului Partidului nostru Național Liberal”⁴².

Noul raport de forțe stabilit pe plan intern și extern * la începutul anului 1947 va da naștere unei noi tensiuni care se va transforma rapid într-o criză profundă și care va fi soluționată prin demiterea miniștrilor tătărescieni.

În cadrul guvernului, o primă confruntare are loc cu ocazia discutării proiectului de buget, la 26 martie 1947, în timpul căreia reprezentantul P.C.R., Ion Gh. Maurer, a cerut amînarea ** prezentării bugetului în Cameră motivînd că guvernul — în fond M.I.C. — este pe punctul de a veni cu un regim de prețuri și salarii nou, care va răsturna cifrele prevăzute în buget, cerînd elaborarea altui buget mult mai realist, iar pentru moment să se folosească tehnica douăsprezecimilor⁴³. Celelalte partide nu s-au asociat însă propunerii P.C.R., Consiliul de Miniștri hotărînd, în acea ședință din 26 martie 1947, discutarea legii bugetului în parlament în forma prezentată guvernului de ministrul de finanțe.

Acest incident putea trece neobservat dacă nu ar fi fost urmat de altul, după numai două zile, fapt care evidențiază existența crizei în cadrul coaliției guvernamentale. Este vorba de discutarea *** proiectului pentru modificarea legii grănicerilor conform căruia „a cincea parte **** de elită” din trupele armatei române, care se afla sub controlul Ministerului de Finanțe deținut de tătărescieni, urma să rămînă exclusiv în

⁴¹ Idem.

⁴² Idem.

* Pe plan intern, prima jumătate a anului 1947 marchează întărirea colaborării partidului comunist cu celelalte forțe democratice, creșterea rolului său în toate sectoarele vieții politice, sociale și economice în condițiile transformării alianței muncitorești-țărănești într-o forță predominant anticapitalistă, a eliminării elementelor burgheze din conducerea coope-rației, primării, bănci populare și a altor instituții, din Frontul plugarilor, Madosz. Pe plan extern semnarea tratatului de pace deschidea noi și reale posibilități regimului de democrație populară din România, pentru o participare activă la viața internațională, consolida poziția guvernului dr. Petru Groza pe plan internațional. Vezi *România în anii revoluției democrat-populare. 1944—1947*, București, Edit. politică, 1971, p. 268.

** Cererea de amînare poate fi interpretată — afirmau miniștri liberali în condițiile în care elaborarea proiectului de buget se făcuse cu concursul M.I.C. — ca o acțiune îndreptată împotriva ministrului de finanțe tătărescian precum și ca o dovadă a disensiunilor din sinul guvernului.

⁴³ Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 26 martie 1947, Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dos. 1136, f. 85, 88.

*** Discutarea proiectului de lege a început în ședința Consiliului de Miniștri din 21 martie și a continuat la 28 martie 1947.

**** 20 000 oameni conform efectivelor fixate prin Tratatul de pace.

subordinea Ministerului de Interne în fruntea căruia se afla reprezentantul P. C. R.

Manifestându-și dezacordul față de prevederile proiectului de lege, Gh. Tătărescu arăta că „Este prima dată, sub colaborarea noastră, când eu și colegii mei din partid nu vom putea executa hotărârea majorității”^{*}, apreciind că proiectul este o eroare din punct de vedere intern și extern, deoarece Tratatul de pace prevede că grănicerii sînt parte integrantă din armata țării, modificarea legii în această formă constituind un suport material pentru cei ce susțin că ne susținem prin forță, iar pe plan intern va spori neliniștea în țară⁴⁴.

Desigur că argumentele folosite de liderul tătărescian nu erau lipsite de orice valoare, ele însă au fost invocate cu scopul de a menține sub influența partidului său, în condițiile când pozițiile sale pe plan local se deteriorau⁴⁵, cel puțin această parte, de elită, a armatei române.

În fond modificarea legii grănicerilor avea drept țel, din partea inițiatorilor săi — comuniștii — preluarea de sub controlul ministerului de finanțe a trupelor de grăniceri și trecerea acestora sub conducerea P.C.R., deci întărirea pozițiilor forțelor de stînga în dauna celor deținute de tătărescieni. „Nu mă neliniștește — declara primul ministru dr. Petru Groza în ședința amintită a Consiliului de Miniștri — că prin această lege se întărește un partid de stînga⁴⁶, exprimînd astfel, fără echivoc, sensul acestei legi.

Se ajunge, pentru moment, la un compromis în această confruntare — test care a pus totuși în evidență intențiile forțelor politice din guvern în ce privește politica ce o vor urma în viitor. Atît proiectul de buget cît și proiectul de lege pentru modificarea legii grănicerilor, deși aprobate în Consiliul de Miniștri în ciuda dezacordului P.C.R., respectiv împotrivirii P.N.L., nu vor fi supuse discuției Camerei Deputaților. Se va adopta în cazul bugetului douăsprezeceimea, iar legea grănicerilor va fi discutată și aprobată în luna iunie cînd se va materializa astfel principiul conform căruia organele cu atribuții de poliție și siguranță (Poliția, Jandarmeria^{**} și Grănicerii) trebuie să fie grupate sub o singură conducere, aceea a M.A.I., deținut de partidul comunist.

Concomitent, în parlament se intensifică criticile la adresa politicii și activității desfășurate de miniștrii tătărescieni, îndeosebi a poli-

* Datorită împotrivirii tătărescienilor proiectul a fost adoptat de guvern cu o majoritate de 12 voturi pentru și 4 contra.

⁴⁴ Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 28 martie 1947. Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 1137, f. 14 și 19.

⁴⁵ După alegerile parlamentare din noiembrie 1946 și pînă la 22 februarie 1947 au fost înlocuiți sau destituiți 1338 de primari comunali (20% din cîți existau în întreaga țară) dintre care mulți aparțineau P.N.L.-Tătărescu. Vezi St. Lache, *Consolidarea poziției clasei muncitoare și țărănimii în organele locale de stat în perioada 6 martie 1945 — 30 decembrie 1947 în „30 Decembrie '47”*, București, 1972, p. 83—86 (Colecția „Biblioteca de istorie”).

⁴⁶ Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dos. 1137, f. 19.

^{**} Pe linia întăririi și consolidării pozițiilor forțelor de stînga se înscrie adoptarea, la 19 martie 1947, a legii pentru modificarea art. 2 din legea pentru organizarea și funcționarea jandarmeriei conform căreia aceasta iese de sub dependența a două ministere — Ministerul de Război și Ministerul Afacerilor Interne — și trece sub dependența directă a M.A.I., atît în ceea ce privește îndatoririle generale de poliție ce-i revin, cît și cu privire la organizare, atribuțiuni și pregătirea profesională a cadrelor. Monitorul Oficial, partea III-a, Dezbaterile parlamentare, nr. 47 (ședința din 19 martie 1947), p. 746.

ticii fiscale și de credit a ministrului de finanțe. La 26 martie, confruntarea din guvern s-a extins și în cadrul Camerei Deputaților cu ocazia discuțiilor asupra legii pentru organizarea și încurajarea sericiculturii, cu care prilej deputații grupului parlamentar tătărescian au făcut o declarație prin care, fără să respingă în principiu proiectul de lege afirmau că, — fapt semnificativ pentru conduita lor în parlament în anul 1947 — „nu pot să-și dea asentimentul la dispozițiunile ce ar părea neclare și care printr-o interpretare greșită sau tendențioasă, ar putea să apară ca avînd caracterul unei atingeri a inițiativei particulare și al instituirii unei monopolizări în ce privește valorificarea producției”⁴⁷.

Criza de colaborare care a cuprins atît guvernul cît și parlamentul a continuat să se adîncească. În curînd din inițiativa P.C.R. vor fi supuse discuției deputaților o serie de proiecte de legi menite să confere partidului comunist posibilitatea de a întreprinde noi acțiuni care vor impune politica economică un pronunțat caracter anticapitalist, precum și cîștigarea unor noi poziții în aparatul de stat de către forțele democratice de stînga.

În aceste condiții, P.N.L. se va situa pe poziția de a critica și a-și exprima dezacordul față de toate măsurile legislative care afectau folosirea neîngrădită a proprietății privat-capitaliste de către burghezie a căror aplicare făcea imposibilă apărarea intereselor de clasă ale burgheziei. Edificatoare în această privință sînt disputele aprinse care se dau în cadrul Camerei Deputaților în jurul a două dintre cele mai importante proiecte de legi adoptate de parlamentul democrat în anul 1947; legea pentru Organizarea Ministerului Industriei și Comerțului și legea Oficiilor industriale.

Ideea de bază a proiectului primei legi, prezentat de secretarul general al C.C. al P.C.R., Gh. Gheorghiu-Dej, — realizarea unității de conducere și control economic care se înfăptuiau în persoana ministrului industriei și comerțului secondat de subsecretarii de stat ai acestui minister⁴⁸ — prevederile sale care permiteau ca multe probleme să poată fi rezolvate prin simple decizii ale titularului departamentului au determinat opoziția membrilor grupului parlamentar liberal care și-au exprimat dezacordul, teama față de modul cum vor fi folosite „puterile generale și discreționare” de care dispunea P.C.R. în domeniul politicii economice, prin intermediul M.I.C. Fermitatea cu care partidul comunist și celelalte forțe de stînga au respins „concesiunile reciproce” solicitate de liberali pentru a se ajunge la un consens al tuturor membrilor Comisiei Economiei Naționale a parlamentului, al cărei președinte era Petre Bejan, asupra prevederilor legii a alarmat pe tătărescieni. Intuind că acestea vor fi folosite de partidul comunist pentru a impune propria politică de partid în domeniul economic, aceștia declarau că în cazul cînd „deosebirile de vederi se vor accentua în aplicarea de mai tîrziu a legii, aceasta nu va antrena responsabilitatea partidului nostru”.

⁴⁷ Monitorul Oficial, partea III-a, *Dezbaterile parlamentare*, nr. 53 din 23 mai 1947 (ședința din 26 martie 1947), p. 823.

⁴⁸ Monitorul Oficial, partea a III-a, *Dezbaterile parlamentare*, nr. 68 din 11 iunie 1947 (ședința din 5 aprilie 1947), p. 1039.

Intențiunile și scopurile M.I.C. urmărite prin elaborarea proiectului de lege au fost clar exprimate de subsecretarul de stat la M.I.C., Ion Gheorghe Maurer, când, în replică la intervenția lui Petre Bejan pe marginea proiectului de lege, afirma că acesta (Bejan) „critică faptul că în sfârșit o mână de oameni, reprezentând concepția unui partid politic (a partidului comunist — n.n.) vor să pună ordine în acest domeniu de activitate” (al M.I.C. — n.n.), și arăta în continuare că „Dispozițiunile textului care fixează atribuțiile Ministerului Economiei Naționale îngăduie să se aplice în acest cadru organizatoric, tot atît de bine, orice fel de măsuri de dirijare, după cum îngăduie să se aplice orice fel de libertate”⁴⁹.

Or, în condițiile raportului de forțe existent în momentul discutării proiectului de lege cît și al evoluției generale a evenimentelor, era evident că aplicarea prevederilor decretului nu se putea face decît în defavoarea intereselor și Țelurilor burgheziei.

Sarcinile și competențele largi conferite M.I.C. au permis statului democrat-popular, prin intermediul acestui minister, să treacă cu mai multă energie și eficiență la îngrădirea posibilităților de exploatare ale burgheziei, la obligarea industriașilor să lucreze în conformitate cu interesele generale ale statului.

Concretizarea acestor posibilități a fost realizată prin aducerea de către partidul comunist în discuția parlamentului a legii oficiilor industriale prin ale cărei prevederi se crea posibilitatea unei conlucrări între industriași și statul democrat-popular, reprezentat prin M.I.C. condus de reprezentantul P.C.R., în condițiile impuse de acesta din urmă⁵⁰. Fără a se desființa proprietatea burgheză asupra mijloacelor de producție, se institua astfel un control asupra dreptului de folosință a proprietății privat-capitaliste din industrie, se puneă frîu afacerilor speculative și se dirija activitatea întreprinderilor industriale în conformitate cu politica și interesele forțelor democratice de stînga.

Față de aceste prevederi, P.N.L.-Tătărescu a declarat că proiectul de lege „conține dispoziții care, în aplicarea lor, pot constitui încălcări ale unora dintre atributele dreptului de proprietate și, deci, sînt de natură să producă îngrijorarea interprințătorilor, prin regimul ce se creează dezvoltării economiei românești”. În consecință adepții săi se vor abține⁵¹ de la votarea acestui proiect de lege.

Discuțiile au evidențiat și un alt fapt: consensul „grupărilor de stînga”^{*} din parlament în privința necesității îngrădirii, restrîngerii

⁴⁹ *Ibidem*. p. 1045.

⁵⁰ În conformitate cu prevederile legii, dreptul de decizie în Consiliul de Administrație îl deținea M.I.C. care avea astfel posibilitatea să promoveze, în urma recente sale organizări, prin intermediul acestor oficii, politica de partid a comuniștilor, programul acestora.

⁵¹ Analiza apartenenței politice a deputaților prezenți și a voturilor exprimate duce însă la concluzia că pentru adoptarea legii Oficiilor industriale au votat și unii dintre deputații tătărescieni, în cazul de față cel puțin un număr de 18 dintre ei.

^{*} Cu ocazia discutării Proiectului de lege al Oficiilor industriale, pentru prima dată se utilizează acest termen pentru a se delimita aceste forțe, evidențindu-se astfel existența în cadrul parlamentului și a altor forțe, desigur de dreapta, care se situau de cealaltă parte a baricadei. Dealtfel tătărescienii protestaseră vehement încă la 26 martie față de aluzia că ei ar constitui opoziția în cadrul blocului parlamentar. Monitorul Oficial, partea III-a, *Dezbatările parlamentare*, nr. 53 din 23 mai 1947 și nr. 19 din 14 august 1947.

inițiativei particulare, care se aprecia că a fost folosită doar pentru îmbogățirea multora, precum și faptul că proprietatea individuală și inițiativa particulară sînt interpretabile, desigur în funcție de raportul de forțe în guvern și în parlament.

O importantă și îndrăzneată încercare de a stăvili noul curs al politicii inițiate de forțele de stînga a fost promovată de Gh. Tătărescu la 24 mai 1947, cînd a supus discuției miniștrilor guvernului și șefilor de partide guvernamentale cunoscutul său Memoriu⁵². Determinat de ofensiva dezlănțuită de forțele de stînga în guvern și în parlament, de pierderea pozițiilor pe care le deținea atît pe plan central cît și pe plan local, Memoriul reprezenta o acțiune întreprinsă de șeful P.N.L. la nivel central, menită să permită acestui partid apărarea pozițiilor deținute de burghezie, să revizuiască principal, în acest sens, întregul curs al acțiunii de guvernare, acțiune considerată imperios necesară. El se înscrie pe linia politicii promovate și pînă în acel moment de partidul liberal tătărescian de limitare a intervenției statului democrat-popular în viața economică a țării.

Tătărescienii considerau că apropiata ratificare a Tratatului de pace și deci a încetării misiunii Comisiei Aliate de Control și perspectiva părăsirii țării de către „trupele de ocupație” va pune guvernul în scurt timp în fața unor noi probleme de politică internă și a unor noi probleme de politică externă.

Pornind însă de la unele aprecieri privind stadiul refacerii economiei naționale, de la greutatea încă persistente în acest domeniu, de la unele neajunsuri și insuficiențe ca și de la unele greșeli — multe dintre ele inerente în situația grea, plină de căutări, existentă în anii de după război — care se mai manifestau încă în activitatea guvernului, pe care le apreciază însă exclusiv din punctul de vedere al intereselor de clasă și al țelurilor burgheziei pe care o reprezenta, Gheorghe Tătărescu aprecia în memoriul prezentat că în țară există o stare de nemulțumire generală, de nesiguranță și neîncredere care paraliza acțiunea de refacere a țării și considera „necesar ca partidele guvernamentale și guvernul însuși să reexamineze, fără întârziere, situația generală a țării pe plan intern și pe plan extern, și apoi să procedeze la o revizuire a acțiunii guvernamentale în toate domeniile”.

Guvernarea, aprecia el în acel moment, „și-a atins cu succes în interior și exterior țelurile politice” (încheierea tratatului de pace, recunoașterea guvernului dr. Petru Groza și reluarea relațiilor cu marile puteri, victoria în alegerile parlamentare — n.n.) și era necesar să se treacă de acum la o guvernare care trebuia să ia un nou curs.

Conținutul acestui nou curs, scopul său principal erau, în concepția exprimată în memoriu, întărirea ordinii și legalității burgheze, „descătușarea progresivă și rațională a întregului proces al producției de imixtiunile statistice, inutil vexatorii și paralizante, intervenția statului rămînînd în viitor limitată la stabilirea planului de producție, al distribuirii materiilor prime și la controlul măsurilor de interes general permanent, între care stau pe primul plan măsurile contra abuzurilor

⁵² Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dos. 8190, f. 138—143.

și tendințelor monopoliste ale capitalurilor”⁵³, stimularea inițiativei private și alte măsuri care, evident, urmăreau apărarea intereselor de clasă ale burgheziei, în general a vechilor rînduieli social-economice și politice.

În ceea ce privește politica externă, în memoriu deși se arăta just că guvernul a înregistrat succese ce nu pot fi tăgăduite de nici un om de bună-credință, se aprecia că el nu a reușit „să refacă creditul țării pe piețele străine, de unde așteaptă ajutorul necesar refacerii țării noastre”, că pentru guvern rămîne ca o „problemă vitală” care trebuie soluționată în viitor, aceea a „refacerii încrederii în România a forțelor financiare ale străinătății...”

Analiza atentă a conținutului memoriului în ce privește sarcinile politicii externe a României în viitor întărește aprecierea că Tătărescu urmărea, în principal, stăvilirea ofensivei forțelor de stînga și dăinuirea vechilor rînduieli social-economice și politice. Refacerea creditului și încrederii României pe piețele străine puteau fi realizate, în concepția tătăresciană, prin revenirea la deplina libertate economică și la democrația burgheză, concluzie întărită de activitatea pe care titularul ministerului afacerilor străine, Gh. Tărărescu, a desfășurat-o pînă în acel moment cît și după prezentarea memoriului, în vara anului 1947*, activitate care, credem, nu putea fi calificată drept o schimbare fundamentală a politicii externe a României cum s-a apreciat în diferite lucrări⁵⁴.

Memoriul constituia o dovadă a crizei colaborării, atît în guvern și parlament, cît și pe plan local, între liberalii tătărescieni și forțele democratice de stînga, ajunsă la apogeu, o expresie a faptului că încetarea colaborării devenise iminentă.

Și totuși, nu în prima jumătate a anului 1947, cînd opoziția față de politica economică anticapitalistă demonstrase că posibilitățile de a folosi o parte a burgheziei în soluționarea problemelor ridicate de noul curs al revoluției sînt pe cale de a fi epuizate, au fost înălțurați miniștri liberali, ci, spre sfîrșitul anului 1947, cînd condițiile interne și externe deveniseră favorabile pentru demiterea lor din guvern.

În vara aceluiași an, în ciuda faptului că P.N.L. - Tătărescu a acceptat legile și măsurile inițiate de forțele de stînga în frunte cu partidul comunist, dintre care unele aveau în contradicție cu programul și ideologia liberalilor așa cum fuseseră definite în documentele programatice, aceștia devin ținta unor atacuri tot mai frecvente, atît din partea forțelor de dreapta, reacționare, din afara guvernului, cît și a celor de stînga.

Tătărescienii — aprecia oficiosul partidului relevînd situația dificilă a acestora — erau calificați de pe o parte drept „trădători” de către

⁵³ Idem.

* Vezi atitudinea ministrului de externe în cadrul schimbului de note între guvernul român și guvernele S.U.A. și Marii Britanii, din vara anului 1947 privind politica internă a României, nota de răspuns a guvernului român la invitația care i-a fost adresată de a participa la Conferința de la Paris consacrată discutării propunerilor gen. Marshall referitoare la refacerea economică a Europei, expunerea făcută în Adunarea Deputaților cu prilejul ratificării Tratatului de pace, discuțiile la mesajul regal ș.a. Desigur continuarea politicii anterioare pe plan extern se datora și fermității cu care forțele de stînga au respins memoriul cît și avertismentului dat de acestea încercării P.N.L.-Tătărescu de a imprima o nouă orientare politicii externe. Dr. Groza, Petru, *În drum spre socialism*, Editura de stat, (București), 1950, p.11.

⁵⁴ *România în anii revoluției democrat-populare. 1944—1947*. Edit. politică, București, 1971, p. 318—319 ș.a.

cercurile reacționare ale burgheziei grupate în P.N.Ț. (Maniu) și P.N.L. (Brătianu) „care au refuzat cu încăpăținare să înțeleagă rostul noilor prefaceri sociale și politice, fiindcă nu le convenea surparea unor poziții nedrepte pe care se așezaseră” și ar fi dorit ca tătărescienii să li se alinieze, „sporind astfel corul reacțiunii surde și mioape față de aspirațiile lumii în devenire”⁵⁵, iar pe de altă parte, forțele de stînga îi „ta-xau” ca „încetinatori ai progresului”, imaginîndu-și — aprecia ziarul — că o societate se creează prin salturi brutale, prin ruperea echilibrului între ceea ce a fost și între ceea ce va trebui să fie”⁵⁶.

Conducerea partidului liberal tătărescian, în aceste condiții în care pozițiile pe plan central și local devin tot șubrede, începe o asiduă campanie de reorganizare și activizare a cadrelor și organizațiilor sale, de difuzare a ideilor și programului partidului, de definire și popularizare a atitudinii față de problemele interne și externe — economice, sociale și politice — de reafirmare a necesității continuării colaborării cu forțele politice de stînga la diferite nivele și în diverse domenii. Scopul urmărit era contracararea ofensivei generale a acestora, pierderii rapide a influenței pe care P.N.L.-Tătărescu o exercita în viața politică și asupra aderenților săi.

Evoluția situației politice, economice și sociale în a doua jumătate a anului 1947 a condus, în condițiile raportului de forțe net favorabil forțelor democratice de stînga, la crearea unui ansamblu de factori care au permis și impus totodată înlăturarea reprezentanților burgheziei din guvern.

Succesele obținute în primele luni ale aplicării programelor de producție în industrie elaborate de M.I.C. și creșterea producției industriale, — care la jumătatea anului 1947 se afla încă la nivelul de la sfîrșitul anului 1944, reprezentînd circa 50 % față de nivelul anului 1938 —, cît și recolta bună care se estima a se obține au făcut posibilă înfăptuirea reformei monetare, una dintre condițiile de bază ale însănătoșirii vieții economice.

Trebuie menționat că ideile P.C.R. care au stat la baza elaborării și înfăptuirii acestei deosebit de importante legi economice au fost acceptate, în ciuda caracterului lor anticapitalist și de gruparea liberală tătăresciană care a acționat pentru realizarea practică a lor *. Creînd premisele lichidării inflației și a haosului în economie, reforma monetară a facilitat refacerea economică și financiară, care la sfîrșitul anului 1947 înregistrase deja mari pași înainte față de prima jumătate a aceluiași an, prezentînd semnele unei reale redresări.

⁵⁵ „Drapelul” din 8 iulie 1947.

⁵⁶ „Idem”.

* Deseori în aprecierea atitudinii liberalilor tătărescieni față de reforma monetară se scapă din vedere faptul că procesul inflaționist afectează, la un moment dat, și interesele burgheziei însăși, care, în alte condiții, la începutul procesului inflaționist sau în cadrul unei inflații controlate, beneficiază de pe urma acestuia, realizînd mari profituri. Proporțiile procesului inflaționist atinsese și în România, în cea de-a doua jumătate a anului 1947, proporții care îngrijorau cel puțin acea parte a burgheziei legată direct de producție.

Factorul esențial care a permis obținerea succeselor economice din a doua jumătate a anului 1947 l-a constituit noua politică economică inaugurată în primăvara aceluși an, cu un pronunțat caracter anticapitalist, promovată de guvernul dr. Petru Groza și inspirată de P.C.R., pe care forțele democratice de stînga au aplicat-o cu multă fermitate.

Pe plan extern situația României s-a consolidat prin ratificarea, la 23 august 1947, de către parlamentul român a Tratatului de pace dintre România și Puterile Aliate și Asociate și intrarea sa în vigoare la 15 septembrie același an.

În aceste condiții interne și externe a avut loc, la 5 noiembrie 1947, demiterea ultimilor reprezentanți ai burgheziei, după prezentarea către rege a Adresei de răspuns la mesajul tronului. În urma unei proceduri rapide, de votare a unei moțiuni de neîncredere în titularul departamentului afacerilor străine, Gh. Tătărescu, ceilalți miniștri și subsecretari de stat liberali și-au înaintat demisiile din funcțiile respective. Se încheia astfel colaborarea forțelor democratice de stînga cu o parte a burgheziei, în condițiile desfășurării revoluției populare în țara noastră, dovadă elocventă a capacității partidului comunist de a folosi în interesul revoluției orice posibilități pentru atragerea la îndeplinirea sarcinilor acesteia, a unor clase și păături sociale largi.

LA COLLABORATION DES FORCES DÉMOCRATIQUES DE GAUCHE AVEC LE GROUPEMENT LIBÉRAL BOURGEOIS DE TĂTĂRESCU DANS LE GOUVERNEMENT Dr. PETRU GROZA

RÉSUMÉ

La collaboration des forces démocratiques de gauche avec le groupement libéral bourgeois de Tătărescu dans le cadre du gouvernement instauré le 6 mars 1945 constitue un chapitre intéressant de la vie politique de Roumanie pendant les premières années qui ont suivi la deuxième guerre mondiale.

La participation à l'œuvre de gouvernement d'une partie de la bourgeoisie, dans les conditions du déroulement d'un profond processus révolutionnaire, dirigé par le parti communiste, fait ressortir la tactique souple et efficiente du Parti Communiste Roumain en ce qui concerne les alliances politiques réalisées en vue de l'accomplissement des tâches de la révolution populaire.

L'analyse des bases de la collaboration des forces démocratiques de gauche avec le groupement bourgeois libéral de Tătărescu relève que celle-ci comportaient des objectifs immédiats communs à l'accom-

plissement desquels étaient intéressées d'une manière ou d'une autre toutes les forces participantes au gouvernement.

Au fur et à mesure que certains de ces objectifs seront déjà accomplis ou en voie d'être accomplis, au sein du gouvernement se feront jour des différences toujours plus marquées en ce qui concerne la manière de solutionner les problèmes socio-économiques préconisée par les forces démocratiques de gauche, d'une part, et le groupement libéral de Tătărescu, d'autre part.

Le rapport de forces sur le plan politique et social qui enregistrait un déplacement continu en faveur des forces démocratiques — révolutionnaires déterminera de nouvelles concessions de la part des partisans de Tătărescu même encore quant à la propriété privée — capitaliste des moyens de production. Mais lorsque les forces démocratiques de gauche imposeront en 1947 des mesures à caractère nettement anticapitaliste, le groupement libéral de Tătărescu sera mis dans la situation de ne pouvoir collaborer au nouveau cours de la politique économique promue par le gouvernement révolutionnaire-démocratique et ses ministres seront demis.

CLUBURILE SOCIALISTE LA SATE (1898—1899) REPERTORIU MICROMONOGRAFIC

(PARTEA I)

DE

GHEORGHE MATEI și DAMASCHIN MIOC

Create sub îndrumarea și cu sprijinul partidului politic al clasei muncitoare — Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România — cluburile țărănești din anii 1898—1899 au înscris o pagină glorioasă în istoria mișcării revoluționare din patria noastră. Orientarea programatică a acestor cluburi era general-democratică, vizînd dreptul țăranilor la pămîntul pe care-l munceau și alte revendicări proprii stadiului de dezvoltare a societății românești la epoca dată; reprezentînd însă organizații în mediul rural ale P.S.D.M.R., pentru care țelul suprem era instaurarea unor rînduieli socialiste, ele au fost denumite cluburi socialiste la sate.

Pe fondul unei profunde stări de nemulțumire care domnea în lumea satelor, determinată în primul rînd de nedreapta repartitie a proprietății agrare și lipsa de pămînt resimțită acut de numeroși țărani, chemarea P.S.D.M.R. de a se trece la o acțiune amplă de înființare de cluburi țărănești a găsit un puternic ecou. Scînteia a pornit dintr-o localitate relativ apropiată de București — Zimnicea. Aci a luat ființă, la finele lunii martie și începutul lunii aprilie 1898, breasla „muncitorilor plugari”, transformată în scurt timp în club socialist țărănesc, la îndemnul și sub îndrumarea directă a muncitorului tîmplar din localitate, Gheorghe Marinescu.

La sfîrșitul anului 1898 și începutul anului 1899 ființau cluburi în aproape toate comunele județului Teleorman. Mișcarea s-a extins rapid și în județele limitrofe — Olt, Vlașca, Romanați, Argeș. Un număr de cluburi au luat ființă și în alte județe, ca Buzău, Tutova, Iași, Botoșani.

Cluburile socialiste la sate, care au împînzit partea centrală a Cîmpiei Dunării și erau organic legate de partidul clasei muncitoare, au reprezentat focare de mobilizare la luptă a țărănimii, centre din care s-au dezvoltat intense mișcări sociale și acerbe confruntări de clasă. De la plîngeri și deliberări în cadrul adunărilor cluburilor, la care luau parte sute de oameni, s-a trecut la acțiuni de impunere de învoieli mai echitabile cu moșierii și arendașii, răscoale urmate de ocuparea de pămînturi moșierești, participarea la alegerile comunale soldate într-o serie de cazuri

cu succese remarcabile etc. Totodată, cluburile au desfășurat o susținută activitate de culturalizare și educare civică a maselor rurale, în scopul ridicării acestora la înțelegerea necesității luptei politice organizate, sub steagul partidului muncitoresc, pentru dobândirea drepturilor lor.

Trezite în fața unei situații critice și înspăimântate de perspectiva extinderii în întreaga țară a mișcării socialist-agrară și a făuririi alianței muncitorești-țărănești, guvernării burghezo-moșierești au purces la o represiune feroce, care pînă la urmă a dus la desființarea cluburilor satești. În pofida acestui fapt, prin rapiditatea, amploarea și intensitatea cu care s-a desfășurat, prin formele specifice, originale de manifestare, necunoscute în alte țări, fenomenul socialist-agrar din România de la finele veacului trecut a rămas adînc întipărit în conștiința oamenilor muncii din țara noastră, reprezentînd totodată o contribuție de preț la experiența mișcării revoluționare pe plan internațional.

Pornind de la aceste considerente, socotim util să adăugăm realizărilor istoriografice de pînă acum *, pendinte de fenomenul istoric sus-amintit, prezentul documentar în care, pe baza datelor de care dispunem, redăm repertoriul cluburilor socialiste la sate de la finele secolului trecut și scurt istoric al unora dintre ele.

Județul TELEORMAN

Plasa Călmățuflu Marginea

Plasa Călmățuflu Marginea avea, în anii 1898—1899, 53 de comune. Cluburi socialiste au ființat în toate comunele și chiar în unele cătune, după cum urmează :

1. *Adămești* — A existat aci club, dar nu cunoaștem data înființării lui. La 12 februarie 1899 el ființa ¹.
2. *Alexandria* — A ființat club în 1898—1899, compus din țărani și lucrători.
3. *Atirnași* — Nu cunoaștem data înființării clubului. În ianuarie 1899 ² el exista.
4. *Băcălești* (cătun) comuna Băsești — Ziarul „Lumea nouă” din 17 ianuarie 1899 menționează printre cluburile nou înființate pe cel din acest cătun, separat de un altul în aceeași comună.
5. *Băduleasa* (cătun) comuna Băneasa — Și aci exista club în ianuarie 1899 ³, alături de un altul în comuna respectivă.

* Menționăm în acest sens : Nicolae Deleanu, *Cluburile țărănești*, în „Mișcarea socială”, nr. 3, decembrie 1930 ; Nicolae Deleanu, *Istoria socialistă a Teleormanului*, în „Spiritul vremii”, nr. 3, mai 1935 ; Gh. Matei și D. Mioc, *Despre mișcările țărănești din 1899 și cluburile socialiste la sate (studii și documente)*, în „Studii”, an. 6, I, ianuarie—martie 1953 ; D. Hurezeanu, *O elapă în activitatea P.S.D.M.R. : cluburile socialiste la sate și lupta țărănimii la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, în „Studii”, nr. 1/1965, Gh. Matei, D. Mioc, *Noi documente despre cluburile socialiste la sate și mișcările țărănești din 1899*, în „Revista arhivelor”, nr. 1/1965 ; C. Corbu — A. Deac, *Mișcări și frămîntări țărănești în România la sfîrșitul secolului al XIX-lea (1889—1900)*, Editura științifică, 1965 ; D. Hurezeanu, *P.S.D.M.R. și problema agrară, Cluburile socialiste la sate, în Mișcarea muncitorească din România, 1893—1900*, Editura politică, 1965 ; Gh. Matei, *Cluburile socialiste la sate, 1898—1899*, Editura științifică, 1968.

¹ Gh. Matei și D. Mioc, *Despre mișcările țărănești din 1899 și cluburile socialiste la sate* în „Studii”, an. 6, I, ianuarie—martie 1953, p. 114.

² „Lumea nouă”, 17 ianuarie 1899.

³ Ibidem.

6. *Băneasa* — La fel ca mai sus⁴.
7. *Băsești* — La fel⁵.
8. *Beiu* — Ființa încă în februarie 1899, dar nu i se cunoaște data înființării⁶.
9. *Bragadiru* — Comună mare, avînd, în 1899, 752 de familii, cu 3253 suflete⁷. Hotarul ei cuprindea : 14 000 ha ale familiei Dumba, ce locuia la Viena, și cca 1600 ha ale țărănilor⁸. Clubul a fost înființat din inițiativa muncitorului Gheorghe Marinescu din Zimnicea, în cursul lunii septembrie 1898⁹.
10. *Brinceni* — Număra, la 1899, 372 de familii cu 1475 suflete. Avînd puțin pămînt mulți țărani munceau ca învoiți pe moșia politicianului liberal C. Vernescu. Clubul s-a înființat în august 1898, avînd în frunte următorul comitet : Paraschiva M. Dumitru — președinte, Florea I. Gane, Tudose Nicolae, Marin I. Mitroi, Petre Dobre, Tudorache Gurban și Păun Maican membrii, Toma Moțoi secretar și Ion. M. Stoica casier¹⁰. Se țin ședințe regulate, duminicile. Astfel, la 6 septembrie 1898, membrii clubului se sfătuiesc „cum să lucreze mai bine pentru desrobirea lor și pentru izbutirea ideilor socialiste”. Se cere votul obștesc¹¹. La 14 noiembrie, în altă ședință, le vorbește delegatul Consiliului General al Partidului, Banghereanu. În comitet, ca secretar este acum altul anume D-tru Vida¹². La 22 noiembrie se sfătuiesc asupra nevoilor lor¹³. La 29 noiembrie ședința se ține în noul local al clubului, dezbătîndu-se tot chestiuni locale. În comitet apare un nou membru, I. B. Comănescu¹⁴. La 13 decembrie se cer de la București mai multe numere din „Lumea nouă”¹⁵. În februarie 1899, Clubul încă nu se desființase¹⁶.
11. *Caravanești* — Clubul mai exista încă în februarie 1899¹⁷.
12. *Cervența* — Procesul-verbal de constituire a clubului poartă data de 9 august 1898 (st.v.). A fost înființat în prezența lui Vasiliu, delegatul Consiliului General al Partidului social-democrat al muncitorilor din România¹⁸. În aceeași zi, clubul hotărăște să se afilieze partidului. Comitetul se compunea din țărani: Andrei Boală Veche, Ștefan Opreșcu, Grigore Stoica Popescu, Tișu Radu, Ion Cristea, Ceambîru, Ion Baboia, Marin Mușcheci, D-tru Radu Totolan, Preda Budurea și D-tru Gugoiu. Clubul ține ședințe regulate. La 23 august/4 septembrie, St. Opreșcu „arată foloasele aduse de unirea și înfrățirea muncitorilor”¹⁹. Povestește apoi cum primarul din sat, Tudor I. Neagu, l-a arestat și bătut, fără nici o vină. Andrei Boală Veche dă „deslușiri în privința alegerii consiliului comunai”²⁰. În ședința din 30 august/11 septembrie, St. Opreșcu îndeamnă la unire, căci numai așa se va putea pune capăt stării în care țărani se găsesc, cînd dușmanii le calcă drepturile și nesocotesc

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ „Studii”, an. 6, I, ianuarie—februarie 1953, p. 114.

⁷ *Recensămîntul general al populațiunii României din decembrie 1899*, București, 1905, p. 442—444. Precizăm că pentru toate datele privitoare la populația satelor din Teleorman, menționate în acest capitol, am folosit lucrarea de mai sus.

⁸ Pentru datele privitoare la repartitia proprietății în satele din județul Teleorman, am folosit „*Dicționarul geografic al județului Teleorman*, București, 1897”.

⁹ „Lumea nouă”, 22 octombrie 1898.

¹⁰ „Lumea nouă”, 17 septembrie 1898.

¹¹ Ibidem.

¹² Idem, 22 noiembrie 1898.

¹³ Idem, 29 noiembrie 1898.

¹⁴ Idem, 13 decembrie 1898.

¹⁵ Idem, 20 decembrie 1898.

¹⁶ „Studii”, an. 6, I, 1953, p. 114.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ „Lumea nouă”, 26 august 1898.

¹⁹ Idem, 2 septembrie 1898.

²⁰ Idem.

legile. Andrei Boală Veche arată prin exemple nedreptățile făcute de ciocoi atât în Cervenă, cât și în comunele învecinate. Marin Mușcheci arată cum să lupte pentru a-și alege oamenii lor la comună. Se fac înscrieri de noi membri²¹. La 6/18 septembrie vorbesc tot cei trei de mai sus, despre aceleași lucruri, precum și despre linia de urmat în campania electorală²². La 27 septembrie/8 octombrie, le vorbește Andrei Boală Veche tot despre nedreptățile ce se fac țăranilor, iar Grigore Stoica Popescu despre lupta lor, pe calea legilor²³. La alegerile comune din 1/13 noiembrie 1898, reușesc să fie aleși 6 socialiști în frunte cu Andrei Boală Veche²⁴. Propagandiștii din Cervenă, Boală Veche și Gr. Popescu, înființează cluburi la: Smîrdioasa, Frumoasa, Storbăneasa²⁵, din județul Teleorman și Găujani din județul Vlașca²⁶. Întrunirile continuă regulat, numărul membrilor crescând mereu²⁷. La 24 ianuarie/5 februarie 1899, în urma hotărârilor guvernului de a desființa cluburile, Andrei Boală Veche este arestat și dus la Alexandria²⁸. E considerat ca unul din cei mai periculoși agitatori socialiști. După ce e ținut în prevenție 8 luni de zile, la 13 septembrie 1899 e condamnat la 3 luni închisoare²⁹. Data desființării de fapt a clubului de aci nu o cunoaștem.

13. Cioara

- Comuna număra, în 1899, 258 de familii cu 940 suflete. Proprietatea mare se întindea pe 3 000 de ha, iar sătenii aveau circa 350 ha. Arendașul moșiei, Andrei Procopiu, se purta crud cu țăranii. Învoielile erau foarte grele. Paznicii de pe moșie erau turci³⁰. Clubul ia ființă la 14/26 octombrie 1898. Comitetul se compunea din: T. T. Degeratu, președinte, N. Bădescu, secretar, Petre Studencu, și Mitrică Dobrescu membri³¹. La înființare se înscriu 60 de țărani. La 6/18 decembrie erau înscriși 150 de săteni capi de familie. (Deci 60 % din totalul capilor de familie din sat făceau parte din club). Membrii clubului plăteau regulat cotizații. La ședința din 6/18 decembrie 1898 s-a citit „Al III-lea răspuns la mesagiul” al lui V. Morțun. Țăranii aduc mulțumiri Consiliului general al partidului pentru cuvintele deputatului lor. Le-a părut bine de cuvintele sale spuse „ciocoiului Filipescu și celorlalți” că acestora „nu le pasă nimic de țărani, pe care îi pun numai la biruri, șosele și îi trimit la oaste”³². La 12 februarie 1899 st.n. prefectul de Teleorman, Bildicescu, telegrama ministrului de interne că Clubul din Cioara încetase de a mai funcționa³³.

14. Cîrligași

- Comuna număra, în 1899, 287 de familii cu 1236 suflete. Moșia lui G. Bădescu se întindea pe 1800 ha iar țăranii posedau cca 400 ha. În 1866 țăranii de aci se opun cu forța unei noi măsurători a pământului cedat lor prin legea rurală, măsurătoare cerută de proprietar cu scopul de a le mai lua din pământ³⁴. Clubul a fost înființat la 21 noiembrie 3 decembrie 1898 din inițiativa lui Marin Segărceanu și Florea Ciotec din Odaia. Aceștia vorbesc țăranilor adunați despre felul cum la orașe muncitorii s-au unit în cluburi

²¹ Idem, 6 septembrie 1898.

²² Idem, 19 septembrie 1898.

²³ Idem, 7 octombrie 1898.

²⁴ Idem, 7 noiembrie 1898.

²⁵ Idem, 6 decembrie 1898.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Idem, 6 decembrie 1898.

²⁸ Idem, 8 noiembrie 1899.

²⁹ Idem, 19 septembrie 1899.

³⁰ Idem, 23 octombrie 1898.

³¹ Idem, 13 decembrie 1898.

³² „Lumea nouă”, 13 decembrie 1898.

³³ „Studii”, I—1953, p. 114.

³⁴ Arh. Statului Buc., Ministerul de Interne, Divizia rural-comunală, dosar 2985/1886,

și societăți și cum, ca și ei, trebuie să facă și țărani. Uniți vor lupta mai cu folos. Vorbesc apoi despre votul obștesc. Se constituie clubul și se alege comitetul în următoarea compunere : D. I. Manea, președinte, Radu I. Dinu, casier, I. Marinescu, secretar, Nicolae Leonte, Radu M. Iancu, I. Stancu, Stan Istrate, Dinu Ion Dinu, Stan M. Popescu și Nițu Mitru membri. Chiar de la început se înscriu în club 186 de țărani ³⁵ (peste 63 % din numărul capilor de familie). În ședința din 29 noiembrie le vorbește din nou Marin Segărceanu despre lupta lor, cerînd însă ca aceasta să se desfășoare pe cale liniștită ³⁶. În alte ședințe, se discută mereu despre unirea lor. Cu ocazia reprimărilor din ianuarie – februarie 1899 au fost arestați și depuși la Turnu Măgurele președintele, casierul și secretarul clubului. Stau închiși preventiv 8 luni de zile ; abia la 13 septembrie 1899 sînt eliberați, cu o condamnare de 10 zile închisoare corecțională ³⁷. La 12 februarie 1899, clubul mai exista încă ³⁸.

15. Conțești

- Satul număra, la recensămîntul din decembrie 1895, 745 de familii cu 2772 suflete. Moșierul avea 4747 hectare, iar țărani 1390 ha, adică nici 2 ha medie, de fiecare familie. Clubul se înființează cu sprijinul zîmnicenilor, înainte de 11 august 1898 ³⁹. Nu se cunosc membrii comitetului. Clubul număra peste 216 membri (aproape 40 % din totalul capilor de familie). Arestați ca socialiști și depuși la închisoare, dintre țărani din Conțești au fost : Dumitru P. Chirișescu, D-tru N. Cioran și Cristea N. Feresteanu. Dintre ei, Dumitru Chirișescu după ce stă în prevenție 8 luni, e condamnat de către curtea de apel la 10 zile închisoare corecțională. Eliberat la 13/25 septembrie 1899 ⁴⁰. La 8 martie 1899, țărani din Conțești cer primului ministru eliberarea sa, afirmînd că nu era cap al clubului, ci al 216-lea înscris pe listă ⁴¹. Clubul mai exista încă la 12 februarie 1899 ⁴².

16. Cringeni

- Avea, în 1899, 500 de familii, cu 1922 de suflete. Moșierul C-tin Mihail, care cumpărase moșia de la familia Slătineanu, poseda 5360 de hectare, iar țărani ceva peste 1000. Clubul se înființează la 19/31 decembrie 1898, fără vreun delegat de la Centru sau din alte sate. În club se înscriu chiar de la început 331 membri (66 % din numărul capilor de familie), care își aleg un comitet compus din Marin Gh. Lungu, președinte, Vane Nițulescu, casier, D. Rădulescu, secretar, Marin Staicu, Moise Costache, Nițu Costache și Florea Dumitru Done, membri ⁴³. La ședința de constituire vorbesc chiar sătenii ca „să se unească cu toți muncitorii și, împreună, să cîștige votul obștesc” ⁴⁴. Presa anunța ca desființat clubul de aci, de către prefectul Bildicescu, pe la începutul lui februarie 1899 ⁴⁵. Dar, în raportul său din 12 februarie Bildicescu nu-l menționează ca desființat ⁴⁶.

17. Drăcea

- Recensămîntul consemna, în 1899, 456 de familii, cu 2091 suflete. Locuitorii posedau cca 1000 ha, iar proprietatea mare, 2000. În 1864 – 1866, țărani de aci au multe de îndurat de la proprietara moșiei, Catinca Goleșcu. Aceasta îi supune la bătăi, face ca mulți săteni să fie arestați, le ia pometurile, le interzice accesul la cișmele ⁴⁷. S-a înființat club la Drăcea în decembrie 1898. Din comitet făceau parte : Dore

³⁵ „Lumea nouă”, 29 noiembrie 1899.

³⁶ Idem, 13 decembrie 1898.

³⁷ „Lumea nouă”, 19 septembrie 1899.

³⁸ „Studii”, I – 1953, p. 114.

³⁹ „Lumea nouă”, 11 august 1898.

⁴⁰ „Lumea nouă”, 19 septembrie 1898.

⁴¹ „Revista Arhivelor”, I – 1956, p. 173 – 175.

⁴² „Studii”, I – 1953, p. 114.

⁴³ „Lumea nouă”, 31 ianuarie 1899.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ „Epoca”, 12 februarie 1899.

⁴⁶ „Studii”, I – 1953, p. 114.

⁴⁷ Arhivele Statului, București, Ministerul de Interne, Divizia rural-comunală, dosar 2206/1864, f. 23 – 24.

Culcei Dumitru, Stan Iancu, Anghel Gîdea. În şedinţa din 27 decembrie 1898/8 ianuarie 1899 se citeşte scrisoarea primită de club din partea gazetei „Lumea nouă”. Citesc şi pamfletul „Dorul Românilui”, dar văzînd că este contra cluburilor, îl trimit îndărăt la Craiova. Scriu ziarului că ei cred numai ce scrie în „Lumea nouă”⁴⁸. Data înfiinţării n-o cunoaştem.

18. *Dorobanşu* — Fiinţa club în ianuarie 1899, probabil atunci înfiinţat, sau pe la sfîrşitul lui decembrie⁴⁹. Ziarul „Epoca” îl dă ca desfiinţat la 12 februarie⁵⁰, dar prefectul, în raportul său, nu⁵¹.
19. *Elisabeta* — Clubul de aci se înfiinţează în decembrie, „din îndemnul tovarăşilor din satele vecine şi prin convingerea noastră”, scriu ţăranii de aci Consiliului General al Partidului. Ei au de scop „îmbunătăţirea stării”. Cer cele necesare clubului: registre, ştampile, chitanţiere. Preşedinte al clubului este ales Voicu Teodorescu, casier M. I. Sfetea, iar secretar I. Rădulescu⁵². Presa menţionează ca desfiinţat clubul la începutul lui februarie 1899⁵³.
20. *Fîntînele* — Ia fiinţă clubul în octombrie. În alegerile comunale din 1/13 noiembrie reuşeşte lista socialistă⁵⁴. La 12 februarie 1899 clubul continua să existe⁵⁵.
21. *Flămînda* — Satul număra, în 1899, 462 de familii, cu 2053 de suflete. La delimitarea din 1864 ei sînt furaţi de o parte din pămîntul convenit conform legii rurale⁵⁶. Clubul este înfiinţat de către săteni pe la jumătatea lunii octombrie, înscriindu-se în el, la constituire, 72 de ţărani. Preşedinte al Comitetului clubului a fost ales Ispas Roşu, iar secretar Tudorache I. Andrei. La 1/13 noiembrie se mai înscriu în club 66 de ţărani; la 15/37 noiembrie alţi 68, pînă la 18/30 decembrie încă 16; pînă la 27 decembrie 8 ianuarie alţi 26, aşa încît la sfîrşitul anului, după 2 luni şi jumătate de activitate, clubul număra 248 de membri (peste 53% din totalul capilor de familie)⁵⁷. Clubul îşi ţinea regulat şedinţele, duminica, dezbătînd atît probleme cu caracter local, cît şi unele privind în general mişcarea socialistă. În şedinţa de la 1/13 noiembrie 1898, Ispas Roşu le vorbeşte celor adunaţi de rostul unirii ţăranilor, de faptul că cei din satele vecine s-au unit în cluburi, aşa cum şi ei trebuie să facă, pentru a putea lupta pentru un trai mai bun. Iau şi alţi locuitori cuvîntul, arătînd cît de important ar fi şi ce putere s-ar naşte „dacă toţi muncitorii de la ţară şi de la oraşe s-ar uni”⁵⁸. La urmă, ia cuvîntul I. T. Banghereanu, delegatul Consiliului general al partidului, care vorbeşte despre lupta conducerii partidului pentru luminarea ţărănimii⁵⁹. În şedinţa de la 15/27 noiembrie se discută despre unirea ţăranilor în cluburi şi despre votul obştesc⁶⁰. În şedinţa de la 22 noiembrie / 4 decembrie 1898, preşedintele Ispas Roşu vorbeşte despre lupta legală a cluburilor, ca „cei din fruntea statului să-şi aducă aminte că şi noi sîntem oameni. Florea Coteceriu vorbeşte despre o cerere de seamă a partidului muncitorilor, votul obştesc. Ţăranul Culcea Mirancea povesteşte că un căpitan de călăraşi din Turnu Măgurele, numit Bălan, a spus la o circiumă din sat că

⁴⁸ „Lumea nouă”, 17 ianuarie 1899.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ „Epoca”, 12 februarie 1899.

⁵¹ „Studii”, I—1953, p. 114.

⁵² „Lumea nouă”, 3 ianuarie 1899.

⁵³ „Epoca”. 12 februarie 1899.

⁵⁴ „Lumea nouă”, 5 noiembrie 1898.

⁵⁵ „Studii”, I—1953, p. 114.

⁵⁶ Arhivele Statului Bucureşti, Ministerul de Interne, Divizia rural-comunală, dosar 2206/1864, f. 368.

⁵⁷ „Lumea nouă”, 8, 22, 29 nov., 20 dec. 1898 şi 3 ian. 1899.

⁵⁸ Idem, 8 noiembrie 1898.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Idem, 22 noiembrie 1898.

„rău au făcut locuitorii de n-au bătut cu pietre pe socialiștii care au venit în comună și nu le-au scos ochii cu zburături”⁶¹. Țăranilor li s-a lămurit de către comitetul executiv al clubului că „domnul căpitan, înainte de a fi căpitan e ciocol și are interes să nu vadă pe țărani uniți și luminați”. Țăranii să nu asculte de sfătuitori ca : arendașii, proprietarii, căpitani, ci să meargă înainte liniștiți, dar hotărâți⁶². La 27 decembrie 1898/8 ianuarie 1899, în ședința ce are loc, se citesc „Lumea nouă”, „Dezrobirea muncitorilor” și jurnalul ciocoiesc „Dorul românului”, despre care țăranii de aci scriu gazetei partidului să-l facă cunoscut, ca toți țăranii să se ferească de el⁶³.

La 12 februarie 1899 clubul încetase de a mai exista⁶⁴.

Ca o acțiune mai deosebită a clubului de aici, menționăm că propagandistii săi au înființat club în comuna Măgurele, județul Teleorman⁶⁵.

22. Frumoasa

- Despre clubul din Frumoasa avem puține date. Știm doar că a fost înființat de către Andrei Boală Veche și Grigore Popescu din Cervența, la 15/27 noiembrie 1898⁶⁶, care cer de la București cele necesare funcționării lui, adică : registre, ștampile, chitanțiere. Cu ocazia interzicerii cluburilor, din Frumoasa a fost arestat țăranul Lambe Minea. La 12 februarie 1899, clubul funcționa încă⁶⁷.

23. Furculești

- Avea, la recensământul general din 1899, 351 de familii, cu 1462 de suflete. Marea proprietate se întindea pe o suprafață de 2250 hectare, din care cca 2 000 ale lui N. C. Furculescu, iar 250 ale statului. Țăranii aveau cca 550 ha, deci cam 1,1/2 ha de fiecare familie. Clubul a fost înființat de Dumitru Bunescu din Voivoda, la 29 noiembrie/11 decembrie 1898, în casele lui Savu Florea Mîndreanu. Comitetul executiv ales se compunea din : Tudor P. Pisică președinte ; Savu Fl. Mîndreanu, secretar ; M. I. Jian și Petre Furnică casieri ; Petre Chiculcea, Ion Băcanu și Iancu Radu, membri ; Petre Boboc, Marin Dragomir și Alexandru D. Oprea membri verificatori⁶⁸.

În ședința de la 13/25 decembrie, mai mulți țărani se plîng comitetului clubului împotriva proprietarului Furculescu, care le-a ucis peste 30 de vite mari ; cer îndrumări de ce trebuie să facă⁶⁹. În altă ședință, de la sfîrșitul lui decembrie, se citește întregii obștii scrisoarea primită din partea partidului „plină de cuvinte alinătoare și încurajatoare”, cum spun țăranii de aci. Ei se obligă să facă așa cum sînt sfătuiți, și, uniți să lupte mai departe pentru îmbunătățirea traiului⁷⁰. La 12 februarie 1899 clubul încetase de a mai funcționa⁷¹.

24. Găuriciu

- Clubul este înființat de Gheorghe Marinescu, în august 1898. Comitetul executiv al clubului se compune din : Marin Dima Găciu — președinte, Anghel Ionescu — secretar, Florea Matei — casier, Adam Ghiulima, Marin Tănase, Ion Popa, Lazăr Pinescu, I. C. Dacea și Ghiță Locu — membri⁷². În ședința din 23 august/4 septembrie 1898 se discută în-deosebi chestiuni locale. Mai mulți locuitori se plîng de învoielile și tratamentul la care sînt supuși pe moșia liberalului G. Vernescu ; nu-l lasă să-și pască vitele acolo unde sînt învoiți, iar la socoteli îi încarcă peste măsură, pretextînd că au făcut stricăciuni pe moșie. Pe moșia conservatorului Gr. G. Cantacuzino este și mai rău. Deși învoielile sînt să dea din cinci două părți, li se ia de fapt jumătate. Cînd sătenii

⁶¹ Ibidem.

⁶² Ibidem.

⁶³ Idem, 31 ianuarie 1899.

⁶⁴ „Studii”, I—1953, p. 114.

⁶⁵ „Lumea nouă”, 29 noiembrie 1898.

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ „Studii”, I—1953, p. 114.

⁶⁸ „Lumea nouă”, 13 decembrie 1898.

⁶⁹ Idem, 20 decembrie 1898.

⁷⁰ „Lumea nouă”, 3 ianuarie 1899.

⁷¹ „Studii”, I—1953, p. 114.

⁷² „Lumea nouă”, 17, 19 septembrie, 7 octombrie, 22 noiembrie 1898.

se prezintă la curte să presteze zilele de lucru pe pogoanele proprietarului, conform învoielii, sînt goniți, spunîndu-li-se că boierii au muncitori cu plata. La socoteală însă, ei sînt puși să plătească în bani zilele pe care au vrut, dar n-au fost lăsați să le facă. Dijmuirea porumbului se face abia la începutul lunii decembrie, după ce-l bat ploile și zăpada⁷³. La 6/18 septembrie, se citesc statutele și unele broșuri de propagandă. Țăranii înscriși la club declară că sînt „hotărîți să lupte pentru scăparea lor din robia stăpînilor, care le fură munca și îi împilează pînă la moarte”⁷⁴. În ședința din 13/25 septembrie, se citesc broșuri și se ascultă plîngerile mai multor săteni împotriva administratorului moșiei din Brînceni, tot a lui G. Vernescu, pe care ei sînt învoîți, și care nu respectă învoielile. Apoi se trimite o scrisoare clubului din Piatra, cerîndu-se îndrumări de cum să lucreze pentru viitoarele alegeri ce se apropiau”⁷⁵. La 27 septembrie / 9 octombrie se citesc statutele și o broșură despre votul universal. Se sfătuiesc cum trebuie să lupte în alegeri, apoi se ascultă mai multe plîngerii asupra proprietarului, care le-a îngreuiat și mai mult viața, prin noile învoieli extrem de neomenease⁷⁶. La alegerile comunale din 1/13 noiembrie reușește lista socialistă, în care intrau chiar trei membri din comitetul executiv al clubului⁷⁷, în locul acestora intrați în consiliul comunal, este nevoie să se aleagă alții⁷⁸.

Cu ocazia desființării cluburilor jandarmii au vrut să aresteze pe președintele, secretarul și casierul clubului, precum și pe primarul socialist, dar n-au reușit, căci întreg satul s-a opus. Mai apoi totuși, prin înșelăciune au fost arestați și depuși la închisoarea din Turnu Măgurele: Marin Dima Găciu, Florea Matei și Anghel Ionescu. Toți trei au stat închiși pînă în septembrie 1899, cînd au fost eliberați, suferind o condamnare de 10 zile⁷⁹.

Nu știm data desființării de fapt a clubului. În februarie 1899 el mai există⁸⁰.

25. Lisa

- Clubul s-a întemeiat în septembrie 1898, alegîndu-și următorul comitet: Dore P. Negrilă — președinte, Nedelea Constantin — secretar, Ilie A. Surdu — casier, M. Dena, Burcea, Marin D. Vijelie, Marin P. Neamțu, Stan St. Bacală, Nicolae P. Badea, Ion D. Nicolae și Constantin Băcanu — membri.

Din totalul de 289 de capi de familie, în club, la 6/18 decembrie, erau înscriși 184 (peste 63%). S-au ținut regulat ședințe săptămînale. În ședința de la 27 septembrie/9 octombrie 1898, președintele Negrilă vorbește sătenilor de lupta lor pentru desrobire și pentru izbucnirea ideilor socialiste. Pleacă din ședință toți cu voie bună obligîndu-se să aducă la club cît mai mulți „tovarăși de muncă și de suferință”⁸¹. La 11/23 octombrie în ședința clubului se constituie lista oamenilor care au fost propuși pentru consiliul comunal, la alegerile de la 1/13 noiembrie⁸². În ziua alegerilor se ține o nouă ședință, în care se sfătuiesc cum să aleagă pe cei 7 oameni propuși de ei⁸³. La alegeri, într-adevăr, reușesc toți cei propuși de club⁸⁴. În ședința de la 15/27 noiembrie discută despre trecutele alegeri, în care au învins, și despre viitoarele alegeri pentru cameră, la care hotărăsc să se prezinte la fel de uniți.

⁷³ „Lumea nouă”, 28 august 1898.

⁷⁴ Idem, 17 septembrie 1898.

⁷⁵ Idem, 19 septembrie 1898.

⁷⁶ Idem, 7 octombrie 1898.

⁷⁷ „Lumea nouă”, 5 noiembrie 1898.

⁷⁸ Idem, 22 noiembrie 1898.

⁷⁹ Idem, 19 septembrie 1899.

⁸⁰ „Studii”, I—1953, p. 114.

⁸¹ „Lumea Nouă”, 7 octombrie 1898.

⁸² Idem, 8 noiembrie 1898.

⁸³ Idem.

⁸⁴ Idem, 5 noiembrie 1898.

Apoi, după ședință, se duc toți la arendaș, pentru învoielii. Ca niciodată, cei care impun condițiile învoielilor sînt țărani, prin președintele clubului⁸⁶. În ședințele de la 22 noiembrie/4 decembrie și 20 decembrie 1898/1 ianuarie 1899, se discută despre mersul lor pe drumul nou ales și se fac socoteli de banii strînși din cotizații, cît mai au și cît s-au cheltuit. Se resping calomniile asupra socialiștilor⁸⁶. În cele trei zile ale Crăciunului se țin întruniri în care, spun sătenii „ne-am sfătuit de soarta noastră”. Se aleg în comitet alți membri, în locul celor aleși în consiliul comunal, cărora le sosise confirmarea⁸⁷. La 12 februarie 1899 clubul exista încă⁸⁸.

26. Lița

- În 1899 satul număra 610 familii. Marea proprietate a familiei Dumba din Viena, se întindea pe 4610 hectare, iar cea țărănească pe cca 950 ha. Cu ocazia împroprietăririi, și țăranilor de aci li se furaseră, la delimitare, mai mult de 100 de pogoane⁸⁹. Clubul a fost înființat la 1/13 noiembrie 1898 de către propagandiștii țărani din Seaca, C-tin P. Genescu și D-tru P. Laudă. Primul le vorbește sătenilor veniți să-l asculte despre unirea țăranilor în cluburi, care „după sfaturile căpeteniilor Partidului social-democrat al muncitorilor să lupte strînși uniți, pacinici, dar hotărâți, mai întîi pentru a face să se respecte legile în ceea ce privește clasa țărănească și apoi pentru cîștigarea unor legi mai bune”⁹⁰. D. P. Laudă îndeamnă pe țăărani să lupte pentru votul obștesc, reformă cerută de partidul lor.

În club se înscriu de la început 151 de săteni, care își aleg comitetul executiv, compus din : Petre Stoicea, președinte, Gh. M. Mareș, secretar, Stan Ciupitu, casier, M. Niculescu, Ion Oprea, Costea Ion Gh. Cojoacă, Ene Oltei, Ion Piricon, Raicu Balbarie și Florea Balbarie membri⁹¹. În ședința de la 28 noiembrie/10 decembrie 1898, țăranii discută despre suferințele ce le îndură din partea proprietarului. În club se mai înscriu 19 membri⁹². Deci, pînă la acea dată, clubul număra 170 membri, adică aproape 28% din totalul capilor de familie.

Cu ocazia reprimărilor începute de guvernul liberal, din Lița au fost închiși : Petre Stoicea, Stan Ciupitu și Ion Ispas Grecu. Din aceștia, numai primul a stat închis preventiv pînă în septembrie 1899, cînd a fost eliberat, dar cu o condamnare de 10 zile închisoare corecțională⁹³. Clubul e semnalat ca desființat la 12 februarie 1899⁹⁴.

27. Măgurele

- La reforma agrară din 1864, cu ocazia delimitării pămîntului cuvenit țăranilor, după lege, și lor li se dă loc de pogoane mai puțin⁹⁵. Clubul a fost înființat în noiembrie 1898 de către propagandiștii țărani din Flămînda, Ispas Roșu și Tudorache Andrei. Cel dintîi le vorbește sătenilor adunați despre relele de care suferă țăranii și care se trag mai ales din faptul că nu sînt uniți. „Dacă muncitorii plugari și cei de la orașe s-ar uni cu toții într-un partid al muncitorilor și dacă împreună ar lupta, în modul cel mai pașnic, ca legile de astăzi să se urmeze și altele noi, bune pentru țăărani să se facă, atunci starea noastră s-ar schimba cu desăvîrșire. De aceea noi cei din Flămînda ne-am unit într-un club

⁸⁶ Idem, 22 noiembrie 1898.

⁸⁷ Idem, 29 noiembrie, 6 și 13 decembrie 1898, 3 ianuarie 1899.

⁸⁸ „Lumea Nouă”, 17 ianuarie 1899.

⁸⁹ „Studii”, I—1953, p. 114.

⁹⁰ Arhivele Statului București, Ministerul de Interne, Divizia rural-comunală, dosar 2206/1864, f. 470.

⁹¹ „Lumea Nouă”, 22 noiembrie 1898.

⁹² Ibidem.

⁹³ Idem, 13 decembrie 1898.

⁹⁴ Idem, 19 septembrie 1898.

⁹⁵ „Studii”, I—1953, p. 114.

⁹⁶ Arhivele Statului București, Ministerul de Interne, Divizia rural-comunală, dosar 2260/1864, f. 167.

și de aceea am venit și la dv. să vă uniți”⁹⁶. În continuare, Tudorache Andrei vorbește despre votul obștesc. În club se înscriu la înființare, 54 de țărani, care își aleg următorul comitet : I. N. Gizea, președinte F. G. Popa casier, Sandu M. Cioropiră secretar, Ispas Cica, Anton P. Ignat, Ilie I. Stamate, Gligorie Segăceanu, Păun V. Ștefan și Oprea P. Cucu, membri⁹⁷. Faptul că numai după o lună de activitate, în casieria clubului erau strinși din cotizații și broșuri 54 lei și 60 de bani, ne face să presupunem că între timp s-au mai înscris încă mulți săteni, pe lângă cei 54 de la început. Cu cei 20 de bani cotizație pe lună reiese că erau peste 250 membri (cca 42 % din totalul capilor de familie, satul numărând în 1899, 589 familii).

Clubul ține regulat ședințe săptămânale. În cea din 20 decembrie 1898/1 ianuarie 1899⁹⁸, la care au luat parte și mulți săteni încă neînscrisi în club, a vorbit președintele Gizea despre : 1) „unirea frățască a tuturor prietenilor care sînt înscrisi în cluburile din țară”, care, prin luptă pe calea legilor, vor duce un trai mai omenesc ; 2) despre votul obștesc pentru care luptă partidul social-democrat. Le explică sătenilor că lui Morțun i s-au allat alți 48 de deputați care sînt pentru votul obștesc, dar că 66 din deputații dușmani au fost contra. „Dacă vom întinde mișcarea noastră prin toate satele și vom lumina țărănimea” atunci se va câștiga sigur și votul obștesc ; 3) despre faptul că la Sebele nu sînt lăsați lucrătorii români să lucreze, ei sînt aduși turci de la Nicopole ; 4) despre prestațiile grele la drumuri, pe care le fac cu brațele și carul, dar le mai plătesc și cu bani ; 5) despre ajutorul pe care trebuie să și-l dea țărani între ei. Casierul Popa adresează și el un îndemn la unire, „ca să nu mai fie trași pe sfoară de ciocoi”. Radu Maican arată cum sînt înșelați țărani la cîntar, cînd vînd cereale. Oprea Cucu despre faptul că cei ce au suferit inundații în 1897 nici pînă acum n-au fost încă despăgubiți. Petre Stanomir tot despre chipul cum sînt înșelați țărani de către cumpărătorii de cereale. În ședința din 27 decembrie 1898/8 ianuarie 1899 președintele Gizea vorbește despre contestația alegerilor comunale. Păun Radu Ștefan se plînge că acasă sînt 8 suflete, n-are deloc pămînt și nu găsește unde să intre slugă. Ion Stoica Chimneaga arată că a luptat în războiul de la 1877 și că n-are „nici un deget de pămînt”⁹⁹.

Clubul a încetat de a mai funcționa la 12 februarie 1899¹⁰⁰.

28. Mîndra

- Satul avea, în 1899, 457 familii. Moșia se întindea pe 4600 ha teren arabil, plus 1200 ha pădure, iar țărani posedau cca 900 ha. Clubul a fost înființat la 8/20 decembrie 1898. Sătenii din Slobozia-Mîndra, auzind de înființarea cluburilor prin satele vecine, au constituit un club și la ei. Cei 120 de țărani înscrisi (prezentînd mai bine de 26 % din capii de familie), și-au ales următorul comitet : Tudor Constantinescu președinte, Ion M. Bleagă, casier, Dobre Nițuira secretar, Marin Iorga Micu, Ion M. Nidelcu, Marin Stoican, Florea N. Iancu, Badea Duță, Stoian I. Popa și Ivan I. Matei membri¹⁰¹. La 12 februarie 1899 clubul nu figurează printre cele ce-au încetat de a mai funcționa¹⁰².

29. Nanovu

- Știm doar că exista club la 12 februarie 1899¹⁰³. Alte date nu posedăm.

30. Năsturelu

- Clubul de aci încetase de a mai funcționa la 12 februarie 1899¹⁰⁴.

⁹⁶ „Lumea Nouă” 29 noiembrie 1898.

⁹⁷ Idem, 29 noiembrie 1898.

⁹⁸ Idem, 27 decembrie 1898.

⁹⁹ „Lumea Nouă” 17 ianuarie 1899.

¹⁰⁰ „Studii”, I—1953, p. 114.

¹⁰¹ „Lumea Nouă”, 17 ianuarie 1899.

¹⁰² „Studii”, I—1953, p. 114.

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ Ibidem.

31. *Odaia*

- Clubul a fost înființat la 8/20 noiembrie 1898 de către propagandiști din Seaca, Constantin Genescu și Dumitru Laudă¹⁰⁶. Aceiași revin la Odaia peste o săptămână, la 15/27 noiembrie, și le vorbesc din nou țăranilor de aci, primul despre felul cum muncitorii de la orașe s-au unit și au început lupta pentru îmbunătățirea soartei lor, lucru pe care trebuie să-l facă și țăranii, al doilea despre votul obștesc. În club se înscriu chiar în aceeași ședință 178 de țărani capi de familie, din cele 389 cit număra comuna în 1899 (adică peste 46%). Ei își aleg următorul comitet: Marin Segărceanu președinte, Florea Ciotec casier, Constantin Cristescu secretar, Leonida Rădulescu, C. Felie, R. Ochea, Radu G. Vărzaru, Radu Romănu, Gheorghe Niculae și Voicu Grecu membri¹⁰⁶. La 6/18 decembrie se ține o nouă ședință, la care a vorbit președintele clubului, Marin Segărceanu, care a arătat că scopul partidului socialist este să deștepte țăranii, pentru a-și îmbunătăți traiul. Apoi se citește ziarul „Lumea Nouă”. Locuitorii povestesc apoi că preotul din sat, Alecu Ionescu, ca și primarul, îi înjură pe socialiști¹⁰⁷. E de menționat că țăranii din Odaia au desfășurat o vie activitate de propagandă prin satele vecine și chiar mai departe, înființând cluburi la: Cîrligați, Pleașov, Segarcea din Deal din jud. Teleorman, Dudu din jud. Olt și Islaz din județul Roman¹⁰⁸. Cu ocazia desființării cluburilor de către guvern, au fost arestați printre cei dinți și Leonida Rădulescu, Florea Ciotec și Marin Segărceanu¹⁰⁹. Sătenii înaintază Ministerului de Justiție o plângere contra judelei de instrucție care a arestat ilegal pe cei trei fruntași ai lor¹¹⁰. Toți trei stau închiși preventiv pînă în septembrie 1899, cînd prin decizia Curții de apel, primii doi sînt condamnați la 10 zile închisoare corecțională, iar Marin Segărceanu la 2 luni și jumătate¹¹¹.

32. *Ologi, cătunul Seaca*

- Întreaga comună număra la 1899, 298 familii; cătunul Seaca nu știm cîte avea. Sătenii care aveau puțin pămînt muncneau ca învoiați pe moșia statului. Clubul din Seaca a fost înființat de Dumitru Bunescu din Voivoda, la 22 noiembrie/4 decembrie 1898¹¹². Acesta le vorbește sătenilor despre foloasele unirii lor în cluburi și despre lupta muncitorilor din București pentru luminarea țăranilor. Se înscriu în club, chiar la constituirea lui 112 țărani (adică peste 37% din capii de familie ai întregii comune). Ei își aleg următorul comitet: Ion Cornea președinte, Ilie I. Gogoana secretar, Lazăr Fusea casier, Stan Anghel, Manea Olteanu, Dobre Tavan și D. Otomega membri: Gh. Pătlăgean, Nicolae Periețeanu și Oprea Pătlăgean membrii verificali. La 12 februarie 1899 clubul mai înființa încă¹¹³.

33. *Pielea*

- Nu știm decît că a existat club și în această comună¹¹⁴.

34. *Piatra*

- Clubul a fost înființat la 9/21 august 1898, cu concursul lui Gheorghe Marinescu din Zimnicea și Ion Lungu din Suhaia. Chiar de la înființare se înscriu în club 270 de săteni¹¹⁵. Apoi, la 13/25 septembrie se mai înscriu 54 de membri noi¹¹⁶. Deci, pînă la aceea dată, erau 324 membri (peste 39% din totalul capilor de familie, comuna numărînd în 1899, 829 familii). Comitetul executiv al clubului se compunea din: I. Georgescu-Stoașe, care mai tîrziu devine președinte; Ion C. Batalu, casier, Ilie Dobrescu

¹⁰⁶ „Lumea Nouă”, 13 noiembrie 1898.

¹⁰⁶ „Lumea Nouă”, 22 noiembrie 1898.

¹⁰⁷ „Lumea Nouă”, 13 decembrie 1898.

¹⁰⁸ Amănunte la satele respective.

¹⁰⁹ „Studii”, I—1953, p. 114.

¹¹⁰ „Lumea Nouă”, 8 martie 1899.

¹¹¹ Idem, 19 septembrie 1899.

¹¹² Idem, 4 decembrie 1898.

¹¹³ „Studii”, I—1953, p. 114.

¹¹⁴ „Studii”, loc. cit.

¹¹⁵ „Revista arhivelor”, I—1965, p. 184.

¹¹⁶ „Lumea Nouă”, 22 noiembrie 1898.

secretar, și Gh. Ionescu, Gr. I. Mardale, Florea D. Lizeanu, D. Neagu și M. Gănescu—membri. Clubul din Piatra a fost unul din cele mai bine organizate. A ținut regulat ședințe, în care s-au dezbătut atît probleme locale, cît și de interes general, al întregii țărănimii.

La 16/28 august 1898, ședința e prezidată de Gheorghe D. Jianu, care, în deschidere, îndeamnă pe locuitorii la unire. Vorbește apoi Vasiliu, delegatul Consiliului general al Partidului social-democrat al muncitorilor din România, despre rostul partidului, despre lupta lui pentru interesele țărănimii, despre nevoile țăranilor și mijloacele de dezrobire a lor, despre votul obștesc. În încheiere, îndeamnă pe țărani la unire și la luptă¹¹⁷. La 23 august/4 septembrie 1898 vorbește C. I. Batalu despre votul universal și despre consiliul comunal, care se poartă neomenos cu sătenii, I. Georgescu-Stoașe vorbește împotriva celor două partide, liberal și conservator, unite în a-l sărăci pe țăran. Arendaș sau proprietar, liberal sau conservator ia zece piei după român, lăsându-l să moară de foame. De frica legilor ei nu știu. Aminteste despre purtarea barbară a primarului din Bogdana cu țăranii, la schela Flămînda și despre ofițerii care le schinguesc frații și fiii, în armată¹¹⁸. În ședința de la 30 august/11 septembrie, vorbesc I. T. Banghereanu, membru în consiliul general al partidului, T. V. Ficșinescu, redactor la „Lumea Nouă” și Georgescu-Stoașe, președintele clubului. Toți trei vorbesc despre foloasele unirii țăranilor în cluburi și dau sfaturi de cum să procedeze pentru a-și alege oamenii lor în consiliul comunal¹¹⁹. La 13/25 septembrie, I. Georgescu-Stoașe, în cuvîntarea sa, arată că scăparea celor ce muncesc nu vine decît de la ei înșiși. Dacă se vor uni și vor lupta se va ajunge la schimbarea legilor în altele mai bune pentru sărăcime. M. Gănescu vorbește despre scopurile socialismului, dînd pilde din alte țări¹²⁰. Membrii clubului din Piatra se plîng gazetei „Lumea Nouă” că în noaptea de 10—11/22—23 octombrie casa locuitorului Gh. Vișan, în care se întrunea clubul, a fost devastată de către indivizii puși la cale de administrația comunală; că perceptorul l-a amenințat pe Vișan că-i pune casa la noi impozite de 160 lei, dacă se mai întrunește clubul la el; că sînt împiedicați să ia o copie după listele electorale ale comunei¹²¹.

La alegerile comunale, cu toate ilegalitățile, reușește lista socialistă, obținînd cu 23 de voturi mai mult decît listele conservatoare și liberale¹²². După alegeri, se dă o mare serbare. Cu toții se îndreaptă spre club, unde, deși seara tîrziu, vreme de o oră și jumătate ascultă cuvîntările ținute de Gănescu și Stoașe. De la club, cu lumînări în mîini ca la înviere, se duc noaptea, la casele fiecărui consilier ales. Pe la colțuri de stradă se întind hore. Sînt îndrumați de Stoașe ca și la alegerile generale să fie la fel de uniți. Manifestația se termină a doua zi, la orele 7 dimineața¹²³. La 15/27 noiembrie se ține o nouă ședință a clubului, la care iau parte și țărani din satele vecine. M. Gănescu mulțumește locuitorilor din Piatra pentru „chipul vitejesc cum s-au purtat la alegeri și-i îndeamnă să lupte tot cu același curaj la viitoarele alegeri generale, pentru reușita candidaților muncitorilor plugari din Tealeorman¹²⁴. Se dau apoi sfaturi delegaților din comunele vecine de felul cum trebuie să procedeze pentru a întemeia cluburi și la ei.

În ședința din 20 decembrie 1898/1 ianuarie 1899, Georgescu-Stoașe vorbește de felul cum sînt țăranii înșelați de arendașii I. Dumitru din Piatra și G. Cernat din Lisa. Aceștia n-au vrut să facă învoielii plînă la căderea zăpezii; abia după ce s-au făcut semnăturile, ei au impus

¹¹⁷ „Lumea Nouă”, 26 august 1898.

¹¹⁸ Idem, 5 septembrie 1898.

¹¹⁹ Idem, 6 septembrie 1898.

¹²⁰ Idem, 24 septembrie 1898.

¹²¹ „Lumea Nouă”, 16 octombrie 1898.

¹²² Idem, 5 și 12 noiembrie 1898.

¹²³ Idem, 12 noiembrie 1898.

¹²⁴ Idem, 22 noiembrie 1898.

invoielii așa cum au vrut La moșii au guarzi turci. Ei, țărani, nu mai vor ca arendașii și proprietarii să le ia dijmă 9 din 10, „cum ne iau acum”. Invoielele să fie după lege, iar ciocoi să se poarte omeneste¹²⁵. Cu ocazia desființării cluburilor din Piatra au fost arestați: Popescu și I. Georgescu-Stoașe. Acesta din urmă, socotit ca fiind unul din cei mai periculoși agitatori, după o prevenție de 8 luni, este condamnat la 3 luni închisoare¹²⁶. La 12/24 decembrie 1899 a fost eliberat. Cum scapă de la Văcărești, se duce drept la clubul muncitorilor din București, unde „în aplauzele tuturor” ține o înfocată cuvântare, în care își exprimă convingerea că mișcarea începută nu va muri¹²⁷. Între anii 1909—1911 scoate la Roșiori de Vede ziarul „Dreptatea”, „organ independent”. În paginile acestuia, ca redactor principal, desfășoară o viguroasă campanie protestatară la adresa raselelor și viciilor societății timpului. Drept urmare a atitudinii amintite i s-au intentat două procese, dar în fața evidenței faptelor a trebuit să fie achitat¹²⁸. După 37 de ani, în 1936, Georgescu-Stoașe publica în revista „Spiritul vremii”, unele amintiri din anii 1898—1899, ținând nemijlocit de istoria cluburilor socialiste sătești¹²⁹.

La 12 februarie 1899 prefectul de Teleorman Bildiceanu nu menționează clubul ca desființat¹³⁰.

35. *Pleașov* — Vatra satului era pe moșia Saelele, care avea o întindere de peste 4 000 hectare. Cele 180 de familii din sat aveau cca 350 de hectare. Clubul a fost înființat la 22 noiembrie/4 decembrie 1898, din inițiativa lui Marin Segărceanu din Odaia. Acesta și un sătean din Pleașov, Diodescu, arată foloasele unirii tuturor truditorilor de la orașe și sate. În club se înscriu chiar de la început 118 săteni (peste 65 % din totalul capilor de familie). Ei își aleg un comitet, compus din: Marin T. Diodescu președinte, E. V. Stoian secretar, Marin Cîrjan casier, Mitru Bimbașa, Ispas Mohora, Ion Petre, Stancu Cîrjan, Ion Mohora, și G. C. Cîrjan membri¹³¹.
Cu ocazia desființării clubului a fost arestat și depus la Turnu Măgurele și casierul clubului din Pleașov, Marin Cîrjan. Stă închis, cu ceilalți țărani socialiști din Teleorman, până în septembrie 1899, când este eliberat, suferind o condamnare de 10 zile¹³².
Presa dă ca desființat clubul la începutul lui februarie 1899¹³³.
36. *Plopti-Stă-vilești* — Nu știm decât că exista club încă, în februarie 1899¹³⁴. Presa îl dă ca desființat la începutul aceleiași luni¹³⁵. Cu ocazia desființării, însă, prefectul și subprefectul au fost huiduiți și goniți din comună¹³⁶.
37. *Poroschia* — Clubul s-a întemeiat la 27 decembrie 1898/8 ianuarie 1899. În el s-au înscris chiar de la înființare 137 capi de familie, ceea ce reprezintă aproape 33 % din totalul familiilor din sat (acesta avea, în 1899, 419 familii).
Comitetul ales se compunea din: Năstase P. Duță președinte, iar Radu N. Stanciu, Gh. N. Olteanu, Petre Marin, Ion P. Șerban, Nic.

¹²⁵ „Lumea Nouă”, 10 ianuarie 1899.

¹²⁶ Idem, 19 septembrie 1899.

¹²⁷ Idem, 19 decembrie 1899.

¹²⁸ Arhiva Tribunalului Turnu-Măgurele, Curtea cu jurați, dosar nr. 8/1903 și dosar nr. 16/1909. Vezi și „Adevărul la sate” din 15 aprilie 1903 și „Dreptatea” (Roșiori de Vede) din 19 iulie 1909.

¹²⁹ „Spiritul vremii”, an.I, nr. 4—5, februarie 1936.

¹³⁰ „Studii”, loc. cit.

¹³¹ „Lumea Nouă”, 29 noiembrie 1898.

¹³² Idem, 19 septembrie 1899.

¹³³ „Epoca”, 12 februarie 1899.

¹³⁴ „Studii”, loc. cit.

¹³⁵ „Epoca”, din 12 februarie 1899.

¹³⁶ „Epoca”, 14 februarie 1899.

Stanciu, D-tru Tulpană, Ioan T. Lupescu și Avram Dan membri¹³⁷. La 12 februarie 1899 el mai exista¹³⁸.

38. *Pulineli* — S-a înființat club în ianuarie 1899¹³⁹.
 39. *Riloasa* — Se înființează club la 20 decembrie 1898/1 ianuarie 1899. În el se înscriu 284 de săteni (satul avînd, în 1899, 460 familii, însemnînd că peste 61 % din capii de familie s-au înscris în club, chiar la constituirea lui). Comitetul se compune din : V. Ionescu președinte, Gh. Ivana secretar, M. Liță, T. M. Nițu, Barbu Dinu, Florea Iagăr, Ion Costea Constantin, Dumitru Papălapte, Manea Gemănu și Ion Fl. Crețu membri¹⁴⁰. Presa dă clubul ca desființat la începutul lunii februarie 1899¹⁴¹.
 40. *Saelele* — Nu știm decît că a existat club și că a fost desființat de prefectul Bildicescu pe la începutul lunii februarie 1899¹⁴².
 41. *Sălcia* — Clubul exista încă la 12 februarie 1899¹⁴³. Alte date despre el nu posedăm.
 42. *Seaca* — Satul avea, în 1899, 322 locuitori, cu 1377 suflete. Locuitorii posedau 325 ha, deci cca 1 ha fiecare familie, iar proprietarul Zădăriceanu, avea o moșie de 3 000 hectare. Clubul se înființează la 10/22 octombrie 1898, cu concursul propagandiștilor țărani din Piatra, I. Georgescu-Stoașe, și I. C. Batalu¹⁴⁴. Ei au vorbit celor adunați despre suferințele țăranilor, de care nu vor scăpa decît prin unirea tuturor. Din cei de față, 70 de înși hotărăsc înființarea clubului muncitorilor plugari din comuna Seaca, alegîndu-și și comitetul în următoarea componență: Const. P. Genescu președinte, Dumitru P. Laudă secretar, Ștefan Chivu casier, Tudor Pană, R. Sălcianu, Ion Tirnăcop, Fl. Pasca, Gh. Rădulescu, Al. Bădescu, G. Mocanu membri¹⁴⁵. Clubul ține regulat ședințe săptămînale. La fiecare din ele se semnalează înscrieri de noi membri. Spre sfîrșitul anului, la ședința din 20 decembrie 1898/1 ianuarie 1899 iau parte toți cei 240 membri ai clubului și se menționează înscrierea a încă trei; însemnează că din totalul capilor de familie, peste 75 % făceau parte din club. La ședința din 1/13 noiembrie 1898¹⁴⁶, președintele clubului, Const. P. Genescu, după ce îndeamnă pe locuitori să se unească cît mai mulți pentru a putea căpăta votul obștesc, le dă sfaturi de cum trebuie să procedeze pentru a-și alege consiliul comunal din stînul clubului. În ședința din 22 noiembrie/4 decembrie¹⁴⁷, săteanul Lincă Negoită se plînge comitetului clubului împotriva arendașului Marin Ivănuș, care i-a arat via și i-a tăiat toți pomii, ridicîndu-și pe acel loc o magazie și semănîndu-l cu grîu. Primarul dă dreptate arendașului. În aceeași ședință membrii clubului aduc mulțumirile lor Consiliului general al partidului pentru grija ce o arată luminării țăranilor. Se înscriu noi membri în club și se hotărăște să se desemneze dintre ei 7 delegați pentru alegerea consiliului comunal.
- La 29 noiembrie/11 decembrie, celor 239 membri prezenți la ședință le vorbește secretarul clubului Dumitru Laudă, despre lupta pe cale legală, despre propaganda pe care trebuie s-o facă cu toții „printre ceilalți frați ai noștri”¹⁴⁸.

¹³⁷ „Lumea Nouă”, 17 ianuarie 1899.

¹³⁸ „Studii”, loc. cit.

¹³⁹ „Lumea Nouă” 17 ianuarie 1899.

¹⁴⁰ Ibidem.

¹⁴¹ „Epoca”, 12 februarie 1899.

¹⁴² Ibidem.

¹⁴³ „Studii”, loc. cit.

¹⁴⁴ „Lumea Nouă”, 16 octombrie 1898.

¹⁴⁵ Idem, 29 noiembrie 1898.

¹⁴⁶ Idem, 1 noiembrie 1898.

¹⁴⁷ „Lumea Nouă”, 29 noiembrie 1898.

¹⁴⁸ Idem, 6 decembrie 1898.

La şedinţa din 8/20 decembrie 1898, una din cele mai importante, se face constatarea că numai puţini dintre săteni au rămas în afara clubului, pe aceştia nelăsându-i să se înscrie notarul Matache Panaitescu, şi arendaşul Ivănuş, prin diferite presiuni şi ameninţări. Conform legii învoielilor agricole, lămurită în şedinţele clubului, sătenii cer primarului să măsoare pământurile date în dijmă ţăranilor ceea ce acesta face şi constată nedreptăţile săvîrşite de arendaş. Sătenii hotărăsc să-l dea pe acesta în judecată, după cum scrie legea. Cu acest prilej în club se înscrie şi primarul comunei. Se citeşte ziarul „Lumea Nouă”, şi, la urmă, cer prin scrisoare, să li se trimită 10 exemplare din broşura „Dezrobirea”¹⁴⁹...

La 14/26 decembrie 1898, Const. Genescu, preşedintele clubului, insistă să se înscrie toţi sătenii în club; apoi vorbeşte despre alegerile ce se apropiau. Ţăranii adresează noi plîngerii împotriva arendaşului Ivănuş¹⁵⁰. În şedinţele următoare se dezbate mai ales chestiuni locale. Astfel la 26 decembrie 1898/7 ianuarie 1899¹⁵¹, Const. Genescu le arată celor adunaţi că dacă nu se uneau, n-ar fi putut să descurce chestia viilor cu embatic; „acum am descoperit un drept ce legea ni-l dă;... de acum nu vom mai fi înşelaţi”. Se mai ia hotărîrea de interes obştesc, să se ceară îndepărtarea învăţătorului din sat, ca necorespunzător. Propagandiştil din Seaca şi îndeosebi preşedintele clubului, Const. Genescu, au ajutat la înfiinţarea de cluburi în multe alte sate, ca : Liţa, Odaia, Segarcea din Vale, Uda-Clocociov în Teleorman; Izlaz în Romanai; Beciu, Blrşeşti, Dudu şi Căşineşti în Olt¹⁵². Nu ştim data desfiinţării clubului, dar, la 8 martie 1899, „Lumea Nouă” protesta împotriva arestării ilegale a propagandistului Const. Genescu. De fapt, el fusese arestat şi depus la penitenciarul din Turnu Măgurele încă înainte de 14/26 februarie 1899¹⁵³. Tot din Seaca au mai fost arestaţi şi depuşi acolo, o săptămîină mai tîrziu, Dumitru P. Laudă, Ştefan Chivu şi Ion D. Tacoi¹⁵⁴. Din ei au fost condamnaţi în septembrie 1899 : Const. Genescu la 2 luni şi jumătate, iar D. Laudă şi St. Chivu la cîte 10 zile închisoare corecţională¹⁵⁵.

43. Smlrdioasa

- Şi aci se făcea simţită din greu lipsa de pămînt şi exploatarea moşierească. Moşia conservatorului Gr. Cantacuzino se întindea pe o suprafaţă de 3000 hectare, a liberalului Vernescu pe 1200 de hectare, iar a sătenilor (421 de familii), pe cca 700 de hectare. Clubul a fost înfiinţat la 22 noiembrie/4 decembrie 1898 de Andrei Boală Veche şi Gr. Popescu din Cervenia¹⁵⁶. Clubul ţine şedinţe regulat, duminica dimineaţa. La început s-au înscris doar 53 de săteni, dar după trei săptămîni de la înfiinţare, clubul număra deja 150 de membri¹⁵⁷ (ceea ce reprezenta peste 35 % din numărul capilor de familie, satul avînd în 1899, 421 de familii). În şedinţe se discută broşurile trimise de Consiliul General al Partidului, precum şi modul de a se face faţă ameninţărilor pe care le proferează în continuu ciocoi, spionii acestora şi administraţia¹⁵⁸.

Comitetul clubului se compunea din : Grigore Radu Mitroi preşedinte, Călin T. Bădoi secretar, Marin Isac casier, Stan Tecsoară, Alecu B. Manea, D-tru Spătaru, şi Florea R. Manea membri¹⁵⁹.

¹⁴⁹ „Lumea Nouă”, 20 decembrie 1898.

¹⁵⁰ Idem, 20 decembrie 1898.

¹⁵¹ Idem, 17 ianuarie 1899.

¹⁵² Vezi amănunte la comunele respective.

¹⁵³ „Studii”, *loc. cit.*

¹⁵⁴ „Jos reacţiunea”, 21 februarie 1899.

¹⁵⁵ „Lumea Nouă”, 19 septembrie 1899.

¹⁵⁶ Idem, 29 noiembrie 1898.

¹⁵⁷ Idem, 6 decembrie 1898.

¹⁵⁸ Idem, 20 şi 27 decembrie 1898.

¹⁵⁹ Ibidem.

La 12 februarie 1899 erau arestați și trimiși judecății președintele, secretarul și casierul clubului¹⁶⁰. Dintre ei, după 8 luni de prevenție, Călin Tudor Bădoi a fost condamnat la 10 zile închisoare corecțională¹⁶¹.

44. *Spătărei* — Locuitorii, 439 de familii, cu 1872 de suflete, aveau cca 1000 hectare, moșierul I. G. Șuțu, 2200, iar statul cca 1300. Clubul este înființat la 17/24 decembrie¹⁶², din inițiativa propagandistului țăran Dumitru Bunescu din Voivoda. Acesta le vorbește celor adunați de starea grea a țăranimii, arătându-le că față de nedreptățile ce le îndură din partea proprietarilor și arendașilor, trebuie să facă și ei club, la fel ca cele din satele vecine, acesta fiind un mijloc de unire și de luptă contra celor ce-i asupreau. În club se înscriu 84 de săteni (adică aproape 20% din totalul capilor de familie), care-și aleg următorul comitet: Tudorache Ivănescu președinte, Ion T. Vlaicu secretar, Simion Stoica Culcea casier, Ion Sfetcu și Dragomir C. Mohora membri, iar pe Radu, I. Mazilu, Ivan Cojoacă, Ilie N. Cojoacă și Ion Dobre ca membri verficatori. Nu se cunoaște data desființării clubului.

45. *Storobăneasa* — Nu știm dect că a existat club și în această comună¹⁶³.

46. *Suhaia* — Clubul a fost înființat la 14/26 iunie 1898, sub îndrumarea directă a lui Gh. Marinescu din Zimnicea și Al. Georgescu, delegat al Consiliului General al Partidului social-democrat. La început a avut în frunte o comisie conducătoare, apoi conform statutelor, un comitet. Acesta se compunea din: președinte Ion Lungu, casier Ion N. Cocean; membri Tudor Mitran Scumpu, Constantin Encea Lepădatu, Ilie Anghelescu, Florea P. Măgură; comisia de verificare: Ion Teodorescu, Tudor St. Chiriță și Florea M. Cobîrlie¹⁶⁴. În club se înscriu, chiar la constituire 300 de țărani¹⁶⁵ (ceea ce reprezintă, din cei 729 capi de familie, un procent de peste 41%).

Întrunirile se țin duminical, la orele 12. La 19/31 iulie, vorbesc „prietanii plugari” Ion Lungu, Ion N. Costea și Ion Vîjoeală¹⁶⁶. La 30 august/ 11 septembrie vin și la Suhaia I. T. Banghereanu și T. Ficșinescu. Primul le vorbește de foloasele pe care le-ar avea muncitorii plugari dacă ar alege în consiliile comunale oamenii lor; al doilea, despre sindicatele agricole. Tot acum se discută și despre greva croitorilor din Brăila. Membrii clubului adună, în această ședință, suma de 11 lei și 60 de bani, pe care o trimite în ajutorul greviștilor¹⁶⁷. La întrunirea din 13/25 septembrie vorbește Gheorghe D. Nenu, despre crunta exploatare la care sînt supuși țăranii și despre sărăcia în care ei se zbat. „Cînd muncim la proprietari și la arendași ei ne silesc să adunăm întîi munca lor de pe cîmp. Așa, grîul lor îl secerăm la vreme, îl cărăm la mașina de treier, apoi îl ducem la schelă. După toate astea, sîntem liberi să adunăm și munca noastră, rămasă pe cîmpie. Dar bobul s-a scuturat și ducem acasă aproape numai paie”. Grîul țăranilor, mai multă pleavă, negustorii nici nu vor să-l cumpere. „De aceea, frații muncitori, trebuie să ne unim și să luptăm împotriva asupritorilor, așa cum ne îndeamnă prietenii noștri de suferință, de la București, socialiștii care ne poartă de grijă”¹⁶⁸. În ședința din 20 decembrie 1898/1 ianuarie 1899 s-au făcut socotelile banilor proveniți din cotizații și s-a citit al treilea răspuns la mesagiu, al lui V. Morșun¹⁶⁹.

¹⁶⁰ „Studii” *loc. cit.*

¹⁶¹ „Lumea Nouă”, 19 septembrie 1899.

¹⁶² „Lumea Nouă”, 3 ianuarie 1899.

¹⁶³ „Studii”, *loc. cit.*

¹⁶⁴ „Lumea Nouă”, 30 iulie 1898.

¹⁶⁵ Idem, 21 iunie 1898.

¹⁶⁶ Idem, 30 iulie 1898.

¹⁶⁷ Idem, 10 septembrie 1898.

¹⁶⁸ „Lumea Nouă” din 24 septembrie 1898.

¹⁶⁹ Idem, 10 ianuarie 1899.

La alegerile comunale, lista pusă de club a obținut 271 de voturi, iar lista primarului liberal 219. Se aleg însă în consiliu cinci membri ai clubului și șase din lista primarului. Cei cinci aleși au fost: Tudor Ghiriță, Const. Encia, Petrache Boja, Nedelea Cocian și Const. Scumpu. Clubul, însă, cere anularea alegerilor, căci în urnă au fost găsite mai multe buletine de vot decât votanți, iar alegerile în loc să înceapă la ora 9, cum se fixase, au început la ora opt¹⁷⁰.

La desființarea cluburilor din Suhaia au fost arestați președintele clubului Ion Lungu și învățătorul socialist Marin Bunescu¹⁷¹. După o prevenție de opt luni, Marin Bunescu este condamnat la două luni și jumătate închisoare, iar Ion Lungu la zece zile¹⁷².

Ion Lungu a contribuit la înființarea clubului din Piatra¹⁷³.

47. *Segarcea
din Deal*

- Clubul este înființat la 20 noiembrie/2 decembrie 1898¹⁷⁴, din inițiativa lui Marin Segărceanu din Odaia. Acesta îi îndeamnă pe țărani la unire și luptă, dînd exemplu pe muncitorii din alte țări, care „și-au mai îmbunătățit soarta”. Le mai vorbește și despre scopul Partidului social-democrat. În club se înscriu, chiar la înființare, 150 de țărani (ceea ce reprezintă peste 43 % din numărul capilor de familie). Aceștia își aleg următorul comitet: președinte Pascu L. Tatarici; casier N. Ristea; secretar St. Leontescu; membri: Crăciun Iagăru, Ene Mecleşeanu Ghiță Popa, Ion Bodilcu, Tănase Ștefan, Petre B. Pencea și Ion Gh. Drăghicescu.

La 12 februarie 1899 prefectul Bildicescu raporta ministrului de interne, Pherekyde, că între cluburile desființate de el era și cel din Segarcea din Deal¹⁷⁵.

48. *Segarcea
din Vale*

- Clubul este înființat în noiembrie 1898¹⁷⁶, sub conducerea lui Const. I. Genescu și Dumitru Laudă din Seaca. Aceștia fac un îndemn la unirea țăranilor, arătîndu-le că numai astfel își vor putea îmbunătăți soarta. Sătenii, înființînd clubul în satul lor, se obligă să lumineze și pe țăranii din alte sate. Ei își aleg următorul comitet: președinte Oprea Mitroescu; casier Păun D. Lungu; secretar Cristea N. Nicola; N. Tudosoiu, Marin Ilie Cojoacă, Stan Istrate, Tudor Stroe, Petcu Catană, Marin Chilipirea și Marin Stoicheci.

În ședința din 7/19 decembrie 1898¹⁷⁷, în locul lui Marin Stoicheci, care fusese ales în comitetul comunal, este ales în comitetul clubului Tudor Dragomir.

Presa semnalează ca desființat clubul de aci, la începutul lui februarie 1899¹⁷⁸, dar prefectul nu-l menționează între cele desființate de el¹⁷⁹. Tot în februarie 1899 a fost arestat președintele clubului, Oprea Mitroescu care, după o prevenție de 8 luni, este condamnat la 10 zile închisoare corecțională¹⁸⁰.

49. *Traian*

- S-a întemeiat club și aci în octombrie 1898¹⁸¹. Comitetul clubului se compunea din: Florea St. Chivu, probabil președinte; Dumitru Roman, casier; Marin Niță, secretar; Bare St. Teodorescu, Florea Olteanu, Istrate V. Cornea, Gheorghe Manea și Enache Marin membri¹⁸².

¹⁷⁰ Idem, 7 noiembrie 1898.

¹⁷¹ Despre Marin Bunescu, ca om și ca învățător, se păstrează și azi la Suhaia frumoase amintiri. Cei care l-au avut învățător vorbesc cu dragoste și stimă de el.

¹⁷² „Lumea Nouă”, 19 septembrie 1899.

¹⁷³ Idem, 19 august 1898.

¹⁷⁴ Idem, 29 noiembrie 1898.

¹⁷⁵ „Studii”, loc. cit.

¹⁷⁶ „Lumea Nouă”, din 22 noiembrie 1898.

¹⁷⁷ Idem, din 13 decembrie 1898.

¹⁷⁸ „Epoca”, 12 februarie 1899.

¹⁷⁹ „Studii”, loc. cit.

¹⁸⁰ „Lumea Nouă”, 19 septembrie 1899.

¹⁸¹ Idem, 30 octombrie 1898.

¹⁸² Idem, 6 decembrie 1898.

În ședința din 29 noiembrie/11 decembrie 1898, vorbesc Marin Niță și Bare Teodorescu despre unirea și frăția țăranilor împotriva proprietarilor și arendașilor. De asemenea se citește ziarul „Lumea nouă”. La ședința amintită participă 169 de membri (Dacă numai aceștia ar fi fost toți membrii clubului însemnează că peste 36% din capii de familie — satul avea 466 de familii în 1899 — erau înscrși în club). Prefectul Bildicescu raporta ministrului de interne la 12 februarie 1899 că, printre altele, a desființat și clubul din Traian.

50. *Turnu Măgurele* — Nu știm data precisă a înființării clubului de aci; probabil la începutul lunii ianuarie 1899. În numele comitetului clubului, Velea G. Praporgie scrie ziarului „Lumea Nouă” despre clubul de aci și despre amenințările polițaiului și comisarului din localitate împotriva socialiștilor¹⁸³.
51. *Țigănești* — Satul avea, în 1899, 894 de familii, care posedau cca 850 hectare teren arabil, iar peste 2000 hectare aveau moșierii Butculescu și N. C. Popescu. Clubul, în care s-au înscris 404 membri (adică peste 45% din capii de familie) — s-a întemeiat în august 1898¹⁸⁴. Comitetul se compunea din următorii membri: Ion B. Mușat, Petru Nidelcu, Radu Buică, Ion V. Ologeanu, Stan N. Găvănescu, Marin Tenea, Dumitru I. Zalană secretar și Stan Paraschiv Balaur casier.
- Se țin regulat întruniri duminică dimineața, întotdeauna cu peste 200 de participanți. Se discută probleme generale ale mișcării începute și probleme cu caracter local. În ședința din 23 august/4 septembrie 1898¹⁸⁵ vorbesc: Ion Mușat, Petre Nidelcu și Radu Buică despre foloasele pe care le aduce țăranilor unirea lor în cluburi, despre votul obștesc, pentru care „obștea se declară gata să lupte pentru aducerea la îndeplinire”. Se citesc și se admit statutele cluburilor țărănești. La 20 septembrie/2 octombrie¹⁸⁶, vorbește tot Ion Mușat despre exploatarea la care sînt supuși de către proprietarul C. Butculescu, care-i silește să lucreze în dijmă, parte și parte. El mai arată că nevoile și împilările îndurate de țăranii nu vor fi înlăturate decît atunci „cînd vor fi toți uniți și înțeleși frățește, în toate comunele”. La unire îi îndeamnă și Dumitru Zalană și Stan Găvănescu. Uniți cu toții, ei nu vor mai tremura de frică în fața ciocoilor. În ședința din 18/30 octombrie¹⁸⁷, cei 275 membri participanți hotărăsc ca la alegerile pentru consiliul comunal să propună și să aleagă lista lor, compusă din 11 tovarăși și anume: Marin Profir, Tudor Blănă, Tudor Velecea, Marin N. Goicea, Petre Nidelcu, Stan N. Goronei, Ion V. Ologeanu, Radu Buică, Ion Gheorghiceanu, Matei Tudor și Ioniță Ivan Taru. La 5/17 decembrie 1898¹⁸⁸, vorbește Stan Găvănescu din nou despre suferințele pe care le îndură țăranii și de calea pe care trebuie s-o apuce pentru a scăpa de ele. Apoi se adresează ziarului „Lumea Nouă” spunînd că „ar trebui să ni se dea pămînturi, spre a scăpa de arendași, care ne despoaie” (subl. ns.). La alegerile comunale, cu toate amenințările arendașului Nicola Capra, reușește în întregime lista clubului¹⁸⁹. Totuși oamenii arendașului le contestă, iar comitetul permanent validează numai opt din ei, iar pe trei îi invalidează. Arendașul le oprește ziarul „Lumea Nouă” și-i amenință că pe toți care au votat lista clubului o să-i dea afară de pe moșie sau le va pune la muncă cîte două pogoane în plus¹⁹⁰. Țăranii din Țigănești au de îndurat multe din partea amintitului arendaș și a logofătului Voicu Damian. Astfel, Apostol Anghel Toncu din cătunul Calomfirești, comuna Țigănești, este bătut de ei pentru faptul că duminică 13/25

¹⁸³ „Lumea Nouă”, 17 ianuarie 1899.

¹⁸⁴ „Lumea Nouă”, 2 septembrie 1898.

¹⁸⁵ Ibidem.

¹⁸⁶ Idem, 7 octombrie 1898.

¹⁸⁷ Idem, 29 octombrie 1898.

¹⁸⁸ „Lumea nouă”, 13 decembrie 1898.

¹⁸⁹ Idem, 5 noiembrie 1898.

¹⁹⁰ Idem, 17 ianuarie 1899.

septembrie 1898, transportase pe Banghereanu și pe Vasiliu de la Țigănești până la Cervența¹⁹¹. La 23 ianuarie/4 februarie 1899, în urma dispoziției guvernului, de desființare a cluburilor, jandarmii vin și le ridică toate actele¹⁹². Din Țigănești au fost arestați Ion Burcu Mușat, Stan Paraschiva Balaur și Dumitru Ion Zalavă¹⁹³. Dintre ei, Ion Mușat a stat închis preventiv până în septembrie 1899, când a fost condamnat la 10 zile închisoare corecțională¹⁹⁴.

La 12 februarie 1899 clubul era considerat desființat¹⁹⁵.

52. *Uda-Clocociov*

- Cei 273 de locuitori, cîți număra satul în 1899, aveau circa 500 hectare, iar cîțiva moșieri și statul posedau circa 1500 de hectare. Clubul a fost înființat cu concursul propagandiștilor țărani din Seaca, Constantin Genescu și Dumitru Laudă, la 24 noiembrie/6 decembrie 1891¹⁹⁶. Primul le vorbește țăranilor adunați despre necazurile lor și despre felul cum trebuie să lupte împotriva dușmanilor, arendașii și proprietarii, unindu-se cu toții în cluburi. Cel de-al doilea le vorbește despre votul obștesc; ce este și cum trebuie să procedeze pentru a-l cîștiga. În club se înscriu, chiar la întemeierea lui, 78 de țărani (adică peste 28 % din totalul capilor de familie). Aceștia își aleg următorul comitet: Florea Ionescu, președinte; Stancu Pascu, casier; Ion Ene Păun, secretar; Ena Paraschiva, Ion T. Velicescu, Stan Gh. Lupu, Ion I. Doncuța și Florea Bălan membri¹⁹⁷. În ședința din 6/18 decembrie se citesc și se discută statutele¹⁹⁸. De asemenea, este ales ca președinte Marin Ruscescu, în locul lui Florea Ionescu. Cu ocazia desființării cluburilor, din Uda Clocociov au fost arestați Marin Ruscescu și Stancu Pascu¹⁹⁹. Cel de-al doilea a fost eliberat: după puțin timp, dar Marin Ruscescu, după o prevenție de 8 luni, este condamnat la 10 zile închisoare corecțională²⁰⁰. Presa dă ca desființat clubul din localitate, în prima jumătate a lunii februarie 1899²⁰¹; prefectul în raportul său nu-l menționează ca atare²⁰².

53. *Uda Paciurea*

- Clubul s-a înființat în decembrie 1898 din îndemnul locuitorilor din satele vecine și din nevoia pe care au simțit-o locuitorii înșiși, de a se uni și înfrăți, în scopul îmbunătățirii stării și luminării lor. Președinte al clubului a fost ales Mihai I. Vipie²⁰³ care cu ocazia desființării cluburilor a și fost arestat, deținut 8 luni și condamnat la 10 zile²⁰⁴. Presa conservatoare anunța că și clubul de aci a fost desființat de prefectul Bildicescu²⁰⁵, dar acesta nu-l menționează ca desființat²⁰⁶. „În comuna Uda Paciurea — scria ziarul „Epoca” din 12 februarie 1899 — prefectul a întîmpinat o vie împotrivire, mai mulți țărani l-au amenințat, l-au huiduit și l-au insultat. Prefectul a fost nevoit să fugă din comună și să trimită o secție de jandarmi rurali în localitate să aresteze pe mai mulți instigatori”.

¹⁹¹ Idem din 20 septembrie 1898.

¹⁹² „Lumea Nouă”, 31 ianuarie 1899.

¹⁹³ „Studii”, *loc. cit.*

¹⁹⁴ „Lumea Nouă”, 19 septembrie 1899.

¹⁹⁵ „Studii”, *loc. cit.*

¹⁹⁶ „Lumea nouă”, 6 decembrie 1898.

¹⁹⁷ „Lumea nouă”, 6 decembrie 1898.

¹⁹⁸ Idem, 20 decembrie 1898.

¹⁹⁹ „Jos reacțiunea”, 14 februarie și 7 martie 1899.

²⁰⁰ „Lumea Nouă”, 19 septembrie 1899.

²⁰¹ „Epoca”, 12 februarie 1899.

²⁰² „Studii”, *loc. cit.*

²⁰³ „Lumea Nouă”, 17 ianuarie 1899.

²⁰⁴ „Lumea Nouă”, 19 septembrie 1899.

²⁰⁵ „Epoca”, 12 februarie 1899.

²⁰⁶ „Studii”, *loc. cit.*

54. *Cătlunul Ulmeni*, comuna Spătărei — Clubul a fost întemeiat din inițiativa propagandistului țăran Dumitru Bunescu din Voivoda, la 22 noiembrie/2 decembrie 1898²⁰⁷. Acesta le vorbește țăranilor despre modul de luptă împotriva exploatării — unirea tuturor în cluburi socialiste. Cei adunați, în majoritate, se înscriu în club și-și aleg un comitet, compus din : Ion N. Anghel, președinte, Marin P. Popa, casier, Marin C. Sorcoța, secretar ; Stancu Piscică, Ilie St. Sorcoța și Ilie Sl. Copăceanu, membri, Chivu Teodorescu, Mitrică Sasarabescu și Mitrică Dică membrii verficatori.
55. *Viișoara* — După propaganda desfășurată și aci de Gheorghe Marinescu și probabil de alți zimniceni²⁰⁸, la 30 august 1898 un număr de 150 „muncitori plugari”, adunați în casa lui Cristea Ivașcu, hotărâsc „să lucreze împreună ca să statornicească frăția între toți care sufăr și muncesc”²⁰⁹. Ei își aleg un comitet compus din : Gheorghe Vlădescu, care devine președinte ; Dumitru Ionescu, secretar ; Marin Roșoga, Niță Bunescu, Florea Micea, Ștefan Mocea, Cristea Ivașcu, Dumitru Vișan, Crăciun Duminiță și Tudor Stucu Biră membri. Clubul ține ședințe săptămânal, în fiecare duminică dimineața. Se discutau mai ales chestiuni locale. În ședința din 11/23 octombrie 1898, la care iau parte vreo 150 de țărani, Gh. Vlădescu vorbește despre învoielile lor cu arendașul. Arată că ei nu pot începe culegerea porumbului, căci arendașul pretinde că nu isprăvisc socotelile. Din același motiv nu se puteau începe nici semănăturile. Se mai vorbește despre votul obștesc²¹⁰. La alegerile comunale, clubul prezintă lista sa proprie care obține un mare succes. Din 265 de voturi exprimate, lista socialistă obține 204 voturi, iar celelalte împreună (liberali și conservatori) doar 61²¹¹. Dacă numai 150 de membri ar fi numărat clubul, înseamnă că din sat peste 33 % din capii de familie erau înscriși în club (satul număra, în 1899, 447 de familii). Președintele clubului din Viișoara a fost un bun propagandist printre țărani al Partidului social-democrat al muncitorilor. La 8/20 noiembrie 1898 el îndrumă înființarea unui club la Peretu²¹². În februarie 1899 clubul mai exista încă²¹³.
56. *Vindători* — Clubul a luat ființă în septembrie 1899, prin hotărîrea țăranilor cu toată opoziția elementelor reacționare²¹⁴. Comitetul clubului se compunea din : Tudor Mușatescu, președinte ; T. G. Sandu, casier ; A. Iliescu, apoi Constantin Chiru Peța, apoi Ducu Frincu secretar ; Ivan Radu, Anghelache Petre, Ion Bunea, Petre Boboc și Marin Militaru membri²¹⁵. Obiectul principal al discuțiilor de la întrunirile clubului îl constituie învoielile agricole. Astfel, la 11/23 octombrie 1898²¹⁶, președintele clubului T. Mușatescu, sfătuiește pe cei 70 de țărani adunați ca la alegerile comunale să-și aleagă oameni din sînul clubului, căci numai așa vor mai putea pune stavilă nedreptăților arendașului. La 18/30 octombrie²¹⁷, același arată celor 80 de membri ai clubului, veniți la întrunire, foloasele unirii lor, îndemnîndu-i din nou ca la alegeri să-și aleagă oamenii lor. Se dă apoi citire unei scrisori primite din partea Consiliului General al partidului social-democrat, ale cărui sfaturi sînt ascultate cu cea mai mare atenție. La urmă se fixează lista pentru alegerile comunale,

²⁰⁷ „Lumea nouă”, 6 decembrie 1898.

²⁰⁸ Idem, 22 octombrie 1898.

²⁰⁹ „Lumea nouă”, 10 septembrie 1898.

²¹⁰ Idem, 20 octombrie 1898.

²¹¹ Idem, 22 noiembrie 1898.

²¹² „Lumea nouă”, 13 noiembrie 1898.

²¹³ „Studii”, loc. cit.

²¹⁴ „Lumea nouă”, 3 octombrie 1898.

²¹⁵ Idem, 22 octombrie, 22 noiembrie, 6 decembrie 1898 și 10 ianuarie 1899.

²¹⁶ Idem, 22 octombrie 1898.

²¹⁷ Idem, 29 octombrie 1898.

compusă din : Tudor Mușatescu, Ivan Radu, Năstase Dinu, Ion Florea Prăjitu, C-tin M. Chițilă, C-tin Chivulescu și Marin Militaru. La 15/27 noiembrie ²¹⁸, se citesc ziare socialiste și se face un control casei clubului. Se discută apoi plîngerea mai multor săteni, făcută comitetului clubului, împotriva arendașului G. Cernat, care le pune condiții foarte grele la învoieli, pentru care fapt, nici pînă la acea dată nu s-au încheiat învoieli. Se arată că arendașul nu procedează conform legii întocmirilor agricole. Duminica următoare nu se ține întrunire, căci sătenii se duc la arendaș și reușesc să-i impună învoieli, așa cum scrie legea, învoieli pe care apoi cer să fie înscrise în registrul tocnelilor, aflător la primărie, pentru ca arendașul să se țină de ele ²¹⁹. La 6/18 decembrie iau parte la ședință cca 90 de săteni. Președintele T. Mușatescu le citește „Lumea Nouă” și le vorbește despre învoieliile agricole ²²⁰. La 20 decembrie 1898/1 ianuarie 1899, vorbește tot Mușatescu despre legea tocnelilor agricole. Sătenii cer ca să fie înlocuiți guarzii turci de pe moșie ²²¹. Cei cca 90 de membri ai clubului reprezentau aproape 56 % din capii de familie ai comunei (aceasta numără, în 1899, 161 de familii). În februarie 1899, clubul continua să existe ²²².

57. *Vodă Carol*

— Clubul s-a înființat în ianuarie 1899 ²²³. Presa conservatoare îl dă ca desființat de prefect la începutul lunii februarie 1899 ²²⁴, dar acesta nu-l prezintă ca atare în raportul său ²²⁵.

58. *Voivoda*

— Clubul ia ființă la 23 august/4 septembrie 1898 ²²⁶, întemeiat fiind la îndemnul țaranului propagandist Ion Georgescu-Stoașe din Piatra. La întrunirea de constituire a vorbit și săteanul Dumitru Bunescu îndemnînd țărani la unirea în cluburi socialiste, pentru a „putea scăpa de robia ciocoilor”. Se citesc apoi statutele cluburilor și se aprobă de către cei 50 de țărani, care pun temelie cu acea ocazie clubului din Voivoda (aceștia reprezintă ceva mai mult de 22 % din numărul capilor de familie din sat, comuna numărînd, în 1899, 227 de familii). Din comitet făceau parte : Dumitru Bunescu, președinte ; Dumitru Voicu secretar ²²⁷. Restul membrilor comitetului nu-l cunoaștem.

La întrunirea din 27 septembrie/9 octombrie 1898 ²²⁸ președintele vorbește despre suferințele țaranilor. Apoi dă explicații asupra drepturilor și datorilor membrilor clubului, conform statutului, îndemnîndu-i să se adreseze cu încredere comitetului, cu toate plîngerile și doleanțele ce le au. El mai sfătuiește pe cei adunați să asculte și să urmeze sfaturile socialiștilor din București, care vor numai binele țărănimii, încheind cu o urare de izbîndă pentru cluburile și ideile socialiste.

În ședința din 22 noiembrie/4 decembrie ²²⁹, cîțiva săteni se plîng comitetului clubului împotriva abuzurilor proprietarului. Astfel Neațu Andreiaș arată că, deși n-are vite, proprietarul la socoteală, l-a scos dator pentru ierbărit. Și pentru că n-a avut bani să se achite de această „datorie”, proprietarul i-a luat porumbul. La fel s-a procedat cu Ghiță Constantinescu.

Din Voivoda, la desființarea cluburilor, a fost arestat Dumitru Bunescu ²³⁰. El a fost închis 8 luni de zile, preventiv, apoi a fost condamnat la 10 zile închisoare ²³¹. Clubul mai exista încă la 13 februarie 1899 ²³².

²¹⁸ „Lumea nouă”, 22 noiembrie 1898.

²¹⁹ Idem, 6 decembrie 1898.

²²⁰ Idem, 13 decembrie 1898.

²²¹ Idem, 10 ianuarie 1899.

²²² „Studii”, loc. cit.

²²³ „Lumea nouă”, 17 ianuarie, 1899.

²²⁴ „Epoca”, 12 februarie 1899.

²²⁵ „Studii”, loc. cit.

²²⁶ „Lumea nouă”, 5 septembrie 1898.

²²⁷ Idem, 7 octombrie 1898.

²²⁸ Ibidem.

²²⁹ „Lumea nouă”, 6 decembrie 1898.

²³⁰ „Jos Reacțiunea”, 21 februarie 1899.

²³¹ „Lumea nouă”, 19 septembrie 1899.

²³² „Studii”, loc. cit.

59. *Zimnicea*

- Primul și cel mai puternic club, dintre cluburile socialiste la sate înființate în anii 1898—1899. Zimnicea număra, la finele secolului trecut, un total de 1626 de familii, cu 6057 de suflete. Mulți țărani de aici erau lipsiți de pământ sau dispuneau de loturi cu totul insuficiente, fiind siliți să lucreze în condiții extrem de grele pe moșiile Zimnicea, Zimnicele, Năsturele etc. La sfârșitul lunii martie și începutul lunii aprilie 1898, „muncitorii plugari” din Zimnicea se constituie în breaslă, pentru apărarea intereselor lor. Sesizând semnificația acestui act, muncitorul timplar Gh. Marinescu, militant al P.S.D.M.R., stabilit cu puțin timp în urmă în localitate, ia legătura cu conducerea partidului muncitorilor și devine îndrumătorul direct al transformării breslei în club socialist.

În ziua de 1 Mai, pentru sărbătorirea acestei zile, se adună în casa bătrânului Iordan Pîrlivie peste 200 de țărani. Vorbesc: Iordan Pîrlivie despre unirea țăranilor prin care vor ajunge la un trai mai bun; D. Popescu despre organizarea muncitorilor; Ilie Miu despre însemnătatea zilei de 1 Mai. La urmă, Gh. Marinescu, vorbind despre foloasele înfrățirii tuturor celor ce muncesc, îndeamnă pe participanții la adunare să facă politică „pe seama lor”, să nu se mai lase ademeniți de liberali și conservatori și să lupte pentru dobîndirea votului universal. În după amiaza aceleiași zile și în același loc se adună peste 300 de țărani, pentru a asculta cuvîntul delegatului. Consiliul General al P.S.D.M.R., Vasiliu, care vreme de 3 ore a vorbit plugarilor, pe înțelesul lor, despre problemele ce-i frământau și despre necesitatea organizării în club, sub steagul partidului muncitoresc. La sfârșitul cuvîntării lui Vasiliu se începe înscrierea de membri în club; se înscriu 164 de țărani. Dintre ei se alege o comisie pentru alcătuirea unui statut al noii organizații. Astfel, la 19 aprilie/1 mai 1898 breasla de plînă atunci se transformă în club. Se cere imediat afilierea clubului la P.S.D.M.R. „Plugarii zimniceni... hotărăsc afilierea la partid. Trăiască partidul muncitorilor. Comitetul” — așa glăsuia telegrama transmisă Consiliului General”²³³.

Într-o întrunire ținută la 23 aprilie/5 mai 1898, participanții aprobă statutul ce fusese întocmit, punînd astfel „zdrăvănă temelie clubului nostru”. Totodată, se alege comitetul de conducere a clubului, din care făceau parte Iordan Pîrlivie (președinte), Gheorghe Marinescu, Ilie Miu, Ion Bătrînu, Ion Vătafu și Dumitru Voia, iar apoi se încheie procesul-verbal de întemeiere definitivă a clubului. Se mai hotărăște ca statutul să fie tipărit la tipografia ziarului „Lumea nouă”²³⁴.

În pofida măsurilor represive ale autorităților, clubul de aici se întărește și consolidează. El ținea ședințe săptămînale, duminica, dezbătînd probleme ca „unirea și înfrățirea” celor ce muncesc, nedreptățile comise de moșieri și arendași, alegerile comunale etc., cu participarea a tot mai mulți locuitori. La sfârșitul lunii august 1898, deci după numai cinci luni de la înființare, clubul număra 610 membri, ceea ce reprezintă peste 37% din totalul capilor de familie (orașul avînd, în 1899, 1626 familii)²³⁵.

La alegerile comunale se pun două liste: una liberalo-conservatoare, a arendașului Areste Fotino, și una socialistă, pe care figurau și cîțiva „liberali democrați”. Lista clubului reușește cu 369 voturi, contra 263, ale celei a arendașului²³⁶.

Între Gh. Marinescu și Pîrlivie, care devine ajutor de primar, izbucnesc unele neînțelegeri²³⁷.

Din Zimnicea a fost arestat, printre cei dinții, Gheorghe Marinescu. El stă închis preventiv 8 luni de zile, apoi, în septembrie 1899, este

²³³ „Lumea nouă”, 21 aprilie 1898.

²³⁴ Ibidem, 1 mai 1898.

²³⁵ „Lumea Nouă”, 8 septembrie 1898.

²³⁶ Idem, 5 noiembrie 1898.

²³⁷ Idem, 22 octombrie 1898.

condamnat la șase luni închisoare ²³⁸. La 11 martie 1900 este eliberat ²³⁹. Clubul a fost formal desființat în februarie 1899 ²⁴⁰, dar unele știri arată că el funcționa încă în mai același an ²⁴¹.

Plasa Tirgu

Din cele 40 de comune, cîte avea plasa Tirgu în 1898—1899, cluburi socialiste existau în 29 de comune, ceea ce reprezintă peste 72% din totalul comunelor. Documentele vremii atestă existența cluburilor în următoarele comune :

1. *Albești* — În ianuarie 1899, exista și aci club ²⁴². Alte știri despre el nu avem.
2. *Antonești* — Nu știm decît că a existat club ²⁴³.
3. *Bălțați* — Exista club, în ianuarie 1899 ²⁴⁴.
4. *Belitori* — În ianuarie 1899 exista club ²⁴⁵. El a continuat să existe și în februarie, după măsurile de desființare luate de guvern ²⁴⁶. Din Belitori a fost arestat, ca socialist și conducător al clubului, învățătorul Neagu Prițescu și țăranul Stancu P. Roată ²⁴⁷.
5. *Bogdana* — Se menționează existența clubului în prima jumătate a lunii ianuarie 1899 ²⁴⁸.
6. *Bulculești* — La fel, ca mai sus ²⁴⁹.
7. *Cătlănești* — La fel ²⁵⁰. E menționat și de prefectul Bildirescu ²⁵¹.
8. *Cătunul Cetatei com. Antonești* — Exista club în ianuarie 1899 ²⁵².
9. *Cluraru* — La fel ²⁵³.
10. *Drăgănești* — La fel ²⁵⁴.
11. *Drăgsănei* — Probabil s-a înființat club în decembrie 1898. Cu ocazia reprimării cluburilor, de aci a fost arestat țăranul Florea Nicolae ²⁵⁵.
12. *Gărăgău* — La fel ²⁵⁶.
14. *Lăceni* — Comuna număra, în 1899, 295 de familii, care dețineau cca 500 de hectare de pămînt, iar moșierul Stefanopol poseda cca 2900 de hectare. În decembrie 1898 se înființează și aci club, în care se înscriu, chiar la constituire, 85 de țărani (ceea ce reprezintă aproape 29% din capii de familie). Ei își aleg următorul comitet : Andrei Costache, președinte, Voicu Marin secretar, Ivan Tudorică, Sava Dulceanu, Dumitru Basamac, Stan Dulceanu și Ilie St. Necsuțu membri. La ședință vorbesc Andrei Costache și Voicu Marin despre foloasele unirii „muncitorilor plugari”

²³⁸ Idem, 18 septembrie 1899.

²³⁹ Idem, 12 martie 1900.

²⁴⁰ „Studii”, *loc. cit.*

²⁴¹ „Lumea Nouă”, 9 mai 1899.

²⁴² Idem, 17 ianuarie 1899.

²⁴³ I. C. Atanasiu, *Mișcarea socialistă 1881—1900*, Buc., 1932, p. 262.

²⁴⁴ „Lumea Nouă”, 17 ianuarie 1899.

²⁴⁵ Ibidem.

²⁴⁶ „Studii”, *loc. cit.*

²⁴⁷ Ibidem; vezi și „Jos reacțiunea”, 7 martie 1899.

²⁴⁸ „Lumea Nouă”, 17 ianuarie 1899.

²⁴⁹ „Studii”, *loc. cit.*

²⁵⁰ Ibidem.

²⁵¹ Ibidem.

²⁵² „Lumea Nouă”, 17 ianuarie 1899.

²⁵³ Ibidem.

²⁵⁴ Ibidem.

²⁵⁵ „Jos reacțiunea”, 21 februarie 1899.

²⁵⁶ „Lumea Nouă”, 17 ianuarie 1899.

În cluburi și despre necesitatea luptei pe cale legală ²⁵⁷. Membrii clubului se plîng de nedreptățile ce le suferă din partea notarului G. Bălănescu care refuză să le pună chiar și ștampila poștală pe scrisorile pe care clubul le trimitea ziarului „Lumea Nouă” ²⁵⁸. La 22 ianuarie 1899 subprefectul le impune să desființeze clubul, dar el în martie încă își continuă activitatea ²⁵⁹.

15. *Măldăeni* — Exista și aci club în ianuarie 1899 ²⁶⁰.
16. *Merii — Goala* — La fel ca mai sus ²⁶¹. Este menționat și de prefect în raportul său din 12 februarie 1899 ²⁶².
17. *Nenciulești* — La fel ca mai sus ²⁶³.
18. *Nelofi* — La fel ²⁶⁴.
19. *Oțleni* — La fel ²⁶⁵.
20. *Orbeasca de Jos* — Cele 446 de familii, cîte avea satul în 1899, împreună cu primăria și școala, posedau ceva mai puțin de 800 de hectare, iar moșiereasa Maria Filipescu avea peste 5 000 de hectare. Clubul exista în ianuarie 1899. La întrunirea din 19/30 ianuarie 1899 iau parte 210 membri (adică peste 47% din numărul capilor de familie).
21. *Pereli* — Era cea mai mare comună rurală din plasa Tîrgului și una din cele mai mari ale județului. În 1899 avea 1051 de familii, cu peste 4 000 de suflete. Locuitorii aveau cca 1 200 hectare teren arabil, iar societatea „Națională” avea 4 000 hectare. În sat a existat o permanentă stare de frământare împotriva exploatării moșierești, de la 1864 și pînă la vremea de care ne ocupăm. În 1866 țărani cer altă delimitare a pămînturilor cuvenite lor prin legea rurală, considerînd că au fost înșelați la prima măsurătoare ²⁶⁶. Se face o nouă măsurătoare și se constată că țăranilor le lipsesc 264 de pogoane, pentru care fapt ei cer o nouă delimitare ²⁶⁷. Țăranilor nu li s-a făcut dreptate și atunci ei au căutat să și-o facă singuri. La 4 aprilie 1871, arendașul moșiei, Statie Theodoru, telegrafia ministrului de interne că, „peste 300 locuitori au venit la cîmp, mi-a bătut oamenii mei, amenințîndu-i chiar viața, gonindu-mi și plugurile mele ce ara... au luat la goană cu ciomege, topoare și furci de fier chiar pe subprefectul local, împreună cu trei dorobanți, ce venise a restabili ordinea”. Cere forță armată, iar președintele consiliului de miniștri, care deținea și internele, Lascăr Catargi, ordonă „oprirea tulburării” ²⁶⁸. Sînt arestați 10 țărani ²⁶⁹. Cei rămași însă, nu se intimidează, căci vedem că la 3 mai, același an, arendașul telegrafia iar că „locuitorii din nou s-au revoltat... plugurile unele asvirlite, oamenii mei maltratați”. De data aceasta, Lascăr Catargi ia măsuri și mai drastice, dînd satisfacție arendașului ²⁷⁰. Clubul a fost înființat la 8/20 noiembrie 1898, la îndemnul lui Gheorghe Vlădescu, președintele clubului din Vișoara ²⁷¹. Ședințele se țineau în casa lui Nistor P. Calotă. La început, în club s-au înscris doar 48 de săteni, care și-au ales următorul comitet : Ion Stroe președinte, Marin Șt. Mihăilă secretar, Grigore P. Calotă casier, Ctin B. Purcărea, Nistor P. Calotă, Radu Stan Pirvu

²⁵⁷ „Lumea Nouă”, 31 ianuarie 1899.

²⁵⁸ Idem, 31 ianuarie 1899.

²⁵⁹ Idem, 8 martie 1899.

²⁶⁰ Idem, 17 ianuarie 1899.

²⁶¹ Ibidem.

²⁶² „Studii”, loc. cit.

²⁶³ Ibidem.

²⁶⁴ Ibidem.

²⁶⁵ Ibidem.

²⁶⁶ Arh. Statului, Buc., Min. de Interne, Divizia rural-comunală, dosar 2985/1866, f. 132.

²⁶⁷ Ibidem, f. 178.

²⁶⁸ Ibidem, f. 486 și 490.

²⁶⁹ Ibidem, f. 511.

²⁷⁰ Ibidem, f. 520.

²⁷¹ „Lumea Nouă”, 13 noiembrie 1898.

și Ion M. Purcărea membri verficatori ²⁷². La întrunirea din 1/13 decembrie, președintele clubului le vorbește despre unirea și lupta țărănilor, pentru a scăpa de robia boierească. De asemenea despre revendicarea partidului social-democrat, votul universal ²⁷³. La întrunirea din 27 decembrie 1898/8 ianuarie 1899 se strâng cotizațiile pe lunile decembrie și ianuarie. Comitetul clubului scrie gazetei „Lumea Nouă” că nu-i lasă în pace sbirii ciocoilor, altfel clubul ar merge și mai bine. „Credem că ar fi bine să mai veniți pe la noi, spre a ne arăta ce trebuie să facem”, mai scriu țăranii din Peretu ²⁷⁴. În club erau înscrși cca 270 de săteni, adică aproximativ 25% din capii de familie ²⁷⁵. Pe la mijlocul lunii februarie, din Peretu au fost arestați, ca socialiști și conducători ai clubului, învățătorul Petre Stroescu și Ion Stroe, președintele clubului ²⁷⁶. Ambii au stat închiși preventiv vreme de 8 luni de zile, după care, cel dintîi a fost condamnat la 2 luni și jumătate închisoare, iar Ion Stroe la 10 zile ²⁷⁷. Clubul ființa încă și după arestarea acestora ²⁷⁸.

22. *Perii-Rîioși* — Comuna avea, în 1899, 219 locuitori, cu 891 de suflete. Aceștia aveau 400 de hectare de pămînt, iar dr. Paul Petrini avea 211 hectare și Eforia 500 hectare. Clubul s-a înființat, după exemplul celor din satele vecine, la 23 decembrie 1898/4 ianuarie 1899 ²⁷⁹. Cei înscrși își aleg următorul comitet: Bița Mihai, Florea B. Sirbu, Gheorghe Nidelcu, Stan Mihai, Pană S. Mihai, Pană Stancu Micu, Gh. Stan Belega casier, și Ioan Marin secretar. Comitetul cere de la centru registre, stampilă, broșuri și se abonează la „Lumea Nouă”. În același timp se obligă să lupte pentru obținerea votului obștesc. Cu ocazia desființării cluburilor din Perii-Rîioși a fost arestat Gh. Stan Belega, la 14/26 februarie 1899. El a fost înaintat la Turnu Măgurele și închis la cererea arendașului Mihalache Mihăilescu ²⁸⁰. Între cei ținuți închiși preventiv 8 luni s-a aflat și Gheorghe Ștefan Neașu din Perii-Rîioși, care a fost și condamnat la 10 zile închisoare corecțională ²⁸¹.
23. *Ploșca* — În ianuarie 1899 exista club și aci ²⁸². Alte date despre el nu avem.
24. *Rădoești* — La 12 februarie 1899 prefectul Bildirescu anunța ministrului de interne existența clubului din Rădoești ²⁸³.
25. *Săceni* — Prefectul anunță că exista club și în această comună ²⁸⁴.
26. *Scroștelea* — În ianuarie există club și aci ²⁸⁵.
27. *Sfințești* — La fel ca mai sus ²⁸⁶.
28. *Virtoapele de jos* — La fel ²⁸⁷.
29. *Virtoapele de sus* — La fel ²⁸⁸.

²⁷² Idem, 13 decembrie 1898.

²⁷³ Ibidem.

²⁷⁴ „Lumea Nouă”, 3 ianuarie 1899.

²⁷⁵ Ibidem.

²⁷⁶ „Jos reacțiunea”, 21 februarie 1899.

²⁷⁷ „Lumea Nouă”, 19 septembrie 1899.

²⁷⁸ Idem, 21 februarie 1899.

²⁷⁹ Idem, 3 ianuarie 1899.

²⁸⁰ „Lumea Nouă”, 14 martie 1899.

²⁸¹ Idem, 19 septembrie 1899.

²⁸² Idem, 17 ianuarie 1899.

²⁸³ „Studii”, loc. cit.

²⁸⁴ Ibidem.

²⁸⁵ „Lumea Nouă”, 17 ianuarie 1899.

²⁸⁶ Ibidem.

²⁸⁷ Ibidem.

²⁸⁸ „Lumea Nouă”, 17 ianuarie 1899.

Plasa Teleorman

Din cele 33 de comune ale plasei, cluburi existau în 13 (ceea ce reprezintă aproape 40 %), și anume în :

1. *Bîrla* — Existența clubului din Bîrla o cunoaștem din raportul prefectului Bildirescu către ministrul de interne, cu data de 12 februarie 1899²⁸⁹.
2. *Beuca* — La fel ca mai sus²⁹⁰.
3. *Ciobăneștii din Deal* — La fel²⁹¹.
4. *Ciobăneștii din Vale* — La fel²⁹². Existența lui e confirmată încă la începutul lunii ianuarie²⁹³.
5. *Dobrotești* — Clubul e menționat tot de prefect, în raportul său²⁹⁴.
6. *Gârdești* — La fel ca mai sus²⁹⁵. E amintit ca existent și în prima jumătate a lunii ianuarie 1899²⁹⁶.
7. *Necșești* — Clubul e menționat de prefect²⁹⁷.
8. *Slăvești* — Ziarul „Epoca”, din 14 februarie 1899, afirmă că prefectul și sub-prefectul au fost huiduiți și alungați de țăranii din această comună.
9. *Stoborăști* — La fel ca mai sus²⁹⁸.
10. *Tecuci — Calenderu* — La fel²⁹⁹.
11. *Udupu* — În februarie 1899 exista club și aci. Un membru al clubului, Tudor Zugravu, procură un formular de proces-verbal de constituire de club și pentru țăranii din Mozăceni, județul Argeș³⁰⁰.
12. *Urluent* — Existența clubului e menționată în raportul amintit al prefectului Bildirescu³⁰¹.
13. *Zimbreasca* — Nu cunoaștem data înființării clubului de aci și nici amănunte din activitatea sa. Se pare însă că la Zimbreasca a fost un club puternic, căci cu ocazia desființării cluburilor, de aci au fost arestați nu mai puțin de cinci săteni și anume : Constantin Grigorescu, Constantin Opreșcu, Savu Iancu, Florea Barbu și Ion Radu Udrea³⁰². Ultimii patru au stat mai puțin timp închiși, însă cel dintâi a stat 8 luni închis preventiv, iar apoi, în septembrie 1899, a fost comandat la 10 zile închisoare³⁰³.

²⁸⁹ „Studii”, *loc. cit.*

²⁹⁰ Ibidem.

²⁹¹ Ibidem.

²⁹² Ibidem.

²⁹³ „Lumea Nouă”, 17 ianuarie 1899.

²⁹⁴ „Studii”, *loc. cit.*

²⁹⁵ Ibidem.

²⁹⁶ Ibidem.

²⁹⁷ Ibidem.

²⁹⁸ „Studii”, *loc. cit.*

²⁹⁹ Ibidem.

³⁰⁰ Ibidem, p. 144.

³⁰¹ Ibidem.

³⁰² Ibidem.

³⁰³ „Lumea Nouă”, 19 septembrie 1899.

A II-A SESIUNE DE COMUNICĂRI A MUZEULUI DE ISTORIE AL R.S. ROMÂNIA

În zilele de 13—14 decembrie 1974 la Bucureşti s-au desfăşurat lucrările celei de-a doua sesiuni de comunicări ştiinţifice a Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România. În cele două zile de lucru, aproape 150 de muzeografi, cercetători de specialitate, cadre didactice, activiști culturali au susținut circa 120 de comunicări, axate pe problemele îmbunătățirii pe multiple planuri a activității muzeale naționale.

În dimineața zilei de 13 decembrie lucrările sesiunii au început printr-o ședință plenară. După cuvântul de deschidere, rostit de prof. dr. docent Mihnea Gheorghiu, președintele Academiei de științe sociale și politice, în continuare au fost prezentate comunicările: *Muzeul de istorie în lumina documentelor Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român* de prof. dr. Florian Georgescu, directorul Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România: „Retragerea la pădure”, nu „retragerea la munte” de acad. Constantin C. Giurescu; *Date noi arheologice de pe teritoriul Moldovei privitoare la formarea poporului român* de prof. dr. doc. Mircea Petrescu-Dîmbovița, directorul Institutului de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” — Iași; *Concepțiile militare ale lui Nicolae Bălcescu, corolar al acțiunii sale pentru unitatea și independența națiunii române* de general-maior dr. Eugen Bantea, directorul Centrului de Studii și Cercetări de istorie și teorie militară; *Patrimoniul cultural național, factor al conștiinței istorice* de prof. dr. Vasile Drăguț, directorul Direcției Patrimoniului Cultural Național și prof. dr. Radu Florescu, director adjunct în Consiliul Culturii și Educației Socialiste; *Orizonturi și perspective tematice în muzeele de istorie din Republica Socialistă România* de Iulian Antonescu director adjunct al Direcției Așezămintelor culturale din Consiliul Culturii și Educației Socialiste; *Considerații asupra problemei continuității* de conf. dr. Hadrian Daicoviciu, directorul Muzeului de istorie al Transilvaniei, Cluj-Napoca.

În după amiaza aceleiași zile și a doua zi lucrările sesiunii s-au desfășurat în trei mari secțiuni: „Investigația-istorico arheologică, sursa fundamentală de îmbogățire a patrimoniului muzeal”; „Muzeele și omul societății socialiste multilateral dezvoltate” și „Probleme ale evidenței, conservării și restaurării valorilor muzeale”.

În cadrul primei secții, lucrările, dat fiind marea vastitate cronologică și tematică a comunicărilor, s-au desfășurat pe trei subsecții.

În diviziunea A „Procesul formării poporului român — premise” au fost susținute următoarele comunicări: *Contribuții la studiul cupelor „deliene” getice de la Popești de Alexandru Vulpe*, Institutul de Arheologie, București și *Marieta Gheorghită **; *Tezaurul monetar de imitații de tetradrahme descoperit la Turulung jud. Satu Mare de Tiberiu Bader*, Muzeul Județean Satu Mare; *Așezarea dacică de la Ardeu, sfârșitul secolului al II-lea î.e.n.* — de Ion Andrișoiu, Muzeul județean Hunedoara — Deva și Larisa Nemoianu; *Investigații istorico-arheologice asupra căilor navigabile de acces în interiorul vechiului teritoriu geto-dac din Dobrogea de Constantin Scarlat*, Muzeul Marinei Române, Constanța; *Relațiile dintre sarmați și daci liberi de Gheorghe Bichir*, Institutul de Arheologie, București; *Despre îmbrăcăminte populației din provincia Dacia* de Lucia Marinescu; *Considerații asupra religiilor în Oltenia romană* de Constantin C. Petolescu; *Aspecte ale cultului lui Dionysos în Dobrogea, în epoca romană de Alexandra Ștefan*, Institutul de Arheologie — București; *Un cimitir al populației romane din Dacia Inferior-necropola tumulară de la Romula. Rezultate preliminare* de Liviu Petculescu și Valeriu Leahu; *Cîteva considerații referitoare la ceramica din termele de la Micia de Liviu Mărghițan*; *Unele considerații asupra elementului dacic prezentat în repertoriul iconografic al Columnei*

* Autorii care nu au menționea locului de muncă aparțin instituției organizatoare.

traiene de Elena Ionescu, Ruxandra Anastasiu, Persida Birsan, Maria Trache; *Notă asupra tezaurului descoperit la Btrgăuani, jud. Neamț* de Carmen Maria Petolescu; *Un perete lateral de aediculă descoperit la Ulpia Traiana Sarmisegetuza de Constantin Pop*, Muzeul de istorie al Transilvaniei, Cluj-Napoca; *și Adriana Rusu*, Muzeul Județean Hunedoara, Deva; *Cetatea ramandă tîrzie de la Puținei, Jud. Mehedinți* de Mișu Davidescu și Doina Benea, Muzeul Porților de Fier, Drobeta-Tr. Severin; *O amforă cu ulei de măsline din sec. II—III e.n. descoperită la Schela jud. Galați* de Mihai Budiu, Muzeul de istorie Galați; *Necropola birituală dacocarpică de la Săucești, jud. Bacău* de Viorel Căpitanu, Muzeul județean Bacău; *Necropola prefeudală din secolul al IV-lea de la Sultana (com. Mîndăstirea)* de Constantin Isăcescu, Muzeul de istorie Giurgiu și Barbu Ionescu, Muzeul de arheologie Oltenița; *Tezaurul de solique din secolul al IV-lea e.n. descoperit în satul Viespești, com. Sprincenata, jud. Olt* de Constanța Știrbu; *Probleme privind schimbul în cursul epocii neolitice pe teritoriul României de Eugen Comșa*, Institutul de Arheologie—București; *Date noi privind începutul culturii Tei (săpăturile de la Brătești-Bungetu)* de Ion Chicideanu, Muzeul județean Dimbovița; *Două morminte ororomane din regiunea de sud a Moldovei* de Ion T. Dragomir, Muzeul de istorie Galați; *Carul solar antic de la Bujoru jud. Teleorman* de Corneliu Beda, Muzeul de istorie Alexandria; *Ceramica din peștera de la Merești, aflată în colecția Muzeului județean Brașov* de D. Negulici și Mariana Marcu, Muzeul județean Brașov; *Cercetări aerofotografice privind topografia urbană a Histriei de Alexandru Simion Ștefan*, Institutul de Arheologie, București; *A cunoscut antichitatea greco-romană un tratat de arhitectură a lemnului?* de Andrei Pănoiu, Direcția Patrimoniului Cultural Național.

La subsecția B, „Formarea poporului român-cristalizare” — o mare parte din materialele expuse au aparținut etnologilor și arheologilor, fapt notabil, ce evidențiază cooperarea a numeroase discipline în analiza și descifrarea acestui complex proces. Menționăm, pe această linie: *Contribuții privind perioada de trecere la feudalism pe teritoriul județului Brașov* de Mariana Marcu, Muzeul județean Brașov; *Teze și ipoteze privind perioada prefeudală de Liviu Ștefănescu*; *Unele date cu privire la obștea sătească pe teritorii extracarpice în sec. IV. e.n.* de Maria Comșa, Institutul de Arheologie, București; *Așezări din perioada prefeudală și feudală timpurii descoperite în Valea Moștiștei* de Done Șerbănescu, Muzeul de arheologie Oltenița și George Trohani; „Anonymus” și realitățile demografice din Transilvania înainte de pătrunderea maghiarilor (sec. VIII — X) de Ștefan Olteanu; *Un tezaur de monede bizantine din secolul al XI-lea descoperit la Păcutul lui Soare* de Petre Diaconu, Institutul de Arheologie București, *Un monument feudal dobrogean necunoscut (sec. III — XIII)* de Cristian Voiescu, Direcția Patrimoniului Cultural Național; *O formațiune politică românească la nord și sud de munții Făgăraș în secolul al XIII-lea* de Lucian Chițescu; *Știri despre români în opera lui Philippe Mouskes, cronicar francez din secolul al XIII-lea* de Radu Ștefan Ciobanu, Facultatea de istorie, București; *Obiecte de podoabă descoperite la Cetățeni, județul Argeș*, de Anca Păunescu; *Aspecte privind districtele bândărene în secolele XIV — XV de Alexandru Toma Nemoianu*; *Contribuții la genealogia Dragoșizilor* de Mircea Gherman, Muzeul județean Brașov; *Un tip singular al arhitecturii feudale românești: biserica Adormirii Maicii Domnului din Lipova jud. Arad* de Eugenia Greceanu, Direcția Patrimoniului Cultural Național; *Contribuții etnonumismatice la studiul formării poporului român* de Ion I. Drăgoiescu, Institutul de cercetări etnologice și dialectologice; *Meșteșugurile ca formă de reflectare a continuității poporului român* de Radu Maier și Lia Stoica Vasilescu Institutul de cercetări etnologice și dialectologice; *Școala etnografică clujeană, factor activ în cercetarea ființei naționale românești* de Ioan Toșa și Delia Bratu, Muzeul etnografic al Transilvaniei Cluj-Napoca; *Funcția etnoculturală românească a zonelor Valea Jiului, Țara Btrsei și Bistrița Năsăud* de Nicolae Dunăre, Institutul de cercetări etnologice și dialectologice; *Dunărea și apele interioare, factor de unitate și de dezvoltare economică în istoria țărilor române* de Sergiu Columbeanu, Institutul de istorie „N. Iorga”; *Problema formării poporului român oglindită în concepția Școlii Ardelene* de Marcel Hodrănu; *Unele aspecte ale circulației monetare în Moldova în secolul al XVI-lea oglindită în tezaurul de la Buhăieni, jud. Iași* de Paraschiva Stancu; *Valorificarea patrimoniului muzeal-documente din secolul al XVIII-lea intrate în colecțiile Muzeului de Istorie al R. S. România* de Homer Gr. Radu; *Metoda informatică și sistematizarea cercetării picturii medievale românești* de Bogdana Irimie, Direcția Patrimoniului Cultural Național.

În cadrul subsecției C, „Formarea națiunii române. Lupta pentru unitate și independență”, comunicările prezentate au avut un profil variat, abordînd o gamă largă de aspecte. Menționăm în acest sens: *Învățămintul, factor activ în formarea conștiinței naționale în prima jumătate a secolului al XIX-lea* de Maria Ioniță; *Noi exponate intrate în patrimoniul Muzeului de istorie al R. S. România, referitoare la revoluția de la 1848 în Țările române* de Lucia Bielț; *Propaganda*

revoluționară prin comisari—realizarea importantă a guvernării revoluționare de la 1848 în Țara Românească de Paraschiv Marcu; Alexandrina Magheru Haralamb, figură reprezentativă din epoca luptei pentru unitate și independență națională de Elena Pălăncăanu; Date noi cu privire la atitudinea unionistă a părcălabului ținutului Covurlui, Al. I. Cuza, de Dan Rîpă Buiciu și Nicolae Vasilescu-Capsali, Muzeul de Istorie Galați; Informații inedite despre mișcarea unionistă Gălățeană de Paul Păltănea, Biblioteca orașenească-Galați; Cu privire la legislația elaborată de Comisia centrală de la Focșani și locul ei în consolidarea statului de Radu Coroamă; Decorații străine conferite domnitorului Unirii, Al. I. Cuza de Cornelia Apostol; Participarea lui Ioan Azente Sever la mișcarea națională a românilor din Transilvania în perioada regimului liberal 1860—1865 de Adrian Pascu, Liceul din Urziceni; Vitejia armatei române în războiul din 1877—1878 reflectată în creații inedite ale pictorului Oscar Obedeanu de Mircea Dumitriu; Aspecte inedite ale activității Consiliului Național Român cercual Baia Mare (noiembrie 1918—februarie 1919) de Mihoc Blaga, Muzeul Județean Maramureș; Relațiile dintre Aurel Vlaicu și Ministerul de Război în anii 1912—1913 de col. Paul Baltagi, Centrul de cercetări de istorie și teorie militară; Despre o parte mai puțin cercetată a patrimoniului cultural-artistic: felinarele secolului al XIX-lea de Tereza Sinigalia și Liviu Rotman, Direcția Patrimoniului Cultural Național.

Un număr important de comunicări au fost prezentate și în cadrul temelor: *Muzeele și omul societății socialiste și Probleme pe conservare, restaurare și evidență a patrimoniului muzeal*. Participanții au putut vizita laboratoarele de restaurare ale muzeului, au vizionat un prototip de expoziție volantă și au participat, în după amiaza zilei de 14 decembrie la dezbaterile pe tema „Locul și rolul muzeografului în societatea socialistă”.

Cuvîntul de încheiere al sesiunii științifice de comunicări a fost rostit de prof. dr. Florian Georgescu, directorul instituției organizatoare. În încheierea lucrărilor, participanții la sesiune au adresat o telegramă Comitetului Central al Partidului Comunist Român, tovarășului Nicolae Ceaușescu, prin care își exprimă adevăratele lor deplină față de hotărârile Congresului al XI-lea, hotărîrea de a ridica pe o treaptă superioară întreaga lor activitate de cercetare și valorificare științifică a patrimoniului muzeesc, a muncii cultural-educative, ideologice și de propagandă în pregătirea tinerelor generații pentru viață, în educarea lor în spiritul patriotismului socialist, al internaționalismului proletar.

M. Stroia

CĂLĂTORIE DE DOCUMENTARE ÎN R.P. POLONĂ

În perioada 25 sept. — 24 noiembrie 1974 am întreprins o călătorie de documentare în R.P. Polonă în cadrul schimburilor culturale între Academia de științe sociale și politice a R.S.R. și Academia Polonă de Științe. Conform cu programul deplasării am avut posibilitatea să lucrez pentru tema „Relații moldo-polono-lituanieni până la jumătatea secolului al XV-lea” în bibliotecile și instituțiile de cercetare istorică din orașele Varșovia, Cracovia și Wrocław. Am urmărit în această călătorie în primul rînd bibliografia polonă, apoi cea rusă și ucraineană și izvoare editate referitoare la tema mai sus amintită, și numai titluri inexistente în bibliotecile noastre. Un alt obiectiv al acestei prime călătorii în Polonia l-a constituit aprofundarea cunoștințelor de limbă polonă.

În capitala polonă, unde am petrecut primele trei săptămîni, am lucrat la Biblioteca Universității din Varșovia și la bibliotecile Institutului și a Facultății de istorie și am putut să intru în contact cu istoricii dr. Zdzisław Spieralski, care se dedică și studiului relațiilor româno-polone precum și dr. Stella-Maria Szacherska, dr. Irena Sulkowska-Kuraś, dr. St. Kuraś, cărora le datorez unele indicații bibliografice.

Cea mai mare parte a deplasării am stat la Cracovia, unde în Biblioteca Jagielloniană am găsit cel mai mult material bibliografic. În unele cazuri fișierul bibliografic și analitic al temei a putut fi completat cu titluri noi de studii la Biblioteca Czartoryski și biblioteca Institutului de documentare istorică al Academiei (la care se elaborează Bibliografiile istorice anuale ale Poloniei și utilul Dicționar biografic polon). Mi s-a creat posibilitatea să intru în legătură cu prof. Emanuel Rostworowski, directorul Institutului, iar la Universitatea Jagielloniană cu prof. medievalist Józef Garbacz, căruia îi sînt recunoscător pentru câteva îndrumări folositoare.

Ultima săptămână a documentării am petrecut-o la Wrocław. Aici am studiat la Biblioteca Ossolineum, am vizitat Cabinetul de elaborare a Atlasului istoric al Poloniei (Wrocław-ul pregătește doar sec. XVIII) și am fost primit de prof. Roman Heck de la Universitatea din Wrocław.

Reflectând asupra rezultatelor celor două luni de documentare în bibliotecile polone, am putut constata deosebita lor utilitate atât imediată cât și de perspectivă, ținând seama de preocupările mele de specializare în istoria slavilor apuseni și a relațiilor lor cu țările române în evul mediu.

Folositoare pentru studiul relațiilor româno-polono-lituaniene în secolul al XIV-lea și al XV-lea va fi bibliografia polonă, rusă și ucraineană, inexistentă în bibliotecile noastre, parcursă și fișată în timpul deplasării și cuprinzând studii, monografii sau articole din reviste de specialitate. Foarte multe, unele chiar vechi, nu au fost utilizate de autorii studiilor românești, privind relațiile țărilor române cu Polonia. Lucrarea lui C. Racoviță, *Începuturile suzeranității polone asupra Moldovei (1387—1432)*, Revista istorică română, X, 1940, dealtfel foarte bine elaborată, nu citează mai multe titluri importante din bibliografia polonă a problemei. Aș menționa de exemplu cunoscuta monografie a lui L. Kolankowski, *Dziesię Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów* (Istoria Marelui cnezat al Lituaniei în timpul Jagiellonilor) tom. I, Varșovia 1930 și cazul nu este unic. Din această depistare referitoare la perioada cea mai veche a relațiilor româno-polone au rezultat un șir de materiale, care înlesnesc înțelegerea istoriei Moldovei în perioada dominației angevine în Polonia (de exemplu intrarea familiei Korjato-viç din Podolia în vasalitatea lui Ludovic de Anjou în 1377, fapt care permite reinterpretarea istoriei Moldovei în această vreme) și a dinastiei jagielloniene (atitudinea domnilor Moldovei față de conflictul polono-lituanian în deceniul patru al veacului al XV-lea: Alexandru cel Bun și urmașii lui). Am parcurs de asemenea și periodicele de specialitate sau numere de periodice polone sau în alte limbi, care lipsesc din bibliotecile noastre. Unele monografii mari, indispensabile pentru tema amintită și pe care în cele două luni nu am reușit să le parcurg în întregime, vor fi împrumutate din Polonia.

Informația bibliografică dobândită în această deplasare va fi fructificată în contribuții sau studii viitoare.

În încheiere se poate aprecia, că deplasarea pentru documentare realizată în condiții bune și-a atins țelurile, prilejuind o rodnică și utilă acumulare de informații și un sensibil câștig de experiență pentru cercetătorul mai tânăr.

Ján Sýkora

CRONICA

În zilele de 21—22 decembrie 1974, la Pitești a avut loc o sesiune anuală de comunicări științifice, desfășurată sub egida Comitetului pentru cultură și educație socialistă al jud. Argeș și a Muzeului județean Argeș.

În ședința plenară, ce a avut loc în dimineața zilei de 21 decembrie 1974, au luat cuvântul Alexandru Popescu, președintele Comitetului județean Argeș pentru cultură și educație socialistă (*Rolul muzeului în lumina directivelor celui de al XI-lea Congres al P.C.R.*); Vasile Iacob, instructor în Consiliul Culturii și Educației socialiste (*Cuvânt de salut lucrărilor sesiunii*); prof. Radu Stancu, directorul Muzeului județean Argeș (*Muzeul Pitești, retrospectivă asupra activității Muzeului la 30 de ani de la eliberare*), prof. dr. doc. Radu Vulpe, membru al Academiei de Științe Sociale și Politice (*Argeșul — leagăn străvechi de civilizație*).

În continuare lucrările sesiunii s-au desfășurat pe mai multe secțiuni: „Istorie”; „Științele naturii”, „Muzeografie”.

Menționăm în continuare din comunicările prezentate în cadrul secției de Istorie: *Rezultatele săpăturilor arheologice efectuate de Muzeul Pitești în etapa 1973—1974* de Eugenia Popescu, Muzeul județean Argeș; *Semnificațiile istorice ale îngropării unor tezaure de podoabe și monede în Dacia, sec. I î.e.n. — sec. I e.n., cu referiri speciale la tezaurele din Argeș*, de Vasile Dupoi, Universitatea din București; *Termele romane de la Voinești-Muscel* de Marin Bădescu, Școala generală Voinești-Muscel; *Semnificația tezaurului numismatic de la Carol Robert de Anjou și Ludovic I, descoperit la Curtea de Argeș*, de Nicolae Moisescu, directorul Muzeului Curtea de Argeș; *Probleme de structură ale orașului medieval Curtea de Argeș*, de dr. Pavel Cihaia, Institutul de istoria artei—București; *Exegeză asupra formării orașului Cîmpulung la 675 de ani de existență documentară* de Flaminio Mârțu, Muzeul Cîmpulung; *Un*

nou punct de vedere în discuția asupra textului „Povestiri despre Dracula votevod” de Ștefan Andreescu, Institutul de istorie „N. Iorga”, București; *Un piteștean, bursier la Universitățile din străinătate în prima jumătate a sec. XIX*, de lector dr. Florea Stănculescu, Institutul central de perfecționare a personalului didactic; *Corespondență inedită a pictorului Tatarescu cu Ștefan Goleșcu și C. D. Aricescu* de Nicolae Vasilescu-Capsali; *Orașul Pitești în cartografia europeană medievală* de dr. Constantin Șerban, Institutul de istorie „N. Iorga”; *Aspecte din activitatea politică a lui Dimitrie Brătianu în emigrație* de lector univ. Ioan Șendrulescu, Universitatea București; *Argeșul în opera lui N. Iorga* de prof. dr. docent Barbu Theodorescu; *Învățământul primar la Pitești și Curtea de Argeș între anii 1848—1864* de lector dr. Constantin Dumitrescu, Institutul pedagogic Pitești; *Despre activitatea secțiilor Argeș și Mușcel ale Ligii pentru unitatea culturală a românilor în perioada memorandumului* de Theodor Mavrodin, Muzeul Județean Argeș; *Activitatea politică a lui C. Dobrescu — Argeș* de lector univ. Ioan Scurtu, Universitatea București.

În ziua de 23 decembrie 1974 la Cluj-Napoca a avut loc un simpozion prilejuit de împlinirea a 400 de ani de la moartea lui Gaspar Heltai, cunoscut umanist transilvănean, primul fondator al unei tipografii la Cluj.

Despre activitatea și semnificația social-culturală a acestei personalități a culturii noastre medievale au vorbit acad. Ștefan Peterfi, președintele Consiliului Oamenilor Muncii de naționalitate maghiară și acad. Ștefan Pascu, rectorul Universității „Babeș-Bolyai”.

În ziua de 14 decembrie 1974, în fața Comisiei de doctorat a Facultății de istorie a „Universității Al. I. Cuza” din Iași a avut loc susținerea publică a tezei de doctorat *Relațiile româno-belgiene în secolul al XIX-lea* elaborată de Aurel Filimon.

Lucrarea este compusă din următoarele capitole: cap. I, „Înființarea agenției consulare belgiene în Principate”; cap. II, „Relațiile româno-belgiene între 1859 și 1878”; cap. III, „Relațiile României cu Belgia după proclamarea independenței”.

În afară de capitolele menționate lucrarea mai cuprinde „Concluzii” și „Bibliografie”.

Comisia de doctorat a fost formată din: prof. univ. dr. Ilie Grămadă, decan al Facultății de istorie și filozofie — președinte; prof. univ. dr. Aurel Loghin — conducător științific; prof. dr. Dumitru Almaș, prof. dr. Janeta Benditer, prof. dr. Gheorghe Platon — membri.

Comisia de doctorat a hotărât în unanimitate să acorde lui Aurel Filimon titlul științific de *doctor în istorie*.

GH. I. IONIȚĂ, A. SIMION, *Clasa muncitoare — forța socială fundamentală a mișcării antifasciste din România*, București, Edit. politică, 1974, 184 p.

Lucrarea realizată de Gh. I. Ioniță și Aurică Simion este un studiu consistent și dens, asupra unei perioade de maximă importanță din istoria contemporană a țării noastre, în care este expusă poziția celei mai înaintate clase sociale față de fascism, raportată la evoluția principalelor evenimente politice interne și internaționale petrecute în deceniul al patrulea și prima jumătate a deceniului al cincilea al secolului al XX-lea.

Ieșită de sub pana a doi cunoscuți specialiști în probleme de istoria contemporană a României, cartea este menită să completeze informația dar mai ales să aducă importante precizări asupra unor teze, emise în parte și de alți istorici, referitoare la perioada respectivă, fiind un excelent exemplu de analiză și interpretare marxist-leninistă a rolului clasei muncitoare în determinarea evenimentelor social-politice ale României. Nimic nu ni se pare mai îndreptățit decât acest elogiu sincer și entuziast adus eroicei și nobilei noastre clase muncitoare de către cei doi autori Gh. I. Ioniță și A. Simion, care, și-au pus tot talentul în a demonstra, pe baza faptelor, semnificația politică a unor evenimente și mai ales rolul jucat de Partidul Comunist Român în determinarea lor. Din toate filele cărții respiră prezența permanentă, în mijlocul problemelor, a Partidului Comunist Român, a ideilor sale, care au însuflețit și mobilizat masele de oameni ai muncii la lupta hotărâtă împotriva pericolului fascist și a fascismului. Cartea este astfel structurată, încât dă o imagine unitară și de ansamblu asupra problemelor tratate, ele înlănțuindu-se în mod logic, de la un capitol la altul, evenimentele fiind surprinse în dinamica lor, cu toate consecințele pozitive sau negative, fiind și din acest punct de vedere un exemplu de tratare științifică, în lumina materialismului istoric, a faptelor petrecute atît pe scena vieții politice interne românești, cît și cu cele ce au avut loc pe planul mai larg, al vieții politice internaționale,

cu care uneori au fost în strînsă interdependență.

Cu toate că, în ultimii ani se remarcă în mod vădit tendința istoricilor români de a-și îndrepta tot mai mult atenția spre cercetarea problemelor de istorie contemporană națională și universală, totuși se simte încă, în mod pregnant, necesitatea elaborării de monografii pe probleme, așa cum avem exemplul cărții de față, redactarea unor studii de sinteză, care să poată ușura tragerea unor concluzii cît mai reale asupra întregii perioade și care să fie pe înțelesul și la îndemîna oricui.

Este desigur, deosebit de plăcut pentru istoricul de azi, să prezinte o carte dedicată în întregime clasei muncitoare, purtătoarea celor mai revoluționare tradiții ale poporului nostru, făuritoarea istoriei contemporane a patriei, cea care a fost în stare să sfarme „orînduirea cea crudă și nedreaptă”, și să înfăptuiască visul de aur al omenirii pe pămîntul milenar al României. Cei care au cunoscut în mod direct glorioasa noastră clasă muncitoare în anii grei ai războiului, nu pot să nu-și amintească cu respect și venerație de aportul strălucit și determinant adus de ea în lupta antifascistă, în înfăptuirea insurrecției naționale armate din august 1944. Un astfel de elogiu, pe deplin meritat, îl aduc și autorii acestei monografii.

Pentru a rămîne cît mai fideli textului și pentru a nu rupe firul expunerii, vom căuta să prezentăm fiecare capitol în parte, subliniind, acolo unde este cazul, și considerentele de ordin general asupra lucrării.

După o scurtă prefață, în care autorii fac o prezentare succintă a rolului istoric al clasei muncitoare în diferite etape ale perioadei moderne și contemporane a țării noastre, prezentare deosebit de utilă în introducerea cititorului în atmosfera evenimentelor politice din deceniul al patrulea, se trece la tratarea frontală a subiectului, arătîndu-se de la început intenția de a arăta pe larg „influența hotărîtoare pe care munci-

torimea a avut-o asupra celorlalte clase și păături sociale interesate dintr-un motiv sau altul să se integreze în șuvoiul necurmat al mișcării antifasciste" (p. 14) și rolul clasei muncitoare, care, prin puterea propriului ei exemplu, a „reprezentat în permanență și factorul social fundamental, coloana vertebrală a întregii mișcări antifasciste din România" (p. 14). De fapt, aceasta este esența problematicei pusă în discuție, care, pe parcursul cărții, va fi bine fundamentată prin citarea a numeroase documente și fapte deosebit de elocvente.

Capitolul I, intitulat sugestiv, „*Antifascismul — constantă a activității revoluționare a clasei muncitoare din România*” conține câteva teze foarte interesante, ce întăresc concluzia, potrivit căreia „abia în deceniul al patrulea putea fi vorba în România de un evident pericol fascist" (p. 16), unde se dau și unele date despre izvorul grupărilor fasciste din țara noastră și componența socială a acestora.

În capitolul al II-lea, *Sub semnul luptei active pentru făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare din România*, sînt expuse cele mai semnificative documente elaborate de Partidul Comunist Român privind unitatea de acțiune a clasei muncitoare, coalizarea tuturor forțelor patriotice într-un larg front popular antifascist avînd la bază Frontul unic muncitoresc. În acest sens sînt citate numeroase acțiuni concrete, organizate din inițiativa P.C.R., cum ar fi chemările adresate P.S.D. și P.S.U., tuturor muncitorilor indiferent de apartenența la partide, în vederea realizării Frontului unic muncitoresc, păstrarea unității mișcării sindicale, exemplul cel mai expresiv fiind Congresul Uniunii sindicatelor ceferiste de la Brașov din 26 și 27 iulie 1936, la care un rol de seamă în pregătirea lui a fost adus de Ilie Pintilie, pe atunci secretar al C.C. al P.C.R., precum și activitatea neobosită a Partidului în conducerea grevelor și demonstrațiilor muncitorești, în îndrumarea organizațiilor de masă legale. Ni se pare a fi deosebit de utilă semnalarea tezei, susținută de autori, potrivit căreia „experiența partidului comunist dobîndită prin crearea, conducerea și îndrumarea sau influențarea organizațiilor de masă legale a constituit unul dintre elementele principale ale experienței cu care mișcarea revoluționară din România a contribuit în perioada interbelică la îmbogățirea tezaurului mișcării comuniste internaționale cu privire la realizarea unui larg front de luptă împotriva exploatării capitaliste, a fascismului, pentru democrație și pace" (p. 33). De asemenea, pe bună dreptate, este acordat un spațiu ceva mai larg Congresului Uniunii sindicatelor ceferiste de la Brașov și poziției lui

Ilie Pintilie pentru apărarea unității sindicale, deoarece el a constituit unul din succesele de seamă pe linia înfăptuirii unității de acțiune a clasei muncitoare, al activității depuse de P.C.R. sub lozincă „unitate mai presus de orice alte considerente". Este unul din capitolele cele mai bogate în exemple, din care reiese în mod pregnant participarea activă a muncitorimii la toate acțiunile de luptă împotriva exploatării capitaliste și al primejdiei fasciste, pentru democrație, independență națională și pace.

Capitolul al III-lea, *În puternice demonstrații de stradă — riposte viguroase fascismului*, este dedicat în întregime acestei forme eficiente de luptă și de mobilizare a unor mase largi populare sub lozincile P.C.R. Autorii scriu că „Alături de celelalte forme ale luptei antifasciste a clasei noastre muncitoare, un loc dintre cele mai importante a ocupat continuu organizarea unor ample manifestații și demonstrații de stradă. Adeseori aceste acțiuni aveau loc în continuarea unor mari întruniri muncitorești convocate fie la sediile organizațiilor revoluționare, fie în unele săli devenite tradiționale pentru desfășurarea unor asemenea manifestații" (p. 45). Această subliniere se înscrie și ea ca o contribuție la elucidarea complexelor probleme ale luptei antifasciste din deceniul al IV-lea, cu formele ei specifice de manifestare. Faptul că autorii se opresc și asupra acestei forme, scoțînd în evidență eficacitatea ei, demonstrează o bună cunoaștere a perioadei respective, o vastă documentare și, mai ales, un spirit critic ascuțit în aprecierea și interpretarea științifică, marxist-leninistă a evenimentelor. Foarte bine este clarificată problema participării maselor populare la marea demonstrație convocată de P.N.Ț. la 31 mai 1936, care, la chemarea P.C.R., a fost transformată într-o puternică demonstrație antifascistă. Semnificațiile politice ale demonstrațiilor de stradă, în special a celor din mai 1936 și decembrie 1937, a întrunirilor muncitorești din 1 mai 1939, sau a marilor demonstrații antifasciste din august — septembrie 1940, sînt bine reliefate în contextul general al politicii interne și externe a României, a sarcinilor proletariatului român privind lupta împotriva exploatării capitaliste, împletită cu apărarea integrității teritoriale, a independenței și suveranității patriei, împotriva fascismului și a pericolului de război.

Capitolul al IV-lea, *Internaționalismul antifascist al muncitorimii din România*, deși este frumos scris, antrenant și cu multe date interesante, ni se pare incomplet, deoarece lasă o perioadă destul de mare (martie 1939 — septembrie 1940) neacoperită, un gol ce se cere neapărat completat la o viitoare ediție. Se știe că și această perioadă a fost bogată în manifestații internaționaliste ale

poporului nostru, amintind în acest sens acțiunile de solidaritate cu poporul albanez în fața agresiunii Italiei fasciste de la 7 aprilie 1939, și mai ales sprijinirea poporului polonez în urma atacului perfid al Germaniei hitleriste de la 1 septembrie 1939. Capitolul este bine încheiat, subliniindu-se internaționalismul militant și activ al clasei noastre muncitoare încă din primul moment al afirmării ei pe arena istoriei, că el a cunoscut o etapă distinctă în perioada luptei antifasciste, fiind concludent ilustrat cu fapte și acțiuni ce pornesc din anii premergători instaurării fascismului în Italia, cu cele legate de solidaritatea față de răscoala antifascistă a poporului bulgar din septembrie 1923, campania de solidaritate cu Ernst Thälmann sau cu insurecțiile antifasciste din Austria și Spania, cu poporul etiopian sau cu cel cehoslovac în urma agresiunilor fascismului etc., dar pentru că se oprește la solidaritatea cu poporul cehoslovac, după care în mod brusc se trece la capitolul următor, crează senzația că este neterminat. Credem că aici ar fi trebuit amintită și poziția Cominternului față de partidul nostru și de acțiunile lui din această perioadă, situația României în preajma declanșării celui de-al doilea război mondial.

Capitolul al V-lea, *Sub teroarea fascistă*, redă în profunzime caracterul regimului militar-fascist instaurat în septembrie 1940, cu cortegiul lui de suferințe aduse poporului român, represiunile la care erau supuși muncitorii atât sub regimul dictaturii lui Antonescu, cât și cei aflați în partea de nord a Transilvaniei aflată în mod vremelnic sub ocupația fasciștilor hortiști. Acest fel de a trata problemele, în mod unitar, pe scara întregii țări, ni se pare foarte logic și coerent, iar concluzia capitolului semnificativă: „În ciuda prigoanei desfășurate de autoritățile fasciste, comuniștii, cei mai dirși și devotați luptători pentru interesele vitale ale poporului, desfășurau o intensă muncă politică pe întregul teritoriu al țării pentru lămurirea maselor asupra caracterului fascist al regimurilor patronate de Ion Antonescu și Horthy Micloș, a consecințelor nefaste pentru popoarele român și ungar ale subordonării celor două țări Germaniei hitleriste și ale participării la războiul declanșat de aceasta împotriva Uniunii Sovietice, mobilizând oamenii muncii la luptă unită pentru eliberarea patriei de sub dominația fascismului” (p. 112).

Capitolul al VI-lea, *Partidul de avangardă al clasei muncitoare — inițiatorul, organizatorul și conducătorul mișcării de rezistență antifascistă*, se înscrie pe aceeași linie de reliefare a rolului glorios al Partidului Comunist Român, singurul partid politic care a luat de la început atitudine împotriva instaurării

dictaturii fasciste, situându-se tot timpul în fruntea acțiunilor de salvare a statului și a ființei naționale a poporului român, militant activ pentru unitatea de acțiune a celor două partide muncitorești — P.C.R. și P.S.D., pentru crearea Frontului Național Antifascist al întregului popor. Deși foarte scurt, ca întindere pe număr de pagini, acest capitol reușește să cuprindă documentele mai însemnate elaborate de partidul nostru în perioada războiului, să conțină știri prețioase și despre acțiunile inițiate de comuniștii ce activau în partea de nord a Transilvaniei, organizați în Comitetul național revoluționar român, constituit la Cluj încă din septembrie 1940, transformat apoi în organizația Uniunea național-revoluționară a românilor din partea de nord a Transilvaniei.

Foarte interesant este și capitolul al VII-lea, *Forme de manifestare a mișcării de rezistență antifascistă a clasei muncitoare*, care pornește, în mod gradat, de la greve pînă la organizarea grupelor de partizani, să descrie toată gama de forme ale rezistenței opusă de poporul român împotriva ocupanților fasciști și a guvernului Antonescu. Sînt astfel amintite grevele de pe teritoriul de nord al Transilvaniei, greva generală a muncitorilor minieri din Valea Jiului din 15 aprilie — 5 mai 1941, sabotarea producției de război la Uzinele de fier Reșița, la Uzina de armament „Concordia” — Ploiești, formarea unor grupe de partizani în regiunile Banat, Brașov, Maramureș și Suceava, grupele de partizani formate pe teritoriul Uniunii Sovietice parașutate în Valea Prahovei, Delta Dunării, Munții Vrancei pentru a strînge și furniza informații comandamentului sovietic sau să organizeze diferite acțiuni de sabotaj, apoi antifasciștii români ce au luptat în rezistența franceză, în detașamentele de partizani din U.R.S.S., Cehoslovacia, Iugoslavia, la împotrivirea țăranilor față de prescripții și rechiziții, ale intelectualilor, etc.

Capitolul al VIII-lea, *Unitatea proletară — catalizator în făurirea alianțelor antifasciste*, este de fapt o continuare a expunerii programului de acțiune al Partidului Comunist Român pentru unitatea de acțiune a clasei muncitoare și făurirea Frontului național antihitlerist. Crearea unui nou capitol, separat, se justifică prin faptul că majoritatea documentelor și materialelor prezentate se referă în mod special la contactele cu conducătorii partidelor național-țăranesc și național-liberal, fiind foarte clar explicată atitudinea pe care au avut-o cele două partide burgheze față de încheierea coaliției Blocului național democratic. În acest penultim capitol se aduc mai multe precizări interesante și asupra acțiunilor pregătitoare pentru declanșarea insurecției naționale antifasciste.

Ultimul capitol, al IX-lea, *Clasa muncitoare și partidele muncitorești în zilele insurecției din august 1944 și ale războiului anti-hitlerist*, finalizează în mod fericit acțiunea acestei interesante lucrări, deoarece scoate în evidență forța de mobilizare a partidului de avangardă al clasei muncitoare în toate împrejurările. Însufleștiți de lozina P.C.R. „Totul pentru front, totul pentru victorie!”, muncitorii au trecut cu entuziasm la refacerea uzinelor și fabricilor, la reconstrucția țării distrusă de război și la susținerea, cu toate forțele, a frontului antihitlerist, pentru zdrobirea totală a fascismului.

Cei doi autori, istoricii Gh.-I. Ioniță și A. Simion, subliniază în încheierea cărții că: „Punând în valoare întreaga-i experiență și capacitate revoluționară de luptă, clasa noastră muncitoare, înconjurată și susținută cu căldură de celelalte clase și pături ale societății românești, pornea în acele momente pe un drum istoric — drumul revoluției și construcției socialiste — ale cărui

roade le-am folosit și le folosim tot mai eficient în actuala etapă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate pe pământul României și a trecerii treptate spre comunism” (p. 182).

Cartea este interesantă prin bogăția materialului faptic prezentat, interpretat cu competență științifică, căldură și dăruire, dar este deosebit de utilă tinerei generații, educării ei în spiritul dragostei și respectului pentru minunatele tradiții de luptă revoluționară ale glorioasei noastre clase muncitoare în frunte cu partidul ei de avangardă. În același timp trebuie să remarcăm și meritul Editurii politice, care se orientează cu tot mai multă insistență spre abordarea cu curaj a unor teme mai puțin dezbătute în istoriografia noastră, așa cum este cazul și lucrării de față, ceea ce ne îndreptățește să așteptăm cu interes și alte lucrări de istorie contemporană.

Gelcu Maksulovici

ILIE SEFTIUC, IULIAN CÂRȚÂNĂ, *România și problema strîmtorilor*, București, Editura științifică, 1974, 429 p.

Strîmtorile Mării Negre, prin poziția lor geografică, care determină anumite interese economice și strategice, au constituit o preocupare permanentă de lungă durată, nu numai pentru guvernele statelor riverane, ci și pentru alte state. Problema regimului strîmtorilor a cunoscut o fază nouă, mai dinamică, după primul război mondial. Este chiar perioada în care România, mai mult ca înainte, a participat activ la negocierile internaționale menite a fixa regimul strîmtorilor.

Volumul lui Ilie Seftiuc și Iulian Cârțână, în ciuda titlului, credem noi prea general, analizează de pe pozițiile învățăturii marxist-leniniste despre lume și viață, poziția statului român în problema strîmtorilor în perioada interbelică, mai precis în anii 1919—1936.

Capitolul I al lucrării, pornind de la analiza intereselor românești, subliniază atitudinea adoptată de guvernul țării în chestiunea strîmtorilor în anii primului război mondial. Subliniind interesele economice, lezate de închiderea Bosforului și Dardanelor în octombrie 1914 odată cu intrarea Turciei în război, ca și cele strategice, afectate în egală măsură de decizia turcă prin suprimarea uneia căi sigure de aprovizionare cu echipament militar și armament, autorii subliniază ponderea problemei strîmtorilor în hotărîrea guvernului român de a intra în conflictul mondial.

Analiza poziției României, în problema care ne interesează, în anii primului război mondial a permis celor doi istorici a evidenția preocupările constante și serioase ale cercurilor oficiale dar și ale opiniei publice. Date fiind consecințele negative, pe diversele planuri, ale închiderii strîmtorilor, diplomația românească s-a pronunțat pentru internaționalizare și garantarea acestora. În același timp autorii au reușit a preciza principiile elaborate în această fază și care vor sta la baza politicii din etapa postbelică. Totodată, aceeași analiză a permis conturarea intereselor permanente ale țării.

După 1918 problema strîmtorilor a intrat într-o nouă fază de evoluție care se va încheia, în 1936, cu elaborarea regimului și astăzi în vigoare, al Bosforului și Dardanelor. Trei mari etape sînt caracteristice fazei interbelice: prima este aceea a anilor 1919—1923 cînd evenimentele au evoluat de la soluțiile preconizate de Tratatul de la Sévres la cele ale Convenției de la Lausanne; a doua, a anilor 1924—1936 în care problema trece pe planul secundar la preocupărilor diplomatice și în care carențele Acordului de la Lausanne orientează procesul de revizuire spre o nouă reglementare realizată în cea de-a treia etapă, după 1936, prin Conferința de la Montreaux.

În perioada 1919—1922 (capitolul II) problema regimului strîmtorilor a fost în

atenția marilor puteri cu ocazia Conferinței de la Londra ((februarie 1920) și a Conferinței de la San-Remo (aprilie 1920) cu care ocazii au fost puse bazele tratatului de pace cu Turcia, semnat la Sévres la 10 august 1920. Regimul instituit străimitorilor prin acest tratat a însemnat o lezare a independenței și suveranității teritoriale a Turciei.

Diplomația românească, în această etapă, a preconizat internaționalizarea și demilitarizarea străimitorilor precum și crearea unei comisii internaționale a străimitorilor care să includă toate statele interesate și să acționeze pe baza principiului egalității în drepturi a membrilor. Analizând atitudinea adoptată, autorii realizează încadrarea ei, în mod organic, în ansamblul politicii externe a României. Este un fapt remarcabil deoarece numai în acest context poate fi apreciată ponderea reală a problemei.

Regimul instituit străimitorilor prin Tratatul de la Sévres a fost nefavorabil intereselor românești, de unde și adeviziunea la ideea unei conferințe internaționale, care în noua conjunctură să elaboreze un alt tratat de pace cu Turcia și deci un nou regim pentru Bosfor și Dardanele.

Convocată în condițiile victoriei luptei pentru independență națională a poporului turc, Conferința de la Lausanne, prezentată pe larg în capitolul III al volumului, a stabilit un nou statut internațional nu numai străimitorilor, ci și Turciei. Concluzia autorilor, după analiza minuțioasă a lucrărilor, este că România nu a avut și nici nu ar fi putut avea un rol important în negocierile și deciziile de la Lausanne dat fiind locul pe care-l ocupa în relațiile internaționale și semnificația problemelor abordate. Cu toate acestea, diplomația română a apărut, în problema străimitorilor, interesele țării dar și ale celorlalte state riverane.

Pornind de la aprecierea justă a conjuncturii internaționale și de la interesele naționale, poziția românească la Lausanne a fost în fapt, susțin cei doi istorici, o raliere la teza occidentală în chestiunea în cauză. A avut loc, mai precis, o suprapunere între punctele de vedere românesc și cel al marilor puteri în ceea ce privea principiile și prevederile noului regim. Desigur că această suprapunere nu a fost decât parțială dat fiind interesele diferite care animau cele două părți: România era preocupată de asigurarea unor condiții optime de utilizare a străimitorilor, pe când marile puteri urmăreau a obține noi posibilități de imixtiune în treburile interne ale statelor din bazinul Mării Negre, și în special în cele ale puterii sovietice.

Convenția de la Lausanne (24 iulie 1923) a fost un compromis între teza sovietică și cea britanică în problema străimitorilor și

în final nu a mulțumit complet pe semnătari. Atât U.R.S.S. cât și Turcia vedeau în noul regim lipsuri care afectau securitatea lor națională. Este de subliniat faptul că interesele României nu au fost afectate, de unde și aprecierea autorilor că Lausanne a fost un succes diplomatic pentru români.

Carențele noului regim al Bosforului și Dardanelelor nu au întârziat să se manifeste în anii care au urmat adoptării. Lipsurile au fost și mai mult evidențiate de mutațiile care au avut loc în viața internațională și în special de ascensiunea și instaurarea la putere a nazismului. În condițiile în care toate statele și-au intensificat preocupările pentru întărirea securității naționale, Turcia și-a manifestat tot mai deschis nemulțumirile pentru regimul străimitorilor, care o defavoriza în special în timp de război. Capitolul IV al lucrării trece în revistă evenimentele din anii 1924—1936 care au dus la adoptarea unui nou regim.

Apropierea realizată între statele balcanice, încununată cu realizarea Înțelegerii Balcanice, a fost un factor important în sprijinul acordat de diplomația română cererii turce de revizuire. Acest sprijin a fost vizibil și în activitatea delegațiilor români în cadrul Comisiei Internaționale a Străimitorilor. În cadrul acestui organism reprezentanții României și-au adus contribuția la adoptarea unor măsuri preconizate de Turcia pentru ameliorarea clauzelor Convenției de la Lausanne. În acest sens delegații români au acționat nu numai pe baza instrucțiunilor primite de la București ci și ținând seama de atitudinea celorlalte state.

În fapt, Turcia se împacă greu cu existența pe teritoriul său a unui organism internațional care putea încerca să se amestece în treburile sale interne. Această preocupare, adăugată la cele pentru securitatea națională, a dus la intensificarea eforturilor diplomației turce pentru revizuirea regimului străimitorilor. Condițiile internaționale noi au ilustrat depășirea regimului adoptat la Lausanne și au dus în final, la convocarea unei conferințe internaționale.

Diplomația română nu s-a opus, în principiu, cererii turcești de revizuire dar nici nu a putut acționa decât în condițiile unui context internațional favorabil, existent abia în a doua jumătate a anului 1935. În toamna acestui an marile puteri s-au declarat de acord cu cererea turcă date fiind acțiunile agresive ale fascismului și nazismului. În afara atitudinii puterilor occidentale, cererile oficiale de la București aveau în vedere faptul că denunțarea clauzelor în vigoare, printr-o acțiune unilaterală a Turciei, ar fi avut un caracter revizionist, deci în totală contradicție cu un pilon al politicii externe românești. Din aceste motive, România a

sprijinit activ cererea turcă la momentul oportun.

La 10 aprilie 1936 guvernul turc, printr-o notă adresată tuturor statelor semnatare ale Convenției de la Lausanne, a cerut convocarea unei conferințe internaționale care să modifice regimul strîmtorilor. Capitolele V și VI ale volumului analizează foarte minuțios pregătirea și desfășurarea Conferinței de la Montreux (20 iunie—20 iulie 1936) unul din momentele cheie în problema strîmtorilor dar și în istoria diplomatică interbelică.

Este remarcabilă activitatea desfășurată, în legătură cu acest eveniment, de ministrul de externe al României, Nicolae Titulescu. Acesta a ilustrat cu această ocazie linia consecventă a diplomației românești pentru întărirea legăturilor dintre statele care susțineau sistemul de la Versailles, pentru consolidarea colaborării cu statele riverane.

Prin poziția adoptată, aceea a sprijinirii intereselor legitime ale Turciei, diplomația românească a înțeles să-și aducă contribuția, deloc neglijabilă, la întărirea securității statelor din zona Mării Negre și a păcii în Europa, să demonstreze că cea mai bună cale de adaptare a tratatelor la realități este cea a negocierilor. Atitudinea de la Montreux a fost o nouă ilustrare a liniei tradiționale, antirevizioniste, de apărare a independenței naționale, a integrității teritoriale și de menținere a tuturor alianțelor, adoptată de România în perioada interbelică.

Conferința de la Montreux, prin rezultate și mod de desfășurare, a însemnat o soluționare echitabilă a unei probleme spinoase din relațiile internaționale și a oferit un exemplu de abordare realistă și constructivă a unei probleme disputate; prin respectarea intereselor tuturor părților. Rezultatele Conferinței sînt apreciable, date fiind condițiile internaționale extrem de dificile în care s-a desfășurat. De asemenea, a arătat preferințele Turciei pentru negocieri și nu pentru denunțarea unilaterală a unor acorduri care nu-i conveneau. În același timp, Conferința strîmtorilor reprezintă un moment important din lupta diplomației românești, în perioada interbelică, pentru întărirea securității europene și a cooperării dintre statele balcanice.

Concluziile, cu care autorii încheie volumul, subliniază principalele trăsături ale poziției României în problema strîmtorilor. Specific este faptul că, pornind de la interesele naționale, diplomația românească a reușit să realizeze concordanța cu interesele internaționale și cele ale celorlalte state, riverane sau nu. A fost o afirmare deschisă a unei atitudini ferme, gîndite, în care se constată ca element dominant caracterul dinamic.

Într-adevăr, în problema regimului strîmtorilor, ca dealtfel și în alte aspecte ale politicii externe, România a dat dovadă de mult dinamism, de multă maleabilitate. S-a realizat întotdeauna adaptarea la realitățile în continuă prefacere. Astfel, dacă în 1923 România s-a pronunțat pentru crearea Comisiei Internaționale a Strîmtorilor, în 1936 ea s-a declarat pentru desființarea acestui organism, care nu mai corespundea necesităților și constituia o atingere a principiului suveranității și independenței naționale, obiectiv fundamental în politica sa externă.

Pe lângă acești factori variabili, istoricii mai disting în poziția românească și unele constante între care un loc important îl ocupă promovarea principiului libertății comerciale prin strîmtori.

Lausanne și Montreux au fost cele două momente extrem de importante în care poziția românească în problemă a fost clar afirmată. Așa cum se subliniază în lucrare, aceste două momente nu trebuie comparate mecanic, ci ținînd seama de conjunctura diferită în care au avut loc deoarece, de la condiții diferite s-a ajuns la soluții diferite.

Analiza problemei strîmtorilor în perioada interbelică cu accent principal pe poziția României, prezintă importanță prin aceea că ilustrează cel puțin două elemente: modul în care marile puteri înțelegeau să soluționeze o problemă internațională și rolul cooperării dintre statele mici și mijlocii pentru apărarea intereselor comune. În cel ce-al doilea caz, în chestiunea prezentată, este vorba de statele balcanice care, în fața amenințării intereselor lor, au știut să adopte calea apropierei, a unirii forțelor. Desigur că înțelegerea Balcanică a fost încununarea acestui proces.

După cel de-al doilea război mondial, în condițiile apariției a patru state socialiste în Balcani, cooperarea dintre ele, tradiție pozitivă a perioadei interbelice, a atins valențe superioare. România de azi militează activ pentru crearea unei zone de pace și securitate în această parte a Europei.

Volumul prezentat reține atenția specialiștilor prin caracterul său sintetic, prin lărga bază documentară. Este un studiu de istorie politico-diplomatică care abordează un aspect important în ansamblul politicii externe românești. Pornind de la analiza intereselor naționale, autorii evidențiază evoluția diplomației României în soluționarea problemei strîmtorilor Mării Negre. Stilul este clar, deși uneori lasă impresia de didactician. Este remarcabilă analiza critică a bibliografiei.

Desigur că se constată unele lipsuri și, în acest sens, credem că se poate vorbi de lipsa unei încadrări a problemei strîmtorilor în ansamblul relațiilor politice și economice internaționale în perioada interbelică, precizarea ponderei acestei chestiuni în cadrul general dat, în cuprinsul unui prim capitol. Autorii nu trec dincolo de interpretarea strictă a evenimentelor legate de strîmtori decît accidental și în mică măsură.

Cu toate acestea, caracterul științific, spiritul de sinteză și baza documentară sînt tot atîtea elemente care determină valoarea apreciabilă a volumului și convingerea că el reprezintă la ora actuală, cea mai completă analiză a poziției României în problema strîmtorilor în perioada interbelică.

Nicolae Dascălu

TITU GEORGESCU, *Între două revoluții*, Craiova, Edit. Scrisul românesc, 1974, 422 p.

Numele profesorului Titu Georgescu este îndeajuns cunoscut în literatura științifică de specialitate, pentru a mai avea nevoie de o prezentare specială. Apreciat autor al unor monografii și studii cuprinzînd referiri la momente de seamă din istoria modernă și contemporană a României*, istoricul mai sus-amintit încearcă în recenta sa monografie, să redea o analiză, a influenței exercitate pe multiple planuri de către revoluția română de la 1848, asupra evoluției sociale și politice a poporului nostru.

Primul capitol al lucrării fixează cadrul intern și extern al revoluției burghezo-democratice din țările române. Sînt subliniate particularitățile revoluției de la 1848 care rezidă din atributele sale specifice determinate de țeluri seculare cu caracter economic, dar mai ales, sociale. O cale proprie diferită de cea urmată de revoluțiile din Apusul Europei a conferit revoluției române trăsături distincte în organizarea și desfășurarea ei prin urmărirea consecventă a emancipării sociale a țărănimii, a rezolvării democratice a problemei agrare, constituirea unei puteri de stat reprezentată de un regim burghezo-democratic ale cărui prerogative erau formulate în programele revoluționarilor moldoveni, munteni și transilvani.

Analizînd antecedentele revoluției, puternic implantate în realitățile societății românești, asupra căreia și-au pus amprenta, după cum inspirat arăta Nicolae Bălcescu în *Mersul revoluției în istoria românilor*, „... optesprezece veacuri de trude, suferințe

și lucrare a poporului român asupra lui însuși”, autorul relevă că 1848 a deschis pentru progresul societății românești calea rezolvării unor probleme vitale cum au fost: reforma agrară, unirea, independența, democratizarea. libertățile publice ș.a. (p. 16). Identificarea vieții și luptei personalităților revoluționare românești cu aspirațiile maselor populare însetate de dreptate socială și libertate națională reprezintă, după opinia justă a autorului, un exemplu de înaltă răspundere pentru destinele națiunii române, un exemplu de dăruire fără preget.

Autorul explică natura raporturilor existente între marile puteri europene, îndeosebi între imperiile habsburgic, țarist, otoman, la a căror intersecție de interese se aflau și țările române. Afirmatia autorului în legătură cu perspectivele revoluției care „... nu a fost înfrîntă dinăuntru, unde triumfase. ci dinafară prin presiunea armată a imperiilor vecine” (p. 18), corespunde, sub acest aspect, adevărului istoric ireversibil.

Se motivează argumentat esența regimului politic al societății românești postrevo-luționare, caracterizat prin coalizarea celor două clase: burghezia și moșierimea, insuficient de puternice și capabile sub raport economic pentru ca una dintre ele să aibă posibilitatea obiectivă și implicit să-și asume răspunderea de a prelua conducerea statului. Așa se și explică de ce au lipsit reformele economico-sociale de structură (au fost însă posibile transformări instituționale de supra-structură) și s-au permanentizat avaturile vechii ordini feudale cu consecințe grave și nu de puține ori nefaste pentru economia și independența țării. Legăturile unor revoluționari cu personalități democratice din Europa, cu socialiști de diferite nuanțe și chiar cu întemeietorii socialismului științific, cunoașterea diferitelor concepții care au circulat în epocă au exprimat receptivitatea spiritelor înaintate, progresiste din țara noastră față de fenomene și manifestări di-

* *De la greva generală la crearea P.C.R.*, Edit. științifică, 1962; *Nicolae Iorga împotriva hitlerismului*, Edit. științifică, 1966; *Mărturii franceze despre 1848 în Țările române*, Edit. științifică 1968; *De la revoluționarii democrați la fărurii Partidului Comunist Român*, Edit. politică, 1971; *Intellectualii și răscoala din 1907*, Scrisul românesc, 1974.

verse pe planul gândirii social-politice europene din secolul trecut.

Generatoare de orizonturi cu o largă deschidere spre viitor revoluția de la 1848, prin manifestările sale, ca și prin generația energică și combativă ce a generat-o, conchide autorul, a oferit „un suflu progresist marilor acte ale maselor populare în istoria modernă a României” (p. 22).

Referindu-se la Unirea Principatelor și la cucerirea Independenței de stat Titu Georgescu arată că acestea au constituit atribute firești ale revoluției române de la 1848, nu numai ca legitimități programatice ale acesteia, dar și ca cerințe proprii procesului de modernizare a structurilor țării și progresului general al națiunii. Pe deplin justificată este remarca autorului în legătură cu însemnătatea rolului lui Cuza în perioada anilor 1859—1866 care nu pot fi înțeleși decât prin prisma „vederilor democrat-burghize și progresiste pe care el le înmănușează ca domnitor” (p. 25) deoarece acesta, „... și-a dezvoltat gândirea, concepția, viziunea politică pe care va începe să le aplice în anii domniei sale, tocmai din programele revoluției de la 1848, din însăși gândirea conducătorilor revoluționari alături de care s-a aflat. De aceea, în nici un fel nu poate fi desprinsă domnia sa, pe parcursul celor șapte ani, de revoluție și de implicațiile sociale, naționale și internaționale de la mijlocul veacului trecut” (ibidem). Legile și reformele care au urmat după 1859 semnifică o perioadă de înnoire democratică în viața tinărului stat național, receptivitatea maselor evidențiindu-se puternic pentru transformările esențiale, structurale din domeniile agriculturii, administrației, culturii, diplomației ș.a. care se înscriu legic pe direcția desăvârșirii revoluției inaugurată de anul 1848. O analiză nuanțată se face de către autor în privința rolului regimului burghezo-moșieresc după 1866, când datorită politicii forțelor conservatoare, retrograde s-a încheiat „... înfrângerea propriuzisă a revoluției de la 1848 și începea de fapt drumul lung și anevoios de desăvârșire a revoluției burghezo-democratice” (p. 29). Actul istoric al proclamării și cuceririi independenței naționale a decurs firesc din obiectivele democratice ale revoluției române. Eforturile colective ale poporului nostru, eroismul și spiritul său de sacrificiu au culminat cu victoriile repurtate de armata română, aliată cu cea rusă, în luptele de la Grivița, Rahova, Plevna și Smîrdan.

Eliberarea definitivă de sub suzeranitatea turcească nu a însemnat pentru România desprinderea din sfera de interese a marilor state europene care periclita independența economică și politică a țării printr-o penetrație a capitalurilor străine. În mod obiectiv pentru destinele țării, în spiritul principiilor

revoluției de la 1848 industrializarea și politica economică protecționistă erau factori de garanție și progres a unei reale independențe. Un important deziderat al națiunii române vehiculat și în cursul evenimentelor de la 1848 îl constituia desăvârșirea unității naționale care, în condițiile înfăptuirii dualismului austro-ungar (1867) și a trecerii Transilvaniei în componența regatului maghiar impulsiona, ridicând pe o treaptă superioară, lupta de eliberare a românilor în jurul ideilor înaintate de deplină unire a țării.

Schimbările petrecute în structura societății românești ca și în sfera instituțiilor statului în perioada de la revoluție și până la războiul pentru independență au configurat trăsăturile națiunii române. Masele populare așteptau să pășească pe o cale deschisă deja de revoluția din 1848 în a cărei ideologie se identifică sursele ideilor socialiste. Există o intimă trăsătură de unire între idealurile generației de la 1848 și mișcarea socialistă, între radicalismul programului revoluției și clasa muncitoare, noua forță care se afirmă pe scena istoriei. În lucrare se prezintă un tablou de ansamblu al începuturilor organizării clasei muncitoare, participantă la formarea națiunii moderne din România. Rezervorul social al proletariatului român în faza sa incipientă îl forma țărănimea, clasă care după reforma agrară din 1864 începe să furnizeze orașului, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, forța de muncă necesară întreprinderilor de tip capitalist. Autorul insistă asupra procesului complex al omogenizării proletariatului român subliniind specificul muncitorimii din prima generație, provenită dintr-o țărănime extrem de stratificată (p. 39—42). Ascendența istorică a clasei muncitoare i-a călăuzit pașii în organizarea sa, de la asociațiile comune în care intrau alături de muncitori, și patroni, până la etapele de maturizare când apar cele dintîi organizații de clasă cu caracter profesional și primele manifestări protestatare—conflictele de muncă urmate mai trziu de greve.

Receptivitatea unor români la ideile socialismului de natură utopică (adeziunea entuziastă a lui Teodor Diamant pentru concepțiile lui Charles Fourier este concludentă spre a înțelege rațiunea Falansterului de la Scăieni-Prahova din anii 1835—1836) constituie un exemplu revelator pentru a caracteriza acel spirit neobosit de căutare și înțelegere specific poporului nostru față de tot ceea ce este novator și progresist în tezaurul gândirii universale despre lume și societate.

Prin reprezentanții săi, îndeobște intelectuali cu orientări general-democratice, unii chiar participanți la evenimentele de la 1848, socialismul din România a găsit în idealurile revoluției o veritabilă sursă însuflețitoare

pentru viitorul și progresul țării. Investigarea atentă a realității social-politice și complexitatea căii de dezvoltare a societății care va evolua lent după revoluție în cadrul unui regim burghezo-moșieresc a permis mișcării socialiste de la noi să devină purtătoarea celor mai radicale obiective, general-democratice, ale revoluționarilor de la 1848 (p. 46). De altfel, în activitatea primelor cercuri socialiste create în România în deceniul al optulea al secolului trecut se manifesta o legitimă căutare de soluții, cu un fundament de concepție socialistă, menite să desăvârșească obiectivele și dezideratele programatice ale revoluției.

Primul capitol al lucrării (cel mai amplu, cuprinzând o cincime din economia cărții) tratează, în ultima sa parte, influența marxismului asupra mișcării socialiste din România, însemnătatea creării primului partid politic al clasei muncitoare în țara noastră și dezvoltarea mișcării socialiste și muncitorești până la 1900. Autorul subliniază însemnătatea determinantă a învățăturii marxiste asupra celorlalte teorii socialiste din România și exemplifică modalitățile prin care socializării români au luat contact pe diferite căi cu teoria socialismului științific. Unirea mișcării muncitorești cu socialismul științific a constituit un proces obiectiv, dar complex, fundamentat ideologic prin aderarea socialiștilor români la teoria marxistă asupra lumii și societății (p. 54). Odată cu înțelegerea conștientă de către proletariatul a rolului și locului său în societate devine posibilă și necesară organizarea sa, la care participă — în anumite forme de constituire — pe lângă muncitori, și intelectuali socialiști. Prima organizație politică a mișcării muncitorești și socialiste (Cercul muncitorilor înființat în 1887) și-a însușit înființarea program revoluționar marxist din țara noastră intitulat *Ce vor socialiștii români?*, întocmit prin eforturile lui C. Dobrogeanu-Gherea, ceea ce a însemnat sub raport politic, teoretic și ideologic trecerea socialismului din România pe poziții dominant marxiste (p. 58). În contextul intensificării activității cercurilor muncitorilor, a cluburilor acestora (din anul 1890) și creșterii manifestărilor de clasă ale proletariatului necesitatea existenței unui partid muncitoresc devenise obiectivă iar sub raport istoric legitimă, decurgând din sarcinile revoluției care-și propusese transformări de structură în societatea românească.

O dată cu înființarea Partidului Social Democrat al Muncitorilor din România în 1893, pe baza principiilor socialismului științific, lupta clasei muncitoare s-a ridicat pe o treaptă superioară, a sporit rolul ei în întreaga dezvoltare social-economică a țării.

Programul P.S.D.M.R. a abordat, pe lângă deziderate privind societatea de tip

nou, socialistă, și o serie de prevederi care își aveau originea în telurile programatice ale revoluției de la 1848: rezolvarea problemei agrare, regim de libertăți democratice, dobândirea independenței națiunii — toate acestea reflectând cerințe ale finalizării programului revoluționar burghezo-democratic. În perioada celor șapte ani de existență ai P.S.D.M.R. acesta a fost confruntat cu o multitudine de probleme nodale, cu implicații de răspundere în societatea românească. Totodată se prezintă și pozițiile care încep să se delimiteze tot mai mult în partid între adepții acțiunilor legaliste și militanții care cereau odată cu înfăptuirea obiectivelor general-democratice și prevederi muncitorești revoluționare împletite cu forme de luptă izvorâte din realitățile sfârșitului de secol. Autorul prezintă cu discernământ, după criterii analitice, atitudinile unor conducători ai partidului care au răspuns la chemările liberalilor ce se erijau în realizatori ai obiectivelor revoluției burghezo-democratice. Convingerea unor lideri socialiști că, odată cu trecerea lor la partidul burgheziei liberale se va constitui un puternic curent radical capabil să traducă în fapte revendicări programatice revoluționar-democratice elaborate în urmă cu jumătate de secol s-a spulberat, deoarece dominația claselor exploatatoare și politica antipopulară a acestora demonstra că moștenirea revoluționară trebuie preluată de o forță socială nouă și anume clasa muncitoare, capabilă să antreneze clasele și categoriile sociale dornice să participe și să contribuie la comanda-mintele de viitor ale societății românești. Deruta unor lideri socialiști consta și în neînțelegerea poziției acelei părți a burgheziei românești aliată cu moșierimea.

Cîteva considerații ale autorului în legătură cu explicarea termenului de „generos” atribuit unor socialiști de la sfârșitul secolului al XIX-lea precum și a rolului intelectualilor în mișcarea muncitorească sînt concludente pentru aprecierea atitudinii acestora în confruntarea cu procesul de maturizare a proletariatului și cu concepția de partid politic muncitoresc.

Important rămîne faptul că, deși partidul a fost dezorganizat temporar, mișcarea muncitorească nu și-a pierdut viabilitatea, orientarea ei situndu-se împotriva reformismului, respins în anii 1899 — 1900.

În cuprinsul capitolului II se tratează dezvoltarea mișcării muncitorești din România de la începutul secolului nostru până în anul 1918. La jumătate de secol de la revoluție importante deziderate ale acesteia erau nemplinite: o economie înapoiată, problema agrară nerezolvată, unirea nedesăvîrșită, independența puternic lezată de penetrația monopolurilor capitaliste străine, libertățile și drepturile cetățenești prevăzute

de constituția țării, îngrădite. Problemele sociale și politice ale țării, contradicțiile de clasă generate datorită exploatarei marii mase a populației în rândurile căreia țărâniimea era majoritară — de către o minoritate formată din mari latifundiași și reprezentanți ai burgheziei a determinat o strângere a rândurilor clasei muncitoare. În absența unui partid forurile centrale ale mișcării muncitorești din România au fost cercul socialist „România muncitoare” și Comisia generală a sindicatelor. Pe drept cuvânt se arată în lucrare că mișcarea muncitorească din România nu a cunoscut un hiatus pe plan organizatoric și politic în prima decadă a secolului al XX-lea. (p. 88). Marele seism social din anul 1907 — puternica răscoală țărănească — a readus în actualitate una din problemele fundamentale ale revoluției de la 1848. Răscoala din 1907 subliniază autorul a constituit o parte integrantă a luptelor pentru desăvârșirea revoluției burghezo-democratice; ea nu a fost „... nici predominant spontană și nici doar țărănească. A fost o mare ridicare revoluționară a poporului” (p. 90).

Reorganizarea mișcării muncitorești prin constituirea Partidului Social-Democrat din România, în ianuarie 1910, a însemnat pentru viața social-politică a țării afirmarea celei mai înaintate forțe politice dovedită dealtfel, printre altele și de atitudinea în problema războiului și a păcii, strângerea legăturilor cu popoarele din sud-estul Europei în perioada războaielor balcanice (1912 — 1913), orientare justă față de conflagrația mondială a perioadei 1914 — 1918. Istoricul evidențiază pe baza lucrării *Război și neutralitate*, scrisă de C. Dobrogeanu-Gherea, poziția justă, realistă pe care o parte a socialiștilor români au adoptat-o față de neutralitate: Rezoluția adoptată în august 1914 de Congresul extraordinar al P.S.D.M.R. stabilea o atare poziție. Declarând la sfârșitul lunii august 1916 război Austro-Ungariei, guvernul țării a avut în vedere aspirațiile legitime ale întregului popor român de înfăptuire a unității sale naționale deoarece Antanta a promis satisfacerea unirii cu România a Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului. Forțele armate românești au opus o eroică rezistență armatelor Germaniei și Austro-Ungariei. La Mărăști, Mărășești și Oituz bălăile purtate de trupele române cu inamicul cotropitor au dovedit, în momentele de cumpănă exemplul supremului sacrificiu, al datoriei pentru apărarea pământului strămoșesc.

La sfârșitul războiului, în condițiile istorice cunoscute, când lupta revoluționară a popoarelor și victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie au contribuit la prăbușirea monarhiei austro-ungare și a Impe-

riului țarist, s-a realizat, la sfârșitul anului 1918, desăvârșirea unității statale a poporului român. Un important act programatic l-a constituit Declarația de la Alba Iulia care prin conținutul său general-democratic însuma obiective esențiale ale revoluției burghezo-democratice de la 1848. Autorul apreciază că realizarea Declarației-program, care prin prevederile sale prefigura un regim burghezo-democratic a reprezentat „incontestabil un mare pas pentru desăvârșirea revoluției burghezo-democratice” (p. 119).

La sfârșitul războiului existau condiții propice pentru desăvârșirea sarcinilor revoluției burghezo-democratice. Era posibilă înfăptuirea într-o manieră nouă, revoluționară a unor obiective vechi de decenii: reforma agrară, desăvârșirea unității statale, democratizarea regimului social-politic, participarea activă a clasei muncitoare la actele importante ale statului (p. 121). Astfel de deziderate stăteau în centrul activității partidului socialist la terminarea războiului. În perioada anilor 1918—1921, viața socială și politică a țării a fost influențată incontestabil de radicalismul revoluționar al clasei muncitoare (p. 123). Combativitatea proletariatului român a fost demonstrată printr-un val de greve dintre care momentul 13 decembrie 1918 ocupă un loc central. Clasele dominante au fost nevoite să satisfacă pe lângă revendicările economice și politice ale clasei muncitoare și cerințe democratice generale ale țărănimii, păturilor mijlocii, întregului popor. Prezentă cu acuitate pe eșichierul vieții politice interne, vechea, dar mereu actuala problemă agrară însemna la sfârșitul războiului o reluare — în alte condiții istorice — a principalei chestiuni sociale de la 1848. Mișcarea revoluționară din România a înscris ca un imperativ nemijlocit al luptei sale problema unei reforme agrare radicale, decretată imediat după demonstrația muncitorilor tipografi din 13 decembrie 1918 și aplicată cu rezerve după 1920. Prin reforma sistemului electoral din noiembrie 1918 s-a proclamat votul universal egal, direct, obligatoriu și secret ceea ce reprezenta rezolvarea în spirit burghezo-democratic a unor principii pașoptiste despre alegerea organelor legislative pe baze electorale democratice. Concluzia acestui capitol se referă la iradierea luminilor programului de la 1848 în condițiile istorice create în România după primul război mondial când mutațiile și transformările importante din societate poartă tot mai pregnant amprenta participării mișcării muncitorești, forțelor, revoluționare și progresiste la lupta pentru desăvârșirea revoluției burghezo-democrate.

Consacrînd capitolul al III-lea al lucrării perioadei avîntului revoluţionar din anii 1918 — 1921 care culminează cu Congresul de constituire a P.C.R. autorul analizează activitatea Partidului Socialist din România care devine, din noiembrie 1918, un partid de masă. Evoluţia logică a socialiştilor români era spre radicalismul politic şi marxism-leninism. În lucrare se accentuează asupra fizionomiei, diversificată şi complexă, a mişcării muncitoreşti de la noi în perioada 1918 — 1921 care avea ca note caracteristice, esenţiale, implantarea ei în realităţile ţării şi cunoaşterea ansamblului de transformări politice din Europa în care se includeau totodată curente şi tendinţe socialiste internaţionale. La 28 nov. /11 dec. 1918 Partidul Social Democrat şi-a schimbat denumirea în Partidul Socialist din România fapt care atestă transformări de fond: ruperea cu Internaţionala a II-a şi începuturile formării partidului de tip nou. Greva generală din octombrie 1920 care a reprezentat punctul culminant al luptelor muncitoreşti din perioada avîntului revoluţionar s-a înscris şi ca un moment decisiv pe traiectoria dezvoltării societăţii româneşti spre o evoluţie burghezo-democratică menită să creeze clasei muncitoare posibilităţi de a câştiga poziţii mai importante pentru cucerirea puterii. După înfrîngerea grevei generale nu a mai existat posibilitatea conturării unui regim burghezo-democratic, sarcinile desăvîrşirii revoluţiei revenind nemijlocit clasei muncitoare, organizaţiilor revoluţionare. De asemenea se intensifica tot mai mult procesul de clarificare ideologică în avantajul transformării partidului socialist într-o avangardă revoluţionară a mişcării muncitoreşti.

Autorul analizează concepţiile, orientările şi viziunea politică a diferitelor curente şi grupări din mişcarea muncitorească şi partidul socialist subliniind laturile lor pozitive dar şi unele limite, unele dintre ele neînţelegînd care era etapa istorică de dezvoltare a ţării. Astfel grupurile comuniste aflate într-o fază incipientă a activităţii lor, credeau că se poate instaura dictatura proletariatului şi realiza imediat revoluţia socialistă, nefiind de acord cu cuceriri general democratice şi negînd în final necesitatea desăvîrşirii revoluţiei burghezo-democratice (p. 154). Curentul de stînga din mişcarea muncitorească din România s-a impus tot mai mult devenind dominant în anii 1919 — 1920. La sfîrşitul anului 1920 grupurile comuniste s-au întîlnit cu aripa de stînga a partidului socialist pe poziţii foarte apropiate realizîndu-se astfel şi o influenţare reciprocă. În acelaşi timp majoritatea membrilor partidului socialist s-au situat pe poziţii de stînga, militante, caracterizîndu-se prin vederi comuniste.

Autorul menţionează punctele de vedere ale delegaţiei Partidului Socialist din România expuse la întîlnirile cu reprezentanţii Comitetului Executiv al Internaţionalei Comuniste, puternica impresie exercitată de V. I. Lenin asupra socialiştilor români. Cu prilejul Conferinţei Consiliului general al partidului şi sindicatelor din 30 ianuarie 1921 motiunea aripii de stînga sublinia necesitatea creării imediate a partidului comunist. Supusă votului — rezultatele sale fiind deosebit de semnificative (social-democraţii: 8 voturi, unitarieni: 12, comunişti: 18) — motiunea a ilustrat în primul rînd receptivitatea mişcării muncitoreşti pentru comunişti, înfrîngerea elementelor opoziţioniste faţă de crearea partidului de tip nou.

Perioada imediat premergătoare creării partidului comunist s-a caracterizat printr-o acerbă discuţie în partid, de la nivel central şi pînă la secţiile locale, cu privire la condiţiile de afiliere la Internaţionala Comunistă. Exemple concludente sînt citate de autor în legătură cu adeziunea presei socialiste, organizaţiilor sindicale şi de tineret muncitoresc la poziţiile comuniste. Clarificarea ideologică, atît de necesară creării avangăzii marxist-leniniste a proletariatului din România se desfăşura în favoarea demonstrării victoriei revoluţiei socialiste cu realizarea în prealabil a unor sarcini general-democratice, prin desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice, ceea ce semnifica atitudinea realistă a făuritorilor partidului comunist pentru cerinţele obiective ale istoriei societăţii româneşti (p. 174). Astfel, înainte de Congresul de constituire al P.C.R., „... mişcarea muncitorească din România se situa şi politic şi ideologic şi organizatoric pe temelii comuniste” (p. 177).

Proiectele principalelor documente programatice: statutul şi programul consemnau idei importante: transformarea partidului socialist în partid comunist, preluarea puterii politice de către proletariat pe cale revoluţionară, unitatea de clasă a proletariatului român cu cel al naţionalităţilor locuitoare ş.a. În legătură cu strategia partidului faţă de ţărănime se avea în vedere improprietărea ţăranilor ceea ce însemna de fapt desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice — în domeniul agrar — prin lichidarea resturilor moşierimii.

Autorul prezintă principalele aspecte referitoare la desfăşurarea lucrărilor Congresului de constituire a P.C.R. Se precizează că în problema agrară s-a avut în vedere un contra-program, expus de Eugen Rozvan şi conceput în parametrii desăvîrşirii revoluţiei burghezo-democratice, perfectibil însă în sensul precizărilor şi îmbunătăţirilor. Brutala intervenţie a autorităţilor militare şi poliţieneşti din ziua de 12 mai 1921 au determinat întreru-

perea lucrărilor congresului, întemeierea marii majorități a congresiștilor. Partidul Comunist Român devenise o realitate istorică, un rezultat al îndelungatului proces de dezvoltare a forțelor progresiste și revoluționare de pe pământul patriei, al luptelor pentru eliberarea socială și națională pe care mișcarea muncitorească le-a ridicat pe o treaptă superioară.

Capitolele IV, V și VI din lucrare sînt afectate istoriei contemporane a României de la 1921 pînă în ajunul insurecției naționale antifasciste. Autorul analizează temeinic această perioadă bogată în evenimente în mijlocul cărora activitatea P.C.R. se va distinge prin afirmarea sa tot mai pronunțată în ansamblul vieții social-politice interbelice. Activitatea consecventă a partidului comunist pentru afirmarea caracterului revoluției ce se întrevădea în țara noastră este declarată programatic în documente ale epocii. Astfel, în 1926 Rezoluția C.C. al P.C.R. publicată în „Lupta de clasă” specifica: „... în fața României stă în chip acut problema desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice”.

Pentru înțelegerea de către cititor a orientării P.C.R. în complexitatea societății românești dinădă primul război mondial, pe planul vieții sociale, politice și economice, se face o prezentare de esență a trăsăturilor de structură și suprastructură (partidele politice cu programele și mutațiile produse în componența lor ocupă un loc însemnat) insistîndu-se asupra căilor de evoluție a statului. Este semnalată poziția teoreticienilor partidelor Național Liberal și Național Țărănesc care scăpau din vedere căile dezvoltării statului în direcția desăvîrșirii marilor obiective burghezo-democratice, permanent prezente în societatea românească din perioada care a urmat primului război mondial.

După ilegalizarea P.C.R. (1924) activitatea sa a fost continuu confruntată cu o complexitate de situații, în condițiile împleririi activității ilegale cu cea legală. Un rol important în activitatea partidului comunist l-a avut Congresul al V-lea (1931) unde s-a stabilit linia strategică a mișcării muncitorești din România: desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice pentru trecerea în continuare la revoluția socialistă subliniindu-se importanța alianței clasei muncitoare cu masele țărănimii ca forță motrice și crearea frontului unic muncitoresc.

Referindu-se la luptele revoluționare din 1933 autorul arată că prin caracterul lor popular, reprezentativ, ele au adîncit în conștiința maselor „... convingerea că proletariatul este purtătorul intereselor și năzuințelor de libertate, pace și democrație ale poporului român” (p. 231). Noi condiții economice și politice își vor pune amprenta

asupra societății românești în urma adîncirii exploatarei maselor, a amenințării generate de fascism și război. Partidul comunist a avut în vedere în această etapă a luptei antifasciste realizarea alianței clasei muncitoare cu masele țărănești, făurirea unui front al forțelor democratice, împotriva fascismului și hitlerismului. Rămînea, în continuare valabil scopul strategic al partidului de a constitui „... din alianța muncitorească-țărănească baza de masă a desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice și de trecere la revoluția socialistă” (p. 251). Autorul reliefează, prin numeroase și concludente exemplificări poziția antifascistă a intelectualității românești, progresiste, subliniind pe baza cercetărilor anterioare pe care le-a întreprins că intelectualii comuniști s-au angajat în prima linie a luptei antifasciste (p. 275).

Lupta Partidului Comunist Român, pentru crearea unui larg Front Popular Antifascist (capitolul VI) însemna, sub raport strategic, apărarea independenței naționale — parte componentă a procesului desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice. Salvagardarea intereselor maselor largi și ale independenței țării au găsit în partidul comunist promotorul unor multiple acțiuni de ralieri a tuturor forțelor și elementelor interesate în lupta antifascistă. Ridicîndu-se cu fermitate împotriva odiosului dictat de la Viena, P.C.R. a adresat o mobilizatoare chemare maselor largi populare pentru răsturnarea dictaturii legionare și pentru instaurarea unui regim democratic. Această poziție a C.C. al P.C.R. a fost exprimată cu claritate în documentul Punctul nostru de vedere, publicat la 10 septembrie 1940.

În perioada anilor 1940 — 1944 s-a impus pe prim plan concentrarea eforturilor împotriva dictaturii militaro-fasciste dar aceasta nu a modificat concepția strategică a partidului pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice (p. 312—313). Rezistența antifascistă, în România a fost concepută de partidul comunist în sensul grupării tuturor forțelor patriotice într-un front național antihitlerist. În acest sens Platforma C.C. al P.C.R. din septembrie 1941 a stabilit orientările în această direcție finalizate în hotărîri și măsuri ale partidului din anii 1942 și 1943.

Penultimul capitol al lucrării tratează despre evenimentele care au premers înfăptuirii insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste, pregătirea, sub conducerea P.C.R., a marelui act istoric de eliberare a patriei, desfășurarea și victoria insurecției, participarea întregii țări prin lupta armată la războiul antihitlerist. Autorul prezintă și explică argumentat orientarea partidului comunist spre insurecția armată

și pe concepția științifică potrivit căreia „Insurecția va da țării independența națională și va fi marea deschidere spre desăvârșirea revoluției începută cu un secol în urmă” (p. 336). Sint arătate măsurile întreprinse de activul de bază al P.C.R. în anul 1943 și în prima parte a celui următor pentru coordonarea tuturor forțelor antihitleriste și stabilirea acțiunilor în urma cărora trebuia răsturnată dictatura militară antonesciană. Un pas important pe calea înfăptuirii unității deplină a clasei muncitoare l-a reprezentat încheierea Frontului Unic Muncitoresc (aprilie 1944). Sint atrași pe baza unei platforme naționale și antifasciste aliați vremelnici și chiar din cei care manifestau anumite șovăieli. În mai 1944 partidul comunist a realizat o înțelegere cu gruparea liberală condusă de Gheorghe Tătărăscu. În categoria altor contradicții din rîndul cercurilor claselor dominante se amintesc cele între guvernul Antonescu și monarhie—folosite cu pricepere de către partidul comunist.

Eliberarea patriei de sub dominația fascistă realizată prin actul istoric al insurecției din august 1944 a dobîndit semnificația profundă a liantului care a grupat forțele progresiste democratice ale națiunii noastre în totalitatea lor, a începutului unei revoluții democratice și antifasciste și desfășurării largi a radicalizării revoluționare a maselor populare din România (p. 374—375).

Autorul relevă în ultimul capitol caracterul popular al revoluției, „... cu trăsăturile sale democratice antiimperialiste și agrar-antimșoieriste” (p. 375) definind pozițiile și orientările claselor și categoriilor sociale în condițiile istorice noi create după Eliberare. Consecvent ideii urmărite pe parcursul lucrării autorul analizează măsurile luate de partidul comunist pe calea desăvîrșirii revoluției burghezo-democratice: programul unei guvernări de larg front național-democratic (sept. 1944 — F.N.D.), cucerirea organelor puterii locale, înfăptuirea reformei agrare prin participarea și inițiativa revoluționară a maselor, instaurarea dictaturii revoluționar-

democratice a proletariatului și țărănimii alături de care mai participau și unii reprezentanți ai burgheziei. Larg deschis, procesul revoluționar din România a dobîndit valențe superioare odată cu victoria în alegeri a Blocului Partidelor Democratice (noiembrie 1946), înlăturarea fracțiunii burghezolibérale conduse de Gheorghe Tătărăscu (noiembrie 1947), lichidarea monarhiei și instaurarea unei noi forme de stat—republica populară. Lucrarea se încheie cu o prezentare sintetică a drumului parcurs de revoluția socialistă și edificarea noii societăți, de la cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare sub conducerea P.C.R., pînă la Congresul al X-lea.

Unele formulări puteau fi evitate întrucît nu corespund situației istorice reale și creează echivocuri. Astfel, iobagii sint considerați ca o sursă de formare a clasei muncitoare (p. 40); noțiunea de boier nu mai este adecvată pentru perioada de început a secolului XX (p. 126). Se impunea, după părerea noastră, o mai clară conturare a problematicii referitoare la situația românilor din teritoriile aflate sub ocupația străină în perioada de la 1848 pînă la 1918. În genere însă lucrarea are un caracter încheiat, unitar.

De apreciat în ansamblu pentru analiza temeinică a faptelor și evenimentelor istorice, pentru interpretarea în multe cazuri originală a momentelor semnificative din epocile modernă și contemporană asupra cărora revoluția de la 1848 și-a pus amprenta, culminînd cu actul final al împlinirii ei revoluția socialistă, lucrarea istoricului Titu Georgescu se înscrie ca o contribuție meritorie în istoriografia noastră, interesantă prin viziunea proprie, originală, asupra unor momente și evenimente istorice considerate ca unanim cunoscute, dar susceptibile, după cum o arată lucrarea, de noi și interesante interpretări.

Mircea Dumitriu

* * * *Ludowe Wojsko Polskie 1943—1945*, Warszawa, Ministerstwo Obrony Narodowej, 1973, 929 p. *

Cartea pe care o prezentăm este o parte a unei opere în șase volume¹ în curs de ela-

* Lucrare elaborată de Igor Błagowieszczanski, Bolesław Dolata, Rudolf Dziubanow, Stanisław Gać, Emil Jadzick, Waclaw Jurgielewicz, Kazimierz Kaczmarek, Stanisław Komornicki, Marian Krwawicz, Czesław Krzemiński, Czesław Podgórski, Tadeusz

Sawicki, Kazimierz Sobczak, Zdzisław Stapor, Waldzimierz Wołoszyn, Bożena Zielinska. Redactor științific Waclaw Jurgielewicz.

¹ I. Războiul de apărare a Poloniei 1939;

borare la Institutul istoric militar din Varșovia sub titlul generic de *Contribuția militară poloneză la cel de-al doilea război mondial*. Datorită stadiului avansat al studierii problematicei Armatei Populare Poloneze, volumul pe care îl prezentăm, al III-lea, a fost editat primul. Deși acestei tematici i-au fost dedicate numeroase studii monografice, articole și culegeri de documente, au lipsit până în prezent lucrările științifice de sinteză. Volumul la care ne referim este o primă încercare în acest sens.

Autorii săi au acordat înainte de toate atenție problemelor care ilustrează efortul de luptă al ostașilor Armatei Populare Poloneze făcut de la nașterea acestei armate până la înfrângerea definitivă a Germaniei hitleriste. Problemele strategice-operative, cele politice referitoare atât la situația pe fronturile celui de-al doilea război mondial, precum și cele privind telurile războiului de eliberare al poporului polonez au constituit prilej de analiză numai în măsura necesară înțelegerii dezvoltării organizatorice a Armatei Populare Poloneze și a aportului ei militar la eliberarea țării și victoria asupra Germaniei hitleriste.

Principalul scop al lucrării — recunoscut și de autori — este de a prezenta stadiul actual al cercetării celor mai importante probleme referitoare la istoria Armatei Populare Poloneze, la organizarea ei, și la acțiunile sale de luptă.

Lucrarea, compusă din cinci capitole, este precedată de o scurtă introducere, incluzând și o prezentare detaliată a izvoarelor istoriografice folosite de un deosebit interes fiind cele depistate în arhivele poloneze și sovietice; sînt menționate lucrările bibliografice apărute, în revistele „Wojskowy Przegląd Historyczny” (Revista militară de istorie) și „Z pola walki” (De pe câmpul de luptă), culegeri de documente, lucrări, articole, memorii.

Capitolul I, intitulat *Forțele Armate Poloneze în U.R.S.S.*, prezintă tabloul organizării, pregătirii de luptă și politice a ostașilor Forțelor Armate Poloneze în U.R.S.S., constituite în perioada mai 1943—22 iulie 1944. Sînt puse în circuitul științific, informații prețioase care largesc cunoștințele despre istoria Diviziei 1 infanterie „Tadeusz Kościuszko”, transformată în Corpul I al Forțelor Armate Poloneze iar acesta în Armata 1 poloneză.

II. Mișcarea de rezistență 1939—1945; III. Armata Populară Poloneză (1943—1945); IV. Forțele Armate Poloneze în Apus 1939—1945; V. Cronologia evenimentelor din anii 1939—1945; VI. Bibliografia războiului de eliberare a poporului polonez 1939—1945, (volumul a apărut deja, vezi recenzia lui M. Moldoveanu în Revista de istorie nr. 7/1974).

Referitor la premisele creării Forțelor Armate Poloneze în U.R.S.S., reliefîndu-se prezența numeroasei emigrații poloneze pe teritoriul statului sovietic, sînt analizate o serie de momente politice importante cum au fost stabilirea relațiilor diplomatice dintre guvernul polonez din emigrație și guvernul Uniunii Sovietice, în urma semnării la Londra, la 30 iulie 1941, a tratatului polono-sovietic, iar apoi la 14 august același an, a înțelegerii militare referitoare la trecerea pe teritoriul U.R.S.S. a Armatei Poloneze, a cărei comandă a fost încredințată generalului Władysław Anders. Drept urmare, în februarie 1942 această armată subordonată guvernului polonez din emigrație, atinsese un efectiv de 75.415 oameni. În lucrare se precizează că, „în acest timp guvernul din emigrație a început să complice relațiile polono-sovietice și să evite folosirea Armatei Poloneze pe frontul răsăritean. Generalul Anders, în pofida înțelegerii polono-sovietice, nefiind de acord cu trimiterea ei pe front a stăruit asupra transferării armatei din U.R.S.S. în Iran” (p. 28). Cu rezerva că această problemă a fost în realitate mult mai complexă decît o prezintă, fie și numai sintetic autorii², amintim, lucru menționat și în capitol, că în urma insistențelor gen. Anders, sprijinite de guvernul englez, guvernul sovietic și-a dat consimțămîntul la deplasarea din U.R.S.S. a diviziilor 8, 9 și 10 infanterie și a numeroase unități independente. În urma acestei acțiuni desfășurate în două etape, în primăvara și vara anului 1943, au fost evacuați împreună cu membrii unor servicii auxiliare și persoane civile 114.462 oameni. Se remarcă astfel rolul Uniunii Patrioților Polonezi, organizație democratică social-politică a emigrației poloneze din U.R.S.S. ale cărei baze au

² A se vedea textul înțelegerii militare și alte documente în legătură cu aceasta, în *Sprawa polska w czasie drugiej wojny światowej na arenie międzynarodowej. Zbiór dokumentów* (Problema poloneză în timpul celui de-al doilea război mondial pe arena internațională. Culegere de documente) Warszawa, P.W.N. 1965, doc. 6, p. 226, (Tratatul dintre guvernul U.R.S.S. și guvernul polonez din 30 iulie 1941), doc. 10, p. 230—231, (Înțelegerea militară polono-sovietică în problema organizării Armatei Poloneze pe teritoriul U.R.S.S. din 14 august 1941), doc. 20, p. 250—251, (Telegrama ambasadorului S. Kot din 30 noiembrie 1941 către ministrul E. Raczyński care explica modul de abordare a problemei Armatei Poloneze din U.R.S.S. în timpul convorbirilor cu premierul Stalin) doc. 21, p. 251. (Declarația guvernului Republicii Polone și guvernul U.R.S.S. din 4 decembrie 1941).

fost puse în cursul lunilor mai—iunie 1943 la organizarea pe teritoriul Uniunii Sovietice a Diviziei 1 poloneze de infanterie „Tadeusz Kościuszko”. Este prezentat efectivul și stadiul dotării diviziei în ajunul botezului de foc din timpul bătăliei de la Lenino (12—13 octombrie 1943), menționându-se și o serie de lipsuri în pregătirea și desfășurarea acestei acțiuni. „Rezultatele luptei ar fi fost mult mai mari — se spune în lucrare — dacă nu ar fi existat multe greșeli și neajunsuri rezultate înainte de toate din lipsa unei experiențe de luptă” (p. 71). Semnificația ei a constat însă în faptul că „a accentuat prezența ostașilor polonezi pe frontul principal al celui de-al doilea război mondial, frontul sovieto-german, unde s-a hotărât soarta războiului împotriva celui de-al treilea Reich hitlerist” (p. 72).

Sînt cuprinse în capitol, date concrete referitoare la efectivul, compoziția națională, pregătirea și vîrstă soldaților și ofițerilor precum și la înzestrarea cu tehnică de luptă a Diviziei 1 „Tadeusz Kościuszko”, Corpului 1 polonez (creat în august 1943) și a Armatei 1 Poloneză (creată în aprilie 1944).

Capitolul II intitulat *Crearea și dezvoltarea organizatorică a Armatei Populare Poloneze*, prezintă condițiile în care a fost creată Armata Populară Poloneză și fazele dezvoltării ei în perioada 22 iulie 1944 — 9 mai 1945, adică de la eliberarea primei părți a teritoriului polonez și începerea activității Comitetului Polonez de Eliberare Națională (C.P.E.N.) pînă la victoria finală asupra Germaniei hitleriste.

Pe fundalul situației militare și politice generale europene sînt dezvăluite în mod analitic principiile organizatorice, structura și condițiile creării organelor superioare și a celor mai importante instituții militare precum și a diferitelor genuri de arme și servicii ale armatei poloneze. O atenție deosebită s-a acordat rezultatelor obținute pe linie organizatorică-militară de Comandamentele și statele majore ale diferitelor genuri de arme. Întrucît urmează să fie elaborat un volum aparte dedicat mișcării de rezistență din Polonia nu au fost atacate probleme legate de situația organizatorică a Armatei Populare (Armia Ludowa) în ajunul unirii ei cu Armata I Poloneză din U.R.S.S. și crearea Armatei Populare Poloneze.

Al III-lea capitol intitulat *Acțiunile de luptă ale Armatei Populare Poloneze în a doua jumătate a anului 1944*, bogat în conținut, descrie acțiunile Armatei 1 din cadrul Armatei Populare Poloneze în a doua ofensivă a Frontului 2 Ucrainean din zona Vistulei mijlocii, acțiune de anvergură ce a avut o importanță deosebită în înfrîngerea rezistenței inamicului pe malul răsăritean

al Vistulei și crearea condițiilor pentru începerea ofensivei reușite a Armatei sovietice din iarna anului 1945. Autorii se referă și la cauzele care au făcut ca eforturile pline de eroism și abnegație depuse de ostașii polonezi în cele 7 zile de lupte pentru cucerirea unor capete de pod pe malul apusean al Vistulei și de sprijinire a insurgenților care luptau în Capitală³, să nu fie finalizate. Printre acestea este amintită rezistența extrem de puternică a inamicului care reușind să mențină superioritatea în luptele cu insurgenții au putut opune frontului Armatei 1 poloneze peste 40 mii de ostași dotați cu o tehnică superioară de luptă pregătiți pentru o apărare organizată în spatele unui larg obstacol de apă și într-un mare oraș. În acest context, ei menționează însă că, nici comandamentul Armatei 1 poloneze nu a apreciat suficient posibilitățile inamicului care numai aparent părea slab. De asemenea, operațiunile au fost precipitate și insuficient organizate; a lipsit o conlucrare absolut necesară între Comandamentul Regiunii militare varșoviene și Comandamentul principal al Armatei Țării (Armia Krajowa)⁴, care de fapt deținea conducerea insurecției din capitala Poloniei, cu Comandamentul Armatei 1 poloneze.

Intensitatea luptelor desfășurate de Armata 1 poloneză pentru cucerirea capetelor de pod de la Varșovia precum și de sprijinire a insurgenților și a acțiunilor ofensive ale armatelor sovietice la nord de cartierul Praga (situat pe malul drept al Vistulei) cu scopul lichidării capului de pod german din triunghiul Vistula-Bug-Narwa, este demonstrată de faptul că Armata 1 poloneză a pierdut 3.764 ostași, morți, răniți și dispăruți iar armatele 47 și 70 sovietice împreună cu unitățile de atac circa 5.000 (p. 419).

Capitolul al IV-lea intitulat *Operațiunile și bătăliile Armatei Populare Poloneze între Vistula și Odra în anul 1945*, prezintă acțiunile unităților Armatei Populare Poloneze în timpul ofensivei Armatei sovietice din iarna și primăvara anului 1945. Pe fondul unei scurte prezentări a situației strategico-operative la începutul anului 1945, în care accentul este pus pe importanța acțiunilor strategice ale Armatei sovietice, este ilustrată participarea Armatei 1 poloneză la operațiunea Varșovia și cucerirea Capitalei, la acțiunile pe direcția Varșovia-Bydgoszcz al căror scop a fost asigurarea joncțiunii dintre Frontul 1 și 2 Bielorui, la luptele

³ Insurecția de la Varșovia a fost declanșată la 1 august 1944 și a durat pînă la 2 octombrie cînd a fost semnată capitularea.

⁴ Organizație militară subordonată guvernului polonez din emigrație.

pentru cucerirea localităților Podgaje, Jas-trowie, Złotów și străpungerea Valului Pomeranian, de asemenea luptele purtate pentru eliberarea Pomeraniei apusene și a litoralului baltic.

Merită amintită aici abordarea, diferită decît pînă acum, a acțiunilor Armatei 1 pe direcția Varșovia — Bydgoszcz materializată în faptul că înaintarea unităților Armatei 1 a fost tratată nu ca simplu marș, ci ca acțiuni militare în cadrul celei de a doua ofensive a frontului 1 Bielorus și avînd ca scop asigurarea flancului drept al frontului. În concluzie se menționează importanța militară-politică a luptelor din Pomerania. „Ostași unităților Armatei Populare Poloneze — se arată în lucrare — au trecut glorios un dificil examen de luptă, cu toate că au luptat în situații încordate și complicate, pe un front larg și concomitent în cîteva direcții, au purtat lupte în orașele portuare și au organizat apărarea litoralului. Tocmai aici, în Pomerania, pe pămînturile străbune ale Piaștilor, divizia de artilerie și brigada de aruncătoare au trecut prin botezul de foc” (p. 656). În timpul luptelor din perioada 1 martie — 7 aprilie 1945 Armata 1 poloneză exceptînd Divizia 2 artilerie și Brigada 1 independentă de aruncătoare, a provocat inamicului importante pierderi. Acestea s-au cifrat la peste 20 mii morți și răniți și la circa 18 mii prizonieri între care și comandanții Corpului 10 SS, diviziei „Bärwalde” și a diviziei 402. În plus Armata 1 a distrus și capturat un numeros material de război. Mari au fost și pierderile Armatei Populare Poloneze: aproape 2.500 ostași uciși, circa 7.400 răniți și peste 506 dispăruți fără urmă.

Ultimul capitol intitulat *Armata Populară Poloneză în fața finală a celui de-al doilea război mondial, aprilie — mai 1945*, reliefează faptul că, în ultima etapă a războiului, la operațiunea Berlinului, participarea ostașilor polonezi a fost cea mai mare; au luat parte Armata 1 și 2 Corpul 1 mixt de aviație, Corpul 1 blindat, Divizia 2 artilerie, Brigada 1 aruncătoare și alte unități mai mici din subordinea Comandamentului Suprem al Armatei poloneze. O parte din ele (un total de 12.000 ostași) au participat la asaltul Berlinului și au arborat pe poarta Brandenburg drapelurile victorioase.

Sînt prezentate, de asemenea, acțiunile Armatei 2 poloneze în cadrul operațiunii Praga executată de Armata sovietică, ultimul episod al eforturilor eroice ale ostașilor polonezi împotriva Germaniei hitleriste.

Din lucrare rezultă cu claritate faptul că, formarea și dezvoltarea forțelor armate populare poloneze au fost rezultatul activității forțelor politice de stînga, concentrate în jurul Partidului Muncitoresc Polonez care, în condiții extrem de grele, au reușit să obțină ajutorul U.R.S.S., să mobilizeze forțele progresiste și patriotice ale poporului polonez la lupta de eliberare a țării și la victoria asupra fascismului. Concomitent cu dezvoltarea Armatei Populare Poloneze conducerea politică și militară a noului stat popular polonez — se arată în lucrare — s-a îngrijit de dezvoltarea în spatele dușmanului a detașamentelor de partizani ale Armatei poloneze, ce și-au păstrat denumirea tradițională de Armata Populară (Armia Ludowa). Datorită lansărilor de arme, îndeosebi în perioada august—octombrie 1944, pe teritoriile situate la apus de Vistula au putut să-și desfășoare acțiunile de luptă șapte brigăzi de partizani, precum și alte numeroase unități mai mici în regiunea Kielce, Cracovia, Subcarpatică, Podhale și Silezia.

La 9 mai 1945, forțele armate ale statului popular polonez numărau împreună cu ostașii unităților de securitate și Miliției Cetățenești, circa 400 mii de oameni bine înarmați și pregătiți de luptă. În general, la încheierea războiului, în cadrul Armatelor 1 și 2, precum și în subordinea Comandamentului Suprem al Armatei Poloneze se aflau: două corpuri independente, 23 divizii, 16 brigăzi independente, circa 100 regimente și batalioane independente și cîteva sute de detașamente mai mici. În plus au fost reorganizate organele supreme ale Armatei Poloneze (circa 20 instituții) comandamentele regiunilor militare, aparatul de mobilizare (68 de comisarate) și completări (23 unități de rezervă), învățămîntul militar (23 școli și cursuri de ofițeri) precum și unitățile de spate necesare. Din totalul efectivelor Armatei Poloneze 15 mii de ostași polonezi au căzut pe cîmpul de luptă, peste 4 mii au murit în urma rănilor suferite, a bolilor etc. Pierderile provocate inamicului s-au cifrat la mai mult de 60 mii morți, răniți și prizonieri, la care s-a adăugat distrugerea sau capturarea a numeroase instalații și material de război.

Lucrarea, însoțită de ilustrații, tabele, schițe, două hărți anexe, o amplă listă bibliografică, indici de nume și geografici constituie un prețios sprijin pentru toți cei care se ocupă de studierea problemelor, îndeosebi militare, ale celui de-al doilea război mondial.

Milică Moldoveanu

ISTORIA ROMÂNIEI

MIRCEA MUȘAT, *Rădăcinile istorice ale Partidului Comunist Român*, București, Edit. politică, 1973, 101 p.

Lucrarea lui Mircea Mușat, editată de Editura politică în cadrul colecției „File de istorie” își propune, cum anunță încă din titlu, să se refere la începuturile mișcării muncitorești și socialiste, la cadrul istoric în care s-a desfășurat, la acumulările, experiența și drumul străbătut de vechea mișcare pînă în pragul transformării ei calitative într-un partid de tip nou, croit în retorta avîntului revoluționar al anilor 20 și a nevoii făuririi unui program și a unei organizații de luptă capabile să conducă proletariatul din țara noastră și aliații săi la lupta cea mare pentru răsturnarea regimului burghez, cucerirea puterii politice, lichidarea oricărei exploatare și înfăptuirea societății socialiste în România. Ceea ce merită subliniat este faptul că, în lucrarea sa autorul nu s-a limitat doar a face o sinteză lineară, cronologică, și didactică a celor 6 decenii de istorie a vechii mișcări socialiste; el s-a străduit și a izbutit în unele privințe un veritabil eseu științific străbătut de idei și considerațiuni care vin să releve nu numai rădăcinile istorice interne care au dus la crearea P.C.R., dar și particularitățile, specificitatea, modalitățile proprii, nevoia de adaptare a mișcării la realitățile concrete din țara noastră. Teoria și programul general în esența lor, unii militanți, anumite campanii puteau veni din afară, puteau fi internaționaliste, dar modul concret în care se realizau a îmbrăcat un caracter și forme naționale specifice dezvoltării istoriei moderne, năzuințelor de progres social și politic ale poporului român. Mișcarea muncitorească și socialistă din România s-a plămădit, a rodit și și-a manifestat personalitatea sa proprie din realitățile societății românești reflectînd și influențînd apoi la rîndul ei evoluția economică și social-politică a țării. Relevînd combativitatea, drznea și spiritul revoluționar și de organizare ale proletariatului „de primă generație”, autorul atrage atenția asupra maturizării rapide organizatorice și politice a proletariatului

din țara noastră. Apariția, dezvoltarea și afirmarea proletariatului din țara noastră ca clasă în sine iar apoi ca o clasă pentru sine abia din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, adică în condițiile făuririi și afirmării deja pe plan internațional a socialismului științific a permis mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră să străbată extrem de repede primele faze de organizare profesională și politică, să evite sau chiar să sară peste unele erori sau căutări sterile specifice începutului mișcării în alte țări, să ajungă repede la maturitatea suficientă pentru a putea trece la făurirea primului său partid politic.

Programul „Ce vor socialiștii români”, elaborat de C.D. Ghera în 1885—1886, avea la bază, după cum a ținut să sublinieze însăși Fr. Engels, principiile de căpetenie ale teoriei socialismului științific. Doar ceva mai mult de 20 de ani desparte prima Asociație generală a lucrătorilor din România de momentul creării P.M.S.D.R..

Sintetizînd rezultatele deja obținute de istoriografia noastră privind trăsăturile și tendințele generale în cadrul general istoric în care evoluează, se maturizează și se afirmă mișcarea muncitorească și socialistă înainte de primul război mondial, în timpul acestui război și a anilor de avînt revoluționar ce-i urmează, M. Mușat ține să sublinieze alături de legăturile intime ale proletariatului cu poporul român din rîndurile căruia proveinea, internaționalismul său militant, continuitatea și cursul ascendent al luptei sale politice pentru progresul general al României.

Este evident că în cadrul unei lucrări de proporțiile celei recenzate de noi, elaborată spre a fi accesibilă și folositoare unei mase largi de cititori, multe din probleme nu puteau fi decît punctate, sugerate, scopul ei principal fiind de a oferi o viziune de ansamblu, o retrospectivă istorică, la nivelul exigențelor actuale, a condițiilor care au pregătit treptat ajungerea la stadiul transformării partidului socialist în partid comunist. Fără a neglija influența experienței victorioase a revoluției socialiste ruse din octombrie, con-

junctura internă și internațională creată în primii ani de după război, lectura lucrării lui M. Mușat ne permite să ajungem la concluzia că modul specific în care s-a făurit partidul comunist în țara noastră (nu prin ruperea unei aripi revoluționare dintr-un partid socialist rămas pe vechile poziții amsterdamești ci prin transformarea vechiului partid, în majoritatea sa, în partid comunist) își are rădăcinile istorice în întreaga evoluție a mișcării muncitorești și socialiste dinaintea de 1921, deci își are rădăcinile implantate în dezvoltarea istorică a însăși poporului român și a proletariatului — parte din trupul acestui popor.

Deși nu a fost în intenția autorului, faptul că el nu a lăsat nevalorificate și a scos în evidență cele mai reprezentative și sugestive rezultate și teze privind istoria vechii mișcări a dus la situația de a se observa mai bine acele momente, aspecte și tendințe din istoria mișcării muncitorești și socialiste care nu au fost satisfăcător elaborate, analizate și precizate de istoriografia noastră. Astfel, noi cercetări vor fi chemate să discearnă și mai bine încă contribuțiile originale sau dezvoltările pe care practica și lupta de opinii din stnul vechii mișcări socialiste din România au adus-o la tezaurul istoriei mișcării muncitorești și socialiste internaționale (social-democrația românească cu diferitele sale tendințe și curente nu era izolată, ci făcea parte din activitatea generală desfășurată de partidele Internaționalei a II-a, de aici o serie de implicații și corelații mai puțin relevate de autor). Este necesară o analiză mai atentă și aprofundată a relațiilor internaționaliste ale vechii mișcări, modul specific de manifestare a unor curente și școli în stnul social-democrației românești (anarhismul, sindicalismul revoluționar), formele și metodele luptei revendicative, activitatea în stnul țărânimii, plusurile și minusurile poziției socialiștilor români față de problemele păcii și războiului, de planurile de federalizare regională etc.

Sînt încă puțin studiate și explicate în profunzime probleme ca: așa zisa trădare a generoșilor, perioada anilor 1900—1905, activitatea cluburilor muncitorești și cercurile socialiste care în cadrul unui partid de tipul Internaționalei a II-a, avea o mare importanță, activitatea Uniunii Socialiste creată în 1907, însăși inițiativele social-democrației românești de depășire al impa-

sului creat de manifestările socialist-șovinite din stnul Internaționalei a II-a după 1914. Raporturile dintre grupările maximaliste și organizațiile socialiste în anii 1920—1921 nu sînt încă deplin analizate și clarificate (s-au criticat doar în ultimul timp unele exagerări și prezentări necritice ale activității grupurilor maximaliste fără a se face o analiză temeinică a rolului lor real). Activitatea organizațiilor socialiste din Transilvania, Banat, Bucovina care au activat înainte de 1918 în fosta Austro-Ungarie este încă prezentată în lucrările noastre la modul general și mult prea sumar în raport cu activitatea socialiștilor din vechea Românie.

De fapt, așa cum am mai arătat mai sus, acestea nu sînt lipsuri propriu zise ale lucrării lui M. Mușat, nu numai ale lui și nu în primul rînd ale lui, ci constituie obiective de realizat pentru întreg frontul istoric. Fără cunoașterea în profunzime, sub toate fațetele, a istoriei vechii mișcări nu putem desprinde decît liniile mari (e drept corect expuse, cum a făcut-o și lucrarea lui M. Mușat) ale rădăcinilor istorice ale făuririi P.C.R., ale filoanelor pozitive și rodnice ale temelior noului partid, iar pe de altă parte și a unor slăbiciuni și carențe moștenite de la vechea mișcare și care vor impieta asupra activității ulterioare a P.C.R., cu atît mai mult cu cît acesta va fi confruntat încă de la crearea sa cu teroarea administrativ represivă a regimului politic burghez românesc.

Deși de proporții reduse, prin bogăția ideilor și considerațiilor expuse, prin modul reușit în care subliniază continuitatea și mersul progresiv istoric al mișcării muncitorești și socialiste care a dus la saltul calitativ al creării P.C.R., prin stilul ei curgător, lucrarea lui Mircea Mușat se înscrie ca un nou pas pe calea acumulărilor de ordin științific, documentar și ideologic care vor duce, sperăm cît mai curînd, la elaborarea primului manual monografic de istoria partidului sau cel puțin a primei sale părți (a epocii ce a precedat crearea P.C.R.). Publicarea textului îmbunătățit și definitiv al Programului P.C.R. adoptat de cel de-al XI-lea Congres al său, noile precizări ale documentelor Congresului și în primul rînd tezele cuprinse în Raportul general la Congres, prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, vor stimula noi cercetări calitativ superioare.

Traian Udrea

APOSTOL STAN; *Vasile Boerescu (1830—1883)*, București, Edit. științifică, 1974, 117 p. + 6 planșe-foto

Lucrarea este o micro-monografie — o „evocare biografică”, cum o apreciază autorul — privind activitatea politică și economică a lui Vasile Boerescu, personaj cunoscut al epocii formării și consolidării României. Deși lipsită de aparat critic, ea este totuși întemeiată pe o bogată informare științifică.

Cu tot numele său de rezonanță feudală, Vasile Boerescu era de origine socială modestă — fiul unui fost intendent al unui mare boier, dar ajuns la o stare materială bună, adăugăm noi. Revoluția de la 1848, la care a participat, l-a găsit elev al Colegiului Național Sf. Sava din București. Peste câțiva ani a putut merge la Paris să studieze dreptul, reușind să obțină în 1857 titlul de doctor. În ultimii ani ai șederii la Paris a publicat câteva scurte dar interesante lucrări, în care a susținut cauza unirii Moldovei și Țării Românești într-un singur stat național și emanciparea țăranilor prin improprietărire.

Întors în țară, în toamna anului 1857 a fost numit profesor de drept comercial la Școala de drept de pe lângă Colegiul Național Sf. Sava. Participă de îndată la mișcarea pentru Unire, în care scop în 1858 scoate ziarul „Naționalul” și apoi se face ales în Adunarea electivă a Țării Românești. În această calitate a propus și susținut alegerea domnului Moldovei, Alexandru Ioan Cuza, și ca domn al Țării Românești, contribuind astfel la unirea celor două principate române.

La înființarea în 1859 a Facultății de Drept din București, Vasile Boerescu a fost numit unul dintre profesorii ei. În anul următor, devine ministru în cabinetul liberal-radical prezidat de Nicolae Golescu, alături de C. A. Rosetti, dar s-a despărțit de liberalii-radicali după puțină vreme, luându-l treptat spre liberalismul moderat și ajungând chiar în 1864 să servească interesele conservatorilor, deși n-a renunțat la concepția sa liberal-burgeză despre societate. Patriot, în 1865 a sprijinit acțiunea lui Alexandru Ioan Cuza pentru anularea regimului jurisdicției consulare.

Orientarea lui Vasile Boerescu spre conservatori s-a accentuat din 1868 când a început să editeze ziarul „Pressa”. În anii 1873—1875 este ministru al Afacerilor Străine în guvernul conservator prezidat de Lascăr Catargiu. Ca ministru a depus o perseverență și inteligentă activitate diplomatică pentru obținerea dreptului României de a încheia convenții vamale și, prin aceasta, de a deschide o cale spre independența statului.

În anii 1871—1876 a promovat și dezvoltarea economică a țării. După 1878, a revenit alături de liberalii radicali, ca exponent al „Centrului” conservator din 1876, despărțit de Lascăr Catargiu, devenind iarăși ministru al Afacerilor Străine pentru doi ani.

Liberal democrat în primii ani ai activității sale politice, apoi liberal moderat și conservator de centru, Vasile Boerescu a consimțat în viața politică a României anilor 1855—1883 o notă caracteristică pentru o parte a marii burghezii românești a timpului. Cu toată evoluția sa ideologică și politică, marele jurist și abilul diplomat a adus totuși în viața politică românească o notă de progres. Pentru caracterizarea personajului reproduc aci un scurt pasaj al evocării lui biografice pe care o prezentăm: „Încă din anii studiilor la Paris, deși la curent cu mișcarea de idei și cu activitatea cercurilor revoluționare secrete, în care erau implicați și români [Vasile Boerescu] preferă să caute calea de concretizare a proiectelor de emancipare națională pornind de la posibilitățile reale. Este, în general omul acțiunilor moderate, dar neconținute” (p. 112).

Scrisă într-un stil clar și vioi, organizată sistematic și documentată din abundență, lucrarea lui Apostol Stan prezintă mult interes și se citește cu plăcere. Ea s-ar fi îmbogățit dacă mediul social din care s-a ridicat și cel în care a evoluat Vasile Boerescu ar fi fost arătate mai insistent.

Sînt și câteva observații. Guvernul I. C. Brătianu s-a format în iulie, nu în iunie 1876 (p. 102). Nicolae Ionescu, deși a fost un orator remarcabil (mai mult retor, totuși!) nu era însă un „profesor strălucit la Universitatea din Iași...” (p. 109), activitatea sa științifică fiind nulă. Nu în „martie 1886” Senatul a așezat bustul lui Vasile Boerescu „alături de cele mai proeminente figuri din epoca luptei de emancipare socială și națională: M. Kogălniceanu, C. A. Rosetti, Ion C. Brătianu etc.” (p. 110—111), pentru motivul că, exceptînd pe C. A. Rosetti, ceilalți doi au decedat după 1886! Ideea înființării unei bănci naționale n-a fost înscrisă în *programul* revoluției de la 1848 din Țara Românească, ci numai în *proclamația* ce însoțea acest program, declarat din 15 iunie 1848 Constituției! (*Anul 1848 în Principatele Române*, t. I, p. 492). El a figurat însă, mai înainte, în *Petițiunea-proclamațiune* din 28 martie 1848 a revoluționarilor moldoveni (*ibidem*, p. 179: „24. Înființarea unui banc național pe cel mai sigur temel”)

Vasile Măcuț

DINU C. GIURESCU, *Ion Vodă cel Viteaz*, București, Edit. militară, 1974, 112 p. + 8 p. ilustr.

Comemorarea bătăliilor purtate de Ion Vodă cel Viteaz împotriva turcilor a fost întâmpinată, printre alte manifestări editoriale, și de apariția acestei micromonografii scrisă de unul dintre istoricii care au cercetat îndeaproape epoca concretizându-și investigațiile într-un volum de bună audiență printre medievisti¹.

Sintetizând într-un număr redus de pagini principalele momente ale celor doi ani de domnie a lui Ion Vodă, oferind informații sigure, rod al cercetării asidue, scrisă într-un stil accesibil și fluent, fără a face însă rabat spiritului științific, cartea se adresează în primul rând marelui public, făcând astfel cunoscute în cercuri mult mai largi rezultatele istoriografiei noastre actuale.

În prezentarea de față ne vom opri asupra citorva aspecte pe care dorim să le subliniem pentru importanța lor științifică și educativă.

Cu privire la descendența voievodului, problemă controversată de mult timp și asupra căreia se mai pot emite încă opinii, autorul optează a-l socoti fiu, nelegitim însă, al lui Ștefăniță.

Analiza împotrivirii boierilor față de Ion Vodă, pătrunzătoare, fără a se lăsa influențată de subiectivismul cronicarilor, dănd credit relatărilor care prin poziția lor față de domn prezintă garanția obiectivității, privind în mod critic izvoarele, conchide că opoziția de la începutul domniei a fost susținută de către marii boieri de la curte, nemulțumiți de consolidarea autorității voievodului, și nu de boierimea de țară, cu atât mai puțin de masele largi, mai ales când acestea au sesizat atitudinea antiotomană a lui Ion Vodă. Prezentarea raporturilor acestuia cu marii boieri desprinde pentru cititori câteva încheieri clare. Viteazul voievod a menținut în funcții înalte pe mulți dintre aceștia, înrându-se chiar cu unii din dorința de a-și întări domnia, de a fi sprijinit de ei, și a ridicat în slujbe oameni noi, credincioși lui. S-a bazat în sfatul domnesc pe vechea boierime, pe nume cunoscute, a ridicat mai puțin decât se credea până acum o boierime nouă, lipsindu-i răgazul necesar pentru o asemenea politică. O parte din marea

boierime i-a fost credincioasă, ajutându-l să reprime comploturile, întrevăzând în apropierea de domn folosul ei personal și de clasă. Dar își va schimba atitudinea în fața problemei războiului cu turcii, care îi amenința situația privilegiată.

Semnatarul lucrării înfățișează astfel nuanțat dialectica acestor raporturi, acordând atenție și relațiilor cu proprietarii mijloacii și mici. Era — se menționează — grija pentru cei care-l puteau susține cu hotărâre în planul de înlăturare a opresiunii otomane. De asemenea, confiscarea multor averi mănăstirești și impunerea clerului constituie măsuri menite să sporească veniturile și domeniile domniei, suportul economic al consolidării politice.

Creionarea situației internaționale între 1572 — 1574 edifică pe cititor asupra dinamicii raporturilor între puterile europene cât și între țările române, evidențiind faptul că în această perioadă conjunctura politico-diplomatică nu era favorabilă unui război împotriva Imperiului Otoman, șansele de a încheia alianțe cu acest caracter fiind minime.

Dar cererile sporite ale turcilor îl determină pe Ion Vodă să se împotrivească. Concentrarea oastei s-a făcut lângă Iași, detașamentele de cercetare de la granițele de sud și sud-est urmând să semnaleze direcțiile principale de pătrundere a oastei turce, tătare și a lui Alexandru al II-lea Mircea. Prin această dispunere a forțelor sale Ion Vodă a cautat să înfrunte pe rînd, separat, pe invadatori. El a utilizat astfel din plin una din calitățile de bază ale armatei moldovene — larga posibilitate de manevră, rapiditatea în execuția acesteia asigurând realizarea surprinderii. Acestea au constituit și trăsăturile definitorii ale luptei de la Jiliște, soldată cu biruința moldovenilor și cazacilor care au asaltat pe neașteptate tabăra otomană. Autorul prezintă această luptă ca debut al unei campanii victorioase a lui Ion Vodă, care a obținut apoi alte succese la asediarea Brăilei, în ocuparea Bucureștiului și în raidul asupra raialei Tighina.

Urmărind șirul înfruntărilor voievodului cu forțele otomane și tătare superioare numeric, Dinu C. Giurescu insistă asupra semnificațiilor politice și a gravității din punct de vedere militar pe care le-a prezentat actul de trădare și dezinformare săvârșit de hatmanul Eremia. Se demonstrează astfel, prin faptele istorice înșeși, evoluția raporturilor dintre domn și marea boierime. Deși consecințele acestui gest au fost dureroase pentru armata moldoveană, semnatarul micromonografiei pune cu multă măiestrie în lumină coeziunea și hotărârea pedestrimii moldovene de a continua lupta pentru a

¹ Dinu C. Giurescu, *Ion Vodă cel Viteaz*, București, Edit. științifică, 1963, 223 p. + 6 f. pl și ed. a II-a, revăzută și completată, București, 1966, 229 p. + 12 f. pl. + 1 tabl.

pedepși pe trădători și a-și apăra țara de năvălirea străină.

Contrapunând această eroică acțiune a maselor largi trădării marilor boieri, autorul minuește un excelent mijloc de educare patriotică prin istorie. Același scop, de instrucție și educație, servesc paginile dedicate sensurilor, semnificațiilor și urmărilor rezistenței armate din primăvara lui 1574. În

ele domnia lui Ion Vodă cel Viteaz este expusă în viziunea largă a continuității luptei de veacuri a poporului român împotriva asupririi străine.

Cartea constituie de aceea un bun exemplu de evocare a momentelor de seamă ale istoriei noastre în folosul cercurilor largi de cititori.

Gelu Apostol

ISTORIA UNIVERSALĂ

JUKKA HUOPANIEMI, *Parliaments and European Raprochement. The Conference of the Inter-Parliamentary Union on European Co-operation and Security (Helsinki, January 1973)*, Leiden, A. W. Sijthoff, 1973, 138, p.

Problema securității și cooperării în Europa este una dintre problemele majore ale epocii contemporane, care preocupă în permanență popoarele și guvernele continentului. Este mai puțin cunoscut faptul că paralel cu inițiativele din sfera guvernamentală, a avut loc un proces la nivel parlamentar pentru convocarea unei conferințe europene pentru securitate și cooperare. Pregătirea și desfășurarea Conferinței interparlamentare pentru cooperare și securitate europeană constituie obiectul volumului istoricului finlandez Jukka Huopaniemi. Autorul ne prezintă, în fapt, un raport critic asupra conferinței încercând a descrie atitudinea generală manifestată de delegații. Marele merit al volumului îl constituie expunerea conținutului și a implicațiilor muncii desfășurate la Helsinki de parlamentarii europeni, materialul de bază constituindu-l documentele oficiale ale conferinței.

Desfășurată între 26–31 ianuarie 1973 în clădirea Parlamentului Finlandei, Conferința europeană interparlamentară pentru securitate și cooperare a fost expresia dorinței colective a parlamentarelor europeni de a soluționa principalele probleme ale continentului, de a instaura o atmosferă de bună înțelegere și armonie. Desfășurată în condițiile pregătirii conferinței interguvernamentale pentru securitate și cooperare, conferința interparlamentară a demonstrat că parlamentarii erau în măsură de a contribui la soluționarea marilor probleme europene.

Rod al eforturilor Uniunii Interparlamentare, conferința de la Helsinki, deși foarte scurtă, a abordat toate problemele fundamentale ale securității și cooperării europene.

La lucrările conferinței interparlamentare au participat reprezentanți ai parlamen-

telor din 30 de state, dintre care 28 europene plus ai Statelor Unite ale Americii și Canadei, observatori din 9 state și 6 organizații internaționale (în total 170 de participanți și observatori). Delegația României, alcătuită din 4 membri și un secretar a fost condusă de deputatul Tudor Drăganu.

Având pe agenda de lucru trei probleme, și anume securitatea, relații economice și cooperarea în domeniul științei, tehnologiei, educației și culturii precum și în schimbul de persoane și informații, conferința interparlamentară, după două zile de dezbateri generale și-a desfășurat lucrările în cadrul a patru comitete speciale: Comitetul politic (I); economic (II); cultural (III) și comitetul de redactare a preambulului.

Documentele de lucru au fost 20 de memorandumuri și 7 proiecte de rezoluții prezentate de diverse delegații europene, între care Polonia, Cehoslovacia, Finlanda, Ungaria și Iugoslavia. Jukka Huopaniemi observă că materialele prezentate de parlamentarii statelor socialiste, în general, au avut caracter de declarații de principii și au reflectat poziții sensibile apropiate în majoritatea problemelor abordate. Documentele prezentate, de volum restrâns, de către statele vest-europene sau Canada au conținut sugestii practice.

De la bun început s-a ridicat problema raporturilor dintre conferința interparlamentară și cea interguvernamentală pentru securitate și cooperare. A fost foarte vizibil faptul că nu au existat diferențe flagrante între opiniile exprimate de parlamentari și cele ale diplomaților (paralel cu conferința interparlamentară, la Helsinki, în clădirea Dipoli, a avut loc conferința pregătitoare pentru reuniunea europeană interguvernamentală). Contactele dintre parlamentarii și diplomații participanți la cele două conferințe au fost strânse. În principiu, discuțiile parlamentare au fost mai libere, abordând mai multe probleme decât la Dipoli. Actul final al Conferinței interparlamentare, în aliniatul prim al ultimului paragraf din preambul

exprima sprijinul pentru convocarea Conferinței pentru securitate și cooperare în Europa la nivel guvernamental cit mai curând posibil după terminarea consultărilor multilaterale pregătitoare. Aliniatul secund al aceluiasi paragraf din preambul preciza că reuniunea europeană interguvernamentală trebuia să definească pozițiile specifice ale statelor în relațiile lor mutuale.

Diferența semnificativă dintre cele două conferințe rezultă chiar din titulatură: conferința guvernamentală puna pe prim plan securitatea și apoi cooperarea, iar cea parlamentară acorda prioritate cooperării. Desigur, această ordine este o reflectare a viziunii asupra rolului parlamentelor în relațiile internaționale, prioritar în domeniul cooperării deoarece deciziile în problemele securității afectau mai mult guvernele. Distincția făcută, subliniază autorul, nu reflectă o judecată de valoare, ci o observare reală a rolului parlamentelor în politica externă.

Atmosfera care a domnit în timpul conferinței interparlamentare a fost de înțelegere. Discuțiile purtate în debaterile generale sau în cadrul comitetelor speciale au demonstrat că se pot găsi soluții pentru diversele probleme europene. Caracterul general al debaterilor este clar reflectat în Actul final al Conferinței interparlamentare pentru cooperarea și securitatea europeană (intitulat *Căile și mijloacele de dezvoltare a cooperării pe baze egale și a realizării unei păci și securități trainice în Europa, având în vedere contribuția acestui continent la pacea și prosperitatea lumii*).

Documentul, foarte substanțial, conține soluții pentru multe din dificilele probleme ale continentului și prezintă importanță prin faptul că este primul act politic adoptat pe baze multilaterale și care conține un acord în aceste probleme.

Opiniile tuturor delegațiilor prezente au fost, într-o măsură mai mare sau mai mică, reflectate în actul final. Astfel, în preambul a fost inclusă lista de principii pentru relațiile interstatale în forma preconizată de statele socialiste ca și ideea sprijinului pentru conferința europeană interguvernamentală. Parlamentarii occidentali au obținut satisfacții prin punctele referitoare la reunirea familiilor și eliminarea obstacolelor din calea liberei circulații a informațiilor. Semnificația profundă a actului final derivă din aceea că indică guvernelor europene aria posibilă de acord și poate chiar substanța acestuia.

Conferința de la Helsinki este deosebit de importantă, subliniază autorul lucrării în final, deoarece a indicat unele direcții noi pentru acțiunea viitoare, a demonstrat că Uniunea interparlamentară poate con-

tribui la evoluția pozitivă a evenimentelor în Europa și în întreaga lume prin soluțiile pe care le poate oferi și care încă nu au fost realizate la nivel guvernamental. De asemenea, conferința europeană interparlamentară a arătat că eforturile regionale și cele globale pentru cooperare și securitate nu sînt contradictorii, ci dimpotrivă, complementare.

În cursul conferinței europene interparlamentare, România s-a manifestat ca un factor activ, aducînd numeroase propuneri. În cursul debaterilor generale sau a celor din comitetele speciale, delegații români au luat cuvîntul și au precizat poziția parlamentului român. Astfel, în cadrul discuțiilor generale s-a abordat și problema viitorului cooperării europene. În acest context, șeful delegației române, Tudor Drăganu, a vorbit în detalii, preconizînd unele măsuri pentru retragerea trupelor străine și eliminarea bazelor militare de pe teritoriul altor state, renunțarea la organizarea de manevre militare pe teritorii străine sau staționarea de trupe la granițele statelor vecine. De asemenea, deputatul român a vorbit despre necesitatea micșorării bugetelor militare, a reducerii treptate a trupelor și armamentelor naționale și crearea de zone demilitarizate în diverse părți ale Europei, inclusiv în Balcani (p. 41).

În altă împrejurare, abordîndu-se problema conferinței interguvernamentale europene pentru securitate și cooperare, șeful delegației române s-a pronunțat pentru includerea Statelor Unite ale Americii și Canadei pe lista participanților la această reuniune. A fost o reflectare a concepției că securitatea europeană este indisolubil legată de aceea a întregii zone nord-atlantice. Acest fapt explică participarea Statelor Unite și a Canadei la conferințele europene pentru securitate și cooperare.

Cu ocazia discuțiilor în problema securității, în cadrul Comitetului politic (I) al conferinței, deputatul român Alexandru Ionescu a propus ca actul final să reflecte consensul participanților în problema abolirii violenței din relațiile internaționale.

Un alt exemplu concludent al contribuției parlamentarilor români la succesul Conferinței de la Helsinki îl constituie amendamentul propus (și inclus în partea finală a alineatului b punctul 5 din propunerile în sfera securității din actul final) de deputatul Ion Mărgineanu ca dezarmarea să fie considerată ca o componentă esențială a securității.

O mențiune specială se cere pentru activitatea delegației române în cadrul Comitetului politic și în cel pentru redactarea preambulului. Activitatea depusă de parlamentarii români la Conferința de la Helsinki a fost

o nouă manifestare a caracterului dinamic al politicii externe a României socialiste.

Lucrarea lui Jukka Huopaniemi este valoroasă prin caracterul ei documentar. Utilizând documente aproape total necunoscute, realizând o sinteză a diverselor opinii exprimate pentru a reda atmosfera generală, autorul a reuşit printr-un stil pe cât de sobru pe atât de clar, să ne prezinte un moment atât de important pentru cooperarea şi securitatea europeană cum a fost Conferinţa europeană interparlamentară.

D. Nicolae

H. M. ASTRAHAN, *Bolševiki i ih političeskie protivniki v 1917 godu* (Bolşevicii şi adversarii lor politici în anul 1917), Leningrad, Lenizdat, 1973, 456 p.

Istoria politică a unui eveniment de cotitură istorică, cum a fost Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie, a prezentat şi continuă să prezinte necontenit interes pentru cercetători. Procesul cristalizării conştiinţei revoluţionare a maselor în condiţiile create după revoluţia din februarie 1917 pune încă multe probleme care se cer a fi clarificate. Istoricul leningrădean H. M. Astrahan a cules şi a studiat materialele referitoare la atitudinea muncitorilor din 94 mari întreprinderi din Petrograd — întreprinderi la care au lucrat atunci, în 1917, 356.443 de oameni — faţă de diferitele partide politice. Datele sînt cît se poate de sugestive. Într-adevăr, după cum reiese din lucrare, în martie 1917 doar 14,6% din numărul menţionat sprijineau deschis partidul bolşevic (10,2% acordau sprijinul său ferm eserilor şi menşevicilor, iar 69,5% dintre muncitori nu şi-au precizat încă poziţia, sprijinind revoluţia „în general”). Analizînd apoi datele — care i-au stat la dispoziţie — referitoare la 56 mari întreprinderi, H. Astrahan arată că încă din iunie partidul lui V. I. Lenin îşi găsea aderenţa deplină la 13 întreprinderi, în august — la 24, iar în octombrie toate cele 56 întreprinderi au trecut de partea bolşevicilor. Cauzele acestei victorii incontestabile a partidului bolşevic asupra celorlalte partide politice existente atunci în Rusia constituie, de fapt, tema principală a monografiei de faţă. Autorul analizează, în toate amănuntele, orientările, linia politică şi tactica tuturor acestor partide în decursul celor opt luni ale revoluţiei, de la februarie şi pînă în octombrie 1917. Multe date noi, inedite, precum şi originalitatea abordării unor aspecte care, la prima vedere,

păreau lămurite, sporesc valoarea acestei interesante lucrări.

Albina Lazea

KONRAD FUCHS, HERIBERT RAAB, *dtv-Wörterbuch zur Geschichte*, Bd. I: *A-Konv*, Bd. II: *Konz-Z*, München, Deutscher Taschenbuch Verlag, 1972, 892 p. (I + II).

Seria instrumentelor de lucru care stau la dispoziţia istoricului continuă cu aceste două volume „de buzunar” excelente. Ele li au ca autori pe doi cunoscuţi istorici vest-germani, profesori universitari pentru perioada modernă a istoriei universale, bibliografi şi autori de instrumente de lucru consacraţi.

Dicţionarul conţine, în ordine alfabetică, peste 4 000 de „voci” cu precădere din istoria modernă, această predilecţie fiind explicabilă prin pregătirea de specialitate a autorilor. Noţiunile sînt tratate în general după următoarele criterii: originea, prima apariţie, evoluţia sensului. Autorii îşi concentrează atenţia îndeosebi asupra spaţiului istoric al Europei centrale şi asupra confruntării dintre „România” şi „Germania”. Întrucît editura care publică acest dicţionar pregăteşte lucrări asemănătoare consacrate antichităţii şi istoriei contemporane, autorii selecţionează din aceste epoci doar noţiuni de bază, indispensabile înţelegerii şi înţegirii marilor curente ale istoriei universale. Dicţionarul explică şi tratează noţiunile de bază ale istoriei în general şi, pe un plan secundar, ale ştiinţelor auxiliare ale ei şi noţiuni din domenii învecinate istoriei (literatură, filozofie, artă, ştiinţă) care ajută la înţelegerea istoriei şi a fenomenului istoric. Evenimente şi nume proprii (de persoane sau locuri) de o excepţională importanţă sînt de asemenea prezentate, selecţia aceasta fiind însă mult mai subiectivă decît cea din prima, şi covârşitoare, categorie de „voci”.

Remarcabilă şi deosebit de utilă introducere în terminologia de specialitate a istoricului — pe care acesta, indiferent că învaţă, studiază, cercetează sau predă istoria ar trebui s-o cunoască — dicţionarul acesta se adresează oricărui interesat în trecutul istoric.

Fără a emite pretenţia de a fi exhaustiv — un astfel de instrument de lucru nici nu există dealtfel şi nu va exista probabil niciodată — dicţionarul lui K. Fuchs şi H. Raab mijloceşte totuşi o informare rapidă asupra acelor noţiuni, pe care istoricul le întâlneşte cel mai frecvent în activitatea sa

și fără cunoașterea cărora orice înțelegere, gândire și interpretare istorică nu poate să fie decât aproximativă în cel mai bun caz, neștiințifică cu siguranță. La sfârșitul majorității articolelor se indică bibliografia de bază, indicația de prim rang pentru cel ce ar intenționa o adâncire a cunoașterii problematicei respective. Noutatea acestui dicționar rezidă tocmai în aceste trimiteri bibliografice ca și în curajul autorilor — destul

de rar în astfel de lucrări — de a include, nu arareori, în prezentările acestea destul de concise, opinii personale. Un alt câștig și merit de necontestat al acestei lucrări este lista bibliografică introductivă, riguros și științific compartimentată, care cuprinde cele mai de seamă enciclopedii și sinteze, bio-bibliografii, dicționare și reviste de specialitate.

Adolf Armbruster

BULETIN BIBLIOGRAFIC

I. INSTRUMENTE DE LUCRU. BIBLIOGRAFII

- CUCU, V., M. ȘTEFAN, *România — Ghid-atlas al monumentelor istorice*, București, Edit. științifică, 1974, 480 p. + 120 p. ilustr. + 1 hartă.
- SAMAITIS, JONAS, *Lithuanian science past and present*, Vilnius, Gintaras, 1974, 108 p. + 16 p. ilustr.
- * * * *Slavic-American Imprints: A classified catalog of the collection at Lovejoy Library*, Illinois, 1972, 242 p.

II. ISTORIE MEDIE

- CHARANIS, PETER, *Church and state in the later Roman empire. The religious policy of Anastasius the first, 491—518*, Tessalonik, 1974, 122 p.
- CHIHAI, PAVEL, *Din cetățile de scaun ale Țării Românești*, București, Edit. Meridiane, 1974, 382 p. + 176 ilustr.
- DUNDULIS, B., *Lietuvos uzstento politika XVI a.*, Vilnius, 1971, 308 p. cu ilustr. + 2 hărți.
- JAKRZEWSKA-SNIEZKO, ZOFIA, *Dwór artusa w Gdansk*, Poznań, 1972, 60 p. + 87 ilustr.
- KIJAS, ARTUR, *Gospodarstwo własne feudalna na Wielkorusi od XIV do połowy XVI wieku*, Poznań, 1973, 178 p. + 4 p. ilustr.
- * * * *Lietuvos gyventoju prekybiniai ryšiai I—XIII a.*, Vilnius, 1972, 285 p. + 1 tb.
- SIGALA, ANTONIU, *Istoria scrierilor eline*, Thessalonik, 1974, 384 p. cu ilustr.

III. ISTORIE MODERNĂ

- BĂLCESCU, N., *Opere*, vol. I: *Scrieri istorice, politice și economice 1844—1847*, București, Edit. Academiei R.S.R., 1974, 418 p. + 54 p. ilustr.
- DONALD, DAVID, *Lincoln Reconsidered. Essays on the Civil War Era*, New York, 1961, XII + 250 p.
- MEZNICKA, MARIA, *Dantel Chodowiecki's anglicana in the Gdansk Library*, Gdynia, Wydawnictwo Morskie, 1967, 96 p. cu ilustr.
- PIOTROWSKI, BERNARD, *Walka Norwegow o rozwiązanie unii politycznej ze Szwecją (1884—1907)*, Poznań, 1974, 220 p.
- SLIERORIUNAS, F., *1830—1831 metų sukilimas Lietuvoje*, Vilnius, 1974, 470 p.

IV. ISTORIE CONTEMPORANĂ

- GLOȘCA, IONEL, CONSTANTIN MIHĂILĂ, *Organizația statelor americane de la începutul la realitate*, București, Edit. politică, 1974, 266 p. + 5 anexe.
- ECKERT, MARIAN, *Przemysł rolno-spożywczy w Polsce 1918—1939*, Poznań, 1974, 310 p. + 114 tb.
- FREYMOND, JACQUES, THIERRY HENTSCH, *Limites à la violence. Mouvements politiques armés et principes humanitaires*, Genève, 1973, 42 p.
- FREYMOND, JEAN, *La IIIe Reich et la réorganisation économique de l'Europe 1940—1942. Origines et projets*, Genève, 1974, 302 p.
- HOPTNER, J. B., *Yugoslavia in crisis 1934—1941*, New York, 1962, XVI + 328 p.
- LUTERBACHER, URS, *Dimensions historiques de modèles dynamiques de conflit*, Genève, 1974, 176 p.
- NAVICKAS, KOSTAS, *The Struggle of the Lithuanian People for Statehood*, Vilnius, 1971, 176 p. + 32 p. ilustr.
- THOMPSON, WILLIAM IRWIN, *At the Edge of History*, New York, 1972, XII + 254 p.
- * * * *50 lat zwiazku radzieckiego i stosunki polsko-radzieckie*, Poznań, 1973, 140 p.

Liliana Cojocar

REVISTE PUBLICATE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- REVISTA DE ISTORIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIE VECHĂ
- DACIA. REVUE D'ARCHEOLOGIE ET D'HISTOIRE ANCIENNE
- REVUE DES ÉTUDES SUD EST EUROPÉENNES
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE CLUJ-NAPOCA
- ANUARUL INSTITUTULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE „A. D. XENOPOL” IAȘI.
- STUDII ȘI CERCETĂRI DE ISTORIA ARTEI
 - SERIA ARTA PLASTICĂ
 - SERIA TEATRU-MUZICĂ-CINEMATOGRAFIE
- REVUE ROUMAINE D'HISTOIRE DE L'ART
- STUDII CLASICE

„REVISTA DE ISTORIE” publică în prima parte studii, note și comunicări originale, de nivel științific superior, din domeniul istoriei vechi, medii și contemporane a României și universale. În partea a doua a revistei, de informare științifică, sumarul este completat cu rubricile : Probleme ale istoriografiei contemporane (Studii documentare), Viața științifică, Recenzii, Revista Revistelor, Însemnări, Buletin Bibliografic, în care se publică materiale privitoare la manifestări științifice din țară și străinătate și sînt prezentate cele mai recente lucrări și reviste de specialitate apărute în țară și peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugați să trimită studiile, notele și comunicările, precum și materialele ce se încadrează la celelalte rubrici, dactilografiate la două rînduri, în patru exemplare, trimiterile inrapaginale fiind numerotate în continuare. De asemenea documentele vor fi dactilografiate, iar pentru cele în limbi străine se va anexa traducerea. Ilustrațiile vor fi plasate la sfîrșitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de inițială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanțelor internaționale.

Autorii au dreptul la un număr de 30 de extrase.

Responsabilitatea asupra conținutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Correspondența privind manuscrisele, schimbul de publicații etc. se va trimite pe adresa Comitetului de redacție, B-dul Aviatorilor nr. 1 București.

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

- L. BOIGU, *Austria și principatele Române în vremea războiului Crimeii 1853—1856*, „Biblioteca istorică” XXXIII, 1972, 478 p., 29 lei.
- ADOLF ARMBRUSTER, *Romanitatea românilor, istoria unei idei*, „Biblioteca istorică”, XXXV, 1972, 283 p., 20,50 lei.
- ELIZA CAMPUS, *Înțelegerea balcanică*, „Biblioteca istorică”, XXXVI, 1972, 394 p., 27 lei.
- M. M. ALEXANDRESCU DERSCA BULGARU, N. Iorga — a romanian historian of the Otoman Empire, „Bibliotheca Historica Romaniae”, 40, 1972, 190 p., 10 lei.
- PAUL CERNOVODEANU, *Englands trade policy in the Levant and her exchange of goods with the Romanian countries under the Stuarts (1660—1714)*, „Bibliotheca Historica Romaniae” 41 (2), 1972, 157 p., 8,25 lei.
- L. BANYAI, *Destin. comun, traditions fraternelles*, „Bibliotheca Historica Romaniae”, 42, 1972, 209 p., 8 lei.
- VLAD MATEI, *Colonizarea rurală în Țara Românească și Moldova sec. XV—XVIII*, „Bibliotheca istorică”, XXXVII, 1973, 186 p., 11,5 lei.
- BARBU CÎMPINA, *Studii istorice, I*, „Biblioteca istorică”, XXXVIII, 1973, 364 p., 23,50 lei.
- * * * *Studii și materiale de istorie medie*, vol. VII, 1974, 425 p., 25 lei.
- PAUL CERNOVODEANU, *Societatea feudală românească văzută de călătorii străini (secolele XV—XVIII)*, „Istorie și civilizație”, 1973, 273 p., 15 lei.
- VLADIMIR DIGULESCU, *Bresle, negustori și meseriași în Țara Românească (1830—1848)*, „Biblioteca istorică”, X, 1973, 220 p., 19 lei.
- * * * *Studii și materiale de istorie modernă*, vol. IV, 1973, 466 p., 26 lei.
- IOSIF PATAKI, *Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea*, 1973, 350 p., 28 lei.
- DAN BERINDEI, *L'année révolutionnaire 1821 les Pays Roumains*, „Bibliotheca Historica Romaniae”, 46, 1973, 246 p., 10 lei.
- LIGIA BĂRZU, *Continuitatea populației autohtone în Transilvania în secolele IV—V (Cimitirul 1 de la Bratei)*, 1973, 308 p.+XXXV planșe, 32 lei.
- RĂZVAN TEODORESCU, *Balcani, Bizanț, Occident la începuturile culturii medievale românești*, „Biblioteca istorică” XLI, 1974, 379 p., 27 lei.
- LUDOVIC DEMÉNY, PAUL CERNOVODEANU, *Relațiile politice ale Angliei cu Moldova, Țara Românească și Transilvania în secolele XVI—XVIII*, „Biblioteca istorică”, XLII, 1974, 287 p., 25 lei.

RM ISSN 00/ 3878

